

Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2005

Helena Úlovcová
Jiří Vojtěch
Jeny Festová
Jana Trhlíková
Gabriela Doležalová
Olga Kofroňová
Pavla Kalousková

Národní ústav odborného vzdělávání
Praha
2006

Úvodní slovo

Vážení kolegové,

Národní ústav odborného vzdělávání připravuje v rámci jedné z komponent systémového projektu VIP Kariéra nazvané **Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA)** soubor analytických studií, které se zabývají situací na trhu práce, vývojem vzdělávací a profesní struktury pracovních sil, problémy přechodu ze školy do zaměstnání a uplatnitelností absolventů škol. Výsledky těchto analýz mohou být využity v kariérovém poradenství ve školách, v informačních a poradenských střediscích úřadů práce i v dalších poradenských subjektech. Rovněž mají sloužit pracovníkům ministerstev (zejména MŠMT a MPSV), krajských úřadů, úřadů práce, zástupcům zaměstnavatelů a dalším sociálním partnerům jako informace o problematice i jako podklad pro rozhodování.

Souhrnná publikace **Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2005** přináší nejpodstatnější poznatky získané v průběhu roku 2005 na základě řady výzkumných a analytických prací. Poskytuje souhrn důležitých informací o vývoji struktury žáků středního a vyššího vzdělávání, nezaměstnanosti absolventů škol, proměnách trhu práce a o požadavcích zaměstnavatelů. Přináší rovněž hodnocení školní přípravy zaměstnavateli i absolventy samotnými.

Věříme, že tato publikace bude pro Vás i Vaše spolupracovníky přínosem, že Vám umožní podrobně se seznámit se situací absolventů škol vstupujících na trh práce a že ji efektivně využijete v kariérovém poradenství. Pro Vaši informaci ještě uvádíme, že nejen tato publikace, ale i výchozí studie jsou k dispozici na www.karieroveporadenstvi.cz a www.nuov.cz. Na těchto stránkách můžete nalézt i další podrobné informace, některé i v krajském členění.

Za řešitelský tým systémového projektu VIP Kariéra

Helena Úlovcová

náměstkyně ředitele Národního ústavu odborného vzdělávání

Publikace vznikla v rámci systémového projektu Vzdělávání - Informace - Poradenství - VIP Kariéra: Rozvoj a zdokonalení integrovaného diagnostického, informačního a poradenského systému v oblasti vzdělávání a volby povolání

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky

ISBN 80-85118-95-5

© Národní ústav odborného vzdělávání, 2006

OBSAH

1. ÚVOD.....	3
2. VZDĚLANOSTNÍ A OBOROVÁ STRUKTURA ŽÁKŮ VE STŘEDNÍM A VYŠŠÍM VZDĚLÁVÁNÍ 6	
2.1 VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURA OBYVATELSTVA ČESKÉ REPUBLIKY.....	6
2.2 VÝVOJ ZÁKLADNÍ VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURY ŽÁKŮ VE STŘEDNÍM A VYŠŠÍM VZDĚLÁVÁNÍ	8
2.3 STRUKTURA STŘEDNÍHO A VYŠŠÍHO ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČLENĚNÍ PODLE KRAJŮ	12
2.4 STRUKTURA STŘEDNÍHO A VYŠŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ PODLE SKUPIN OBORŮ	15
3. VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY – ODRAZ STAVU STŘEDNÍHO ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	20
3.1 VÝZNAM VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ PRO ZAMĚSTNATELNOST ABSOLVENTŮ.....	20
3.2 CHARAKTERISTIKA SOUBORU VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ A JEJICH VÝVOJ OD ROKU 1990	21
3.2.1 Vliv vývoje kurikulární politiky na vzdělávací programy	22
3.2.2 Vývoj celkového počtu vzdělávacích programů	22
3.2.3 Důvody vzniku či inovace vzdělávacích programů	23
3.3 CHARAKTER ZMĚN VE VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMECH	24
3.3.1 Celkové změny ve vzdělávacích programech	24
3.3.2 Změny v pojetí profilu absolventa	25
3.3.3 Začlenění klíčových kompetencí	26
3.4 SOUČASNÁ PODOBA UČEBNÍCH PLÁNŮ.....	27
3.4.1 Celkové proporce učebních plánů současné doby	27
3.4.2 Celkové proporce učebních plánů současné doby v členění podle hlavních skupin oborů	29
3.5 VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY A ZAMĚSTNATELNOST	31
3.5.1 Začlenění aspektů ovlivňujících zaměstnatelnost ve vzdělávacích programech	32
3.5.2 Vývojové etapy začleňování aspektů zlepšujících zaměstnatelnost.....	34
3.6 ZHODNOCENÍ VÝVOJE A STAVU VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ STŘEDNÍHO ODBORNÉHO ŠKOLSTVÍ.....	36
4. STUDIJNÍ DRÁHA ABSOLVENTŮ STŘEDNÍCH A VYŠŠÍCH ODBORNÝCH ŠKOL.....	38
4.1 VOLBA STUDIJNÍ DRÁHY STUDENTŮ SOŠ A JEJICH PŘEDSTAVY O PRACOVNÍM UPLATNĚNÍ.....	38
4.1.1 Původní zájem o studijní obor a výběr studijního oboru na SOŠ.....	38
4.1.2 Míra identifikace s oborem	40
4.1.3 Pracovní a studijní záměry absolventů SOŠ	42
4.2 VOLBA STUDIJNÍ DRÁHY STUDENTŮ VOŠ A JEJICH DALŠÍ STUDIJNÍ A PRACOVNÍ ZÁMĚRY	44
4.2.1 Struktura studentů VOŠ z hlediska předchozího vzdělání	44
4.2.2 Faktory ovlivňující volbu studijního oboru a typu školy	45
4.2.3 Míra identifikace s oborem a spokojenost absolventů VOŠ se získanou úrovní vzdělání	49
4.2.4 Stabilita profesní volby a další studijní ambice absolventů VOŠ	51
4.3 STUDIJNÍ DRÁHY ABSOLVENTŮ SOŠ A VOŠ VYBRANÝCH SKUPIN OBORŮ	54
4.3.1 Strojírenství a strojírenská výroba - SOŠ.....	54
4.3.2 Strojírenství a strojírenská výroba - VOŠ.....	55
4.3.3 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika - SOŠ.....	57
4.3.4 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika - VOŠ.....	58
4.3.5 Obchodní akademie - SOŠ.....	60
4.3.6 Ekonomika a administrativa - VOŠ.....	60
4.3.7 Hotelnictví a turismus - SOŠ.....	62
4.3.8 Gastronomie, hotelnictví a turismus - VOŠ.....	62
4.3.9 Veřejnosprávní činnost - SOŠ.....	64
4.3.10 Právo, právní a veřejnosprávní činnost - VOŠ.....	65
5. NEZAMĚSTNANOST ABSOLVENTŮ ŠKOL SE STŘEDNÍM A VYŠŠÍM ODBORNÝM VZDĚLÁNÍM.....	67
5.1 NEZAMĚSTNANOST ABSOLVENTŮ ŠKOL A JEJÍ PODÍL NA CELKOVÉ NEZAMĚSTNANOSTI V ZEMI	67
5.2 PROGRAMY PODPORUJÍCÍ ZAČLENĚNÍ ABSOLVENTŮ NA TRH PRÁCE	70
5.3 MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI ABSOLVENTŮ ŠKOL	72
5.4 DLOUHODOBÁ NEZAMĚSTNANOST ABSOLVENTŮ ŠKOL	74
5.5 STRUKTURA NEZAMĚSTNANÝCH ABSOLVENTŮ Z HLEDISKA PROFESNÍ SKLADBY	75
5.6 NEZAMĚSTNANOST „ČERSTVÝCH“ ABSOLVENTŮ ŠKOL V JEDNOTLIVÝCH KATEGORIÍCH VZDĚLÁNÍ.....	76
5.6.1 Nezaměstnanost absolventů - vyučení	76
5.6.2 Nezaměstnanost absolventů - vyučení (kategorie vzdělání H).....	77
5.6.3 Nezaměstnanost absolventů - vyučení (kategorie vzdělání E)	79
5.6.4 Nezaměstnanost absolventů - vyučení s maturitou (kategorie vzdělání L).....	80

5.6.5 Nezaměstnanost absolventů - absolventi maturitních oborů SOŠ (kategorie vzdělání M).....	82
5.6.6 Nezaměstnanost absolventů - absolventi VOŠ (kategorie vzdělání N).....	84
5.6.7 Nezaměstnanost absolventů - absolventi VŠ (kategorie vzdělání R, T, V).....	86
5.7 NEZAMĚSTNANOST ABSOLVENTŮ ŠKOL V JEDNOTLIVÝCH KRAJÍCH	88
6. ÚZEMNÍ MOBILITA MLADÝCH LIDÍ V SOUVISLOSTI S PRACOVNÍM UPLATNĚNÍM.....	91
6.1 VYJÍŽDKA ZA PRACÍ MEZI KRAJI ČR.....	91
6.2 VYJÍŽDKA ZA PRACÍ MEZI KRAJI ČR PODLE VĚKU	94
6.3 VYJÍŽDKA ZA PRACÍ MEZI KRAJI ČR PODLE NEJVYŠŠÍHO DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ.....	96
6.4 VYJÍŽDKA ZA PRACÍ MEZI KRAJI ČR PODLE OBORU VZDĚLÁNÍ.....	97
6.5 VYJÍŽDKA ZA PRACÍ MEZI KRAJI ČR PODLE OBORU ZAMĚSTNÁNÍ	100
7. PROMĚNY ZAMĚSTNANOSTI VE ZPRACOVATELSKÉM PRŮMYSLU	102
7.1 VÝVOJ STRUKTURY ZAMĚSTNANOSTI V ČESKÉ REPUBLICE.....	102
7.1.1 Vývoj odvětvové struktury zaměstnanosti.....	102
7.1.2 Vývoj profesní struktury zaměstnanosti v České republice	104
7.2 ZAMĚSTNANOST VE ZPRACOVATELSKÉM PRŮMYSLU A JEHO ODVĚTVÍCH	105
7.2.1 Struktura zaměstnanosti v odvětvích zpracovatelského průmyslu.....	106
7.2.2 Profesní struktura zaměstnanosti v odvětvích zpracovatelského průmyslu	109
7.2.3 Struktura zaměstnanosti v odvětvích zpracovatelského průmyslu v krajích České republiky	111
7.2.4. Věková struktura zaměstnanosti v odvětvích zpracovatelského průmyslu	114
7.3. VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURA ZAMĚSTNANOSTI VE ZPRACOVATELSKÉM PRŮMYSLU V ČESKÉ REPUBLICI VE SROVNÁNÍ S EU	116
8. ZÁVĚR.....	120

1. Úvod

Žákům základních i středních škol chybí některé informace, které nutně potřebují nejen při volbě profesní dráhy, ale také k řešení problémů spojených se špatným prospěchem i s výchovnými komplikacemi. Tyto problémy často vedou k předčasnému odchodu žáka ze školy nebo k nesprávné volbě oboru vzdělání a posléze k obtížnému uplatnění na trhu práce. Kvalitnější pedagogicko-psychologické a kariérové poradenství by mělo pomoci těmto situacím předcházet a přispívat také ke snazšímu začlenění zdravotně či sociálně znevýhodněných žáků.

Národní ústav odborného vzdělávání (NÚOV) a Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR (IPPP ČR) zahájily v roce 2005 práci na novém systémovém projektu ministerstva školství ČR **Vzdělávání – Informace – Poradenství (VIP Kariéra)**, který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR. Projekt bude realizován do roku 2008 a měl by podstatně přispět ke zvýšení celkového standardu služeb pedagogicko-psychologického a kariérového poradenství na školách a vytvořit podmínky pro jeho udržení a další rozvoj.

IPPP ČR se v rámci projektu VIP Kariéra zabývá vytvářením a službami školních poradenských pracovišť (ŠPP) a prezenčním vzděláváním pedagogických a poradenských pracovníků, kteří působí na školách zapojených do projektu. NÚOV nabízí pedagogům vzdělávání v oblasti kariérového poradenství formou e-learningu a vybuduje integrovaný Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA). Tento nový systém propojí informace o školách a oborech vzdělání s poznatky o uplatnění absolventů škol na trhu práce a o potřebách zaměstnavatelů.

ISA shromáždí všechny informace potřebné pro volbu povolání a k němu vedoucí vzdělávací dráhy na jednom místě a poskytne je v uživatelsky přístupné formě na Internetu. Budou tak k dispozici nejen pedagogům, ale široké veřejnosti. Mohou to být jednotlivci, jako jsou zájemci o studium nebo absolventi vstupující na trh práce či rozhodující se o pokračování ve vzdělávání, dále zaměstnavatelé, kteří mají zájem získat informace o absolventech škol, vedoucí pracovníci škol, hledající zpětnou vazbu informující o výsledcích práce škol, a pracovníci krajských úřadů či pracovníci centrálních úřadů (především MŠMT a MPSV), zajímající se o informace potřebné pro ovlivňování školské politiky. Nejpodstatnějšími uživateli pak budou pracovníci zabývající se kariérovým poradenstvím, ať jde o výchovné poradce ve školách, v poradenských systémech nebo o pracovníky informačních a poradenských středisek v rámci úřadů práce. Snadnější přístup ke kvalitním informacím povede ke zvýšení úrovně kariérového poradenství a vzdělávání ve školách.

Výhodou bude i trvalá přístupnost a využitelnost systému žáky a jejich rodiči při rozhodování o volbě vzdělávání.

V systému ISA zájemce najde:

1) Podrobnou nabídku škol a oborů vzdělání

- ☐ popisy oborů vzdělání SOU, SOŠ a VOŠ,
- ☐ seznam všech středních a vyšších škol, jejich adresy, kontaktní údaje,
- ☐ přehled učebních a studijních oborů otevíraných v následujícím školním roce,
- ☐ údaje o počtu přihlášených a přijímaných, termínu dne otevřených dveří, dále o skladbě, formě a termínech přijímacího řízení, o školném, možnosti ubytování a podmínkách studia handicapovaných uchazečů,
- ☐ možnosti studia při zaměstnání.

2) Důležité informace vyplývající z:

- ☐ pravidelných analýz nezaměstnanosti absolventů škol,
- ☐ šetření názorů pracovníků úřadů práce k uplatnitelnosti absolventů škol,
- ☐ analýz přechodu absolventů ze školy do praxe,

- ❑ šetření přechodu absolventů SŠ do terciárního vzdělávání a jejich situace v něm,
- ❑ šetření názorů zaměstnavatelů - jejich kvalifikačních požadavků a názorů na připravenost absolventů škol pro vstup na trh práce,
- ❑ analýz inzerce a názorů pracovníků personálních agentur zaměřených na potřeby zaměstnavatelů.

Významným rysem nového informačního systému bude integrace uvedených informací do celků souvisejících s profesí a oborem vzdělání, které žáka zajímají.

3) Další součásti ISA :

- ❑ **Predikační systém**, který bude pomáhat při individuálním řešení potřeb žáků ohrožených předčasným odchodem ze vzdělávání. Po zadání jejich problému umožní vyhledávat ve vzdělávací nabídce středních škol takové obory, ve kterých by byli schopni dále pokračovat ve studiu.
- ❑ **Multimediální průvodce**, který žákům pomůže s jednotlivými kroky volby vzdělávací a profesní dráhy, usnadní jim orientaci ve vzdělávacím systému a ve světě práce, povede je k využívání informačních zdrojů o vzdělávacích a profesních možnostech.

Výstavba ISA je rozložena do několika let. V jejích průběhu jsou postupně realizována jednotlivá šetření, jejichž výsledky tvoří informační základnu budovaného systému. V roce 2005 byly v ISA realizovány výzkumy a šetření, o jejichž výsledcích podrobně informovaly publikace: *Analýza vzdělávacích programů z hlediska zaměstnatelnosti absolventů, Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním - 2005, Odvětvová a profesní struktura pracovníků ve zpracovatelském průmyslu a ostatních odvětvích ČR v kontextu se sférou vzdělávání a Přechod absolventů vyšších odborných škol do praxe a jejich uplatnění - I. etapa*. Tyto publikace i další studie a analýzy týkající se uplatnění absolventů na trhu práce, a to i v rozdělení podle jednotlivých krajů, jsou přístupné na internetových stránkách systémového projektu: www.vipkariera.cz, na stránkách kariérového poradenství: www.karieroveporadenstvi.cz a na stránkách Národního ústavu odborného vzdělávání: www.nuov.cz.

Předkládaná publikace - **Uplatnění absolventů škol na trhu práce - 2005** - je syntetizujícím výstupem projektu VIP Kariéra za rok 2005. Při její tvorbě byly využity i další práce realizované v NÚOV - *Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce ve srovnání se situací v Evropské Unii 2004/05 a Územní mobilita mladých lidí v souvislosti s pracovním uplatněním*. Publikace tak poskytuje komplexní pohled na problematiku uplatnění absolventů škol.

Publikace se skládá ze šesti částí. V kapitole nazvané **Vzdělanostní a oborová struktura žáků ve středním a vyšším vzdělávání** je hodnocen stav a vývoj vzdělanostní struktury žáků (studentů). Jsou zde uvedeny trendy v oblasti maturitního a nematuritního vzdělávání. Součástí této kapitoly je rovněž charakteristika vzdělanostní struktury obyvatelstva ČR a struktury středního a vyššího odborného vzdělávání v členění podle krajů a podle skupin oborů vzdělání.

Kapitola **Vzdělávací programy - odraz stavu středního odborného vzdělávání** informuje o výsledcích analýz vzdělávacích programů středních odborných škol používaných v letech 1990 až 2004. Vzdělávací programy byly hodnoceny z hlediska toho, zda vytvářejí dobré předpoklady pro uplatnění absolventů na trhu práce v podmínkách současných a budoucích společenských, ekonomických a technologických změn. Ve zpracování analýz je věnována pozornost zejména šíři profesního profilu, míře a způsobu specializace, možnosti ovlivnění průběhu vzdělávacích cest, dále pak začlenění klíčových kompetencí, podílu jednotlivých složek vzdělávání v učebním plánu a míře volnosti v učebních plánech z hlediska školy. Podstatnou součástí analýzy je zjišťování vlivu kvalifikačních požadavků trhu práce na vznikající a inovované vzdělávací programy, zejména z hlediska inovací obsahu

vzdělávání, začleňování nových technologií, začleňování učiva práce s výpočetní technikou a přípravy žáků na podnikatelské aktivity. Významnou částí je i kapitola věnovaná současné podobě učebních plánů, kde jsou uvedeny proporce učebních plánů v členění podle hlavních skupin oborů jako vážené průměry počtů hodin v platných používaných vzdělávacích programech.

Část **Studijní dráha absolventů středních a vyšších odborných škol** mapuje na základě dotazování absolventů středních a vyšších odborných škol jejich vzdělávací dráhu. Uvádí faktory, které ovlivňují proces volby studijního oboru i typu školy, včetně existujících překážek a bariér, jako je limitovaný počet studijních míst v některých oborech nebo neúspěch při přijímacím řízení. Zabývá se i zpětným hodnocením volby vzdělávací dráhy, pozitivním nebo naopak negativním vztahem studentů k vystudovanému oboru a jejich zájmem najít si pracovní uplatnění ve svém oboru. Dotazníkové šetření se zaměřilo také na zjištění toho, do jaké míry absolvované studium odpovídá původním vzdělanostním aspiracím studentů, zda považují svoji studijní dráhu za ukončenou nebo zda mají zájem pokračovat v dalším studiu a vzdělávání.

Kapitola **Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním**, založená na analýze údajů MPSV zjišťovaných k 30. 4. 2005, se detailně zabývá nezaměstnaností absolventů škol z hlediska úrovně vzdělání. Monitoruje míru nezaměstnanosti absolventů a počet nezaměstnaných absolventů škol podle skupin oborů vzdělání v jednotlivých kategoriích vzdělání (tj. v učebních oborech SOU, OU a U; studijních oborech SOŠ i SOU, gymnáziích, oborech nástavbového studia a v oborech vyšších odborných škol). V publikaci se pracuje zejména s údaji o „čerstvých“ absolventech - uchazečích o zaměstnání, tj. s údaji o absolventech (evidovaných na úřadech práce), kteří ukončili své studium v červnu 2004. Tyto údaje poskytují nejkorektnější hodnoty míry nezaměstnanosti absolventů.

V kapitole **Územní mobilita mladých lidí v souvislosti s pracovním uplatněním** je věnována pozornost sledování mezikrajové mobility zaměstnaných z pracovních důvodů. Tato část publikace poskytuje informace o podílu jednotlivých věkových kategorií pracovníků vyjíždějících za prací z obce bydliště do jiného kraje, zvláštní pozornost je přitom věnována mladým lidem. Mobilita je sledována rovněž z hlediska vzdělanostní a profesní struktury vyjíždějících. Záměrem analýzy byla také identifikace hlavních rysů prostorové mobility pracovních sil mezi kraji s ohledem na vývoj po roce 1990, identifikace hlavních center dojížděky a hlavních zdrojů vyjížděky za prací. Publikace také srovnává situaci v jednotlivých krajích.

Poslední část **Proměny zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu** se zabývá strukturou zaměstnaných v České republice. Pozornost je věnována zejména oborové a profesní struktuře zaměstnanosti, a to ve více směrech. Nejprve je v základních rysech zhodnocen vývoj v předchozích dvaceti letech v hlavních odvětvích národního hospodářství a u profesních skupin. Samostatná rozsáhlejší část je věnována hodnocení situace ve zpracovatelském průmyslu. Průmyslová výroba sehrávala v české ekonomice vždy dominantní úlohu, a proto byla vybrána pro podrobnější analýzu se záměrem zjistit, jak se během transformačního období Česká republika s tímto „dědictvím“ dokázala vyrovnat. Je analyzována především oborová a profesní struktura, ale i věková a vzdělanostní struktura zaměstnaných v tomto klíčovém odvětví naší ekonomiky. Vzdělanostní struktura zaměstnaných je srovnávána s vybranými zeměmi Evropské unie.

2. Vzdelanostní a oborová struktura žáků ve středním a vyšším vzdělávání

2.1 Vzdelanostní struktura obyvatelstva České republiky

Vzdelanostní struktura obyvatelstva je charakteristická velkou setrvačností v čase, i když část populace si svoje vzdělání a kvalifikaci v průběhu života ještě doplňuje a rozšiřuje. Vzdelanostní struktura podobně jako věková struktura je ovlivněna dlouhodobým vývojem, ale i dalšími vnějšími i vnitřními faktory, které umožňují a ovlivňují vzdělávání lidí.

V České republice, která je zemí s relativně vysokou vzdělaností, získala převažující část populace střední vzdělání, pouze malá část ekonomicky aktivních obyvatel (asi 8 %) má pouze základní vzdělání nebo střední vzdělání nedokončila. V podílu středoškolsky vzdělaných patří Česká republika na přední místo v celosvětovém srovnání, v podílu vysokoškolsky vzdělaných je však mezi rozvinutými zeměmi na jednom z posledních míst - výrazná změna tohoto stavu bude vyžadovat dlouhou dobu.

V dnešní struktuře vzdělání obyvatel České republiky se projevuje především vývoj za posledních padesát let. Od konce padesátých do začátku devadesátých let byl důraz kladen na učňovské vzdělání a přístup k maturitnímu a vysokému školství byl omezen. V devadesátých letech se přístup ke vzdělání změnil, což souvisí s novým směřováním hospodářského rozvoje. Otevřely se nové možnosti vzdělávání a vytvořily se nové podmínky na trhu práce. V následujících letech se vzdelanostní struktura populace bude postupně významně měnit, zejména pokud uvažujeme ekonomicky aktivní obyvatele (tj. zaměstnané a nezaměstnané). Nejstarší generace postupně odchází do důchodu a generace vystudované v nové éře se dostávají na trh práce. Bude se tak zvyšovat podíl lidí, kteří ukončili středoškolské vzdělávání maturitou a lidí s terciárním vzděláním, ubývat bude lidí, kteří dosáhli pouze středoškolské vzdělání bez maturity (vyučení). V souhrnu všeho obyvatelstva nad 15 let však budou změny pomalejší, což souvisí jak s menším podílem těch, kteří jsou postupně do této skupiny začleňováni, tak s prodlužující se délkou života.

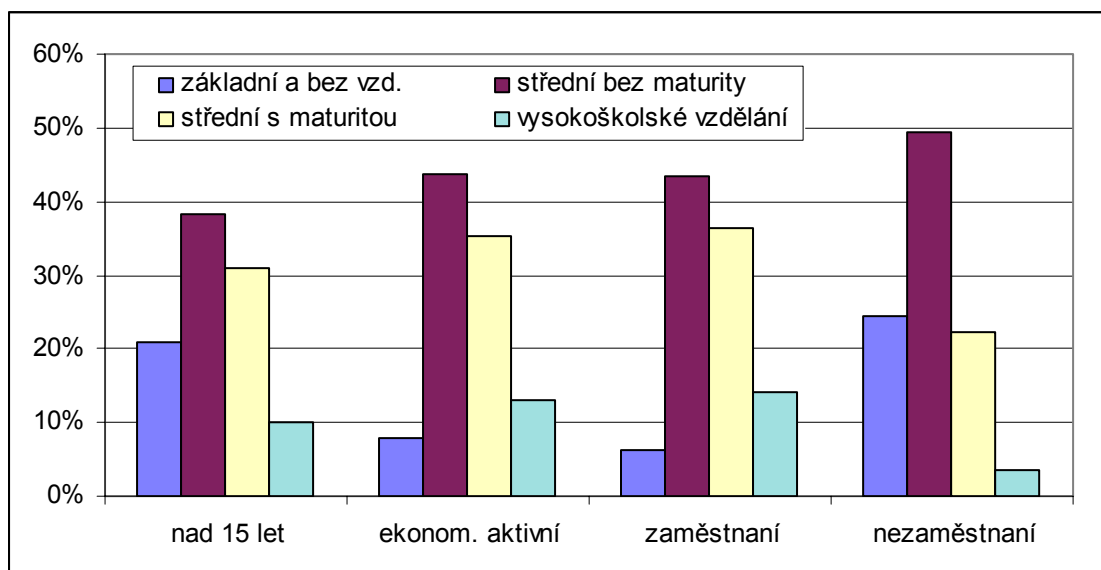
Údaje o vzdelanostní struktuře obyvatel jsou v tabulce 2.1, která uvádí data pro všechny obyvatele nad 15 let, ekonomicky aktivní obyvatele, zaměstnané a nezaměstnané. Ze vzdelanostní struktury nezaměstnaných je zřejmá důležitost dosaženého vzdělání, neboť je vysoký rozdíl mezi podílem zaměstnaných a nezaměstnaných se základním vzděláním, z části pak i mezi vyučenými (střední bez maturity). V grafickém vyjádření na obr. 2.1 je patrný rozdíl ve výši podílu jednotlivých vzdelanostních kategorií mezi obyvateli nad 15 let¹ a ekonomicky aktivními obyvateli.

Tabulka 2.1 Vzdelanostní struktura obyvatelstva České republiky (2004, v tisících a %)

Vzdělání	všichni nad 15 let		ekonom. aktivní		zaměstnaní		nezaměstnaní	
základní a bez vzd.	1 811	20,9%	402	7,8%	297	6,3%	105	24,6%
střední bez maturity	3 320	38,3%	2 250	43,8%	2 039	43,3%	211	49,5%
střední s maturitou	2 679	30,9%	1 805	35,2%	1 710	36,3%	95	22,3%
vysokoškolské	862	9,9%	675	13,2%	660	14,0%	15	3,6%
Celkem	8 673	100,0%	5 133	100,0%	4 707	100,0%	426	100,0%

¹ Obyvatelstvo nad 15 let zahrnuje i studenty středních škol, ovšem uvádí je jako obyvatele se základním vzděláním, čímž vznikají velké rozdíly ve výši podílu obyvatel se základním vzděláním mezi touto skupinou a ekonomicky aktivními či zaměstnanými.

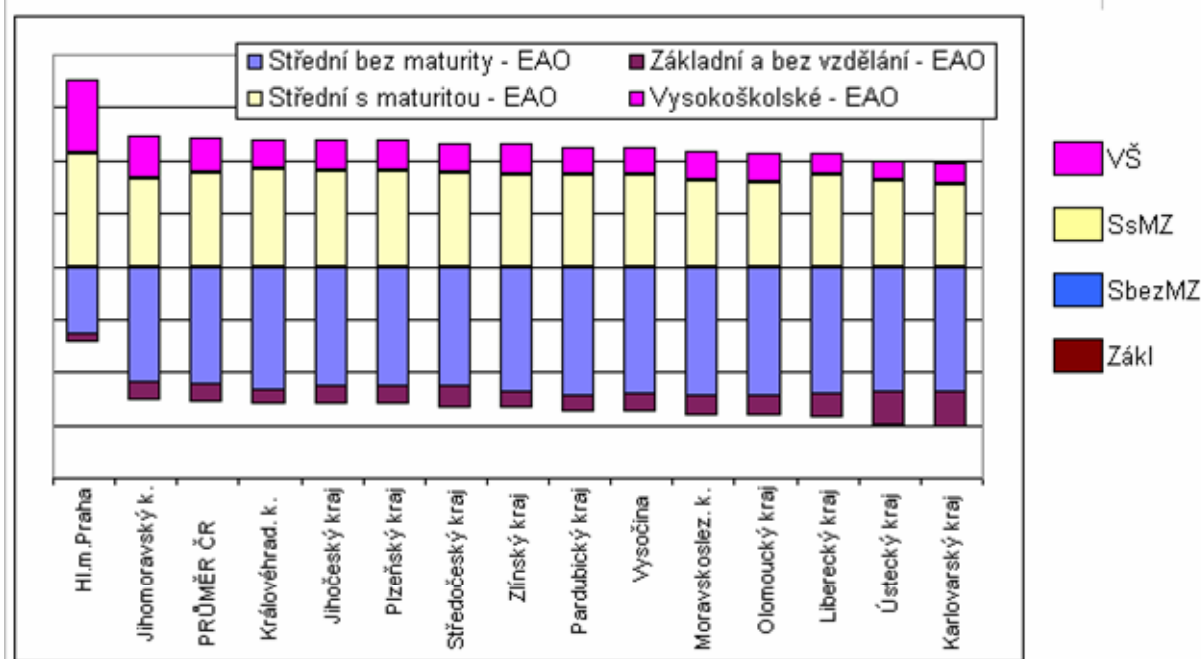
Obrázek 2.1: Vzdělanostní struktura obyvatelstva v České republice

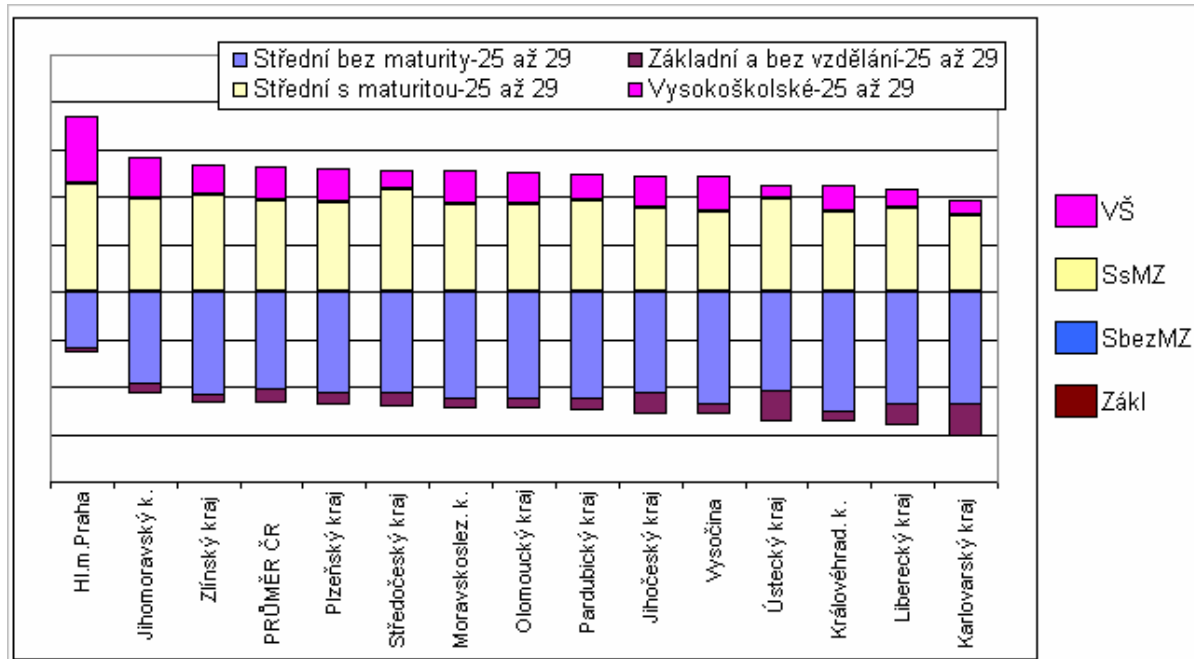
Vzdělanostní struktura obyvatelstva vypovídá o kvalitě lidského kapitálu, který má země k dispozici. V současné rozvinuté ekonomice je základním předpokladem dobrého uplatnění získání středoškolského vzdělání, tj. odborná kvalifikace. Na to, jaký bude další vývoj vzdělanostní struktury obyvatel, dává odpověď nejen sledování struktury středního vzdělávání, která je v tomto směru pro budoucnost základní a určující, ale zlepšení vzdělanostní struktury bude potřeba věnovat značnou pozornost, protože výrazné zlepšení v dohledné době nelze dosáhnout pouze změnami v počátečním vzdělání. Ty ovlivňují celkovou vzdělanostní strukturu jen velmi pomalu, proto je potřebné se zaměřit na poskytování vzdělávací nabídky v rámci celoživotní vzdělávání pro celou ekonomicky aktivní populaci. Zejména v některých krajích je nedobrá vzdělanostní struktura nejen všech ekonomicky aktivních obyvatel, ale i mladé populace (obr. 2.2 a 2.3).

Obrázek 2.2: Vzdělanostní struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva

(podíly v %, rozteč mřížky je 20%, řazeno dle podílu EAO s nižší úrovní vzdělání, tj. součtu střední bez maturity, základní a bez vzdělání)

Obrázek 2.3: Vzdělanostní struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva ve věku 25 až 29 let

2.2 Vývoj základní vzdělanostní struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání

V České republice převážná část populace pokračuje po ukončení základní školy ve středním vzdělávání, asi 8 % populačního ročníku však zůstává se základním vzděláním, a to převážně v důsledku předčasného odchodu ze vzdělávání na střední škole. Ve středním vzdělávání přes 80 % žáků vstupuje do odborného vzdělávání, necelých 20 % pak do vzdělání všeobecného. Po roce 2002 se v souladu se školskou politikou MŠMT postupně navyšuje podíl vstupujících do maturitních oborů SOŠ, v roce 2004 činí 39 % a klesá podíl žáků v učebních oborech (na 35 %), je však doplňován žáky studijních oborů SOU (6,5 %). Tito žáci absolvují i odborný výcvik ve stejném rozsahu jako ve tříletých učebních oborech a jsou připraveni jako vysoce kvalifikovaní dělníci pro náročná povolání. Rostoucí náročnost mnoha dělnických povolání i povolání ve službách vyšší vzdělanostní úroveň vyžaduje a i žáci mají větší zájem o studium ukončené maturitou.

Podíl žáků procházejících **gymnaziálním vzděláváním** po roce 1999 kolísá mezi 18 % a 19 %. Podíl žáků v **oborech SOŠ, které neposkytují maturitu**, je minimální a v posledních letech jej tvoří hlavně žáci praktické školy.

Hodnocení vývoje vzdělanostní struktury žáků na základě uplatnění absolventů na trhu práce z pohledu míry nezaměstnanosti ukazují na správnost uvedeného vývoje (míra nezaměstnanosti vyučených je stále vyšší než u maturantů), uvedený vývoj je v souladu s vývojem ve vyspělých zemích i s tamními zkušenostmi s potřebami a nároky na kvalifikace na trhu práce. Problémem je nízký podíl žáků procházejících gymnaziálním vzděláváním, zejména v souvislosti s nárůstem přijímaných na vysoké školy, v současnosti se rozšiřuje řešení formou lyceální přípravy, která vedle všeobecné připravenosti srovnatelné s gymnaziální poskytuje i určité odborné směřování. Podíl žáků vstupujících do této přípravy byl v roce 2004 2,7 % žáků přicházejících na střední školy.

Přehled jednotlivých vzdělanostních kategorií

- **učební** (označení: SOU-učební); vyučení: žáci, kteří byli nově přijati do 3letých a 2letých učebních oborů a po absolvování získají výuční list (kategorie H); v této skupině jsou tedy zahrnuti i žáci oborů učilišť (U), což jsou obory pro žáky s neukončeným základním vzděláním, a žáci oborů speciálních škol včetně odborných učilišť (OU), kteří získávají výuční list (obojí kategorie E).
- **studijní SOU** (označení: SOU s MZ, kategorie L0): žáci, kteří byli nově přijati do studijních oborů SOU. Po absolvování získají maturitní vysvědčení, součástí jejich přípravy je i odborný výcvik, takže jsou vlastně i vyučeni, i když výuční list nedostávají, jsou tedy připraveni pro náročné dělnické práce a mají i předpoklady pro výkon nižších řídicích funkcí.
- **nematuritní SOŠ** (označení: SOŠ bez MZ nebo SO, kategorie J): žáci, kteří byli nově přijati do 2letých nebo 3letých studijních oborů středních odborných škol, po absolvování získají vysvědčení o závěrečné zkoušce. Podíl této přípravy je po ukončení přípravy v oboru Rodinná škola zanedbatelný.
- **maturitní SOŠ** (označení: SOŠ s MZ, kategorie M): žáci, kteří byli nově přijati do 4letých (dříve výjimečně i 5letých) studijních oborů SOŠ, po absolvování získají maturitní vysvědčení a jsou připravováni pro výkon středních technických, ekonomických a dalších činností.
- **gymnaziální** (označení gymnázium, kategorie K): jsou zde zahrnuti žáci gymnaziálního vzdělávání všech délek. Pro možnost vhodného srovnání podílů žáků procházejících středním vzděláváním jsou údaje o jejich počtu vztaženy na věkovou hladinu odpovídající 1. ročníkům čtyřletého studia po absolvování základní školy. Jsou zde tedy zahrnuti všichni, kteří byli přijati do 1. r. čtyřletých gymnázií nebo studují ve víceletých gymnáziích ve třídách věkově odpovídajících 1. r. čtyřletého gymnázia.
- **nástavbové** (kategorie L5) pro absolventy tříletých učebních oborů: dvouletá příprava vyučených, která umožňuje získat maturitu a tím stejnou kvalifikaci jako absolventi studijních oborů SOU.
- **vyučení s maturitou** (kategorie L, což je součet L0 a L5): je označení, pod které jsou zahrnováni vzhledem ke shodnosti kvalifikace žáci kategorií studijní SOU a nástavbové.
- **vyšší odborné** (označení: VOŠ, kategorie N) pro absolventy s maturitním vzděláním, poskytuje vyšší odborné vzdělání ve 2 až 3,5leté přípravě.

Celkový počet žáků nově přijatých do denního studia ve školním roce 2004/2005 činil **161 223**, z toho do studia po základní škole jich bylo přijato 139 262², do nástavbového a vyššího odborného studia 22 443.

Nejvíce žáků bylo přijato ke studiu v oborech *SOŠ s maturitou* (54 021) a do *učebních oborů bez maturity* (49 030); dále do *gymnázií* (25 683). Do studijních oborů SOU ukončených maturitou bylo přijato 9 117 žáků a nejméně početné je zastoupení žáků přijímaných do středního vzdělávání, které není zakončeno výučním listem ani maturitou (1411). Do jiných forem studia (večerní, dálkové ad.) bylo přijato poměrně málo žáků (3 057 do maturitních oborů SOŠ, 768 do učebních oborů, 220 do gymnázií, 40 do oborů středního studia a 34 do studijních oborů SOU).

V průběhu posledních čtyř let postupně docházelo především k poklesu podílů žáků nastupujících do učebních oborů bez maturity a k nárůstu přijímaných ke studiu do oborů

² U víceletých gymnázií jsou započítáni žáci vstupující do ročníku, který odpovídá běžnému 1. ročníku SŠ.

ukončovaných maturitou. Vyšší odborné školy zaznamenaly v posledním roce první a poměrně výrazný pokles. Uvedené skutečnosti jsou důsledkem zájmu o dosažení co nejvyšší vzdělanostní úrovně, v oborech VOŠ se ale projevuje konkurence bakalářské formy vysokoškolského studia i jeho snadnější dosažitelnost související s růstem kapacit vysokých škol.

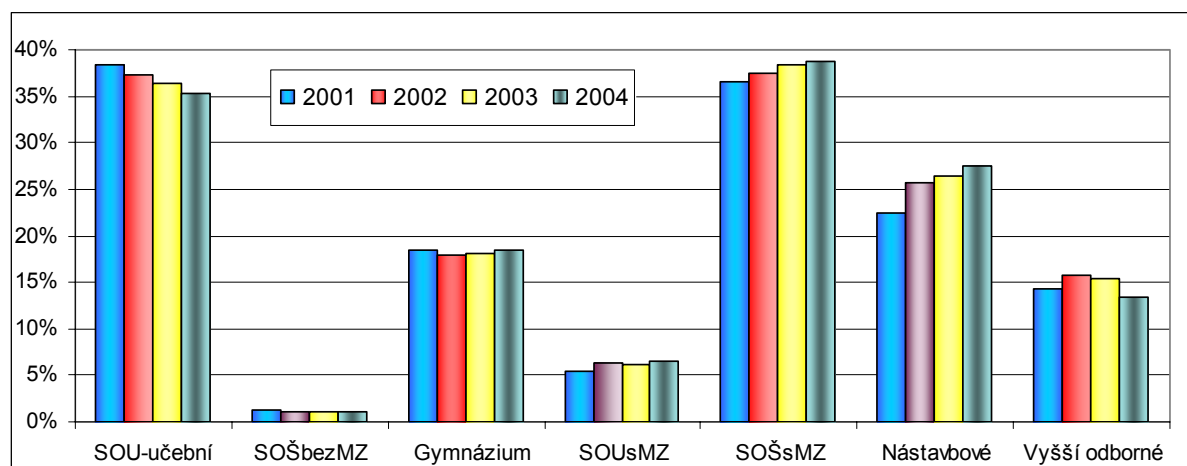
Tabulka 2.2: Vývoj počtů a podílů žáků nově přijatých do 1. ročníků ve studijních a učebních oborech SOŠ, SOU, OU a U a ve třídách gymnázií odpovídajících 1. ročníku SŠ - Denní studium - šk. r. 2000/01 až 2004/05

Šk.r.	Gymnázium	Obory vzdělání SOŠ			Obory vzdělání SOU, UaOU			Celkem G+SOŠ+SOU	z toho s matur.
		s matur.	bez mat.	celk.	učebn.	s mat.	celk.		
2001	25975	51691	1813	53504	54278	7628	61906	141385	85294
2002	25226	53003	1603	54606	52400	8817	61217	141049	87046
2003	25736	54178	1559	55737	51338	8600	59938	141411	88514
2004	25683	54021	1411	55432	49030	9117	58147	139262	88821
01/02	18,4%	36,6%	1,3%	37,8%	38,4%	5,4%	43,8%	100,0%	60,3%
02/03	17,9%	37,5%	1,1%	38,7%	37,2%	6,2%	43,4%	100,0%	61,7%
03/04	18,1%	38,4%	1,1%	39,5%	36,4%	6,1%	42,5%	100,0%	62,5%
04/05	18,4%	38,8%	1,0%	39,8%	35,2%	6,6%	41,8%	100,0%	63,8%

Pokud jde o procentní zastoupení nově přijímaných žáků na střední školy, v rámci celé ČR přísluší tradičně nejvyšší podíly maturitním oborům SOŠ (38,8 % v roce 2004/2005) a učebním oborům bez maturity (35,2 %); zhruba poloviční je procentní zastoupení žáků přijímaných na gymnázia (18,4 %); nejnižší podíly přísluší studijním SOU ukončeným maturitou (6,6 %) a střednímu vzdělávání bez výučního listu či maturity (1,0 %).

Poměrně značné jsou počty žáků přijatých do *vyššího odborného studia*, vč. *konzervatoří* (10 368) a do *nástavbového studia pro absolventy tříletých učebních oborů* (11 657). V těchto kategoriích studia je přijímán i vysoký počet žáků do jiných forem studia (VOŠ - 1 518, nástavbové studium - 11 132) - viz obr. 2.4

Obrázek 2.4: Podíly nově přijatých do denního studia středních a vyšších škol

Pozn.: Nástavbové - % z absolventů učebních oborů; Vyšší odborné - % z maturantů v daném roce

K rozšíření vyššího odborného studia došlo po roce 1995, v předchozích letech existovalo pouze v experimentálním režimu s omezeným počtem žáků. Počet žáků vstupujících do vyššího studia v krátké době překonal počet vstupujících dříve do studia pomaturitního. Je však zřejmé, že snížení převisu na vysokých školách, vč. rostoucí nabídky bakalářského studia, ukončuje nárůst počtu žáků na vyšších odborných školách, v roce 2004 již došlo k poměrně výraznému poklesu zájmu o toto studium, přitom mnoho přijatých bere toto studium jako náhradu možnosti studia na vysoké škole.

Tabulka 2.3: Vývoj počtu žáků nově přijatých do 1. ročníků nástavbového a vyššího odborného studia

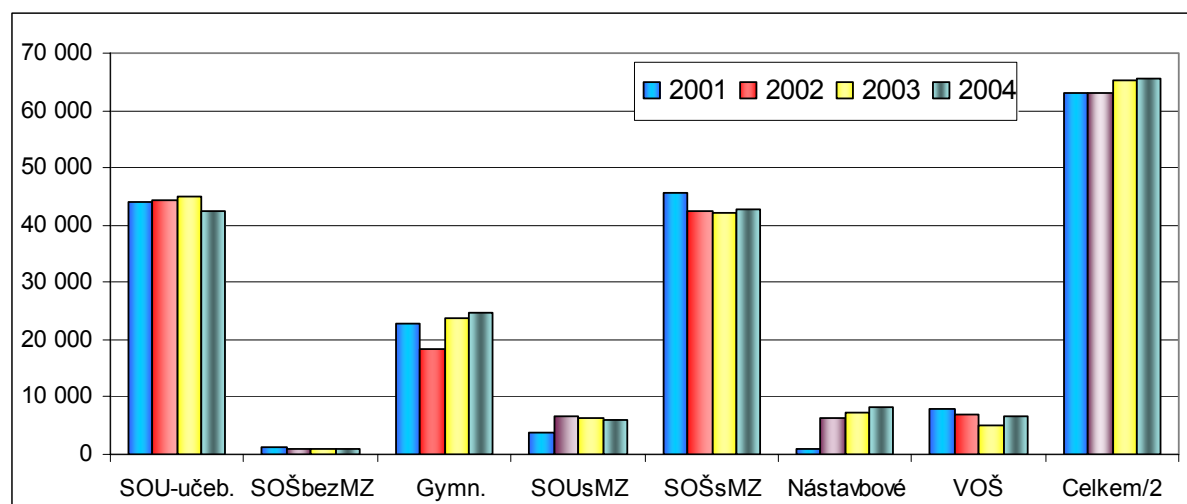
Šk.r.	Nástavbové studium pro absolventy 3letých učebních oborů				Vyšší studium (bez konzervatoří)			
	SOŠ		SOU		Celkem		denní	SPZ
	denní	SPZ	denní	SPZ	denní	SPZ		
2001	1184	2629	8657	6044	9841	8673	10343	1754
2002	1271	2745	10141	5928	11412	8673	10709	2024
2003	1357	3533	10587	7668	11944	11201	11135	2273
2004	1252	3369	10405	7763	11657	11132	9786	1518

Nástavbové studium pro absolventy učebních oborů v roce 1989 v denní formě neexistovalo, v současné době v něm pokračuje v denní formě asi třetina vyučených ve tříletých oborech SOU, je ovšem skutečností, že asi třetina z nich studium nedokončí. O toto studium je velký zájem vzhledem k tomu, že žáci i jejich rodiče si uvědomují důležitost získání co nejvyšší úrovně vzdělání, pro vyučené je také zajímavá nabídka studia v oboru Podnikání v technických povoláních, které poskytuje žákům ekonomicky orientovanou přípravu potřebnou pro podnikání. V této kategorii se připravuje i velký počet žáků v jiných formách studia, převážně v dálkové formě. Počet nově přijatých do této formy je téměř stejný jako počet přijatých k dennímu studiu, ovšem tam nedokončí studium téměř polovina z nich.

Celkový počet absolventů denního studia středních a vyšších škol v roce 2004 činil 131 410, z toho absolventů studia následujícího po základní škole bylo 116 583, nástavbového a vyššího odborného studia 14 827. Nejvíce bylo absolventů v oborech SOŠ s maturitou (42 687) a v učebních oborech bez maturity (42 421); třetí nejpočetnější skupinu tvoří absolventi gymnázií (24 694). Ve studijních oborech SOU ukončených maturitou absolvovalo 5 962 žáků a nejméně početné je zastoupení absolventů středního vzdělávání, které není zakončeno výučním listem ani maturitou (819). V jiných formách studia (večerní, dálkové ad.) absolvovalo poměrně málo žáků (1 146 v maturitních oborech SOŠ, 535 v učebních oborech, 121 v gymnáziích, 13 v oborech středního studia a 7 ve studijních oborech SOU).

Poměrně značné, i když výrazně nižší než počty přijímaných, jsou počty absolventů *nástavbového studia pro absolventy tříletých učebních oborů* (8 332) a *vyššího odborného studia* (6 075) v denní formě studia, v jiných formách studia je jich výrazně méně (nástavbové studium – 4 578, VOŠ - 850).

Obrázek 2.5: Počty absolventů denního studia středních a vyšších škol

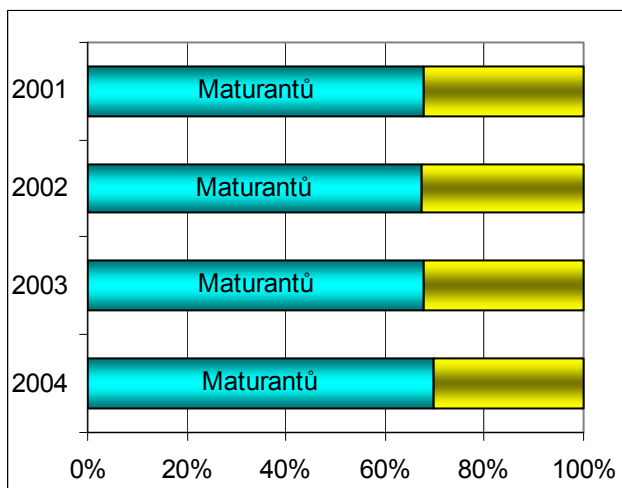
V průběhu uplynulých čtyř let docházelo k postupnému nárůstu celkového počtu absolventů, což je dáno hlavně nárůstem počtů absolventů v nástavbových oborech. V kategorii absolventů učebních oborů s výučním listem po období nárůstu v minulých třech letech dochází v roce 2004 k poklesu, což je důsledkem změn ve školské politice ze strany MŠMT

a krajů. Ve studijních oborech SOU je v posledních třech letech situace stabilní, stabilní je rovněž počet absolventů maturitních oborů SOŠ, vývoj počtu absolventů gymnázií ukazuje mírný nárůst (propad v roce 2002 byl způsoben přechodem ze 7letého studia gymnázia k 8letému). U absolventů nástavb (nezvykle nízký počet absolventů v roce 2001 je přímým důsledkem zavedení povinné školní docházky ve školním roce 1995/1996) je zřejmý postupný nárůst, naproti tomu u vyšších odborných škol docházelo k určitému poklesu počtu absolventů, který se však láme v roce 2004. Jedním z hlavních faktorů způsobujících pokles počtu **absolventů VOŠ** bylo postupné prodlužování tohoto studia dané legislativními opatřeními MŠMT.

Pokud jde o **procentní zastoupení absolventů** středních škol v jednotlivých vzdělanostních kategoriích, **v rámci ČR** do minulého roku představovali nejvyšší podíl absolventi učebních oborů bez maturity (38,1 % v roce 2003), v roce 2004 však jejich podíl poklesl (36,4 %) a je nižší než podíl absolventů maturitních oborů SOŠ (35,6 % v roce 2003, 36,6 % v roce 2004). Relativně nízké a stále mírně klesající jsou podíly absolventů studijních oborů SOU ukončených maturitou (5,1 %) a středního vzdělávání bez výučního listu i maturity (0,7 %). Podíl absolventů gymnázií se trvale mírně zvyšuje a dosahuje již více než 20 % (21,2 % v roce 2004). Je skutečností, že podíl žáků přijatých do gymnázií a počtu žáků víceletých gymnázií přicházejících do odpovídajícího ročníku se trvale pohybuje kolem 18,5 %, podíl absolventů je nyní větší než 20 %. To je dáno tím, že část žáků učebních a z části i studijních oborů předčasně ukončuje studium a zůstává bez středního vzdělání.

Ve studiu navazujícím na základní školu dosahuje podíl absolventů s maturitou 63 %, vezmeme-li v úvahu ty, kteří vstupují do nástavbového studia a dosáhnou rovněž maturity, dosahuje v roce 2004 jejich podíl 70 %. Vzhledem k narůstajícímu podílu žáků nástavbového studia bude v dalších letech narůstat i tento podíl. Navíc je zde ještě velký počet vyučených, kteří se připravují k maturitě v nástavbách nedlouho po vyučení dálkovou, příp. večerní formou. Znamená to výrazné přiblížení cílům Bílé knihy, dalším užitečným krokem by mohlo být zvýšení podílů žáků ve studijních oborech SOU.

Obrázek 2.6: Podíl absolventů středních škol s maturitním vzděláním

Na úrovni jednotlivých krajů lze však nalézt zřetelné odchylky od těchto hodnot. To je však předmětem další kapitoly.

2.3 Struktura středního a vyššího odborného vzdělávání v členění podle krajů

Údaje o struktuře žáků ve středním a vyšším vzdělávání jsou velice zajímavé v krajském členění. Přenesení pravomocí na kraje může vést k rozdílnému vývoji proporcí v jednotlivých druzích vzdělávání, zejména v těch krajích, které mají záměr regulovat tyto proporce především ve snaze zajistit pracovní síly pro profese, o které není ze strany žáků a jejich rodičů zájem.

Vzhledem k rozsahu údajů je zde uveden v krajském členění pouze základní přehled vztahující se k podílům žáků vstupujících do prvních ročníků. Aby bylo možné sledovat i vývoj, uvádíme tyto hodnoty v grafech za školní roky 2000/01 až 2004/05.

V grafech k vývoji vzdělanostní struktury jsou pro jednotlivé kraje uvedeny proporce žáků nově přijatých do učebních oborů, studijních oborů SOU, maturitních oborů SOŠ a gymnázií, v grafech není znázorněn vývoj podílů žáků v nematuritních oborech SOŠ (1 % z celku).

Komentování vývoju v krajích je příliš rozsáhlé a je na čtenáři, aby se v grafech seznámil s vývojem v krajích, o které má zájem. Pro usnadnění orientace jsou v každém grafu opakující se bílé sloupce, které představují průměr ČR, a je zachováno stejné měřítko všech grafů. Zřejmý a logický je značně odlišný stav v Praze, zřetelný je pokles počtu přijímaných do učebních oborů ve všech krajích, i když z různého výchozího stavu a různým tempem, ojediněle i s případným přechodným zvýšením, např. v Ústeckém a Zlínském kraji. Více rozdílná je situace v podílech studijních oborů SOU, a to jak výchozím stavem roku 2000, tak i vývojem – výrazný nárůst v Karlovarském kraji, nejdříve nárůst a později pokles v kraji Vysočina i nejnižší stav a minimální nárůst jen v posledním roce v kraji Libereckém.

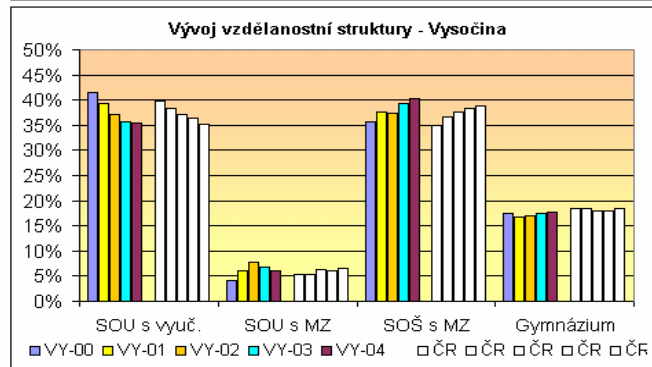
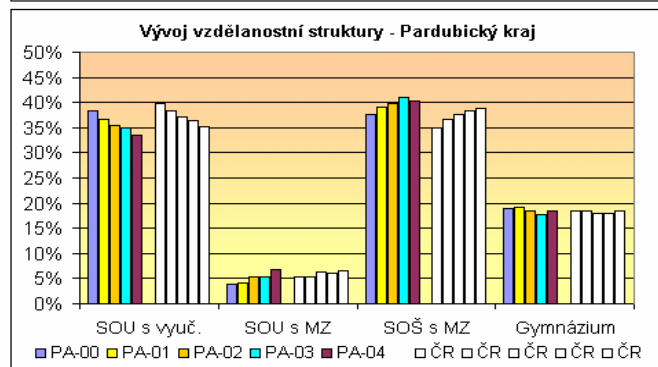
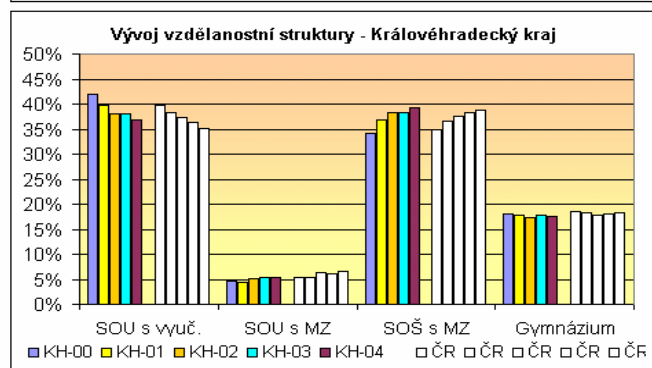
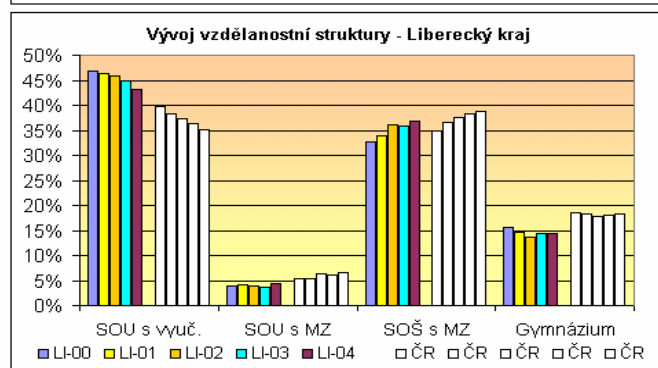
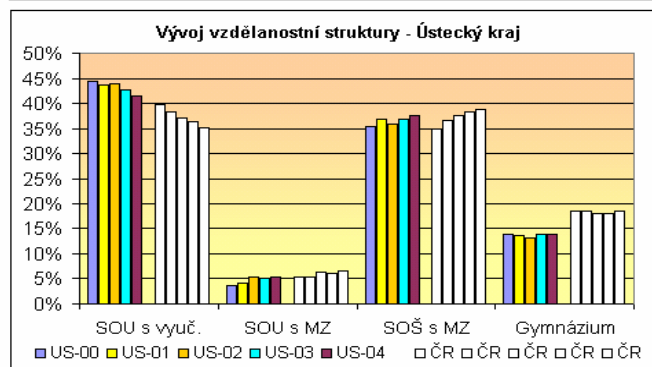
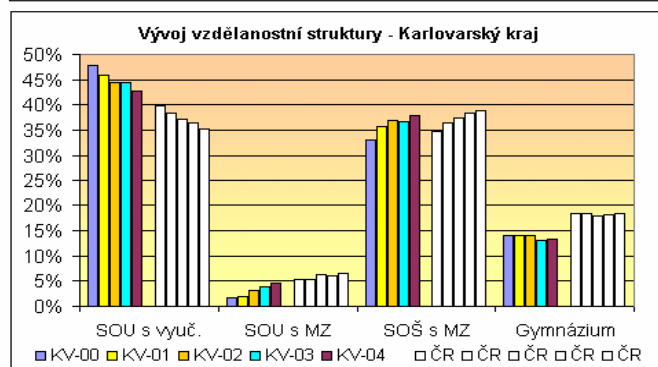
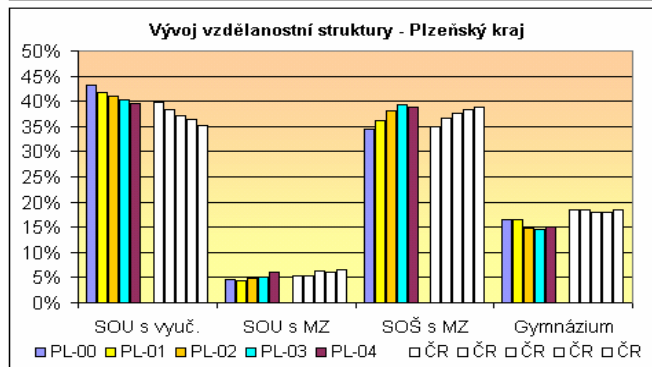
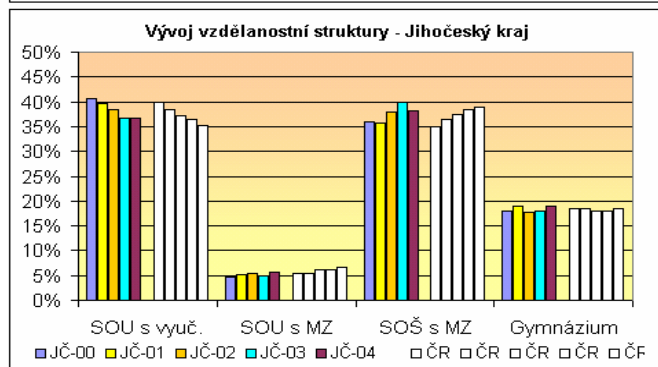
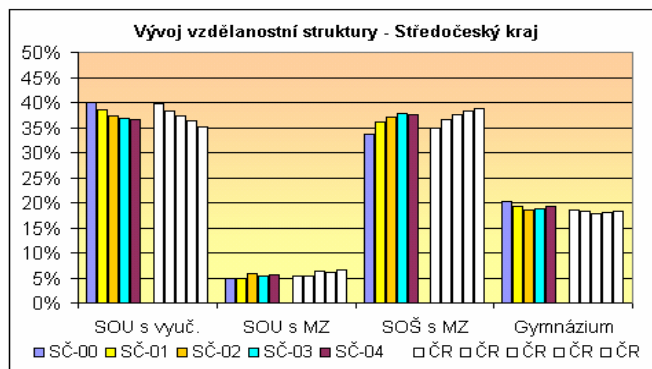
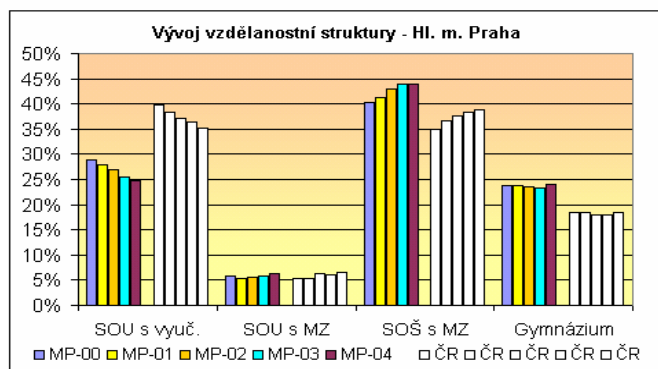
V grafech je sledován vývoj počtu žáků gymnázií ve třídách věkově odpovídajících 1. ročníku 4letých gymnázií. Proto není možné srovnávat zde uvedené údaje s běžně dostupnými údaji o počtech nově přijatých do 1. ročníků, kde se sčítají žáci o 2 a 4 roky věkově rozdílní. Údaje za ČR ukazují v posledních dvou letech mírný nárůst, ovšem není ve všech krajích. I při poměrně značném meziročním nárůstu v Plzeňském kraji zůstává tento kraj mezi čtveřicí krajů s výrazně nižším podílem gymnazistů (Karlovarský, Ústecký, Liberecký a Plzeňský kraj) oproti dalším krajům.

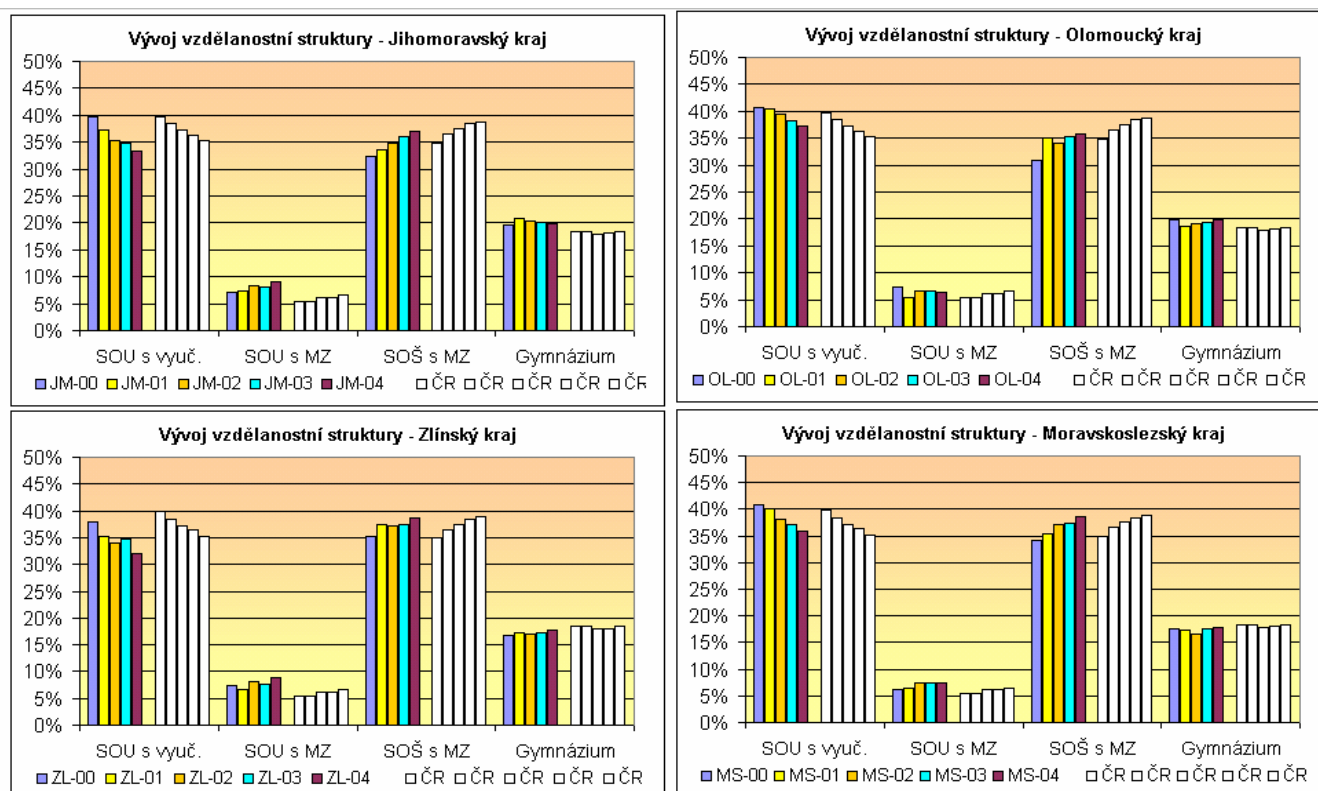
K rozvoji obecně odborného vzdělávání, jehož prvotním cílem je příprava žáků ke vstupu do terciárního vzdělávání, dochází i zaváděním oborů lyceí. Po mnohaletém ověřování dochází k rozšiřování této vzdělávací nabídky a její podíl už nelze považovat za zanedbatelný. Dlouhodobý záměr MŠMT předpokládá její další rozšiřování, téměř 3% podíl v celku žáků vstupujících do tohoto středního vzdělávání je potřeba brát v úvahu. Z tabulky je zřejmé, že největší rozšíření mají lycea v Moravskoslezském, Karlovarském a Zlínském kraji, nejmenší pak v Jihočeském, Ústeckém a Libereckém kraji.

Tabulka 2.4: Přijímání do oborů lyceí

Kraj	Počet	Podíl
Hl.m.Praha	515	3,0%
Středočeský kraj	246	2,1%
Jihočeský kraj	115	1,3%
Plzeňský kraj	165	2,3%
Karlovarský kraj	155	3,7%
Ústecký kraj	199	1,7%
Liberecký kraj	112	2,0%
Královéhradecký k.	194	2,5%
Pardubický kraj	230	3,3%
Vysočina	206	3,0%
Jihomoravský kraj	354	2,2%
Olomoucký kraj	261	2,9%
Zlínský kraj	295	3,4%
Moravskoslezský k.	720	4,0%
Česká republika	3767	2,7%

Obrázek 2.7: Vývoj podílů žáků nově přijatých do 1. roč. ve studijních a učebních oborech SOŠ, SOU, U a ve třídách gymnázií odpovídajících 1. roč. SŠ - Kraje ČR - Denní studium - šk. r. 2000/01 až 2004/05

Protože MŠMT v současnosti podporuje přípravu žáků k terciárnímu vzdělávání, lze v dalších letech očekávat výraznější nárůst počtů žáků jak v gymnaziálním studiu, tak v oborech lyceí.

2.4 Struktura středního a vyššího vzdělávání podle skupin oborů

Struktura středního a vyššího vzdělávání je dána podílem žáků v jednotlivých skupinách oborů. Vzhledem k tomu, že v letech 2000 až 2004 nedocházelo k významnému poklesu počtu žáků vstupujících do středního vzdělávání, jsou dále uváděny počty žáků; je to názornější než pouhé podíly. Z obrázků 2.8 až 2.13 jsou zřejmé počty žáků nově přijatých do prvních ročníků v jednotlivých kategoriích vzdělání ve šk. r. 2004/05, pro srovnání a znázornění vývoje jsou uvedeny i počty těchto žáků ve šk. r. 2000/2001 v členění skupin oborů podle Klasifikace kmenových oborů vzdělání – KKO.

V grafickém znázornění jsou uvedeny počty žáků nově přijatých do prvních ročníků učebních oborů, maturitních oborů SOŠ, maturitních oborů SOU a jejich souhrn, dále i v nástavbovém studiu absolventů 3letých učebních oborů a v oborech vyšších odborných škol. V údajích o počtech a podílech nově přijatých žáků do prvních ročníků v jednotlivých skupinách oborů jsou začleněny i počty žáků přijímaných do oborů speciálních škol.

Množství hodnot znázorněných v grafech umožňuje nejrozumnějším způsobem porovnávat počty i vývoj v jednotlivých kategoriích vzdělání a skupinách oborů. Proto jsou dále stručně komentovány pouze údaje dokládající nejvýraznější změny a skupiny oborů s velkými počty žáků.

V učebních oborech (obr. 2.8) je zřejmý pokles počtu žáků téměř ve všech skupinách oborů, který je zhruba úměrný počtu žáků ve skupině. Pokles ve skupině oborů 23 Strojírenství je zčásti kompenzován nárůstem ve studijních oborech SOU, v posledním roce u této skupiny oborů došlo k meziročnímu přírůstku podílu téměř o 3 p. b. Vedle skupiny 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus je tato skupina druhou nejpočetnější v této kategorii, s výrazným odstupem od ostatních. Nejvýraznější meziroční pokles podílu v posledním roce

vykazují skupiny 32 Kožedělná a obuvnická výroba a zpracování plastů a 34 Polygrafie, nejvyšší nárůst (při malém počtu žáků) skupina 21 Hornictví, hutnictví a slévárenství.

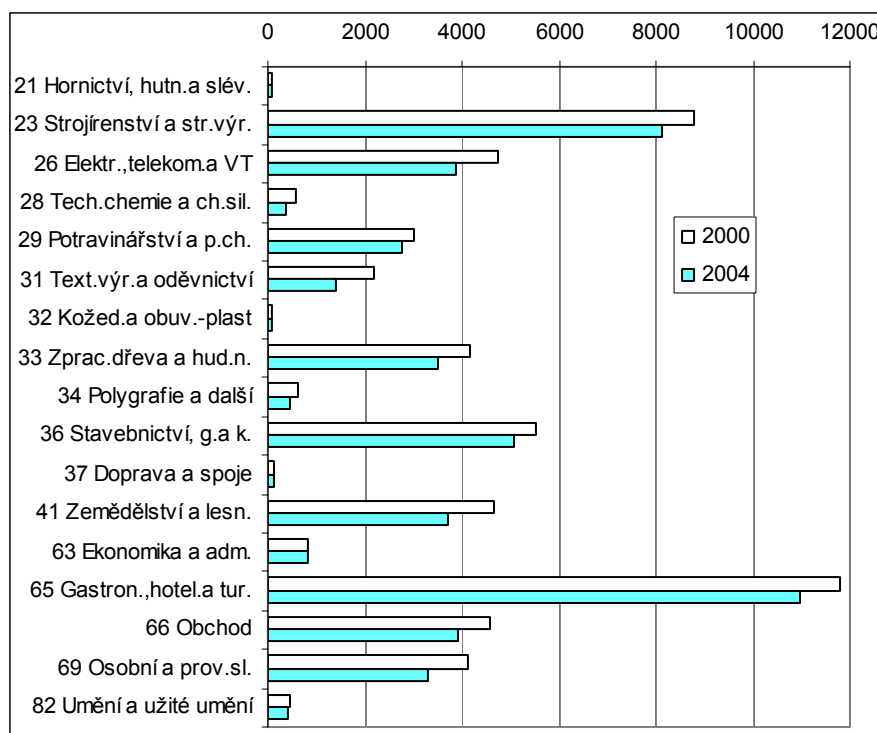
V souladu s celkovým vývojem dochází ve většině skupin **v maturitních oborech SOŠ** (obr. 2.9) k nárůstu počtu žáků, pokles je zřejmý zejména ve skupinách 41 Zemědělství a lesnictví, 23 Strojírenství, 28 Technická chemie a chemie silikátů a 31 Textilní výroba a oděvnictví. S výjimkou skupiny 23 Strojírenství odpovídá tento pokles problémům s uplatnitelností absolventů na trhu práce. Nejpočetnější skupinou, s výrazným odstupem od ostatních, zůstává trvale skupina 63 Ekonomika a administrativa. Velmi výrazné zastoupení pak mají i skupiny 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika, 53 Zdravotnictví, 23 Strojírenství a 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie.

K poklesu počtu i podílu dochází ve skupině 23 Strojírenství, zatímco růst počtu nově přijímaných do skupiny oborů 26 Elektrotechnika, výpočetní technika a telekomunikace není velký a představuje ve vyjádření podílů pokles. Narostl počet žáků přijímaných do oborů lyceí, což se odráží v nárůstu ve skupině 78 Obecně odborná příprava.

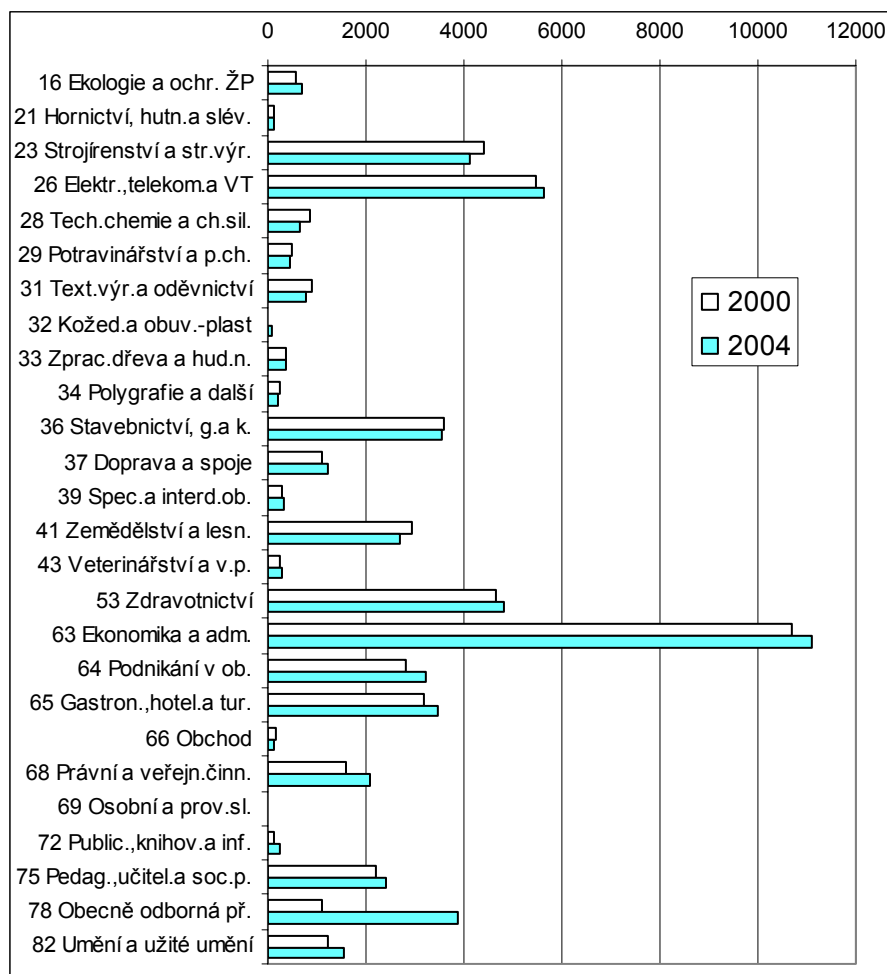
Ve **studijních oborech SOU** (obr. 2.10) je největší pokles v nejpočetnější skupině oborů 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika, v ostatních převažuje nárůst počtu žáků, nově jsou zastoupeny skupiny 69 Osobní a provozní služby a 39 Speciální a interdisciplinární technické obory. Důsledkem je, že podíl tří nejpočetnějších skupin 26 Elektrotechnika, 23 Strojírenství a 66 Obchod trvale mírně klesá.

Velmi názorný pro celkové posouzení je obrázek 2.11, kde jsou uvedeny **souhrnné hodnoty počtů žáků ve všech základních kategoriích** (v učebních oborech, v maturitních oborech SOŠ a ve studijních oborech SOU). V tomto souhrnu je zřejmé i rozdílné zastoupení jednotlivých skupin oborů – nejpočetnější je skupina 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus, dále následuje 23 Strojírenství a strojírenská výroba, 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika, 63 Ekonomika a administrativa, 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie a 41 Zemědělství a lesnictví. S výjimkou skupiny 63 Ekonomika a administrativa dochází ve všech uvedených nejpočetnějších skupinách k poklesu počtu žáků. Jediný skutečně výrazný nárůst zaznamenává skupina oborů 78 Obecně odborná příprava, jmenovitě jde o obory Lycea.

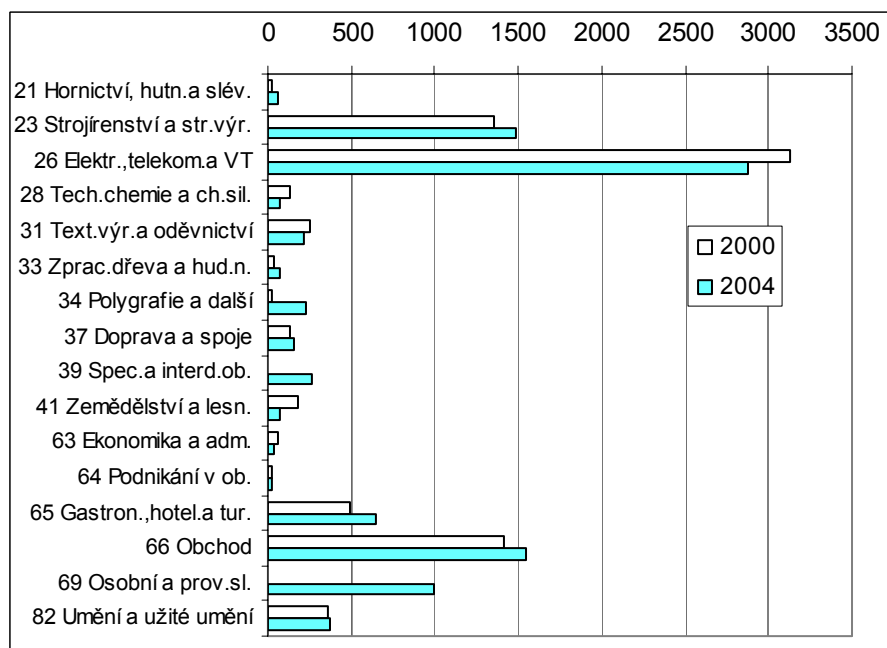
Obrázek 2.8: Počty žáků nově přijatých do 1. roč. učebních oborů

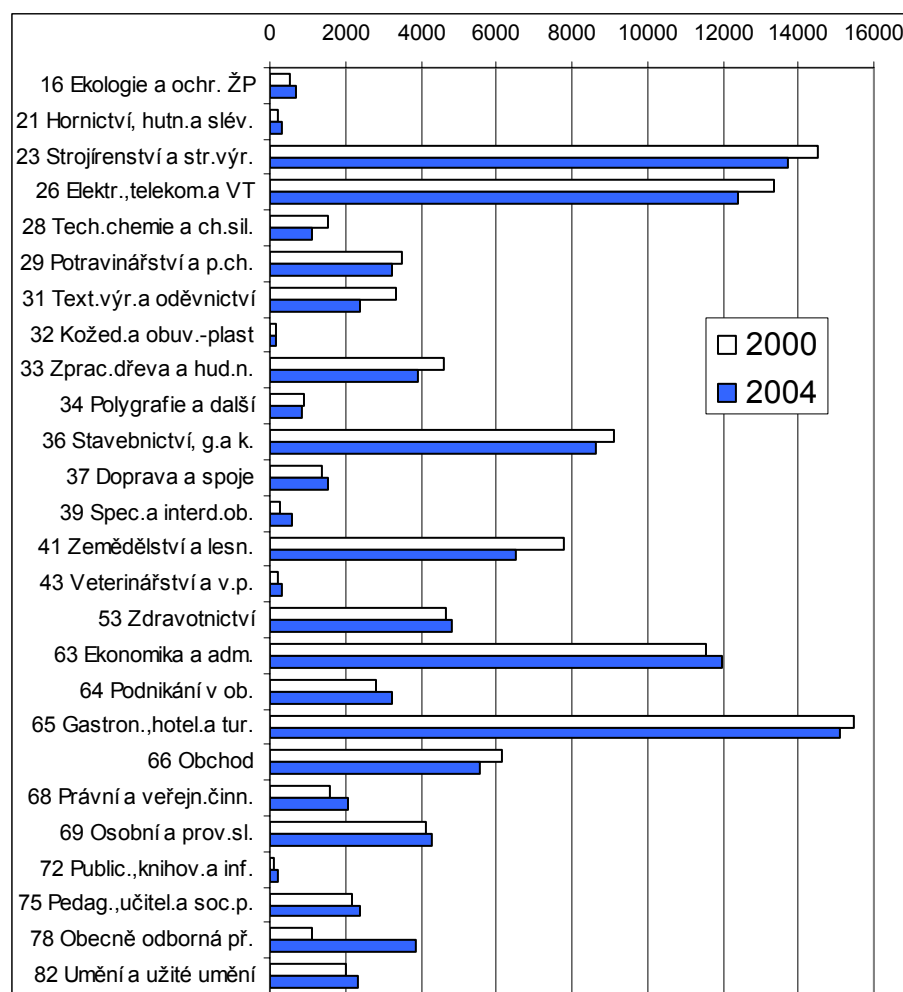
Obrázek 2.9: Počty žáků nově přijatých do 1. roč. maturitních oborů SOŠ

Obrázek 2.10: Počty žáků nově přijatých do 1. roč. maturitních oborů SOU

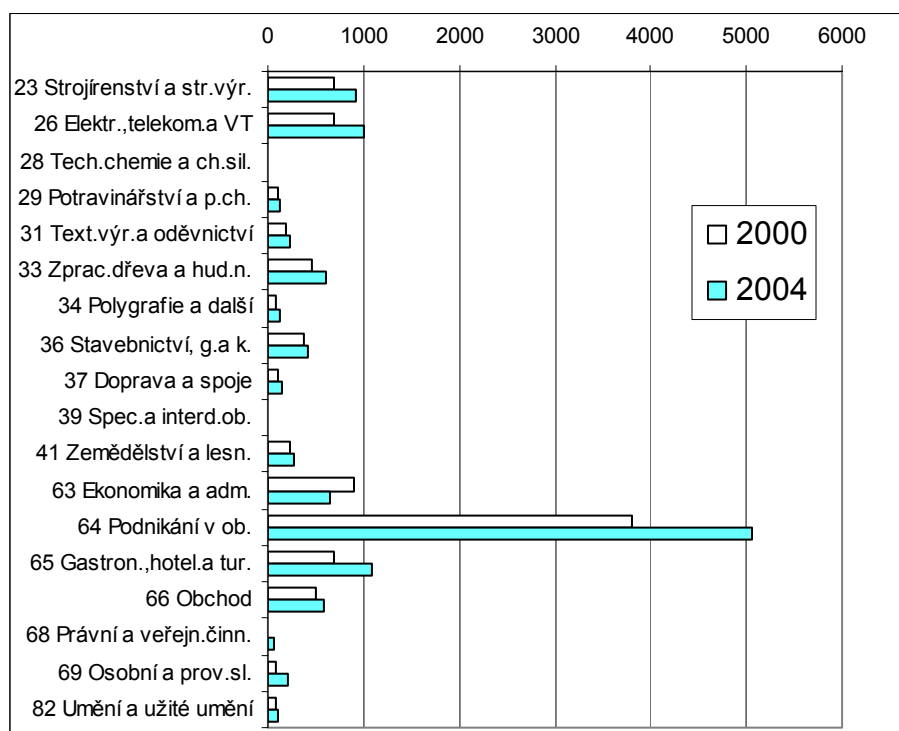
Obrázek 2.11: Počty žáků nově přijatých do 1. roč. učebních a studijních oborů SOU a SOŠ

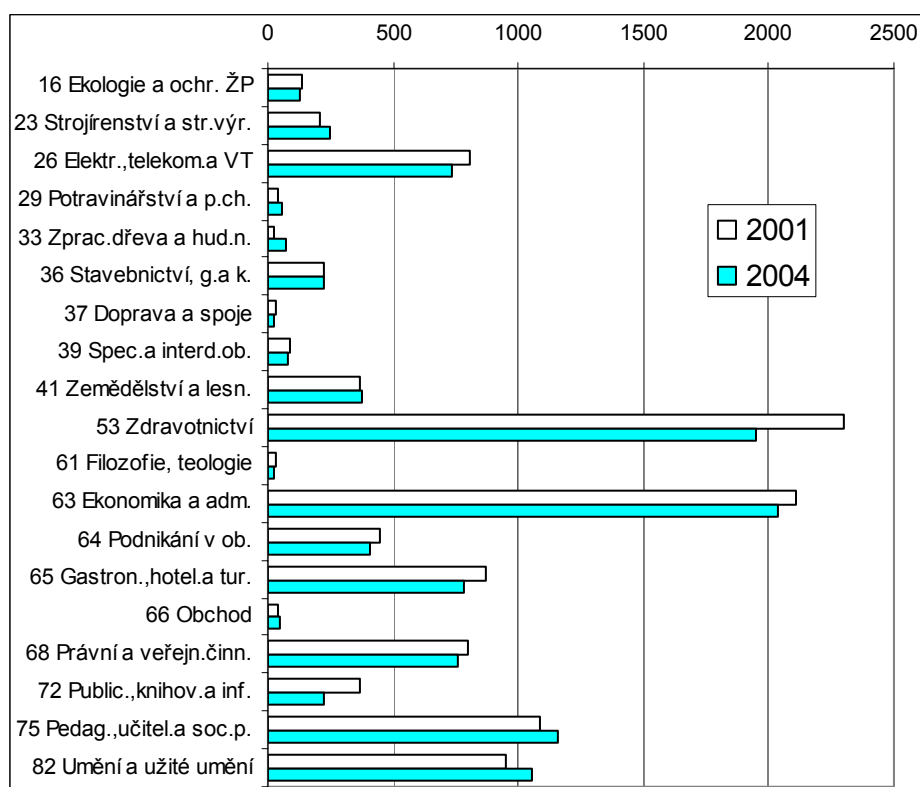
V **nástavbách pro absolventy tříletých učebních oborů** (obr. 2.12) po předchozím nárůstu v nejpočetnější skupině 64 Podnikání v oborech došlo meziročně k mírnému poklesu. Velký podíl této skupiny je ovlivněn zejména tím, že při velké rozptýlenosti výuky na mnoha SOU je to často jediná možnost, jak vytvořit dostatečně velikou třídu ze zájemců o nástavbové studium z různých oborů. Výhodou je ovšem i příprava vyučených k budoucímu podnikání a zvýšení jejich vzdělanostní úrovně. V ostatních, podstatně méně zastoupených skupinách oborů je zřejmý nárůst počtu žáků ve skupinách 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus, 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika, 23 Strojírenství a strojírenská výroba a zřetelný pokles v klasicky orientované skupině 63 Ekonomika a administrativa.

Ve **vyšším odborném studiu** (obr. 2.13) je zřejmý převažující pokles počtu žáků ve většině skupin oborů, což je dáno celkovým poklesem počtu přijatých v roce 2004. Pro porovnání jsou uvedeny počty žáků přijatých v roce 2001, protože rok 2000 byl atypický v důsledku nízkého počtu absolventů v maturitním studiu (odraz prodloužení základního vzdělávání). Z grafu jsou zřejmé i nízké počty žáků v technických oborech, což je způsobeno malým zájmem o toto studium v důsledku snadné dostupnosti vysokoškolského studia. Naproti tomu v ekonomicky a humanitně zaměřených a uměleckých oborech studuje značný počet studentů, kteří nebyli přijati na vysokou školu. Vysoké zastoupení studentů v oborech skupiny 53 Zdravotnictví je dáno vývojem legislativy ve zdravotnictví (zvýšené nároky na vzdělání středního zdravotnického personálu).

Obrázek 2.12: Počty žáků nově přijatých do 1. roč. nástavbového studia pro absolventy 3letých učebních oborů

Obrázek 2.13: Počty žáků nově přijatých do 1. roč. vyššího studia

3. Vzdělávací programy – odraz stavu středního odborného vzdělávání

3.1 Význam vzdělávacích programů pro zaměstnatelnost absolventů

Konec 20. století přinesl zásadní politické změny v naší společnosti, které vedly k návratu naší země do společenství evropských průmyslově vyspělých zemí. Nutnost vyrovnat se s otevřeným globálním ekonomickým prostředím vedla i k rozsáhlým a hlubokým změnám ve strukturách zaměstnanosti a v požadavcích na pracovní sílu a lidské zdroje. Hlavním výrobním faktorem se stávají znalosti, informace, učení a schopnosti lidí je získávat a využívat. Tento vývoj je pak samozřejmě doprovázen změnami v nárocích na kvalifikace a kompetence lidských zdrojů, na jejich schopnosti a dovednosti. Mizí pracovní struktury s pevně definovanými rolami, naopak se objevují komplexnější struktury většího počtu kombinovaných kvalifikací. Nová struktura práce vyžaduje lidi s více odbornostmi navzájem propojenými, se schopností týmové práce a řízení projektů.

Podmínkou ekonomického růstu, zlepšených možností zaměstnanosti a společenské i individuální prosperity se stává úroveň vzdělanosti společnosti, kvalita i výkonnost vzdělávacího systému a především míra toho, jak společnost dokáže využít tvůrčího potenciálu všech svých členů. Základním předpokladem úspěchu v zostřující se hospodářské soutěži se stala vysoká úroveň znalostí, tedy úroveň výzkumu a rychlost uplatnění jeho výsledků ve stálých inovacích. Změny technologie, výroby i trhu mají za následek i výrazné změny charakteru práce, podnikové organizace i požadavků na pracovní sílu. Směřujeme ke společnosti znalostí, což znamená zásadní proměnu, srovnatelnou s industrializací, ale mnohem rychlejší a univerzálnější. V rámci globalizace dochází k rychlé integraci a vzájemné závislosti v celosvětovém měřítku. Výrazně k tomu přispívá prudký rozvoj informačních a komunikačních technologií.

To vede ke změnám požadavků na odbornou přípravu i ke zvýšení důrazu na všeobecné vzdělávání. Požadují se i určité vlastnosti osobnosti: individuální iniciativa a převzetí odpovědnosti, samostatnost i týmová spolupráce, schopnost vést a motivovat druhé, interpersonální kompetence i schopnost řešit problémy. Tyto nové požadavky na kvalifikace ze strany trhů práce vedly v minulých 15 letech ke změnám v odborném vzdělávání, které se projevovaly především v postupně inovovaných nebo nově vytvářených vzdělávacích programech.

Vzdělávací systém může velmi významně ovlivnit kvalitativní aspekt uplatnění absolventů na trhu práce, tzn. jejich kvalifikaci. Místo konkrétních kvalifikačních požadavků na povolání, jejichž osvojení bylo dříve základním předpokladem získání zaměstnání, se nyní v této oblasti stává základním pojmem široce pojatá příprava jako podmínka celoživotní zaměstnatelnosti v co nejširším spektru povolání. **Zaměstnatelnost** souvisí se schopností najít si zaměstnání v různých situacích a podmínkách trhu práce a v různých fázích životního cyklu. Závisí nejenom na tom, jak vzdělávání respektuje kvalifikační požadavky profesí, ale především na tom, zda absolventi získají vstupní kvalifikaci se širokým profilem uplatnění a klíčové kompetence, které jsou nezbytné pro uplatnění v jakémkoli zaměstnání a které jim umožní snadnější rekvalifikaci. Poskytování vstupních kvalifikací se širokým profilem je podmíněno tím, aby **koncepce a obsah středoškolského odborného vzdělávání zdůrazňovaly** především všeobecně použitelné tzv. **klíčové kompetence, obecný vzdělanostní základ a vstupní kvalifikaci se širokým profilem**.

Klíčové kompetence zahrnují schopnosti, dovednosti, postoje, hodnoty, názory a další charakteristiky osobnosti, které umožňují člověku jednat adekvátně a efektivně v různých životních situacích. Tvoří základ jak pro celoživotní učení, tak pro získání odborné kvalifikace. Jsou založeny na aktivitách, nikoli pouze na vědomostech.

Standard středoškolského odborného vzdělávání, který platí od roku 1998, vymezuje následující klíčové kompetence:

1. **komunikace** – zahrnuje dovednosti diskutovat, znázorňovat a vysvětlovat, zpracovávat a připravovat písemné materiály, číst s porozuměním a odpovídat na písemné materiály, včetně vlastní interpretace.
2. **rozvoj schopnosti se učit** – zahrnuje sebepoznávání a zjišťování vlastních schopností, navrhování cílů směřujících k vlastnímu rozvoji, vyhledávání zpětné vazby, aktivity zaměřené na zvýšení efektivity učení a zdokonalování vlastní výkonnosti.
3. **práce v týmu** – zahrnuje podíl jedince na určování společných cílů, rozdělování odpovědnosti při týmové práci, volbu pracovních metod, sledování pokroku při práci na splnění společného úkolu.
4. **řešení problémů** – zahrnuje analýzu různě složitých problémů, identifikaci jejich podstaty, hledání přístupu k jejich řešení, plánování, realizaci a hodnocení efektivity řešení.
5. **aplikace čísel** – zahrnuje používání aritmetických a základních statistických technik při řešení konkrétních praktických situací.
6. **informační technologie** – zahrnuje různé úrovně práce při vyhledávání, výběru, zpracování a ukládání textových, grafických i numerických informací za účelem jejich dalšího využití.

Poskytnout **obecný vzdělanostní základ** předpokládá v odborném vzdělávání posílit podíl zejména všeobecného a tzv. obecně odborného vzdělávání, přičemž oborová specifika budou ztrácet do značné míry na významu.

Všeobecné vzdělávání má podle Standardu středoškolského odborného vzdělávání zahrnovat v maturitních oborech SOŠ minimálně 45 % vyučovací doby, v učebních oborech SOU minimálně 30 % vyučovací doby. V kontextu výše uvedených nových požadavků na kvalifikace není ovšem možné udržovat tradiční obsah vzdělání v jednotlivých všeobecně vzdělávacích předmětech. Funkční změny vyžadují překonat obsahovou roztržitost a spíše se koncentrovat na obecné rozvojové požadavky, a to ve značné míře nezávisle na zvoleném směru odborného vzdělávání. Za významné jsou považovány zejména dovednosti jazykové, sociální a mediální komunikace, schopnost odpovědného jednání, schopnost realizovat individuální předpoklady a vybavenost ve prospěch všech, a také morální, sociální a kulturní hodnoty související se změnami ve společnosti 21. století. Vstup ČR do Evropské unie vyžaduje také začlenění tzv. evropské dimenze do obsahu vzdělávání, a to především ve smyslu podpory výuky cizích jazyků a podpory interkulturního vzdělávání.

Vedle všeobecného se rozšiřovalo i tzv. **obecně odborné vzdělávání**, které chápeme jako široce pojatý teoreticko-odborný základ pro celou paletu povolání, budovaný na hlubokém a aplikovaném zvládnutí příslušného okruhu všeobecného vzdělání a zahrnující základní odbornou průpravu ve zvoleném směru odborného vzdělávání.

Vstupní kvalifikace se širokým profilem je pro absolventy odborného vzdělávání potřebná k tomu, aby získali první záchytný bod ve světě práce. Kvalifikace získaná ve škole není již jednorázovým průkazem ke kariéře, ale může být pouze příspěvkem do souboru kompetencí, který se bude v průběhu života doplňovat. Proto je důležité, aby kvalifikace jako způsobilost vykonávat určité pracovní činnosti nebyla zaměřena pouze na jedno povolání, ale aby absolventovi umožňovala hledat si zaměstnání v širším výseku flexibilního trhu práce, příp. se bez velkých problémů rekvalifikovat.

3.2 Charakteristika souboru vzdělávacích programů a jejich vývoj od roku 1990

Jak dalece byla respektována výše uvedená východiska při inovacích i tvorbě nových vzdělávacích programů nových oborů vzdělání je zachyceno v materiálu „Analýza vzdělávacích programů z hlediska zaměstnatelnosti absolventů“ zpracovaném a vydaném v NÚOV. Tento materiál je dostupný na www.karieroveporadenstvi.cz. Zde uvádíme část informací z tohoto materiálu.

V uvedené analýze byl vývoj koncepce a obsahu odborného vzdělávání sledován na makroúrovni jako stav a vývoj tzv. zamýšleného kurikula, které je kodifikováno ve

schválených učebních dokumentech jednotlivých vzdělávacích programů. Cílem analýzy bylo zhodnotit vzdělávací programy z hlediska toho, zda vytvářejí předpoklady pro uplatnění absolventů na trhu práce v podmínkách současných a budoucích společenských, ekonomických a technologických změn. K tomu byly zvoleny následující okruhy indikátorů:

- ♦ **Šíře profesního profilu**, míra a způsob specializace, možnosti ovlivnění průběhu vzdělávacích cest;
- ♦ **Začlenění klíčových kompetencí**;
- ♦ **Podíl jednotlivých složek vzdělávání v učebním plánu**, míra volnosti v učebních plánech z hlediska školy;
- ♦ **Reakce na kvalifikační požadavky trhu práce** (inovace obsahu vzdělávání, zaměření na nové technologie, zaměření na využívání aplikačních programů VT, poskytnutí možnosti uplatnění v podnikatelských činnostech).

Do šetření a následných analýz bylo zahrnuto celkem 825 vzdělávacích programů denního studia různých forem středoškolského odborného vzdělávání.

3.2.1 Vliv vývoje kurikulární politiky na vzdělávací programy

Vývoj souboru vzdělávacích programů je významně ovlivňován kurikulární politikou.

Období první poloviny 90. let lze charakterizovat jako období zásadní změny v mechanismu tvorby kurikula a v pojetí kurikulární politiky. Výrazná potřeba diverzifikace soustavy vzdělávacích programů se projevila ihned po listopadu 1989. V průběhu první pol. 90. let došlo k výraznému rozšíření forem studia, a to i přes trvalý neřešení legislativních otázek s tím spojených a bez podpory pracovníků příslušných ministerstev. Snaha škol vytvářet si vlastní vzdělávací programy vedla ke vzniku velkého počtu nových a inovovaných vzdělávacích programů iniciativou zdola. **Ve druhé polovině 90. let** však došlo k omezení tohoto rozvoje, např. od roku 1996 byla rozhodnutím MŠMT zcela potlačena možnost výuky ve stupňovitých a větvených vzdělávacích programech. Situace se postupně stabilizovala vytvořením a v roce 1998 schválením Standardu středoškolského odborného vzdělávání. Standard vyjadřoval základní požadavky na pojetí a charakter nových i inovovaných vzdělávacích programů a představoval určitou formu dvoustupňového kurikula, uplatňovanou ve stále silně centralizovaném prostředí.

Po roce 2000 dochází k významným změnám ve vzdělávací politice. V r. 2001 vychází Bílá kniha - Národní program rozvoje vzdělávání v ČR, který přináší novou koncepci kurikulární politiky založenou na rámcových vzdělávacích programech a školních vzdělávacích programech. Rámcové vzdělávací programy specifikují obecně závazné požadavky pro jednotlivé stupně a obory vzdělání, vymezují rámec pro návrh učebních plánů a formulují pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Školní vzdělávací programy mají být vytvářeny na školách podle místních podmínek a podle nich se bude uskutečňovat vzdělávání v konkrétní škole. Tato koncepce se stala součástí nového školského zákona, který byl schválen v r. 2004 s platností od 1. 1. 2005. Rokem 2004 tedy končí období, kdy byly vytvářeny vzdělávací programy schvalované MŠMT.

3.2.2 Vývoj celkového počtu vzdělávacích programů

V celkovém počtu vzdělávacích programů, pro které existují či existovaly platné učební dokumenty, není podstatný rozdíl. I když v **roce 1989** existovalo celkem **402 vzdělávacích programů**, mnohé z nich měly tzv. zaměření (na SOŠ zvané „alternativní blok“), kterých bylo celkem 250. V průběhu uplynulých 15 let bylo vytvořeno nebo inovováno a schváleno MŠMT 825 vzdělávacích programů. **V roce 2004 je platných 420 vzdělávacích programů**, skutečně vyučovaných je 370. Kromě toho se vyučuje ještě podle 66 vzdělávacích programů soukromých škol.

Zřejmý rozdíl je ve struktuře vzdělávacích programů. Před rokem 1989 bylo 30 % vzdělávacích programů pro dvouleté učební obory (2leté s V) a dvouleté učební obory učilišť (2leté s V pro U), v současné době je jejich podíl podstatně menší (asi 10 %), skutečné jejich využití je poloviční. Jde o zřejmý přesun k vyšší úrovni vzdělání, ať již jde o vyšší podíl

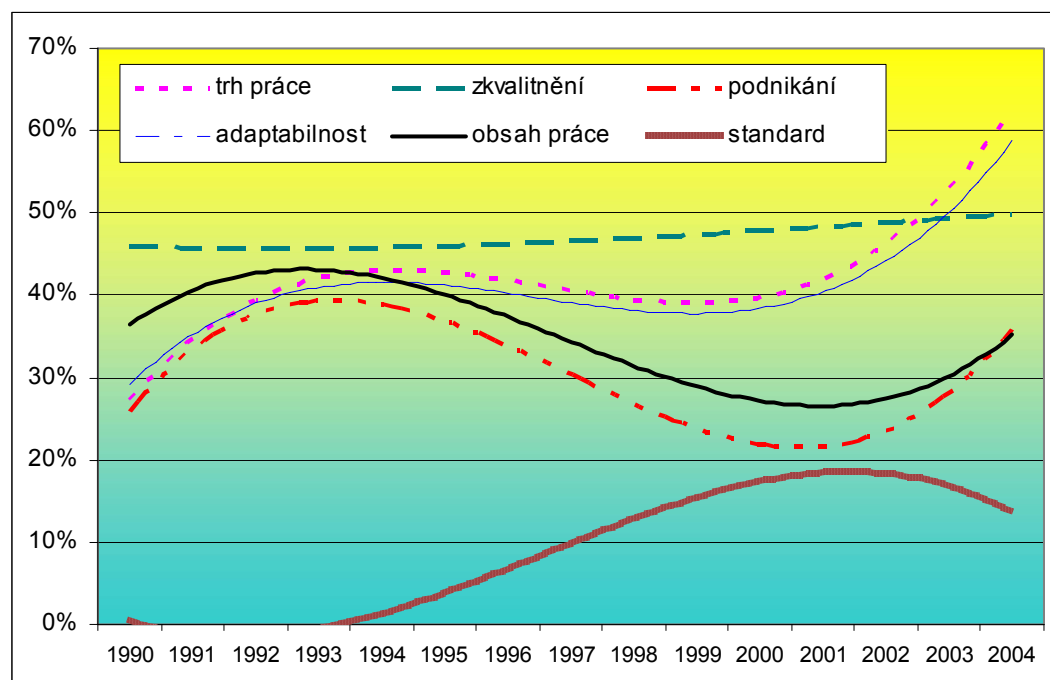
programů pro 3leté učební obory (3letý s V – 35 %) nebo o podstatně větší podíl vzdělávacích programů čtyřletých s maturitou na SOŠ (4leté s MZ - z 25 % na 35 %, a k tomu lze ještě přidat učební dokumenty soukromých škol). Podíl vzdělávacích programů studijních oborů SOU (4leté studijní SOU) nedoznal podstatných změn, zato více narostl podíl vzdělávacích programů nástavbového studia pro absolventy 3letých učebních oborů (2leté pro abs. 3l.UO), což souvisí s jeho vyšším rozšířením a otevřením možnosti jeho realizace v denní formě studia.

3.2.3 Důvody vzniku či inovace vzdělávacích programů

Za nejčastější důvod vzniku či změny vzdělávacího programu je považována potřeba **zkvalitnění přípravy** (47,2 %). Další tři nejčastější důvody se týkají **reakce na potřeby trhu práce** (40,5 %), **potřeby připravit adaptabilního pracovníka** (39,8 %) a **změn obsahu práce** v odvětví, pro které se absolvent připravuje (36,6 %). O něco menší, ale významné četnosti dosahují také odpovědi zdůvodňující vznik či změnu vzdělávacích programů nutností reagovat na **rozvoj soukromého podnikání** (30,7 %). Poměrně malé zastoupení (7,6 %) mají inovace vzdělávacích programů tak, aby odpovídaly požadavkům Standardu. Jeho vliv se výrazněji projevuje teprve od r. 1998, kdy vstoupil v platnost.

Zajímavé je i rozložení odpovědí podle jednotlivých let (obr. 3.1). V grafu jsou uvedeny trendy hodnot šesti nejvýznamnějších ukazatelů a lze velmi dobře zjistit hlavní příčiny vzniku vzdělávacích programů v jednotlivých letech. Zatímco trend zkvalitnění přípravy má setrvalý charakter, trendy přizpůsobení vzdělávacích programů trhu práce a přípravy adaptabilního absolventa nabývají výrazně na významu v posledních letech. Trendy přizpůsobení změnám v obsahu práce a přizpůsobení se potřebám podnikání jdou spolu a po poklesu, který se projevil nejvíce kolem r. 2000 nabývají v posledních letech znovu na významu. Trend přizpůsobení se požadavkům Standardu je nejvýznamnější kolem r. 2000 a postupně klesá.

Obrázek 3.1: Důvody vzniku či inovace vzdělávacích programů (trendy)

Trend polynomický 3. stupně

trh práce	potřeby trhu práce
zkvalitnění	potřeba zkvalitnění přípravy v oblasti, pro kterou vzdělávací program připravuje
podnikání	akceptování rozvoje a potřeb podnikání
adaptabil.	snaha připravit adaptabilního pracovníka
obsah práce	změny v obsahu práce v odvětví, pro které se připravuje
standard	inovace vzdělávacího programu tak, aby odpovídal Standardu

Analýzy důvodů vzniku nového či změněného vzdělávacího programu ukazují i rozdíly **podle skupin vzdělávacích programů**. Vyjdeme-li ze sledování skupin s vysokými počty nových a inovovaných vzdělávacích programů, lze konstatovat, že

- ve skupině 23 Strojírenství a strojírenská výroba je vyšší počet důvodů vzniku vzdělávacích programů typu připravit absolventa s ohledem na potřeby trhu práce a připravit adaptabilního absolventa, stejně jako celkově zkvalitnit vzdělávací programy,
- ve skupině 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika je vyšší počet důvodů vzniku vzdělávacích programů typu respektování změn obsahu práce v odvětví, pro které se absolvent připravuje,
- ve skupině 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie je vyšší počet důvodů typu připravit absolventa s ohledem na potřeby trhu práce a na změny obsahu práce v odvětví, pro které se absolvent připravuje,
- ve skupině 41 Zemědělství a lesnictví je vyšší počet údajů typu změny obsahu práce v odvětví, pro které se absolvent připravuje, a zkvalitnění přípravy,
- ve skupině 63 Ekonomika a administrativa je vyšší počet důvodů vzniku vzdělávacích programů typu připravit absolventa pro potřeby soukromého podnikání a s ohledem na potřeby trhu práce a snaha připravit adaptabilního absolventa,
- ve skupině 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus a 66 Obchod je nejvyšší počet důvodů typu rozvoj soukromého podnikání.

Celkově lze konstatovat, že soubor vzdělávacích programů prošel v uplynulých 15 letech zásadními změnami, jejichž důvodem byla především snaha přizpůsobit se novým společenským podmínkám, a to zejména **potřebám trhu práce, změnám v existujících požadavcích na kvalifikace a na kvalitu přípravy**.

Dále lze konstatovat, že **vývoj struktury vzdělávacích programů podle skupin oborů** byl více méně **v souladu** s vývojem restrukturalizace hospodářství a měnící **se strukturou poptávky po kvalifikované práci**. Největší inovační potenciál se projevil ve skupinách oborů, které prodělaly zásadní změny pokud jde o poptávku po kvalifikacích na trhu práce, ať již to byl vzestup (např. ekonomické obory), nebo útlum (např. zemědělské obory). Dále se inovace výrazně projeví ve skupinách oborů, kde došlo ke změnám technologií a obsahu práce, jako byla např. elektrotechnika nebo stavebnictví.

3.3 Charakter změn ve vzdělávacích programech

Vzdělávací programy ve středním odborném školství obsahují jako základní části profil absolventa, pojetí studijního oboru (vzdělávacího programu), učební plán a učební osnovy jednotlivých předmětů.

3.3.1 Celkové změny ve vzdělávacích programech

Následující tabulka 3.1 ukazuje, že v rámci inovace došlo ke změnám v dále uvedených částech vzdělávacích programů.

Tabulka 3.1: Frekvence změn v inovovaných učebních dokumentech

	1990-1994		1995-1999		2000-2004		1990-2004		1990-1997		1998-2004	
Počet inovovaných UD	183		221		186		590		311		279	
Při inovaci UD došlo ke změně												
- učebního plánu	149	81%	190	86%	171	92%	510	86%	256	82%	254	91%
- profilu absolventa	79	43%	98	44%	151	81%	328	56%	142	46%	186	67%
- pojetí oboru	51	28%	82	37%	153	82%	286	48%	99	32%	187	67%
- učebních osnov	128	70%	170	77%	147	79%	445	75%	203	65%	242	87%

1990-1997 (před Standardem)
1998-2004 (po Standardu)

Změna profilu absolventa je nejzávažnější změnou vzdělávacího programu, protože jej ovlivňuje jako celek. Podíl změněných a nových profilů v celkovém počtu nově schválených vzdělávacích programů je **68 %**. Až do r. 2000 docházelo ke změnám v profilu absolventa ani ne v polovině případů inovací vzdělávacích programů, v posledních letech byly změny ve vzdělávacích programech zásadnější a profil absolventa zasáhly ve více jak 80 % případů. Ukazuje se, že změny ve společnosti se výrazně odrážejí v profilech absolventů a jsou to především změny reagující na potřeby trhu práce a tedy i zaměstnatelnost absolventů.

Pojetí vzdělávacího programu se změnilo v 90. letech v menším počtu případů, to je však dáno tím, že je v něm vyjadřován spíše metodický přístup k výuce, a tak jen závažné změny vzdělávacího programu vedou i ke změnám pojetí. Roli zde hraje i to, že metodický přístup je považován za záležitost školy. Od r. 2000, kdy dochází k výraznějším inovacím ve vzdělávacích programech, se mění i pojetí, a to až v 80 % případů.

Četnost případů **změn učebního plánu** dosahuje 86 % za celé sledované období. Ke změně učebního plánu docházelo při většině změn vzdělávacích programů. Z výsledků šetření vyplývá, že v rámci inovací došlo v 75 % případů i ke změnám **učebních osnov**. To svědčí o tom, že převážná většina inovací byla orientována na změny v obsahu vzdělávání na úrovni vyučovacích předmětů.

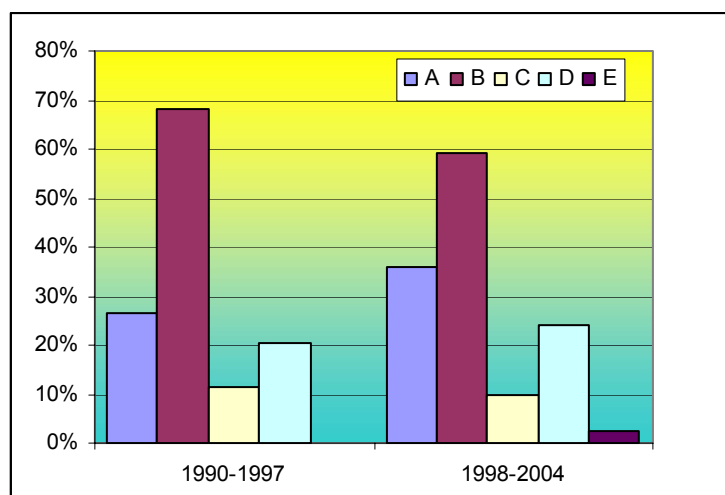
Od r. 1998 jsou v důsledku přijetí Standardu změny v učebních osnovách zásadnější a po r. 2000 tento trend ještě zesiluje. V období let 2000 - 2004 zasahují změny mnohem větší počet učebních osnov v jednom vzdělávacím programu (v průměru 10,8) a týkají se významně většího počtu týdenních vyučovacích hodin (75,3) než tomu bylo v 90. letech.

Z uvedených zjištění jsou patrné zásadní rozdíly v charakteru inovací v 90. letech a po r. 2000, resp. po r. 1998, kdy byly ovlivněny přijetím Standardu středoškolského odborného vzdělávání. Zatímco v 90. letech se změny soustřeďovaly především na učební plány a učební osnovy, tedy na dílčí obsahové změny, **po r. 2000 jsou vzdělávací programy inovovány zásadně**. Změny zasahují celý vzdělávací program, mění se profil absolventa i pojetí – tedy metodické přístupy, což se promítá i do změn učebního plánu a učebních osnov. Změny učebních osnov jsou po r. 2000 také zásadnější než tomu bylo v 90. letech.

3.3.2 Změny v pojetí profilu absolventa

Rozhodujícím a určujícím dokumentem vzdělávacího programu je profil absolventa. V něm je určena základní koncepce přípravy ve vzdělávacím programu tím, že jsou stanoveny cíle, kterých má být dosaženo s ohledem na budoucí uplatnění absolventa. Výše bylo již uvedeno, že prakticky 68 % profilů absolventa bylo v posledních 15 letech změněno nebo nově vytvořeno. Graf (obr. 3.2) ukazuje následující podrobnější charakteristiky profilů zjištěných na základě posouzení respondenty.

Obrázek 3.2: Charakteristika změn profilů absolventů podle období

- A - vzdělávací program poskytuje přípravu pro úzký okruh povolání dané profesní oblasti
- B - vzdělávací program poskytuje přípravu pro více povolání dané profesní oblasti
- C - vzdělávací program poskytuje přípravu pro široké spektrum uplatnění s užším směřováním pro určité povolání
- D - vzdělávací program poskytuje přípravu pro široké spektrum povolání
- E - vzdělávací program poskytuje spíše obecnou přípravu vhodnou k pokračování ve vzdělávání

Největší je podíl vzdělávacích programů, které připravují absolventy **pro více povolání** dané profesní oblasti. Jsou to zejména 4leté maturitní vzdělávací programy na SOŠ a SOU a vzdělávací programy pro absolventy 3letých učebních vzdělávacích programů SOU. Naproti tomu stále zůstává velký počet vzdělávacích programů, které připravují absolventy pro úzký okruh povolání, obvykle pouze pro **jedno**, což jsou převážně 2leté a 3leté učební vzdělávací programy. Z grafu jsou patrné rozdíly mezi sledovanými obdobími „před Standardem“ (1990-97, a „po Standardu“ (1998-04). Po r. 1998 dochází k mírnému poklesu inovací vzdělávacích programů s profilem absolventa koncipovaným pro více povolání a naopak k mírnému vzestupu vzdělávacích programů s profilem absolventa poskytujícím přípravu pro úzký okruh povolání. To je trend, který není z hlediska zaměstnatelnosti absolventů žádoucí a který není ani v souladu s požadavky Standardu. Tento vývoj lze vysvětlit tím, že v období po r. 1998 byly inovovány v důsledku požadavků Standardu převážně učební obory a studijní obory SOU s tradičním charakterem úzké přípravy, zejména ze skupiny 82 Umění a užité umění.

Velmi málo rozšířeny jsou takové vzdělávací programy, které by připravovaly absolventy pro široké spektrum uplatnění na trhu práce. Jejich počet po r. 1998 mírně vzrostl, byly vytvořeny i vzdělávací programy s obecně odborným profilem absolventa typu „lyceum“.

V učebních oborech (3 i 2letých – kategorie H+E) převažuje profil absolventa připraveného pro úzký okruh povolání. Vývoj po r. 1998 ukazuje mírný trend snižování tohoto typu profilu absolventa a k nárůstu ostatních typů charakteristických širšími možnostmi uplatnění.

Velmi zajímavý je vývoj maturitních vzdělávacích programů v kategorii L, což jsou studijní obory SOU a nástavbové obory pro absolventy 3letých učebních oborů. Nástavbové obory byly po r. 1990 koncipovány ve své většině jako příprava pro uplatnění ve více povoláních dané profesní oblasti. Charakteristický je např. vzdělávací program „Podnikání v oboru...“, který poskytuje přípravu pro podnikání v profesní oblasti, ke které patří dříve absolvovaný učební obor. Po r. 1998 byly v této kategorii inovovány především vzdělávací programy pro studijní obory SOU, zejména větší počet (asi 20) ve skupině 82 Umění a užité umění. To jsou vzdělávací programy se zaměřením na úzký okruh povolání, umělecké převážně pro jedno povolání. Převážně tyto vzdělávací programy tedy způsobily opětovný nárůst úzkého zaměření profilů absolventa po r. 1998.

U 4letých maturitních vzdělávacích programů pro SOŠ došlo pak po r. 1998 k mírnému nárůstu šíře koncipovaných profilů absolventa a nově také ke vzniku oborů a k nim příslušných vzdělávacích programů s obecným zaměřením vhodným pro pokračování v dalším vzdělávání (lycea).

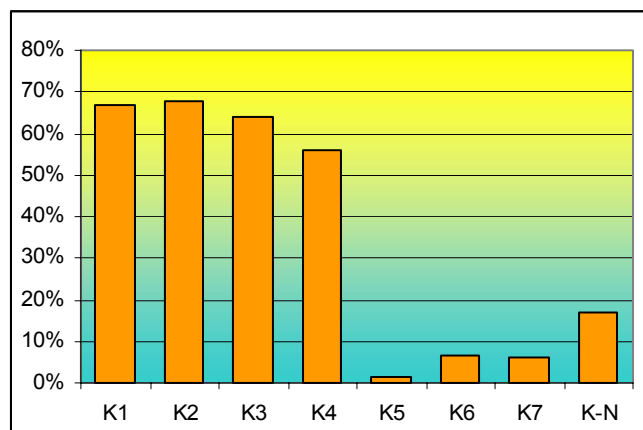
3.3.3 Začlenění klíčových kompetencí

Klíčové kompetence patří k nejvýznamnějším aspektům, které podporují zaměstnatelnost absolventů. Jejich prosazování a začleňování do vzdělávacích programů je ovšem otázkou let po r. 1998, kdy se staly součástí Standardu středoškolského odborného vzdělávání. Přesto jsme se v našem šetření pokusili zjistit, do jaké míry již klíčové kompetence vstoupily do povědomí tvůrců vzdělávacích programů. Následující graf ukazuje četnost jednotlivých možností, jak mohou být klíčové kompetence do vzdělávacích programů začleňovány.

Z obrázku 3.3 je patrné, že nejčastěji jsou požadavky na rozvíjení klíčových kompetencí formulovány v profilu absolventa vzdělávacích programů a dále v tabulkách, kde je naznačeno, ve kterých předmětech mohou být jednotlivé klíčové kompetence nejlépe rozvíjeny. To se pak promítá do pojetí jednotlivých vyučovacích předmětů ve vzdělávacích programech. Rozvoj klíčových kompetencí velmi významně souvisí s celkovým pojetím výuky, proto je ve Standardu doporučeno využívat zejména projektových metod. Zařazení takového ukázkového projektu k realizaci klíčových kompetencí se objevuje již v menším počtu případů, ale stále je to více jak polovina vzdělávacích programů. To jsou čtyři základní způsoby, jakými se požadavek Standardu na rozvoj klíčových kompetencí promítá do

konkrétních vzdělávacích programů. Zcela minimálně jsou pak zařazovány do učebního plánu projektové týdny, kde by se měly prezentovat výsledky realizovaných žákovských projektů.

Obrázek 3.3: Podíl jednotlivých forem začlenění klíčových kompetencí
(v % ze všech vzdělávacích programů schválených v letech 1998 -2004)

K1- tabulky určující, ve kterých předmětech budou rozvíjeny
K2- formulace v profilu absolventa či pojetí (charakteristice) vzdělávacího programu
K3- formulace v pojetí jednotlivých předmětů
K4- zařazení ukázkového zadání projektu k realizaci klíčových kompetencí
K5- samostatné moduly k rozvíjení některých klíčových kompetencí
K6- začlenění projektových týdnů
K7- jinak
K-N –nejsou začleněny vůbec

Z uvedených zjištění je patrné, že tvůrci vzdělávacích programů se s problematikou klíčových kompetencí seznámili, ale dávají přednost jednodušším způsobům začlenění klíčových kompetencí do vzdělávacích programů a náročnější způsoby obvykle nezařazují. Přitom zůstává stále velký počet vzdělávacích programů, kde klíčové kompetence i přes závazný požadavek Standardu vůbec zařazeny nejsou.

3.4 Současná podoba učebních plánů

Do propočtu je zahrnuto celkem 320 vzdělávacích programů, ve kterých je vyučováno 334 062 žáků v denním studiu ve všech ročnících SOŠ a SOU.

3.4.1 Celkové proporce učebních plánů současné doby

Porovnání celkových proporcí učebních plánů u jednotlivých kategorií vzdělání umožňuje tabulka 3.2. Propočty jsou provedeny podle učebních plánů platných vyučovaných vzdělávacích programů jako vážené průměry podle počtu žáků vyučovaných v daných vzdělávacích programech. Vážené průměry lépe vyjadřují poměry mezi všeobecným a odborným vzděláním, protože proti běžným propočtům se zmírňuje vliv oborů např. skupiny 82 s velkým počtem vzdělávacích programů, které mají tyto poměry nepříznivé, ovšem vzhledem k malým počtům vyučovaných žáků mají malou váhu a málo ovlivní průměrné hodnoty.

Tabulka 3.2: Celkové proporce učebních plánů – vážené průměry

Forma studia	Všeob.vzděl.složka		Odborná složka	
	týd.hodin	podíl	týd.hodin	podíl
2leté s V	19,0	29,5%	45,4	70,5%
2leté s V pro U	12,0	19,2%	50,5	80,8%
3leté s V	31,6	32,2%	66,5	67,8%
4leté s MZ	65,1	50,3%	64,4	49,7%
4leté studijní SOU	60,9	46,6%	69,7	53,4%
2leté pro abs. 3l.UO	36,4	56,2%	28,4	43,8%

Vedle celkového počtu hodin jsou za základní ukazatel v odborném vzdělávání považovány proporce všeobecně vzdělávací a odborné složky. I když stanovení tohoto

oměru je ve skutečnosti velice složité, protože ve vzdělávacím programu nelze rozdělit jednoznačně učivo do těchto dvou složek a tedy ani hranice mezi těmito složkami nevedou po hranicích předmětů, je pro zjednodušení obvykle uváděn poměr mezi počtem týdenních hodin všeobecně vzdělávacích předmětů a odborných předmětů. Pro upřesnění uvádíme, že do skupiny **všeobecně vzdělávací** jsou obvykle zahrnovány předměty **český jazyk a literatura, cizí jazyk, občanská výchova, dějepis, matematika, fyzika, chemie, biologie, tělesná výchova, základy ekologie**. V současné době se sem rovněž započítává i základní příprava ve **výpočetní technice a ekonomice** v neekonomických vzdělávacích programech.

Ve **tříletých učebních vzdělávacích programech** je podíl všeobecně vzdělávací složky 32 % proti 68 % věnovaným odborné složce. Odbornou složku ovšem tvoří dvě zásadně odlišné části, **teoretická příprava a odborný výcvik. Největší podíl má odborný výcvik**. Podíl všeobecně vzdělávací složky, která má podstatnou měrou ovlivňovat přípravu pro občanský život a pro další vzdělávání, je těsně nad hranicí požadovanou Standardem.

Čtyřleté vzdělávací programy SOŠ s maturitní zkouškou tvoří druhou skupinu s vysokým podílem počtu žáků. Podíl všeobecného a odborného vzdělávání je zde vyvážen, téměř přesně na 50 %. Ani tyto proporce nelze ovšem považovat za uspokojivé vzhledem k současným nárokům na přípravu adaptabilního absolventa, připraveného dále se vzdělávat, a to nejen pokračováním ve školském systému (prakticky 30 % absolventů SOŠ pokračuje již dnes ve vzdělávání v terciární sféře), ale i v pracovním životě.

Další formou studia, ve které se připravují maturanti, jsou **4leté studijní obory SOU**. Poskytnout vyučení i všeobecné a odborné teoretické vzdělání na maturitní úrovni při délce studia 4 roky je velmi obtížné. Ve 4letých studijních vzdělávacích programech (maturitní obory SOU) je počet hodin odborného výcviku prakticky stejný jako ve 3letých vzdělávacích programech před rokem 1990. Ze srovnání je zřejmé, že realizace odborného výcviku a přípravy na maturitu zároveň jde v těchto vzdělávacích programech na vrub vyšších celkových hodinových dotací v učebním plánu, nižšího počtu hodin všeobecně vzdělávacích předmětů a nižšího počtu hodin odborného teoretického základu (vše ve srovnání s maturitními obory SOŠ).

Atypickou skupinu tvoří vzdělávací programy pro **2leté studium absolventů 3letých učebních vzdělávacích programů**. Toto nástavbové studium vlastně doplňuje vzdělání vyučeného tak, aby získal úplné střední odborné vzdělání, jinak řečeno mohl složit maturitní zkoušku. Při posuzování této kategorie je potřebné ji propojovat s údaji o 3letých vzdělávacích programech s vyučením. Součet hodin a spočtené podíly ukazují, že takto navazující příprava poskytuje dostatečnou úroveň všeobecného vzdělání, protože přes zdánlivě nevyhovující proporce je zřejmé, že součet hodin věnovaný všeobecně vzdělávací složce je srovnatelný nebo dokonce vyšší než ve 4letém studiu s maturitou na SOŠ.

Podíl všeobecného vzdělání ve **2letých oborech s vyučením**, zejména v provedení pro učiliště, ukazuje zásadní rozdíl proti dosud uvedeným kategoriím. Dvouleté vzdělávací programy s vyučením jsou určeny pro žáky, kteří již v základní škole nezvládali všeobecné vzdělávání, nemají o něj zájem a jsou ochotni se připravovat především v praktických dovednostech pro výkon manuálních činností. Přesto je zřejmé, že i zde se projevila po roce 1998 tendence ke zvýšení počtu hodin věnovaných všeobecně vzdělávací složce.

Složka všeobecného vzdělávání má z hlediska zaměstnatelnosti absolventů zásadní význam v tom, že jim poskytuje obecné předpoklady pro uplatnění v jakémkoli zaměstnání v průběhu celého života a nezbytné předpoklady pro adaptabilitu. Z tohoto pohledu považujeme zjištěný trend **zvětšování rozdílů mezi vývojem v učebních a maturitních vzdělávacích programech** za nežádoucí zvláště tehdy, když téměř polovina absolventů učebních vzdělávacích programů pokračuje v nástavbovém vzdělávání k maturitě. Obecné předpoklady pro zaměstnatelnost v jakémkoliv povolání jsou tedy obsaženy na vyšší úrovni v maturitních vzdělávacích programech, které se tím významně liší od učebních vzdělávacích programů.

Možnost podrobnějšího srovnání poskytuje ještě tabulka 3.3, která uvádí podrobnější údaje o počtech hodin hlavních předmětů všeobecně vzdělávacích, výpočetní techniky a základů ekonomiky, předmětů výběrových a volitelných a znovu i všeobecně vzdělávací a odborné složky v celkovém počtu hodin, v průměrech pro hlavní kategorie vzdělání.

V maturitním studiu, s výjimkou nástavbového studia, je výrazně **větší počet hodin cizího jazyka**, i když u studijních oborů SOU, kde jsou nejnapjatější poměry z hlediska obsahových požadavků odborného vzdělání, je to zčásti na úkor českého jazyka. Vyšší je **v maturitních oborech i podíl matematiky**, opět s výjimkou nástavbového studia. Celkově však podíl všeobecně vzdělávací složky v maturitním studiu v posledních letech narostl, zřejmě i pod výrazným vlivem budoucí maturitní zkoušky v novém pojetí. Naproti tomu poměrně **netečné k tomuto vývoji zůstávají** učební plány **v učebních oborech**, kde je podíl všeobecně vzdělávací složky nižší.

Průměrné počty hodin výpočetní techniky a ekonomiky ukazují rovněž příznivou situaci.

Poslední sledovanou položkou je počet hodin volitelných a výběrových předmětů – i ten je poměrně vysoký s výjimkou učebních oborů. U maturitních oborů SOŠ je jejich podíl výrazný zejména u frekventovaných oborů, zatímco u učebních oborů jsou to zřejmě právě ty nejrozšířenější, kde je podíl volnosti pro školy nižší.

Tabulka 3.3: Přehled o počtech hodin vybraných předmětů (vážené průměry platných UP)

	Žáků	ČJL	CIJ	MAT	VT	EKO	VSEO	V+V	ODB	CELK
3leté s V	104195	5,8	5,8	4,5	2,2	2,7	32,3	3,2	65,6	98,0
4leté s MZ	180181	11,0	16,7	9,7	4,8	4,3	67,2	15,0	61,9	129,4
4leté stud.SOU	29001	9,5	14,2	9,5	3,8	4,1	60,9	7,4	68,7	130,6
2leté pro A 3I.UO	16891	5,2	6,3	4,9	4,0	4,2	35,7	8,1	29,7	64,8

3.4.2 Celkové proporce učebních plánů současné doby v členění podle hlavních skupin oborů

Ještě podrobnější pohled na strukturu učebních plánů z hlediska hodinových dotací významných předmětů a složek poskytuje tabulka 3.4, která v hlavních kategoriích vzdělávacích programů, a to 3letých s vyučením, 4letých SOŠ, 4letých studijních SOU a 2letých pro absolventy tříletých učebních oborů přináší podrobně členěné údaje pro hlavní seskupení oborů. Náзорný přehled o základních proporcích je pak zřejmý na obrázku 3.4.

V tabulkách jsou uvedeny počty žáků vyučovaných v dané kategorii a skupině ve všech ročnících studia. Dále tabulky zahrnují vážené průměry počtu týdenních vyučovacích hodin pro český jazyk a literaturu – ČJL, cizí jazyk – CIJ, matematiku – MAT, celou všeobecně vzdělávací složku – VSEO, výpočetní techniku jako úvodní problematiku – VT, ekonomiku jako základ pro neekonomické obory – EKO, počet týdenních hodin volitelných a výběrových předmětů V+V, počet týdenních hodin pro odbornou složku a celkový průměrný počet pro žáka povinných vyučovacích týdenních hodin v průběhu studia.

V pravé části tabulek jsou uvedeny průměrné podíly všeobecně vzdělávací – VSEO a odborné složky – ODB v %, ve kterých jsou počty hodin úvodu do výpočetní techniky a ekonomiky započítány do všeobecně vzdělávací složky.

Analýza uvedených tabulek ukazuje (a v tabulce jsou barevně vyznačeny) výraznější odchylky od běžných průměrných hodnot.

Obecně lze konstatovat nízké počty týdenních hodin matematiky, výpočetní techniky a ekonomiky u skupiny uměleckých vzdělávacích programů. Tentýž problém se vyskytuje u zdravotnických vzdělávacích programů v SOŠ³.

³ Od šk. r. 2005/06, počínaje prvním ročníkem, probíhá ve zdravotnických oborech výuka podle upravených učebních plánů, kde byl počet hodin matematiky zvýšen na 8 týdenních hodin v průběhu studia a zvýšena byla i dotace hodin pro výpočetní techniku.

Tabulka 3.4: Proporce učebních plánů v hlavních skupinách oborů – vážené průměry platných a vyučovaných vzdělávacích programů

3leté s V	Žáků	ČJL	CIJ	MAT	VT	EKO	VSEO	V+V	ODB	CELK	VSEO	ODB
Technické	55022	5,7	5,2	5,1	2,4	2,1	33,1	2,4	65,5	98,7	34%	66%
Zemědělské	1595	5,9	5,6	3,9	1,8	2,0	30,7	2,5	67,4	97,6	31%	69%
Ekonomické	2585	7,0	6,0	7,0	xx	x	36,0	0,0	61,0	97,0	37%	63%
Umělecké	1016	6,0	6,0	3,0	0,5	1,0	25,7	0,8	71,5	97,3	26%	74%
Službové	43977	5,8	6,6	3,8	1,3	2,6	29,6	4,5	67,7	97,3	30%	70%

4leté s MZ	Žáků	ČJL	CIJ	MAT	VT	EKO	VSEO	V+V	ODB	CELK	VSEO	ODB
Technické	64036	10,0	12,2	11,5	5,0	3,5	61,8	18,4	66,9	130,4	48%	52%
Zemědělské	10941	11,0	12,4	9,6	3,8	6,4	62,1	21,4	69,9	128,4	47%	53%
Zdravotnické	18017	10,2	12,0	5,7	2,4	0,5	61,3	1,7	71,1	132,4	46%	54%
Ekonomické	49963	11,5	23,7	8,9	6,1	x	65,0	15,1	61,8	126,8	51%	49%
Umělecké	4535	10,0	12,0	4,6	2,7	2,0	48,3	10,2	95,4	144,0	34%	66%
Službové	16492	12,0	25,6	10,0	2,6	4,9	74,6	10,9	56,8	131,4	57%	43%
Lycea	10427	12,7	17,4	12,4	6,7	4,0	89,3	21,2	36,3	124,8	71%	29%
SPK	11490	13,0	13,4	8,6	3,0	2,2	68,6	8,7	59,3	127,9	54%	46%

SPK - Sociální, právní a knihovnické

4leté stud. SOU	Žáků	ČJL	CIJ	MAT	VT	EKO	VSEO	V+V	ODB	CELK	VSEO	ODB
Technické	19326	9,6	12,0	10,8	4,1	3,2	60,3	8,2	70,6	132,4	46%	54%
Zemědělské	71	10,0	12,0	8,0	4,0	5,0	55,0	5,0	77,0	132,0	42%	58%
Ekonomické	233	10,0	25,9	9,5	5,1	x	67,9	3,6	63,6	131,5	52%	48%
Umělecké	1607	10,0	12,0	5,0	2,0	2,0	49,0	5,0	90,1	138,9	35%	65%
Službové	7764	9,3	20,0	7,3	3,5	6,8	64,6	6,3	59,9	124,5	52%	48%

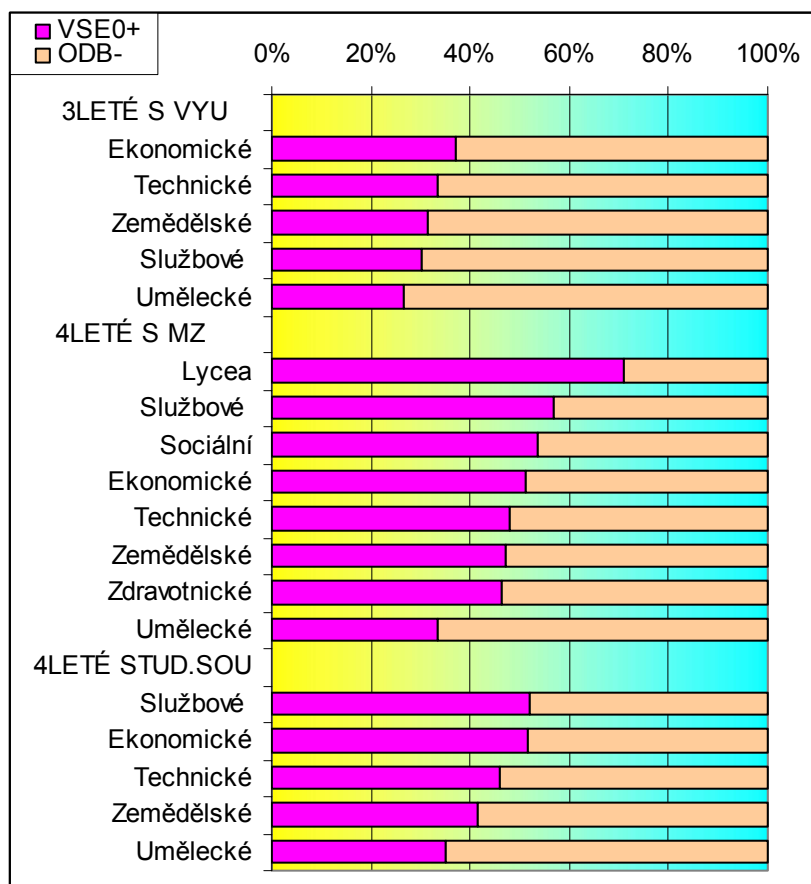
Hlavní seskupení oborů zahrnuje:

- **Technické** (skupiny 16 Ekologie a ochrana životního prostředí, 21 Hornictví a hornická geologie, hutnictví a slévárnictví, 23 Strojírenství a strojírenská výroba, 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika, 28 Technická chemie a chemie silikátů, 29 Potravinářství a potravinářská chemie, 31 Textilní výroba a oděvnictví, 32 Kožedělná a obuvnická výroba a zpracování plastů, 33 Zpracování dřeva a výroba hudebních nástrojů, 34 Polygrafie, zpracování papíru, filmu a fotografie, 35 Architektura a urbanismus, 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie, 37 Doprava a spoje, 39 Speciální a interdisciplinární technické obory)
- **Zemědělské** (skupiny 41 Zemědělství a lesnictví a 43 Veterinářství a veterinářská prevence),
- **Zdravotnické** (skupina 53 – je jen u 4letých SOŠ),
- **Ekonomické** (skupiny 63 Ekonomika a administrativa a 64 Podnikání v oborech, odvětví)
- **Službové** (skup. 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus, 66 Obchod, 69 Osobní a provozní služby),
- **Umělecké** (skupina 82 Umění a užité umění)
- **SPK** (skupiny 75 Pedagogika, učitelství a sociální péče, 72 Publicistika, knihovnictví a informatika, 68 Právo, právní a veřejnosprávní činnost – jen u 4letých SOŠ)
- **Lycea**

U **3letých učebních oborů** je zřejmý vysoký počet hodin všeobecně vzdělávací složky u ekonomické skupiny, u službových oborů je příznivý vysoký počet hodin cizího jazyka a výběrových a volitelných předmětů.

U **maturitních oborů SOŠ**, kromě lyceí, vykazují vysoký počet hodin všeobecně vzdělávací složky službové obory; je to dáno především vysokým podílem přípravy v cizích jazycích. Vysoký podíl cizojazyčné přípravy vykazuje i ekonomická skupina. Zemědělské obory jsou značně ekonomicky orientované, s tím souvisí i vysoký počet hodin ekonomické přípravy. Jak lycea, tak i zemědělské obory mají tradičně velkou volnost v obsahové volbě, to je zřejmé z vysokého počtu hodin výběrových či volitelných předmětů, ty jsou naopak velmi nízké u vzdělávacích programů zdravotnických, které se vyznačují striktním určením obsahu vzdělání.

Obrázek 3.4: Základní proporce učebních plánů – vážené průměry

složky přiměřené. Zajímavá je skutečnost, že největší počet hodin této složky je u uměleckých oborů, což zřejmě je dáno snahou poněkud kompenzovat jejich nízký počet v učebních oborech ve snaze posílit přípravu na maturitní zkoušku. Nízký průměrný počet hodin ekonomiky ve skupině technických oborů je zřejmě odrazem skutečnosti, že velký podíl vyučených v technické skupině oborů odchází do ekonomické nastavby Podnikání v technických povoláních, technické nastavby se pak profilují výrazně technicky.

3.5 Vzdělávací programy a zaměstnatelnost

Před r. 1990 byla soustava vzdělávacích programů vytvářena jako odraz soustavy povolání v jednotlivých odvětvích národního hospodářství s cílem připravovat především dělníky či techniky pro jasně vymezené pracovní umístění. Předpokládalo se jednoznačné umístění pracovníka v profesi, pro kterou byl připravován, mobilita pracovní síly či zájem člověka o možnost volby či následné změny v jeho pracovním uplatnění nebyly brány v úvahu. Celý systém původně vycházel z myšlenky plánovaného umísťování pracovních sil, teprve neúspěch tohoto systému a nutnost jeho uvolnění vedl k úvahám o potřebě širšího profilu absolventa.

Polistopadové změny vedly k zásadním změnám v ekonomické sféře, došlo k podstatným změnám struktury ve výrobní sféře (zvýšil se podíl malých a středních podniků), došlo k velkému přesunu pracovních sil do terciární sféry, změnila se struktura průmyslu ap. Otevření se vyspělému světu vede postupně k výrazným změnám v používaných technologiích i materiálech, prudce narůstá využívání výpočetní techniky, která se stává samozřejmou součástí pracovního uplatnění. Důležitým jevem je také využívání řemeslných a malovýrobních technologií a vznik možnosti pro uplatnění absolventa v podnikatelské či živnostenské oblasti.

Studijní obory SOU se odlišují od studijních oborů SOŠ odborným výcvikem, který zaujímá asi třetinu vyučovacích hodin, pro další složky pak zbývá mnohem méně hodin. Vzdělávací programy těchto oborů pak mají o něco nižší počty hodin českého jazyka, matematiky, ekonomiky a volitelných a výběrových předmětů. Výjimkou je skupina ekonomická, tam jde však o ojedinělý vzdělávací program s malým počtem žáků, ve kterém je neobvykle nízký počet hodin odborného výcviku.

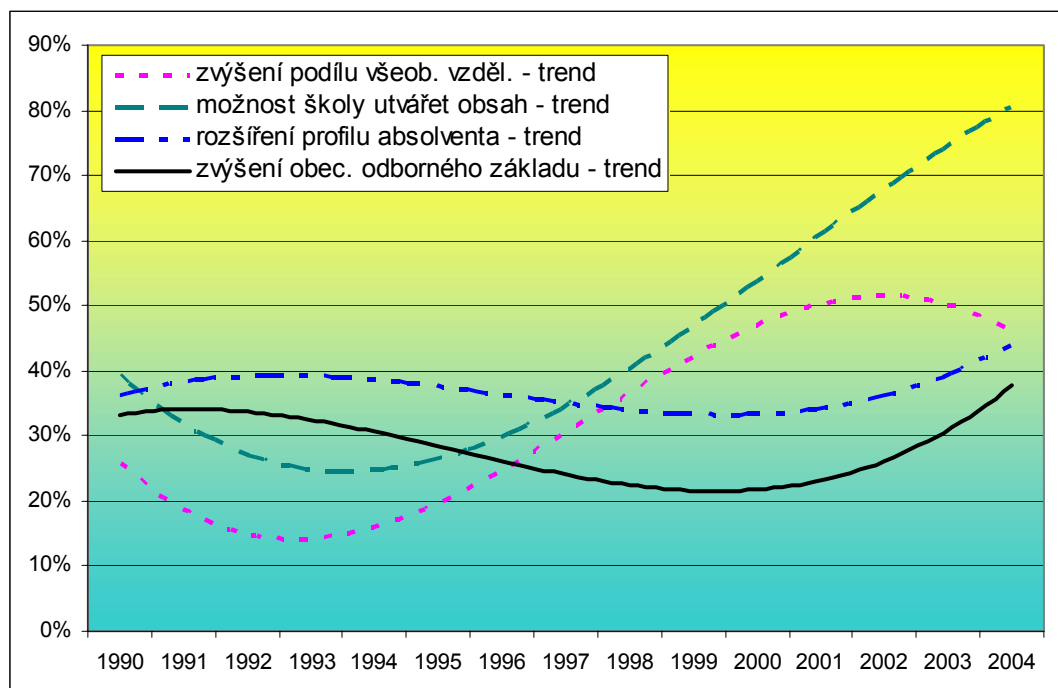
V nastavbových oborech se nízkým podílem všeobecného vzdělávání, vč. výpočetní techniky, poněkud vydělují vzdělávací programy zemědělské skupiny, ve frekventovaných skupinách jsou však počty hodin všeobecně vzdělávací

3.5.1 Začlenění aspektů ovlivňujících zaměstnatelnost ve vzdělávacích programech

Rozšiřování profilu absolventa mělo výrazné maximum v první polovině 90. let, kdy docházelo při inovaci prakticky u každého druhého vzdělávacího programu k rozšíření profilu absolventa. Ve 2. pol. 90. let dochází k utlumení tohoto trendu, při inovacích v tomto období již k dalšímu rozšiřování profilů absolventa nedocházelo. Avšak po r. 2000 je tento trend opět významný, vytvářejí se vzdělávací programy, jejichž profil absolventa pokrývá celé odvětví, např. elektrotechnika, agropodnikání apod. i obecně odborné vzdělávací programy typu lyceum (ekonomické, technické apod.). V posledních letech je tento trend výraznější než kdykoliv jindy v posledních 15 letech (obr. 3.5).

Trend zvyšování **podílu všeobecného vzdělávání** procházel vývojem, který byl ovlivňován školskou politikou. V 1. pol. 90. let došlo k uvolnění a školám byla poskytnuta možnost si navrhovat nové vzdělávací programy či jejich inovace. V této fázi došlo k výraznému propadu podílu všeobecného vzdělávání, školy vycházely z předpokladu, že prvotní je poskytnout žákům co nejvíce speciální odborné přípravy. Postupně se však začaly projevovat problémy v uplatnění absolventů vlivem probíhající restrukturalizace ekonomiky, docházelo k obrovským přesunům pracovníků i pracovních příležitostí, ukázalo se, že představa odborníka připraveného pro určitou neměnnou profesi na stabilním pracovním místě nevyhovuje. Zaměstnavatelé potřebují pracovníky, kteří jsou schopni se samostatně učit novým poznatkům, u absolventů středních škol roste zájem o terciární vzdělávání. To vede k postupnému zvyšování významu všeobecného vzdělávání, což se odrazilo i ve schválení Standardu v roce 1998. Tam byl určen povinný podíl všeobecného vzdělávání. V postupných inovacích se tedy tento podíl zvedá, přispívá k tomu i postupně ujasňována představa nového pojetí maturitní zkoušky, která rovněž podněcuje zvyšování podílu všeobecného vzdělávání. V posledních letech však již ke zvyšování podílu nedochází, protože bylo zřejmě dosaženo horní hranice.

Obrázek 3.5: Trendy vývoje podílu některých koncepčních prvků ovlivňujících zaměstnatelnost absolventů

Z porovnání trendů „zvýšení všeobecného vzdělávání“ a „posílení rozsahu obecně odborného základu“ je zřejmý jejich protikladný průběh. Zatímco v 1. pol. 90. let se preferovala odbornost, což vedlo k výraznějšímu rozšiřování obecně odborného základu na úkor všeobecného vzdělávání, ve 2. pol. 90. let můžeme naopak pozorovat prosazování

růstu podílu všeobecného vzdělávání na úkor obecně odborného základu. V posledních letech dochází ke sblížení těchto trendů s tím, že k dalšímu navyšování všeobecného vzdělávání již nedochází, avšak růst podílu obecně odborného vzdělávání má setrvalý charakter. Tento podíl se však nezvyšuje na úkor všeobecného vzdělávání, ale i v rámci odborné složky. Jde opět o vliv trhu práce a zajištění zaměstnatelnosti absolventů, kterým posílení odborného základu poskytuje předpoklady ke snadnějšímu nalezení zaměstnání v rámci širších možností výběru příbuzných profesí.

Pro zlepšení zaměstnatelnosti absolventů je velmi významná možnost škol přizpůsobovat schválené vzdělávací programy měnícím se podmínkám na regionálních trzích práce, což vyžaduje, aby **škola měla více možností utvářet obsah vzdělávání** ve vzdělávacích programech. Po přechodném poklesu v 1. pol. 90. let dochází k postupnému výraznému nárůstu počtu vzdělávacích programů poskytujících školám možnost ovlivňovat obsah na základě regionálních či aktuálních potřeb. Tento trend patří od r. 2000 k nejvýraznějším, koresponduje tedy s novou kurikulární politikou, která školám umožní tvořit si vlastní školní vzdělávací programy.

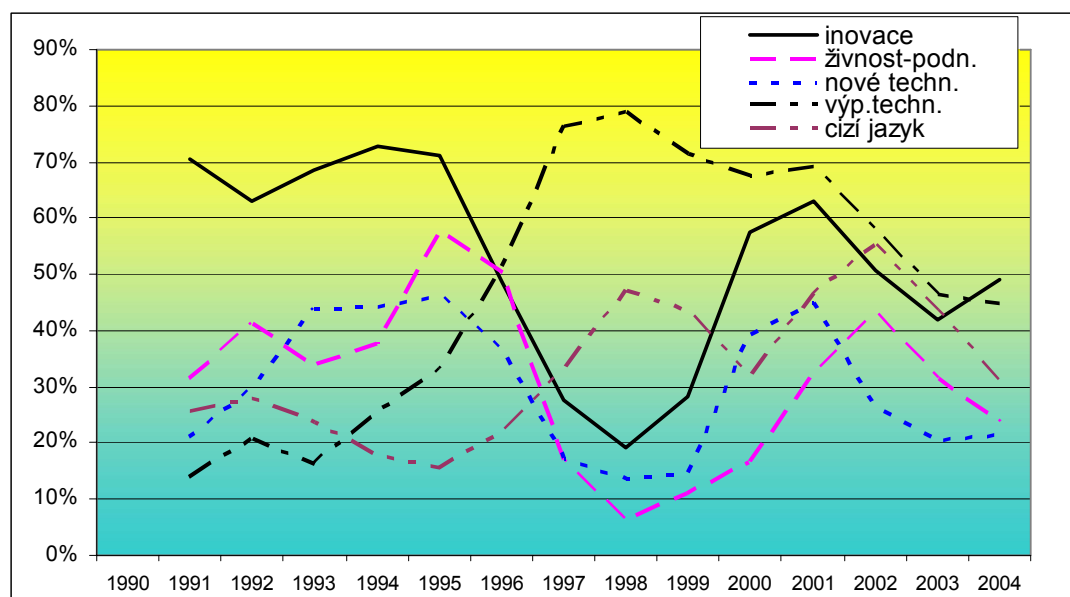
V souvislosti s vytvářením učebních plánů poskytujících školám možnost dotváření obsahu (či koncepce) vzdělávání se objevuje i možnost vybírat si či vytvářet **zaměření přípravy**. Jde o takové vzdělávací programy, které jsou koncipovány poměrně široce, bez předem schválených zaměření, ale školám je umožněno vybrat zaměření studia z již navržených kombinací vyučovacích předmětů nebo si vytvořit vlastní zaměření využitím volnosti, které učební plán poskytuje. Tento přístup je možný ve vzdělávacích programech s výrazně velkým stupněm volnosti, je zde ovšem určité riziko zúžení širokého profilu absolventa.

Vedle sledování obecných aspektů důležitých pro zaměstnatelnost absolventů, které souvisí s oborem jako celkem, byly sledovány i aspekty související s vývojem vzdělávacího obsahu, resp. jeho koncepce a pojetí. Jde zejména o výuku cizích jazyků, výuku výpočetní techniky, výuku ekonomiky a přípravu pro podnikatelské činnosti, inovace obsahu odborné složky vzdělání a přípravu na práci s novými technologiemi. Vývojové tendence těchto aspektů jsou zřejmé z obrázku 3.6, který znázorňuje, jak byl příslušný aspekt v novém či inovovaném vzdělávacím programu uplatněn. Na rozdíl od předchozích trendů je tento graf konstruován na základě klouzavých průměrů zahrnujících vždy dvě periody.

Možnost lepšího uplatnění žáků v nových podmínkách je závislá ve značné míře na znalosti cizích jazyků. V rámci analýzy bylo zjišťováno, zda při inovaci vzdělávacích programů došlo k prohloubení **přípravy v cizím jazyce**. Pozornost věnovaná cizím jazykům stoupala s určitými výkyvy (v letech 1994-5 a kolem r. 2000) od počátku 90. let až do r. 2002. Zde dochází ke zlomu, protože v inovovaných vzdělávacích programech je zřejmě cizí jazyk začleněn již v dostatečném rozsahu, není těmto otázkám již prioritně věnována pozornost. Možnost významného rozšíření výuky cizích jazyků s sebou přinesl i požadavek na vytvoření prostoru v učebních plánech pro zařazení **druhého cizího jazyka**.

Podobná je i situace v začleňování učiva věnovaného **práci s výpočetní technikou či práci s počítačem**. Od počátku 90. let až do r. 1998 byla této problematice věnována vzestupná pozornost, kolem r. 1998 se zvýšení podílu či začleňování výuky výpočetní techniky týkalo až 80 % vzdělávacích programů. Od té doby dochází k poklesu, protože ve většině vzdělávacích programů je již tato problematika uspokojivě začleněna, a tak inovace ani nové obory nejsou provázány začleňováním tohoto učiva. Výuka výpočetní techniky je v současné době zařazena prakticky ve všech vzdělávacích programech, bez ní zůstaly pouze 2leté obory OU a jen několik uměleckých oborů. Rozsah výuky výpočetní techniky lze ovšem stěží zjistit, protože dnes už nejde jen o základ daný v předmětu výpočetní technika či práce s počítačem, ale především o začlenění a využití VT v celé odborné výuce, a to závisí ve značné míře i na škole.

Obrázek 3.6: Podíly vzdělávacích programů, ve kterých bylo v obsahu vzdělávání rozšířeno učivo související s daným aspektem či provedeny výrazné inovace

Předmětem zjišťování byla i **příprava žáků pro podnikatelské a živnostenské aktivity**, a to pro profesní oblast, ve které má absolvent nacházet uplatnění. Z grafu je patrné, že v 1. pol. 90. let byla této problematice věnována velká pozornost, protože žádné vzdělávací programy tuto problematiku neobsahovaly. Kolem r. 1995 byla tato příprava zařazována skoro do 60 % tehdy inovovaných a nových vzdělávacích programů. Naproti tomu v 2. pol. 90. let zájem o tyto otázky výrazně poklesl, aby opět došlo k jeho oživení po r. 1998 v souvislosti s novými požadavky Standardu. Pokles v posledních letech souvisí opět s nasyceností, inovované vzdělávací programy mají již tuto problematiku vesměs dostatečně pokrytu, a tak jí není věnována zvýšená pozornost.

Míra obsahové inovace je jeden z nejpodstatnějších prvků uplatňovaných při změnách vzdělávacích programů. V 1. pol. 90. let k ní docházelo až v 70 % inovovaných a nových vzdělávacích programů, což dokumentuje i obrovský potenciál pedagogických pracovníků škol, kteří bezprostředně po roce 1989 dokázali připravit množství vzdělávacích programů s inovovaným obsahem. Obsahová inovace je dominantní i v ostatních letech, její podíl však klesá a v 2. pol. 90. let nastává výrazný útlum. Avšak od r. 1998, i v důsledku přijatého Standardu, se obsahové inovace výrazně oživují a vrcholí kolem r. 2001, který ovšem nedosahuje míry z 1. pol. 90. let. V posledních letech tedy podíl začleňování obsahových inovací poklesl, ovšem projevuje se opět mírný trend k jejich zvýraznění. Obsahové inovace mají tedy cyklický charakter, který souvisí s měnícím se obsahem práce v jednotlivých profesích a s tím, jak rychle se tyto změny promítají do vzdělávacích programů.

Dalším výrazným prvkem změn vzdělávacích programů je respektování toho, že se zavádějí a rozšiřují **nové technologie**. Důsledky zavádění nových technologií se podle názoru respondentů projevují v mnohem menším počtu vzdělávacích programů než obsahové inovace. Začleňování učiva nových technologií do vzdělávacích programů do značné míry koresponduje s vývojem zařazování obsahových inovací: velkou pozornost těmto aspektům v 1. pol. 90. let vystřídal propad ve 2. pol. 90. let a pak oživení od r. 1998 a pokles od r. 2001. To je pochopitelné, protože zavádění nových technologií s sebou nese nutnost seznámit se s novými poznatky, které je provázejí, a tedy i nutnost obsahových změn ve výuce.

3.5.2 Vývojové etapy začleňování aspektů zlepšujících zaměstnatelnost

Reakce systému odborného školství na požadavky trhu práce se rozvíjí postupně. Proto jsme odpovědi na jednotlivé otázky analyzovali i z hlediska jednotlivých let. V tabulce 3.5

jsou pro jednotlivé roky zřejmé charakteristické prvky, jimž byla věnována v návrzích nových vzdělávacích programů výrazná pozornost. Uvedená tabulka umožňuje rovněž pozorovat vývoj vzdělávacích programů v delší než roční periodicitě. V tabulce je znázorněno několik oblastí (ohrazených elipsami), charakterizovaných poměrně vysokou hladinou uplatnění dále uvedených tendencí.

První pol. 90. let byla charakteristická především **inovacemi v obsahu vzdělání**, které se výrazně projeví již od r. 1990. Trochu opožděně, od r. 1992 začaly vzdělávací programy reagovat i na průnik **nových technologií**. **Cizím jazykům** byla věnována zvýšená pozornost již od r. 1990, avšak zájem upadl poměrně brzy, již kolem r. 1992. Od r. 1991 po celou 1. pol. 90. let byla věnována velká pozornost také přípravě pro živnostenské a jiné podnikatelské činnosti.

Tabulka 3.5: Vývojové etapy začleňování aspektů zlepšujících zaměstnatelnost

Rok	Počet progr.	inovace	nové techn.	výpoč. tech.	cizí jazyk	živnost podn.
	76	61	16	5	19	10
1990		80,3%	21,1%	6,6%	25,0%	13,2%
	38	23	8	8	10	19
1991		60,5%	21,1%	21,1%	26,3%	50,0%
	58	38	22	12	17	19
1992		65,5%	37,9%	20,7%	29,3%	32,8%
	84	60	42	10	15	29
1993		71,4%	50,0%	11,9%	17,9%	34,5%
	70	54	28	29	13	30
1994		74,0%	38,4%	39,7%	17,8%	41,1%
	66	46	36	18	9	50
1995		68,7%	53,7%	26,9%	13,4%	74,6%
	73	21	14	55	22	19
1996		28,8%	19,2%	75,3%	30,1%	26,0%
	53	14	8	41	19	4
1997		26,4%	15,1%	77,4%	35,8%	7,5%
	41	5	5	33	24	2
1998		12,2%	12,2%	80,5%	58,5%	4,9%
	59	26	10	37	17	10
1999		44,1%	16,9%	62,7%	28,8%	16,9%
	55	39	34	40	19	9
2000		70,9%	61,8%	72,7%	34,5%	16,4%
	29	16	8	19	17	14
2001		55,2%	27,6%	65,5%	58,6%	48,3%
	52	24	13	26	27	20
2002		46,2%	25,0%	50,0%	51,9%	38,5%
	37	14	6	16	13	9
2003		37,8%	16,2%	43,2%	35,1%	24,3%
	30	18	8	14	8	7
2004		60,0%	26,7%	46,7%	26,7%	23,3%

inovace
nové techn.
výpoč. tech.

výrazně byl inovován odborný obsah
výrazně jsou začleněny nové technologie
výrazněji je začleněna příprava na využívání výpočetní techniky
rozšířila se příprava v cizích jazycích
rozšířila se příprava pro živnostenské a podnikatelské aktivity

cizí jazyk
živnost podn.

Začleňování **výuky výpočetní techniky** byla věnována pozornost již od r. 1991, avšak výrazně se to projevilo teprve od r. 1994. Zájem o tuto problematiku ovšem setrval prakticky po celá 90. léta (v r. 1998 se tyto otázky řešily v 80 % inovovaných vzdělávacích programů) až do r. 2002, kdy se projevila již určitá nasycenost. Většina vzdělávacích programů má zařazenou výuku výpočetní techniky v odpovídajícím rozsahu a při inovacích není tato otázka již prvořadá.

Druhá pol. 90. let je tedy charakterizovaná především zájmem o začleňování výpočetní techniky a dále je znovu věnována výrazná pozornost výuce **cizích jazyků**, a to až do r. 2003, kdy se zdá, že vzdělávací programy jsou již po této stránce saturovány.

Rokem 1999 začíná **druhá vlna** výrazného zájmu o **inovace obsahu vzdělání**, což je dáno zejména přijetím Standardu středoškolského odborného vzdělávání v r. 1998 a nutností přizpůsobit vzdělávací programy jeho novým požadavkům. Tento zájem trvá, i v r. 2004 došlo v 60 % inovovaných vzdělávacích programů

k inovaci obsahu vzdělání. Ruku v ruce s inovacemi obsahu vzdělání jde i druhá vlna začleňování **nových technologií** do výuky, i když výraznější zájem o ně se projevuje až od r. 2000. Podobně je tomu i s přípravou pro **živnostenské a jiné podnikatelské činnosti**, která se opět prosazuje do vzdělávacích programů od r. 2001 v podstatě až do současnosti.

3.6 Zhodnocení vývoje a stavu vzdělávacích programů středního odborného školství

Celkově lze konstatovat, že soubor vzdělávacích programů prodělal v posledních 15 letech zásadní změny, které byly vyvolány snahou přizpůsobit se novým společenským podmínkám, a to zejména **potřebám trhu práce, změnám v existujících požadavcích na kvalifikace a na kvalitu přípravy**. Tento vývoj byl zejména na počátku 90. let urychlen měnícími se zájmy žáků o studium a jejich preferencemi „perspektivních oborů“ a vyšší úrovně studia na SOŠ. Proto byl také významnější a hlubší proces změn realizován v souboru vzdělávacích programů SOŠ, vývoj vzdělávacích programů SOU byl pomalejší.

Na základě celkové analýzy a posouzení jednotlivých součástí vzdělávacích programů se pokusíme shrnout výsledky ve vztahu k základním předpokladům zaměstnatelnosti absolventů, které byly uvedeny v úvodu této práce.

- **Klíčové kompetence**, které jsou zásadní z hlediska zaměstnatelnosti, se objevují explicitně ve vzdělávacích programech teprve od té doby, kdy jsou součástí Standardu středoškolského odborného vzdělávání. Jsou součástí profilů absolventa, někdy je součástí vzdělávacích programů i vzorový žákovský projekt zaměřený na rozvoj klíčových kompetencí.
- **Obecný vzdělanostní základ** pro uplatnění v jakémkoliv zaměstnání a pro adaptabilitu na trhu práce zajišťuje ve vzdělávacích programech především složka všeobecného vzdělávání. Analýza podílů všeobecného a odborného vzdělávání v učebních plánech ukázala pokles všeobecného vzdělávání ve 3letých učebních vzdělávacích programech, a to zejména ve prospěch odborného výcviku. Naopak 4leté maturitní vzdělávací programy zaznamenaly zvýšení rozsahu výuky všeobecné složky vzdělávání. Z tohoto pohledu považujeme zjištěný trend zvětšování rozdílů mezi učebními a maturitními vzdělávacími programy za nežádoucí, zvláště tehdy, když velký počet absolventů učebních vzdělávacích programů pokračuje v nástavbovém vzdělávání k maturitě.
 - Velmi pozitivní je trend **zvyšování podílu výuky cizího jazyka**, ukazuje se však, že ve velké části vzdělávacích programů není rozsah výuky ještě na požadované úrovni. To může v budoucnu představovat handicap při uplatnění na evropském trhu práce zejména pro absolventy učebních vzdělávacích programů.
 - Z hlediska vlivu obecného vzdělanostního základu na zaměstnatelnost je významné především zastoupení výuky **výpočetní techniky a ekonomiky** ve vzdělávacích programech. Zastoupení těchto předmětů v maturitních i učebních oborech již většinou odpovídá požadovaným předpokladům pro zaměstnatelnost.
- **Vstupní kvalifikace se širokým profilem** je nezbytná pro každého absolventa, aby získal první záchytný bod ve světě práce, mohl se adaptovat a byl schopen doplnit si potřebné dovednosti.
 - **Profily absolventů** ukazují, že převážná většina vzdělávacích programů je orientována na **přípravu pro více než jedno povolání**, stále však přetrvává velký počet vzdělávacích programů, které úzce specializují své absolventy na jedno povolání. Jen malý počet vzdělávacích programů poskytuje širší přípravu. To je z hlediska zaměstnatelnosti absolventů stále poměrně neuspokojivá situace, zejména vzhledem k tomu, že prakticky polovina absolventů nepracuje v oboru, pro který se připravovala.

- Pro snadný přechod absolventů do praxe je významné **zastoupení praxe** již v rámci výuky ve vzdělávacím programu. Zatímco v učebních vzdělávacích programech je vysoký podíl praktického odborného výcviku (je jen otázka jeho kvality a místa realizace), pak v maturitních vzdělávacích programech je praxe (na pracovišti) zastoupena stále nedostatečně, zejména v ekonomických a technických programech. To může značně komplikovat hledání prvního zaměstnání a přizpůsobení se podmínkám pracovního místa.

Lze tedy shrnout, že obecné **předpoklady pro zaměstnatelnost** v jakémkoliv povolání jsou obsaženy **na vyšší úrovni v maturitních vzdělávacích programech**, které se tím významně liší od učebních vzdělávacích programů.

Provedená analýza celkově ukazuje, že vzdělávací programy prodělaly v uplynulých 15 letech významné změny v mnoha aspektech směřujících k usnadnění zaměstnatelnosti absolventů. Podle názorů respondentů je trend pozitivní, zejména v oblasti zajištění základních předpokladů pro zaměstnatelnost, především obecného vzdělanostního základu, i v přizpůsobení odborného obsahu vývoji nových technologií a způsobu organizace práce.

4. Studijní dráha absolventů středních a vyšších odborných škol

Rozhodnutí o volbě studijní dráhy, které na jednotlivých životních křižovatkách zahrnuje postupně volbu studijního oboru, typu školy i úroveň vzdělání patří k nejdůležitějším životním mezníkům. V dnešní moderní individualizované společnosti, kdy postavení jednotlivce ve společenském žebříčku závisí do značné míry na jeho pracovní pozici a vykonávané profesi, ovlivňuje vystudovaný obor a úroveň vzdělání nejen pracovní kariéru a finanční ohodnocení, ale i celkový sociální status. Dosažení vyšší úrovně vzdělání je zpravidla spojeno s nižším rizikem nezaměstnanosti, především dlouhodobé, vyšším výdělkem, případně i lepší životní úrovní. Využití osobního potenciálu a získání odpovídajícího vzdělání, včetně výběru studijního oboru, který by odpovídal schopnostem a zájmům studenta, je jedním z důležitých faktorů spokojenosti jednotlivce v zaměstnání i ekonomické efektivity založené na využití lidského potenciálu.

Skutečná vzdělávací dráha je ale zpravidla výsledkem souhry řady faktorů. Na jedné straně stojí schopnosti studentů, jejich studijní charakteristiky, zájem o obor nebo profesi, vzdělávací ambice. Nezanedbatelný význam má i rodinná situace, především vzdělání rodičů a jejich podpora, kterou věnují vzdělání dítěte. Na straně druhé pak existují určitá vnější omezení, z nichž k nejdůležitějším patří limitovaný počet studijních míst na jednotlivých studijních oborech nebo gymnáziích, neúspěch při přijímacím řízení, případně omezená nabídka vyučovaných oborů v místě bydliště. Významným faktorem, jemuž v procesu rozhodování o studijní dráze často není věnována náležitá pozornost, ačkoli ve svém výsledku zásadně ovlivňuje postavení absolventa, je situace na trhu práce a potenciální volná pracovní místa v jednotlivých oborech.

Podívejme se v následujícím textu na to, jaké vnitřní i vnější faktory ovlivňují procesy rozhodování studentů středních a vyšších odborných škol o jejich vzdělávací dráze.

4.1 Volba studijní dráhy studentů SOŠ a jejich představy o pracovním uplatnění

4.1.1 Původní zájem o studijní obor a výběr studijního oboru na SOŠ

Výběr studijního oboru na střední odborné škole je důležitým rozhodnutím o budoucím profesním zaměření. Volba studijního oboru a typu školy vymezují spektrum dalších studijních drah, především možnost navázat na obor vybraný na střední škole studiem na VOŠ nebo VŠ. Tato volba ovlivňuje i budoucí spokojenost v zaměstnání, případně skutečnost, zda se studenti po ukončení studia realizují ve vystudovaném oboru nebo zda obor, který studovali například jen z důvodu dosažení maturitní úrovně vzdělání, vzápětí opustí a najdou si pracovní uplatnění v jiném oboru, který lépe odpovídá jejich pracovním zájmům a zaměření.

Tabulka 4.1: Původní zájem o studijní obor

Přál jste si studovat v tomto oboru ?	Ne	Ano	Bylo mi to jedno	Součet
Celkem	11,8%	68,7%	19,5%	100,0%

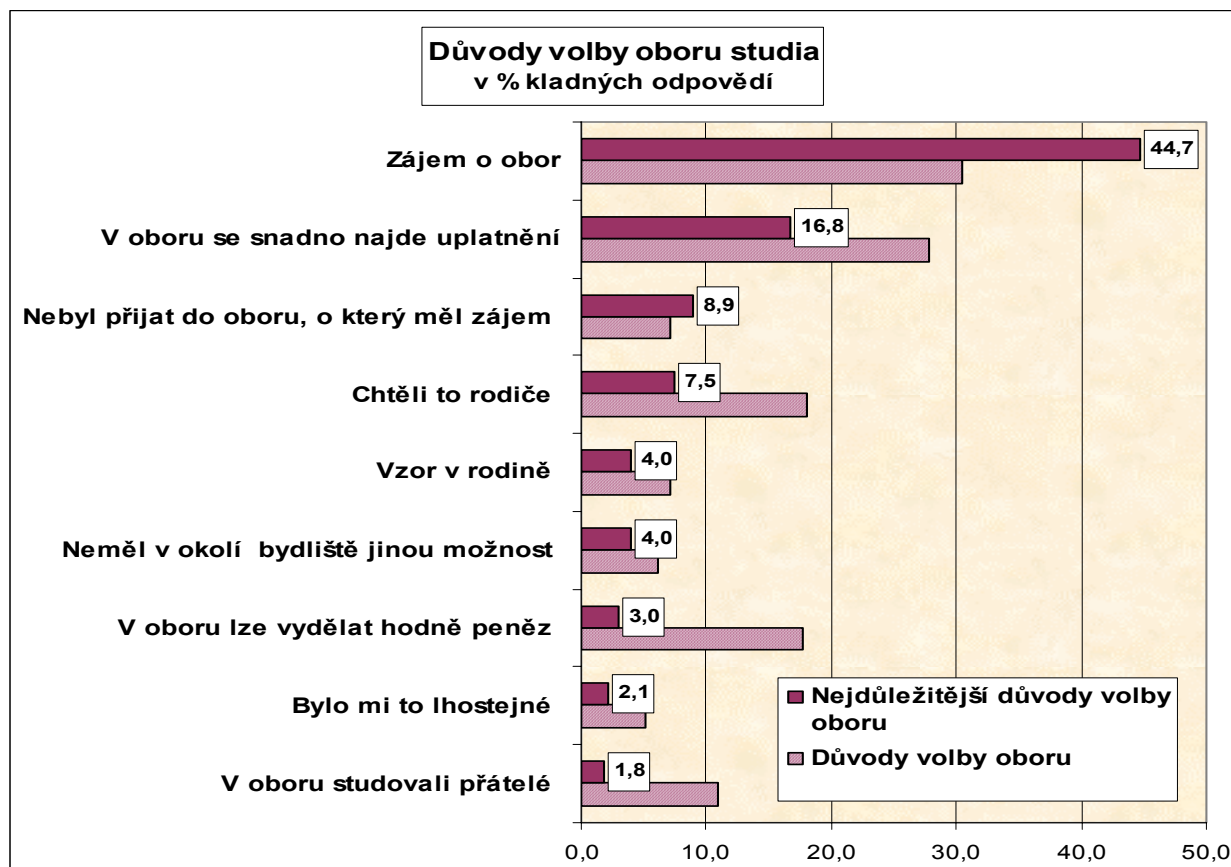
Podíváme-li se úvodem na počáteční vztah studentů k oboru, který se rozhodli na střední odborné škole studovat, můžeme konstatovat, že většina studentů SOŠ, **celkem asi 68,7 %**, začala studovat obor v souladu se svým přáním. Na druhé straně překvapivě **vysoký podíl žáků (20 %) měl k vybranému studijnímu oboru lhostejný vztah.**

Negativně můžeme hodnotit skutečnost, že nezanedbatelný podíl studentů - okolo 12 % - studoval na SOŠ obor, který byl v rozporu s jejich původními představami. Jaké byly hlavní důvody, které vedly skupinu 12 % žáků k tomu, aby se přihlásili na střední odborné škole ke studiu oboru, ke kterému neměli pozitivní vztah a který je vůbec nezajímal? Rozhodujícím důvodem u velké části z nich byla existence vnějších bariér, zpravidla nepřijetí na obor, který původně měli v úmyslu studovat (38 % z této skupiny). Podstatně významnější vliv na rozhodnutí v této skupině studentů měl i názor rodičů. Na základě jejich doporučení se pro volbu oboru, který je původně nezajímal rozhodlo 23 % žáků.

Faktory ovlivňující volbu oboru studia na SOŠ

Podíváme-li se na rozhodující motivy, které obecně hrály roli při výběru studijního oboru (obr. 4.1), pak **nejvýznamnějším kritériem**, na jehož základě se rozhodlo téměř 45 % žáků, byl právě **zájem o studijní obor. Na druhém místě necelých 17 % žáků uvedlo, že se při výběru oboru rozhodovali především podle možnosti následného uplatnění na trhu práce.** To je možno hodnotit pozitivně, protože právě aspekt míry nezaměstnanosti ve zvoleném oboru nebo konkrétní regionální situace absolventů na trhu práce by se měly v širším měřítku stát součástí rozhodnutí a odpovědnosti studenta o volbě oboru. **Problematický je fakt, že na třetím místě mezi rozhodujícími důvody pro volbu oboru najdeme nepřijetí ke studiu oboru, kterému se žák chtěl původně věnovat (9 %).** V řadě případů se totiž ukazuje, že žáci, kteří se pod vlivem okolností vzdělávají v oboru, o který v zásadě nemají zájem, si pak hledají pracovní uplatnění mimo vystudovaný obor, takže odborné znalosti získané během studia vůbec nevyužívají. Mezi dalšími faktory, které žáky při výběru oboru částečně ovlivnily, najdeme i finanční podmínky v oboru a vliv rodičů a přátel. Posledně jmenované faktory sice hrály dílčí úlohu v rozhodování při volbě oboru, v souhrnném pohledu byly ale rozhodující jen pro okrajovou skupinu studentů.

Obrázek 4.1: Důvody pro volbu oboru studia

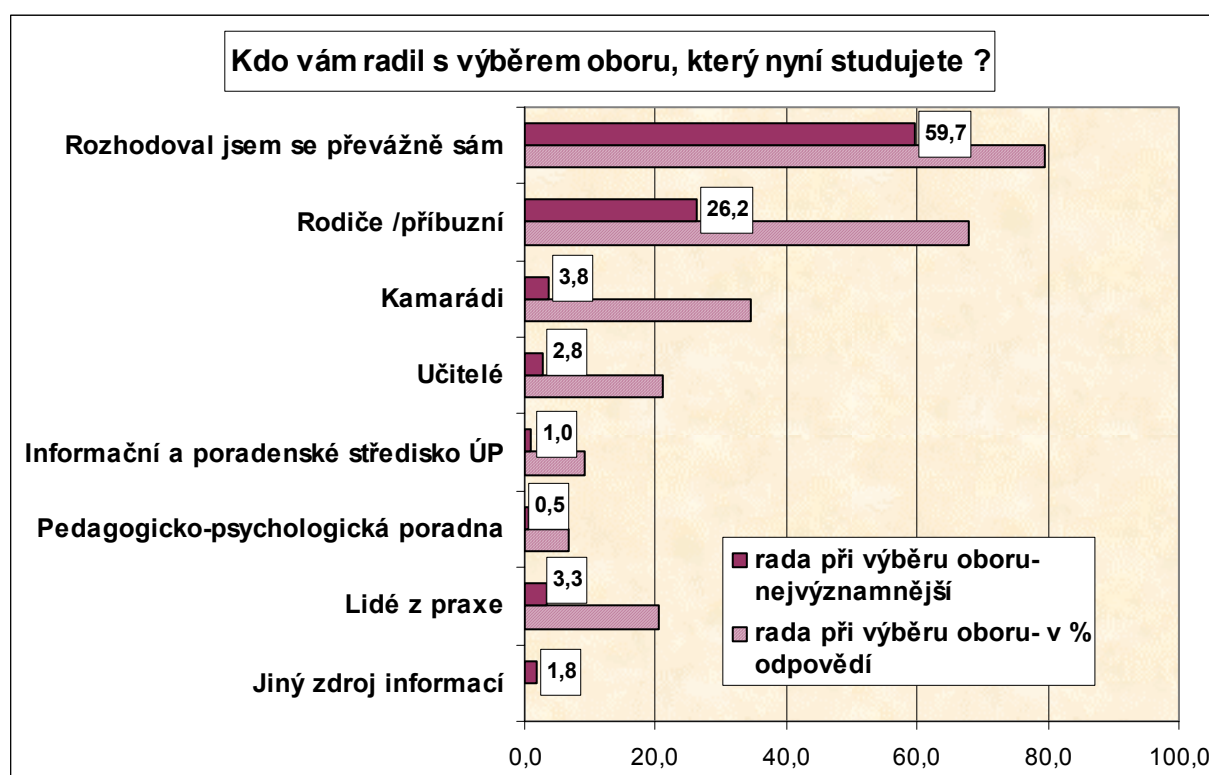

Způsob rozhodování a vliv jednotlivých subjektů na výběr studijního oboru

Vzhledem k rostoucí míře nezaměstnanosti v některých oborech a regionech do popředí vystupuje potřeba větší informovanosti všech subjektů, které se na rozhodnutí studentů o budoucí profesi podílejí. Podstatné je, aby při výběru budoucího studijního zaměření byl brán v úvahu i aspekt dalšího pracovního uplatnění absolventů, a to v kontextu konkrétního vývoje na trhu práce a zaměstnatelnosti absolventů daného oboru. Důležitým úkolem je v této souvislosti zmapování míry vlivu jednotlivých subjektů, jako jsou rodina, škola a poradenské orgány na rozhodnutí studentů o volbě studijního oboru a usnadnění jejich přístupu k informacím relevantním pro kvalifikované rozhodování v této oblasti.

Většina budoucích studentů SOŠ - 60% - se o volbě studijního oboru rozhodovala samostatně. Hodnotíme-li vliv dalších subjektů (obr. 4.2), pak **více než čtvrtina - 26 % studentů uvedla, že byli nejvýznamněji ovlivněni rodiči.** Radu při výběru oboru žákům poskytli i kamarádi, učitelé a lidé z praxe, ale zásadní význam mělo doporučení těchto subjektů jen pro malé procento žáků.

Obrázek 4.2: Význam subjektů pro rozhodnutí studentů o volbě oboru

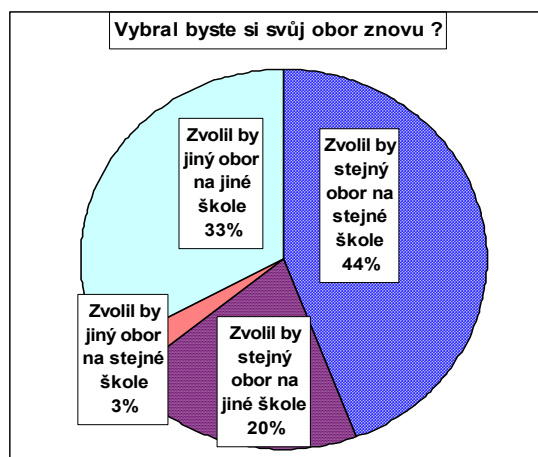
Jako nízký se, z hlediska podílu přímo ovlivněných absolventů, jeví vliv **poradenských institucí**. Konkrétně na informační a poradenské středisko úřadu práce, které je schopno studentům poskytnout komplexní informace k volbě povolání, se obrátilo asi 9 % respondentů. Služeb pedagogicko-psychologické poradny, která se věnuje především individuální diagnostice a poradenství, využilo necelých 7 % žáků. To naznačuje určité rezervy ve vyhledávání a kontaktu poradenských institucí s klienty. Zjištění, že těžiště rozhodování spočívá na samotném žákovi a rodině, ukazuje potřebu zvýšení přístupu nejširší veřejnosti k potřebným informacím. S tímto záměrem je v současnosti v rámci projektu VIP Kariéra budován komplexní informační systém o uplatnění absolventů škol, který bude dostupný na internetu.

4.1.2 Míra identifikace s oborem

Důležitou otázkou je, jak absolventi SOŠ zpětně posuzují svoji studijní volbu. Vztah k vystudovanému oboru je zjišťován dotazem, zda by si absolventi v případě možnosti svoji studijní volbu zopakovat vybrali stejný obor a stejnou školu nebo zda

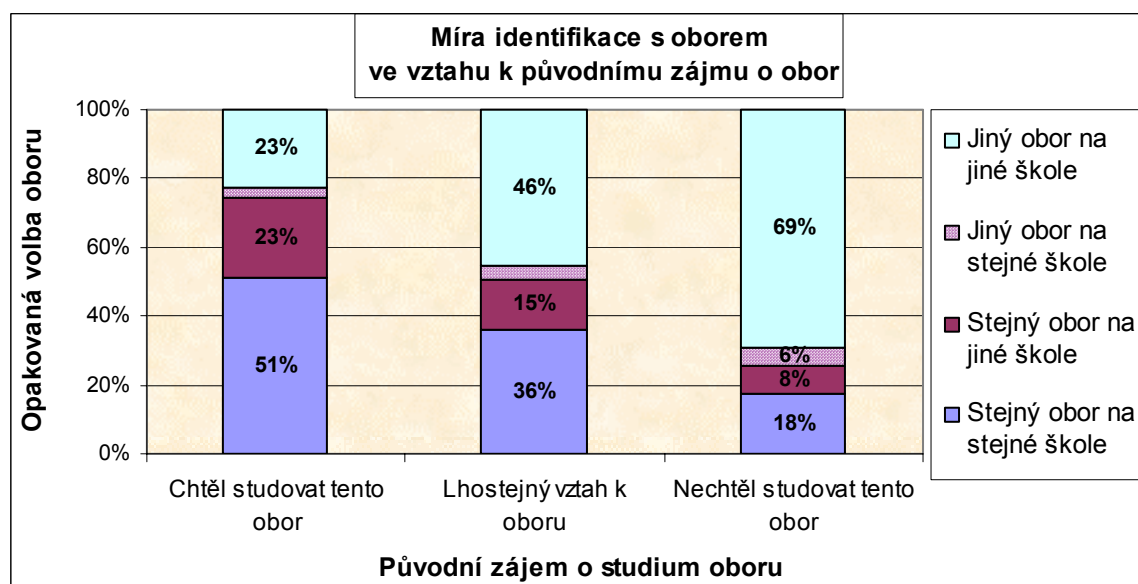
by dali přednost odlišné studijní dráze. Podíl absolventů, kteří by si opakovaně zvolili stejný studijní obor, jinými slovy „míra identifikace s oborem“ dosahuje celkově 64 %. Z nich by ale 20 % dalo přednost studiu tohoto oboru na jiné SOŠ. Zcela jiný obor by raději studovalo 36 % absolventů, přitom jen 3 % studentů by si vybrala jiný obor na stejné škole.

Obrázek 4.3: Míra identifikace s oborem

Porovnání původního zájmu o studium oboru a vztahu k oboru po ukončení střední odborné školy ukazuje, že míra identifikace s oborem výrazně závisí na původním zájmu obor studovat (obr. 4.4). Můžeme v zásadě říci, že v průběhu studia se vztah významné části studentů k oboru nemění. Jednoznačně nejvyšší míru identifikace s oborem nacházíme u absolventů, kteří původně deklarovali zájem o obor, z nich by si stejný obor znovu zvolilo 74 %.

Obrázek 4.4: Vztah mezi mírou identifikace s oborem a původním zájmem o obor

Naopak ve skupině absolventů, kteří zpočátku obor studovat nechtěli a jejichž volba byla ovlivněna především vnějšími faktory, jako je nepřijetí na jiný studijní obor, přání rodičů, případně omezené možnosti výběru studia v místě bydliště, je tento poměr zcela obrácený.

Vystudovaný obor by si znovu zvolila jen přibližně čtvrtina z nich (26 %), zatímco naprostá většina - 74 % by znovu stejný obor studovat nešla. Ve skupině absolventů, jejichž vztah k oboru byl původně neutrální nebo lhostejný, dochází v průběhu studia k polarizaci, přibližně polovina se s oborem identifikuje a získává k němu pozitivní vztah, druhá polovina by raději studovala jiný obor.

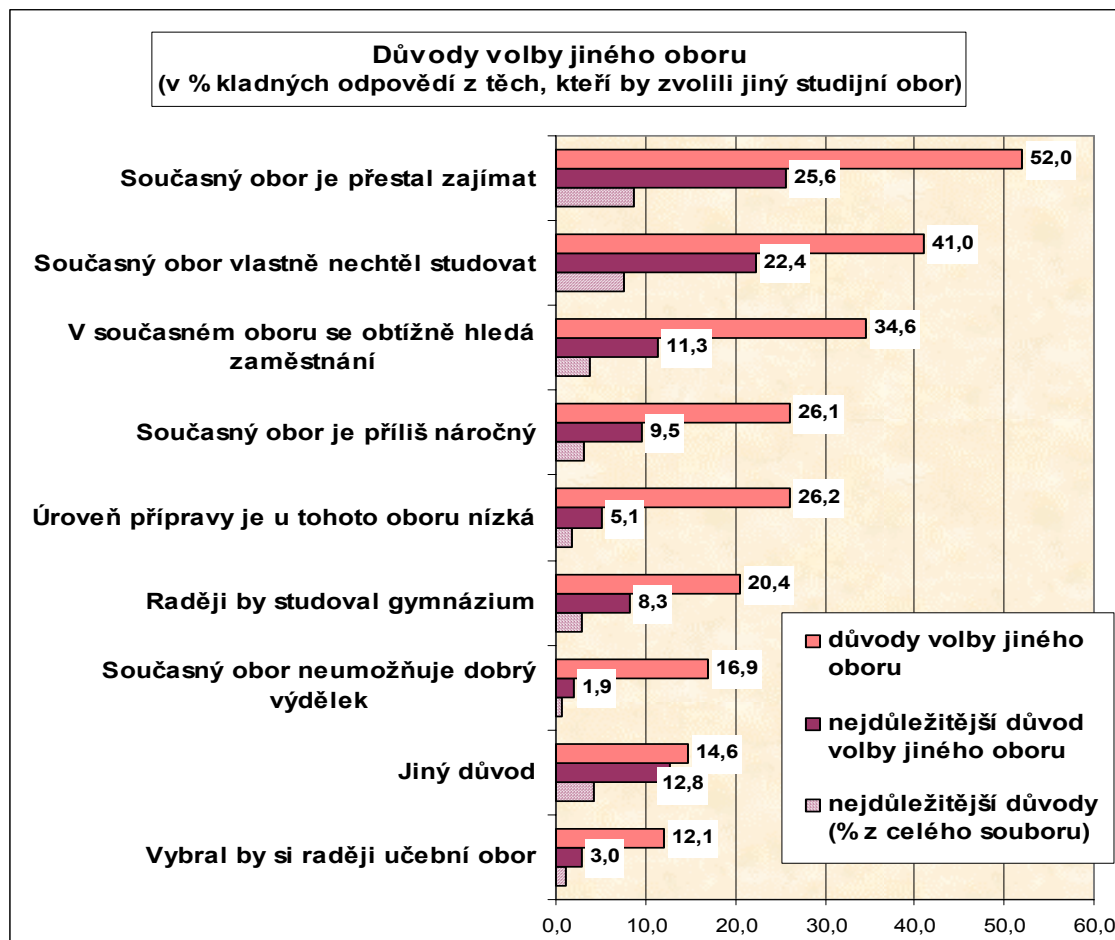
Důvody volby jiného studijního oboru

Jaké jsou dominantní příčiny, proč by absolventi SOŠ změnili svoji původní studijní volbu (obr. 4.5) ? Na prvním místě je to nezáměr o vystudovaný obor, a to jak z důvodu, že studenti obor v průběhu studia na střední škole přestal zajímat (25 % z těch absolventů, kteří by zvolili jiný obor), nebo proto, že vlastně od počátku svůj současný obor nechtěli studovat (22 %). Jako příčinu můžeme v tomto případě označit trvalý nezáměr o obor. Pro

zhruba 11 % absolventů je důvodem, proč by preferovali studium jiného oboru zjištění, že vystudovaný obor **neumožňuje snadné uplatnění na trhu práce**.

Do zvláštní kategorie můžeme zařadit nespokojenost, která souvisí se vzdělávacími ambicemi studentů, s nízkými nebo naopak příliš vysokými studijními nároky. Příliš vysoká náročnost oboru je hlavním důvodem pro volbu jiného studijního oboru u asi 9 % absolventů. K této skupině můžeme přiřadit i další 3 % absolventů, kteří by raději studovali některý učební obor. Opačný důvod, tedy nízkou náročnost oboru uvedlo asi 13 % z těch absolventů, kteří by si znovu svůj obor nevybrali, z toho 8 % by patrně v souvislosti s dalšími studijními záměry dalo přednost všeobecné přípravě na gymnáziu.

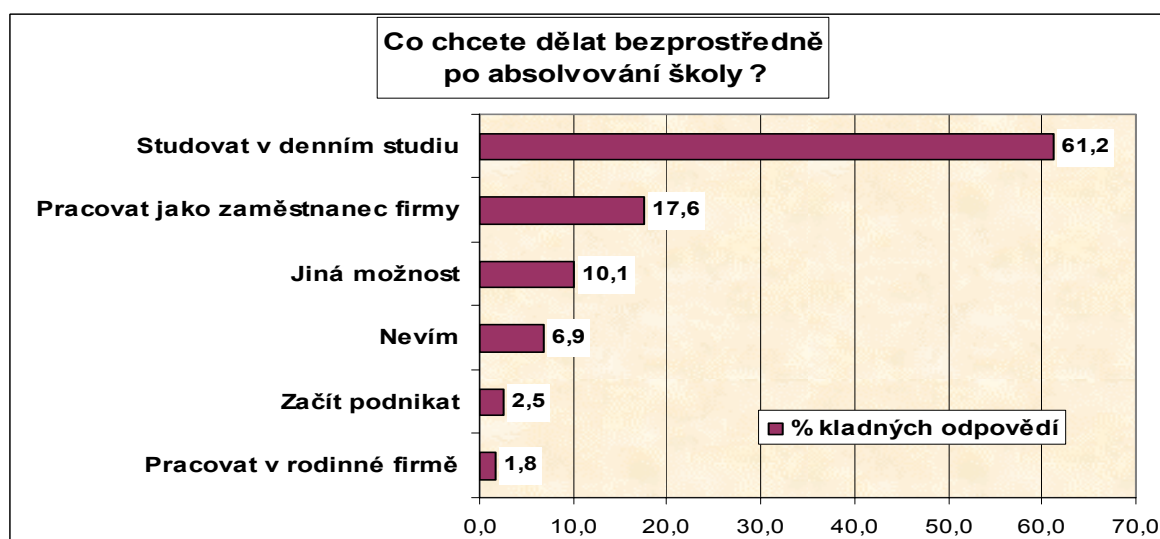
Obrázek 4.5: Důvody volby jiného oboru

4.1.3 Pracovní a studijní záměry absolventů SOŠ

Důležitým charakteristickým znakem absolventů SOŠ jsou vysoké studijní ambice - přibližně 61 % absolventů má zájem pokračovat ihned po ukončení střední odborné školy v dalším denním studiu. Podstatně menší je podíl absolventů (18 %), kteří se chtějí hned zapojit do pracovního procesu a zahájit svoji pracovní dráhu jako zaměstnanec firmy nebo nějaké instituce. Přibližně 10 % absolventů se chce věnovat cestování, absolvovat studijní nebo pracovní pobyty v zahraničí, jazykové kurzy a podobně. Poměrně vysoké procento - téměř 7 % budoucích absolventů zatím nemá své plány vyjasněny. Spíše okrajově se objevuje úmysl začít bezprostředně po ukončení SOŠ samostatně podnikat (2,5 %) nebo pracovat v rodinné firmě (1,8 %) (obr. 4.6)

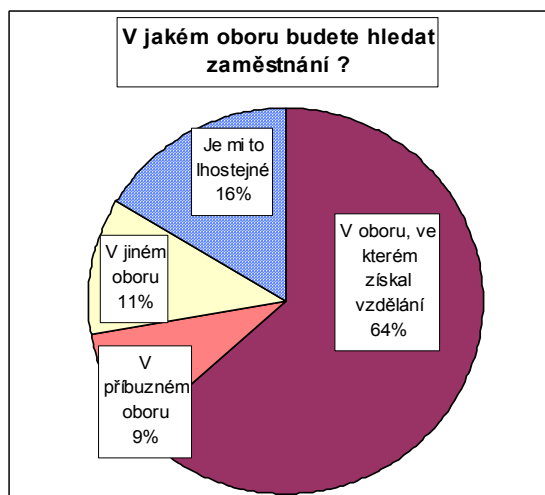
Obrázek 4.6: Studijní a pracovní záměry po ukončení SOŠ

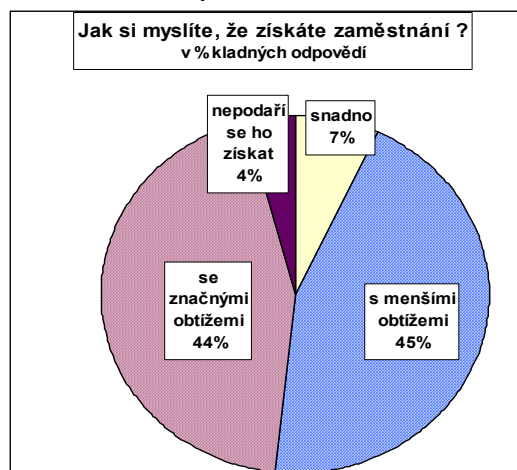
Profesní stabilita absolventů SOŠ

Podstatným momentem studijní a pracovní dráhy mladých lidí je skutečnost, zda se budou po ukončení studia na SOŠ realizovat v oboru, kterému se v průběhu studia na střední odborné škole věnovali a zhodnotí tak získané odborné znalosti, nebo zda odejdou zcela mimo vystudovaný obor, kde konkrétní odborné dovednosti vůbec nevyužijí. **V zásadě je situace absolventů SOŠ z pohledu profesní stability relativně příznivá (obr. 4.7). Ve vystudovaném oboru chce zůstat a najít si v něm zaměstnání 64 % absolventů a dalších 9 % má v úmyslu pracovat v příbuzném oboru.** Přibližně 11 % budoucích absolventů je již před ukončením studia rozhodnuto z oboru odejít a realizovat se v jiném oboru. Zároveň ale poměrně vysoké procento absolventů - 16 % - uvedlo, že je jim lhostejné, v jakém oboru získají uplatnění.

Obrázek 4.7: Stabilita profesní volby

Obrázek 4.8: Perspektiva získání zaměstnání

Ukazuje se přitom, že stabilita profesní volby souvisí s původním postojem ke studiu oboru. Zatímco z kategorie absolventů, kteří měli v době rozhodování o svůj studijní obor skutečný zájem, si v tomto oboru chce hledat zaměstnání 71 % a jen 7 % z nich je rozhodnuto hledat uplatnění jinde, z kategorie studentů, kteří byli k výběru oboru lhostejní nebo si dokonce vůbec nepřáli obor studovat, má v plánu pracovat v oboru jen necelá polovina absolventů. Naopak více než čtvrtina z nich (26 %) už před ukončením studia na SOŠ předpokládá, že odejde pracovat do jiného oboru.

Hodnocení perspektivy pracovního uplatnění ve vystudovaném oboru

Situace absolventů na trhu práce je vzhledem k vyššímu ohrožení nezaměstnaností, která v České republice podobně jako v jiných zemích EU dosahuje přibližně dvojnásobku míry nezaměstnanosti aktivní populace, považována za specifickou. Obecně je postavení absolventů na trhu práce nepříznivě ovlivněno nedostatkem praxe, konkrétní možnosti získání pracovního uplatnění absolventů ale závisí na mnoha faktorech, například celkové ekonomické situaci, míře nezaměstnanosti v regionu, dosažené úrovni vzdělání nebo aktivitách investorů a poptávce po pracovnících daného oboru. Významnou roli bezesporu hraje i aktivní přístup absolventa k hledání pracovního uplatnění a schopnost oslovit potenciální zaměstnavatele.

Jak své vyhlídky na získání zaměstnání subjektivně posuzují budoucí absolventi SOŠ, ukazuje graf, z něhož je zřejmé, že přibližně polovina absolventů SOŠ - konkrétně 52 % - hodnotí perspektivu získání zaměstnání optimisticky, domnívají se, že zaměstnání získají snadno (7 %) nebo s menšími obtížemi (45 %), naopak přibližně 48 % očekává, že získání zaměstnání bude značně obtížné, nebo že zaměstnání podle svých představ nezískají (obr. 4.8).

V názoru na nabídku volných pracovních míst na trhu práce ve vystudovaném oboru se absolventi SOŠ rozdělují přibližně na dvě větší části, 40 % zastává optimistický názor, že pracovních míst ve vystudovaném oboru je dostatek, zatímco asi 57 % si myslí, že volných pracovních míst je málo. Pouze asi 3 % dotázaných zastává pesimistický názor, že v jejich oboru pracovní místa nejsou (obr. 4.9).

Obrázek 4.9: Hodnocení nabídky volných pracovních míst

4.2 Volba studijní dráhy studentů VOŠ a jejich další studijní a pracovní záměry

4.2.1 Struktura studentů VOŠ z hlediska předchozího vzdělání

Jaká byla předchozí vzdělávací cesta studentů VOŠ? Na jakých školách získali maturitní vzdělání? **Většina studentů - 65 % - vstoupila na vyšší odbornou školu po absolvování**

maturitního oboru na SOŠ. Přibližně 25 % studentů absolvovalo gymnázium. Podstatně nižší je podíl těch absolventů VOŠ – konkrétně 5 %, kteří získali maturitní vzdělání na studijním oboru SOU, a stejné procento pak nástavbovým studiem pro absolventy SOU (obr.4.10).

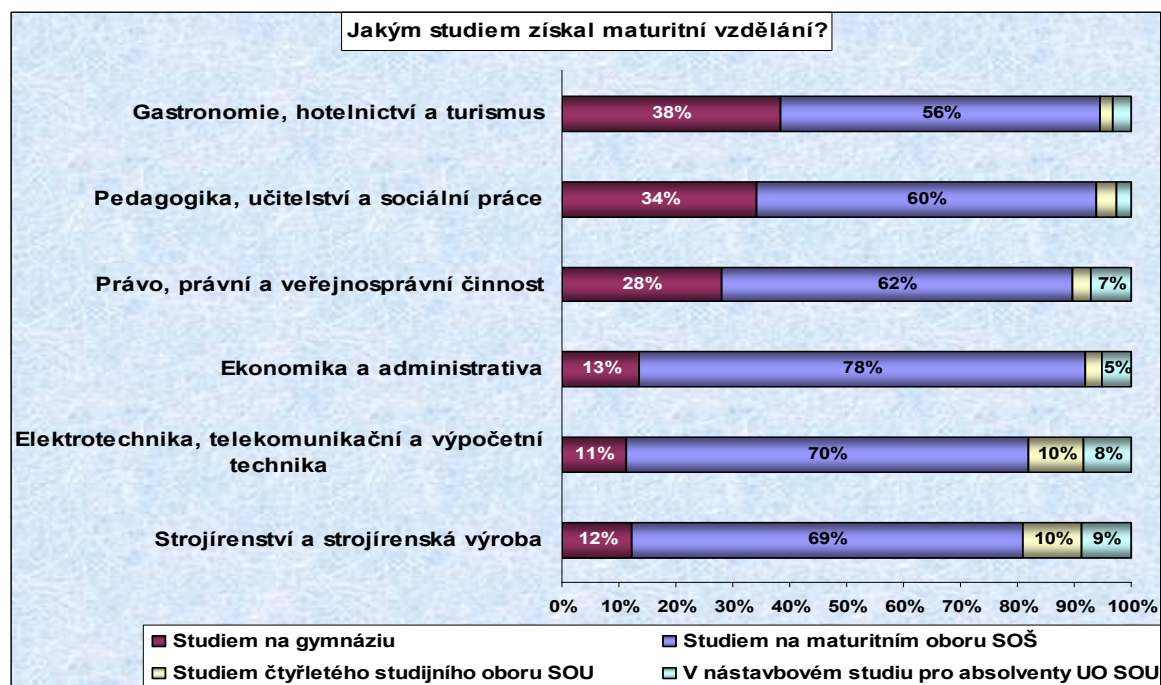
Obrázek 4.10: Maturitní vzdělání absolventů VOŠ

Pro jednotlivé obory jsou ale typické odlišné vzdělávací cesty studentů. Zatímco například v oborech Gastronomie, hotelnictví a turismus nebo Pedagogika, učitelství a sociální práce přichází do studia na VOŠ více než třetina studentů s všeobecným vzděláním získaným na gymnáziu, v elektrotechnických a strojírenských oborech tvoří podíl absolventů gymnázií pouze kolem 12 %. Na druhou stranu podstatně výraznější je v těchto technických oborech podíl studentů, kteří absolvovali čtyřletý studijní obor SOU (9-10 %) nebo k získání maturitního vzdělání využili nástavbové studium pro absolventy UO SOU (8-9 %) (obr. 4.11).

Využívání nástavbového studia jako můstku k získání dalšího vyššího vzdělání ukazuje na postupné zvyšování studijních ambicí především studentů technických učebních oborů. Z této skutečnosti vyplývá **nutnost udržení flexibilního školského systému, který umožňuje průchodnost** mezi jednotlivými stupni vzdělání a podporuje využití osobního potenciálu a získání vyšší úrovně vzdělání i těch studentů, u nichž se vyhraněný zájem studovat i větší životní ambice vytvářejí až v průběhu studia.

Obrázek 4.11: Zastoupení jednotlivých typů maturitního vzdělání ve vybraných oborech VOŠ

4.2.2 Faktory ovlivňující volbu studijního oboru a typu školy

Původní zájem o studijní obor

Volba oboru studia bezesporu představuje důležitý moment v rozhodování o studijní dráze i budoucím povolání a kariéře. Výběr oboru a získaná úroveň vzdělání významně ovlivňují následné uplatnění na trhu práce a podstatně zvyšují nebo naopak snižují riziko nezaměstnanosti. Důležitost správného výběru studijního oboru přitom zahrnuje nejen otázku individuální spokojenosti a realizace v práci, ale i využití získaných znalostí a dovedností a stabilitu v zaměstnání. Podstatným faktorem, který ovlivňuje výběr studijního oboru na VOŠ, je předchozí studijní dráha. Pro řadu studentů je samozřejmým motivem výběru studijního oboru na VOŠ snaha zvýšit si kvalifikaci a pokračovat ve studiu oboru stejného nebo obdobného oboru, kterému se věnovali již na střední škole.

Obrázek 4.12: Původní zájem o studium oboru

Nejprve se podívejme na to, **jaký byl původní zájem studentů věnovat se vybranému studijnímu oboru. Velmi pozitivní je, že naprostá většina studentů (82 %) si přála zvolený studijní obor studovat.** Vysoký zájem o studovaný obor je zřejmý při srovnání se studenty SOŠ, kde podíl studentů, kteří začali studovat obor v souladu se svými zájmy, je asi o 15 p. b. nižší. **Přibližně 12 % studentů VOŠ zastávalo vůči studijnímu oboru zpočátku spíše neutrální nebo lhostejný postoj a jen 6 % studentů začalo na VOŠ studovat obor v rozporu se svým zájmem (obr. 4.12).**

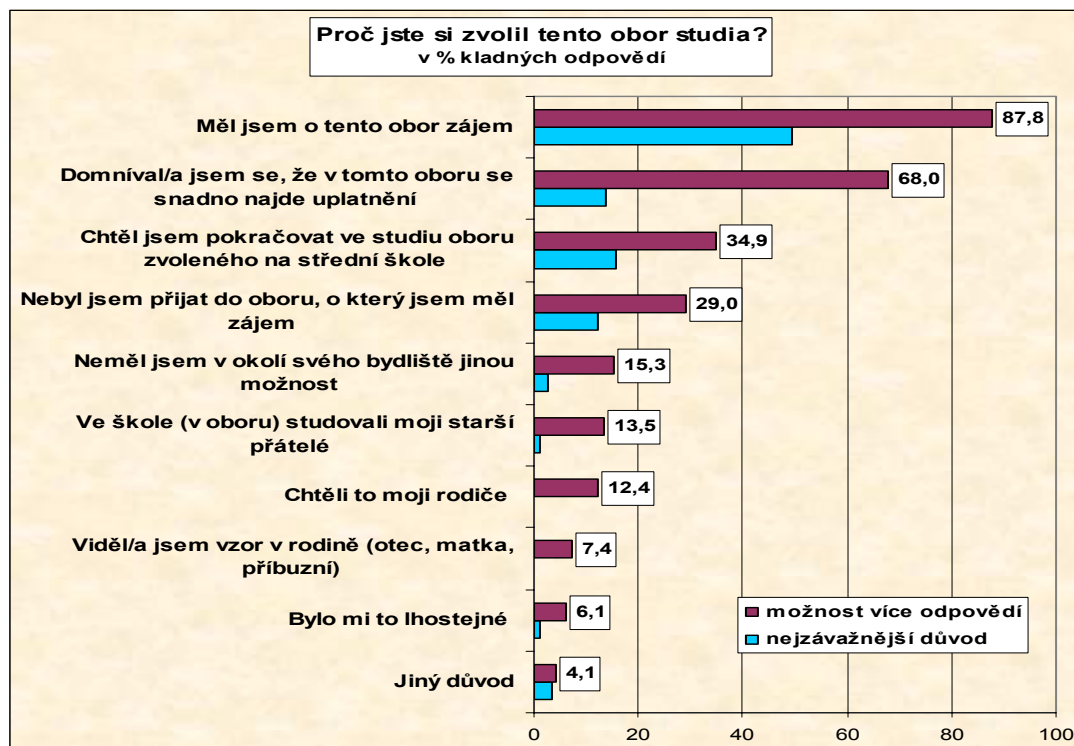
Důvody volby oboru studia

V následujícím textu se podrobněji zaměříme na jednotlivé faktory, které výslednou volbu oboru ovlivnily. Pohled na graf 4.13 potvrzuje, že většina studentů si zvolila obor v souladu se svým zájmem, protože právě **zájem o obor byl nejfrekventovanějším důvodem volby studijního oboru.** Tento důvod uvedlo 88 % a přibližně pro 50 % studentů představoval vůbec nejdůležitější motivaci pro rozhodnutí o studijním oboru. Relativně vysoký je podíl studentů, kteří v rámci svého rozhodování vzali v úvahu i možnost následného pracovního uplatnění na trhu práce (68 %). Přibližně 35 % studentů bylo motivováno snahou zvýšit si kvalifikaci v oboru, kterému se věnovali na střední škole.

Na druhé straně část studentů narazila při svém rozhodování na určité vnější bariéry – 29 % studentů nebylo přijato na obor, který původně chtěli studovat (na VOŠ nebo VŠ), z toho pro 6 % studentů byl neúspěch při přijímacím řízení na jiný obor zásadním podnětem pro výběr tohoto studijního oboru. Přibližně 15 % studentů se rozhodovalo o volbě oboru ve vztahu k omezeným studijním možnostem v místě bydliště. Z pohledu zásadních důvodů pro volbu oboru je ale význam posledně jmenovaného faktoru vcelku zanedbatelný. Ukazuje se tak, že dostupnost studijních oborů na tomto typu školy nepředstavuje z územního hlediska zásadnější problém.

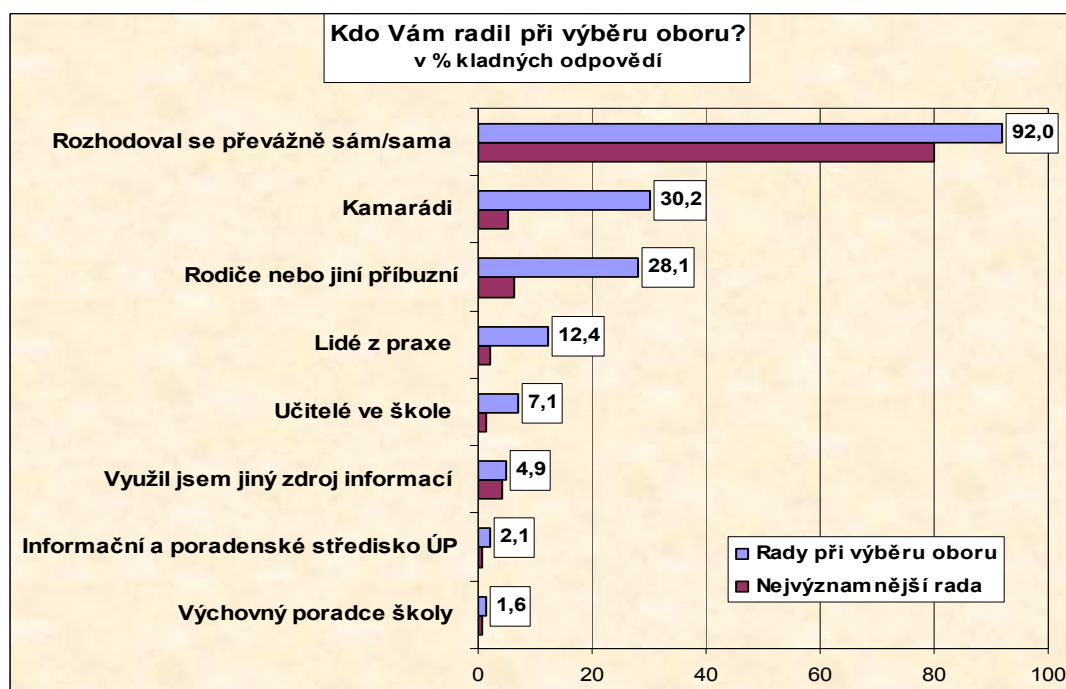
Důležitou otázkou, která se vztahuje k procesu rozhodování o studijním oboru, je způsob rozhodování a vliv jednotlivých subjektů na toto rozhodnutí. Problémem je především přístup studentů, rodičů i dalších subjektů k informacím, které jsou pro volbu oboru relevantní a které se týkají nejen vlastního studijního programu a školy, ale i možností následného uplatnění získané kvalifikace na trhu práce. Podstatným úkolem je i možnost tyto informace najít a správně interpretovat, včetně širšího přístupu k využití služeb v rámci kariérového poradenství.

Obrázek 4.13: Důvody volby oboru studia

Podíváme-li se na obrázek 4.14, který ilustruje vliv subjektů na rozhodnutí o výběru oboru, můžeme konstatovat, že naprostá většina studentů se rozhodovala při výběru studijního oboru samostatně (92 %). Část z nich, asi 30 %, se při svém rozhodování orientovala i na základě názoru nebo doporučení kamarádů a rodiny. Zajímavé je, že vliv kamarádů a vrstevníků a váha jejich informací byla ve srovnání se studenty SOŠ vyšší a srovnatelná s vlivem rodičů. To ukazuje na postupné budování vlastních sociálních sítí vrstevníků, růst významu jejich informací a naopak nižší závislost na rodičích a původní rodině. Lidé z praxe ovlivnili výběr oboru asi u 12 % studentů a učitelé asi 7 %.

Obrázek 4.14: Podíl jednotlivých subjektů na volbě oboru

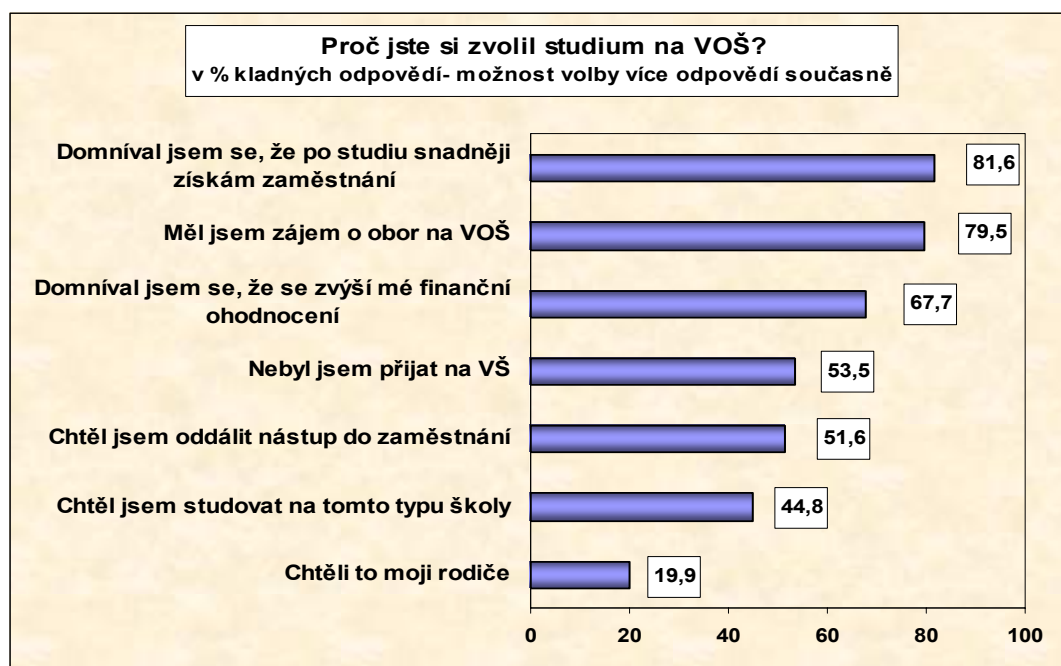
Poměrně nízký byl podobně jako u studentů SOŠ podíl studentů, kteří byli přímým způsobem ovlivněni poradenskými institucemi, i když lze předpokládat, že řada studentů se s informacemi pocházejícími z těchto zdrojů seznámila a vzala je při svém rozhodování v úvahu. Z uvedených zjištění je zřejmé, že k rozhodování o volbě oboru v mnoha případech dochází na základě neformálních informací, tedy na základě „ústního podání“ pocházejícího například od vrstevníků, rodičů, lidí z praxe a podobně. Tato zjištění ukazují potřebu zpřístupnit informace o uplatnění absolventů co nejširší veřejnosti, nutnost propagace a rozšiřování kvalifikovaného kariérového poradenství.

Volba vyšší odborné školy jako typu studia

Vzdělávací cesta studentů VOŠ, zjištění důvodů, které k výběru právě tohoto typu studia vedou, jsou zajímavou problematikou vzhledem ke skutečnosti, že tento typ vzdělání byl do školského systému uveden poměrně nedávno a jeho role ve vzdělávacím systému i přijetí ze strany zaměstnavatelů nejsou úplně jednoznačné. Důvody volby studia na VOŠ tak do značné míry ukazují, jaká jsou očekávání studentů ve vztahu k tomuto typu vzdělání (obr. 4.15) a jakou funkci VOŠ ve struktuře školského systému plní.

Většina studentů při podání přihlášky na vyšší odbornou školu předpokládala, že zvýšení kvalifikace a absolvování VOŠ pozitivně ovlivní jejich startovní pozici na trhu práce, a to jak z hlediska snadnějšího získání zaměstnání (81 %), tak i z pohledu vyššího finančního ohodnocení (68 %). Dalším podstatným motivem většiny studentů byl zájem o obor vyučovaný na vyšší odborné škole, který jako jeden z důvodů uvedlo téměř 80 % budoucích absolventů VOŠ. Zatímco studijní obor si většina studentů zvolila v souladu se svým osobním zájmem, poněkud problematické jsou **vnější faktory, které ovlivnily volbu typu školy. Podíl studentů, kteří měli původně zájem studovat přímo VOŠ, není příliš vysoký a dosahuje jen 45 %**. V rozhodnutí nadpoloviční většiny studentů přihlásit se ke studiu svého oboru právě na vyšší odborné škole sehrál významnou roli **neúspěch při přijímacím řízení na vysokou školu. Více než polovina absolventů - konkrétně 53 % - začala studovat VOŠ z důvodu nepřijetí k vysokoškolskému studiu** a volba studia na VOŠ tak pro ně do jisté míry představovala jakousi „náhradní variantu“ v původně zvolené vzdělávací cestě. Tato problematická skutečnost se projevuje v tom, že řada studentů i po absolvování VOŠ dále usiluje o získání vysokoškolského vzdělání.

Obrázek 4.15: Důvody volby studia na VOŠ

Na tomto místě je ale třeba upozornit, že **v jednotlivých oborech hrají VOŠ ve vztahu k potřebám a očekávání studentů poněkud odlišnou roli**. Zatímco zejména v technických

oborech je zájem studentů studovat přímo tento typ školy relativně vyšší, např. v oboru Strojrenství si tento typ vzdělání záměrně zvolilo asi 56 % studentů, v oboru Právo, právní a veřejnosprávní činnost patří k dominantním důvodům volby studia na VOŠ právě neúspěch v přijímacím řízení na vysokou školu. Diference najdeme i u očekávání studentů z hlediska praktického přínosu studia vybraného oboru VOŠ na příznivější startovní pozici na pracovním trhu. Snadnější získání pracovního uplatnění nebo vyšší finanční ohodnocení očekávají především strojaři a absolventi ekonomických oborů. Naopak v sociálních a pedagogických oborech je očekávaný přínos z hlediska trhu práce podstatně nižší (tab. 4.2).

Tabulka 4.2: Důvody volby studia na VOŠ - srovnání jednotlivých oborů⁴

Důvody volby studia na VOŠ	Strojrenství a stroj. výroba	Elektrotechnika, výpoč. technika	Ekonomika a administrativa	Gastronomie, hotelnictví a turismus	Právo, právní a veřejnosprávní činnost	Pedagogika a učitelství	Celkem (bez rozlišení oborů)
Chtěl jsem studovat na tomto typu školy	56 %	54 %	48 %	45 %	31 %	47 %	45 %
Měl jsem zájem o obor vyučovaný na této VOŠ	82 %	80 %	84 %	82 %	69 %	86 %	80 %
Nebyl jsem přijat na VŠ	25 %	35 %	65 %	48 %	68 %	60 %	54 %
Chtěl jsem oddálit svůj nástup do zaměstnání	45 %	49 %	65 %	46 %	59 %	50 %	54 %
Domníval jsem se, že se tím zvýší mé finanční ohodnocení	83 %	73 %	78 %	63 %	77 %	49 %	69 %
Domníval jsem se, že získám snadněji pracovní uplatnění	90 %	83 %	86 %	81 %	84 %	75 %	83 %
Chtěli to rodiče	21 %	27 %	23 %	19 %	24 %	12 %	20 %

4.2.3 Míra identifikace s oborem a spokojenost absolventů VOŠ se získanou úrovní vzdělání

Důležitou otázkou je, jak absolventi zpětně posuzují správnost a účelnost své studijní volby. Zda jsou spokojeni se získanou kvalifikací jak z hlediska vybraného oboru, tak i typu školy a dosažené úrovně vzdělání. Podívejme se tedy na tzv. míru identifikace s oborem, která je posuzována jako podíl absolventů, kteří by si v případě, že by mohli svoji volbu zopakovat, zvolili znovu stejný obor.

Celkově je **míra identifikace s oborem u absolventů VOŠ vysoká a dosahuje přibližně 81 %**, což je v porovnání např. s absolventy SOU nebo SOŠ velmi příznivé číslo. To potvrzuje kladný vztah studentů VOŠ k oboru, který si většina absolventů vybrala v souladu se svým studijním a profesním zaměřením, a větší stabilitu této volby, což zřejmě souvisí s vyšším věkem v době rozhodování, vyhraněnými zájmy i s reálnější představou o obsahu studovaného oboru, například vzhledem k předchozímu studiu nebo praxi na střední škole. Jiný obor by si zvolilo jen 19 % absolventů VOŠ.

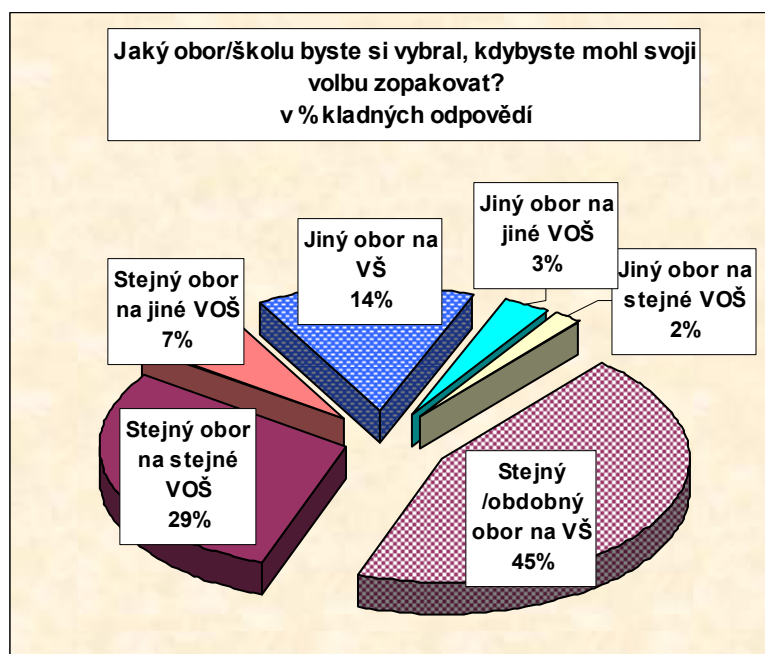
Poněkud problematičtější obrázek se ukazuje, vezmeme-li v úvahu i zpětný pohled na rozhodnutí studovat právě na VOŠ. **Zde se ukazuje vysoký podíl absolventů, kteří by sice nezměnili svůj studijní obor, ale dali by přednost studiu tohoto oboru na vysoké škole, jejich podíl dosahuje 45 %**. Studium na vysoké škole by navíc preferovalo i dalších 14 % studentů, kteří by se změnou typu školy zároveň změnili i svůj studijní obor.

⁴ V tabulce jsou relativně vysoké podíly (ve srovnání s ostatními sledovanými obory) zdůrazněny tmavší barvou políčka, nízké hodnoty jsou vyznačeny tučně.

Z uvedeného vyplývá, že podíl absolventů VOŠ, kteří by dali přednost vysokoškolskému studiu, ať už stejného nebo jiného oboru, je velmi vysoký a v souhrnu dosahuje 59 %. Důsledkem této skutečnosti je, že podíl studentů, kteří by svoji studijní volbu vůbec nezměnili je dost nízký – pouze 29 % a stejný obor, ovšem na jiné VOŠ by chtělo studovat dalších 7 % studentů (obr. 4.16).

Na závěr tedy můžeme konstatovat, že zatímco míra identifikace s oborem je u absolventů VOŠ celkově velmi příznivá a naprostá většina absolventů by si zvolila stejný studijní obor, problematickou skutečností je fakt, že nadpoloviční většina studentů by při opakované volbě dala přednost vysokoškolské formě studia. Ukazuje se zároveň, že původní zájem o VŠ přetrvává - z kategorie studentů, kteří se původně neúspěšně pokoušeli o studium na VŠ by preferovalo vysokoškolské studium dokonce 68 %.

Obrázek 4.16: Opakovaná volba oboru a školy

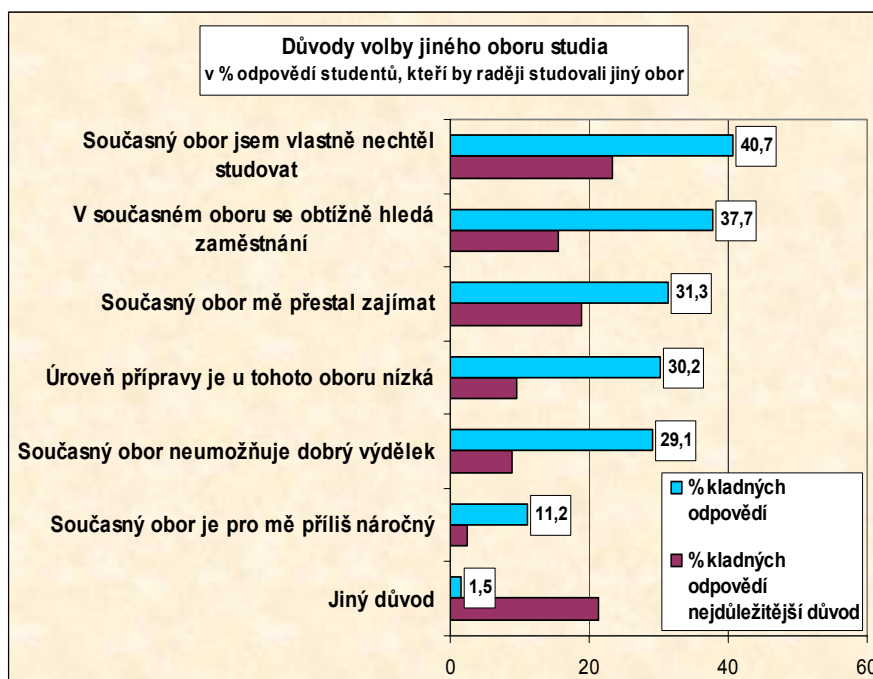
Důvody preference jiného oboru studia

Zaměříme-li se podrobně na jen na tu skupinu studentů, kteří by podruhé zvolili jiný obor studia, a to jednak na vysoké škole (14 %), jednak na VOŠ (2 % na stejné VOŠ a 3 % na jiné VOŠ), pak k často uváděným důvodům patří **původní nezájem o studovaný obor** (40,7 %) (obr. 4.17). Z toho je zřejmé, že řada studentů po neúspěchu u přijímacího řízení na vysokou školu si **spolu s typem studia na vyšší odborné škole byla nucena vybrat i náhradní studijní obor, který jejich zájmům příliš neodpovídal**. Dalším frekventovaným důvodem je **ztráta zájmu o obor**, ke které došlo v průběhu studia (31,3 %). K této kategorii důvodů můžeme přiřadit i skutečnost, že část studentů sice úplně neztratila zájem o svůj obor, ale během studia začala preferovat jiný obor, a to zpravidla předmět, se kterým se student blíže seznámil jako s jedním z vyučovaných předmětů.⁵

V souvislosti s tím, že řada studentů by dala přednost studiu jiného oboru na VŠ, se objevuje poměrně častá odpověď, že **úroveň přípravy ve studovaném oboru byla nízká**. Tento důvod by ovlivnil výběr jiného oboru asi 30 % studentů z této skupiny. Naopak vysoká náročnost oboru představovala zásadní problém jen pro okrajovou skupinu studentů (3 %). Skutečností, která by rovněž vedla ke změně studijního oboru asi 37,7 % studentů z této skupiny, jsou i předpokládané obtíže při získání zaměstnání. Na druhou stranu finanční podmínky v zaměstnání ve vystudovaném oboru výraznou roli nehrají.

⁵ Tyto odpovědi jsou zahrnuty v kategorii *jiný důvod*.

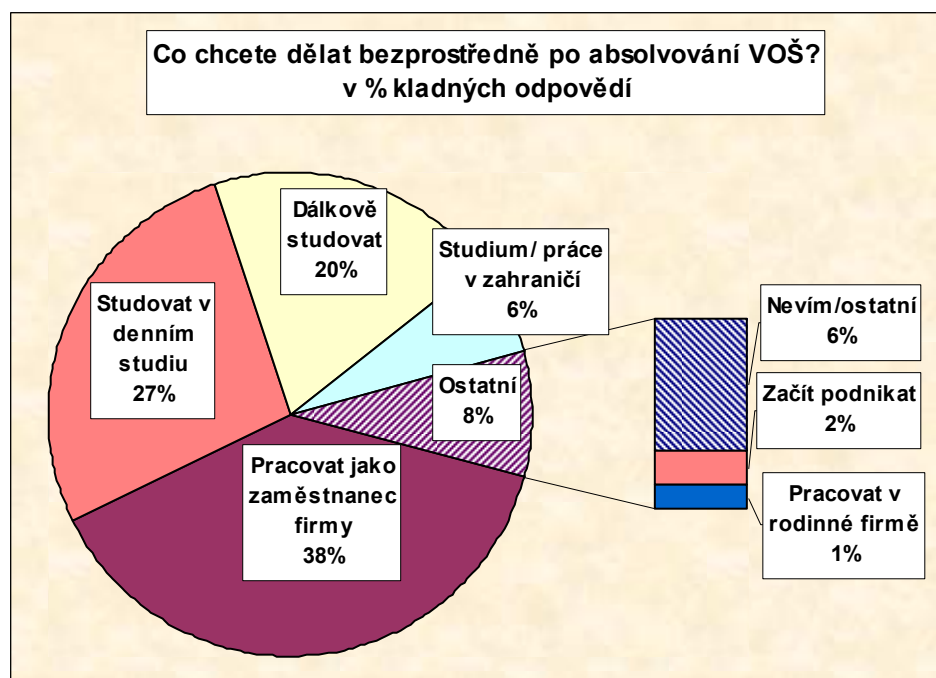
Obrázek 4.17: Důvody volby jiného studijního oboru v případě opakované volby ve skupině studentů, kteří by znovu nestudovali svůj obor

4.2.4 Stabilita profesní volby a další studijní ambice absolventů VOŠ

Jaká je další studijní a pracovní dráha absolventů VOŠ ilustruje obrázek 4.18. Z hlediska pracovních a studijních záměrů můžeme absolventy VOŠ rozdělit zhruba na tři základní skupiny. První skupinu tvoří souhrnně asi 41 % absolventů, kteří se po ukončení VOŠ chtějí zaměřit především na pracovní a výdělečnou činnost. Do této kategorie spadá přibližně 38 %

Obrázek 4.18: Pracovní a studijní záměry absolventů VOŠ

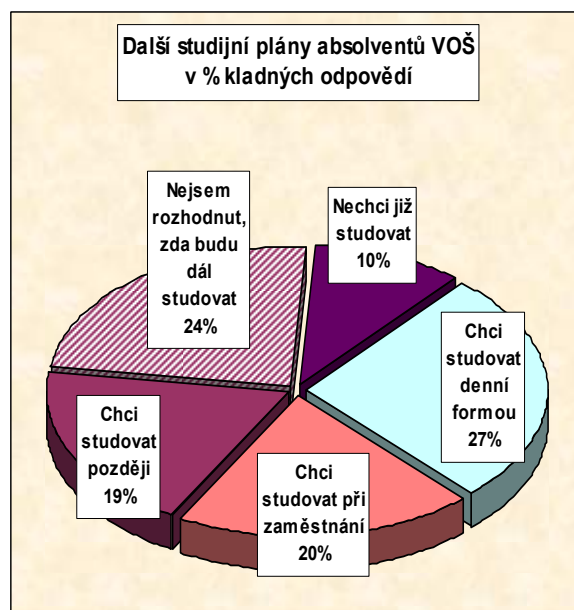
absolventů, kteří mají v úmyslu zahájit svoji pracovní dráhu a začít pracovat jako zaměstnanec firmy nebo úřadu. Dále sem můžeme přiřadit i 2 % absolventů, kteří plánují začít samostatně podnikat, a 1 % těch, kteří předpokládají, že se uplatní v rámci rodinné firmy.

Druhou významnou skupinu tvoří absolventi, jejichž záměrem je pokračovat ve

vzdělávání a začít studovat v denním studiu na VŠ (přibližně 27 %). Přitom vyšší zájem o

vysokoškolské studium projevují ti studenti, kteří se o přijetí na VŠ pokoušeli již před vstupem na vyšší odbornou školu.

Obrázek 4.19: Studijní plány absolventů po ukončení studia VOŠ

Do třetí skupiny můžeme zařadit absolventy, kteří po ukončení VOŠ chtějí kombinovat výdělečnou činnost se studiem. Ti mají v úmyslu buď studovat dálkově (20 %), nebo pracovat a studovat v zahraničí, například jako au-pair (6 %).

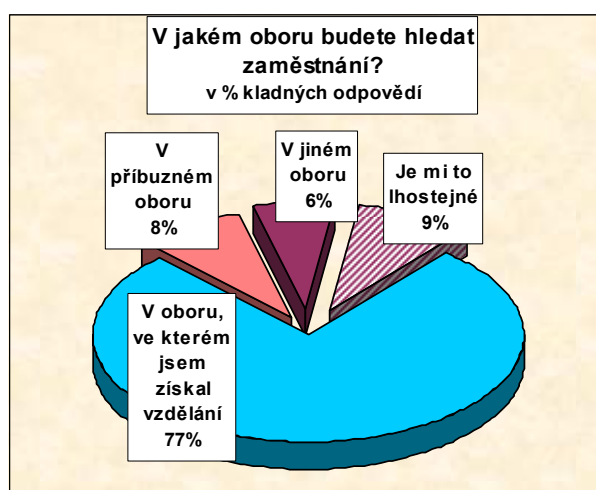
V zásadě většina absolventů VOŠ předpokládá, že se bude dále nějakou formou vzdělávat i v budoucnu (4.19). Kromě studentů, kteří mají zájem bezprostředně pokračovat v denním studiu na VŠ (27 %), a těch, kteří chtějí studovat při zaměstnání (20 %), předpokládá dalších 19 %, že se budou věnovat studiu později, např. po absolvování pobytu v zahraničí. Přibližně 24 % zůstává v otázce dalších studijních plánů nerozhodnuto. Podíl absolventů VOŠ, kteří vůbec nemají zájem o další vzdělávání, je vcelku nízký - pohybuje se kolem 10 %.

V této souvislosti je ale třeba uvést, že studijní i pracovní plány absolventů i míra zájmu o vysokoškolské studium jsou výrazně diferencované podle jednotlivých studijních oborů.

Stabilita profesní volby

Podstatným aspektem životní dráhy je to, zda absolvent zahájí svoji pracovní kariéru v oboru, pro který se během studia připravoval a využije získanou odbornou kvalifikaci nebo zda se rozhodne pro pracovní realizaci v odlišném oboru. V celkovém pohledu můžeme charakterizovat **stabilitu profesní volby absolventů VOŠ jako velmi vysokou**. Přímou ve vystudovaném oboru se chce pracovně uplatnit 77 % z nich a dalších 8 % má v úmyslu pracovat v příbuzném oboru (obr. 4.20).

Obrázek 4.20: Profesní stabilita absolventů VOŠ

Celková míra profesní stability, jinak vyjádřeno podíl absolventů, kteří chtějí zahájit svou pracovní dráhu ve vystudovaném nebo alespoň příbuzném oboru, dosahuje souhrnně 85 %. Hledat si pracovní uplatnění v jiném oboru je rozhodnuto jen 6 % budoucích absolventů VOŠ. Zbývajících 9 % uvedlo, že je jim lhostejné, zda budou pracovat ve vystudovaném nebo jiném oboru.

Uvedená poměrně příznivá skutečnost odpovídá zjištění, že míra profesní stability stoupá s rostoucí úrovní vzdělání. Podle dříve provedených výzkumů ⁶ má v úmyslu

⁶ Trhlíková, J. – Vojtěch, J. – Úlovcová H.: Přejít absolventů středních škol do praxe a jejich uplatnění – II. etapa. Praha, NÚOV 2003.

Úlovcová, H. – Berný, L. – Šťastná, P. – Vymětalová, S.: Přejít absolventů středních škol do praxe a jejich uplatnění. Praha, NÚOV 2000.

pracovat ve vystudovaném oboru jen 61 % absolventů SOU a u absolventů SOŠ se toto procento pohybuje kolem 64 %. Naopak podobně jako v kategorii VOŠ dosahuje vysokých hodnot profesní stabilita vysokoškoláků, kde se podíl mladých lidí pracujících ve vystudovaném oboru pohybuje rovněž kolem 77 %.

Tato tendence souvisí zřejmě jednak s tím, že k volbě studia na VOŠ i na VŠ dochází ve vyšším věku studentů a tedy v situaci, kdy mladí lidé už mají vyhraněné zájmy i konkrétní představy o své budoucí profesi. Stabilitu profesní volby absolventů s vyšší úrovní vzdělání zřejmě podporuje i větší důraz na seberealizaci v profesním životě i snaha zužitkovat časové a další investice vynaložené na dosažení vyšší kvalifikace v oboru.

Hodnocení situace na trhu práce a hledání zaměstnání

Názor absolventů na situaci na trhu práce a dostatek pracovních míst ve studovaném oboru je spíše pesimistický. Přibližně dvě třetiny, konkrétně 66 % budoucích absolventů VOŠ se domnívá, že v jejich oboru je pracovních míst málo, 3 % dokonce vyjádřila obavu, že v jejich oboru žádná volná pracovní místa nejsou (obr. 4.21). Naopak asi třetina dotázaných studentů se nedostatku pracovních míst na trhu práce ve vystudovaném oboru neobává. Zde je ale nutno upozornit na velmi výrazné rozdíly mezi jednotlivými obory. Zatímco nadpoloviční většina absolventů oboru Elektrotechnika a výpočetní technika, konkrétně 56 % předpokládá, že volných míst v tomto oboru je dostatek, a jen 43 % si myslí, že volných míst je málo, v jiných oborech je tento poměr zcela obrácený. Extrémně pesimisticky vnímají situaci na trhu práce absolventi oboru Právo, právní a veřejnosprávní činnost, z nichž situaci na trhu práce příznivě hodnotí dokonce jen 11 % dotázaných.

Obrázek 4.21: Hodnocení situace na trhu práce ve vystudovaném oboru

Tomuto poměrně pesimistickému názoru na množství volných míst ve vystudovaném oboru odpovídá i obava významné části absolventů z potíží při hledání zaměstnání. Pouze 6 % absolventů předpokládá, že získá zaměstnání snadno, 54 % počítá při hledání pracovního uplatnění s menšími potížemi, dalších 40 % se domnívá, že získat pracovní místo bude obtížné. Krajní názor, že se jim nepodaří získat zaměstnání, zastávají 2 % dotázaných (obr. 4.22).

Podíváme-li se, jaké jsou šance absolventů VOŠ na uplatnění na trhu práce z hlediska míry nezaměstnanosti absolventů VOŠ, můžeme konstatovat, že ta je poměrně příznivá, v dubnu 2005 činila jen 10,6 %. Z porovnání se situací v nezaměstnanosti v jednotlivých oborech je ale zřejmý nesoulad, budoucí absolventi nemají dobré představy o uplatnění – např. míra nezaměstnanosti v oborech Elektrotechnika a Právo, právní a veřejnosprávní činnost je stejná (nadprůměrná – 13,5 %), přitom studenti mají zcela odlišná očekávání. Zdá se, že své ambice posuzují na základě situace absolventů maturitního studia, kde jsou skutečně výrazné rozdíly u uvedených oborů, nízká míra nezaměstnanosti je u elektrotechnických oborů, vysoká u skupiny Právo, právní a veřejnosprávní činnost.

Obrázek 4.22: Hodnocení perspektivy získání zaměstnání

4.3 Studijní dráhy absolventů SOŠ a VOŠ vybraných skupin oborů

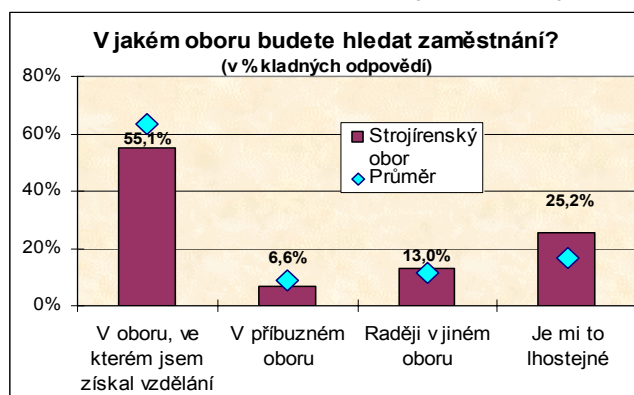
Mezi jednotlivými obory existují výrazné difference v průběhu studijní dráhy. Rozdíly najdeme už na počátku, tedy v procesu rozhodování o volbě studijního oboru a typu školy, v převažující motivaci k výběru jednotlivých oborů a míry zájmu o obor. Odlišné jsou po ukončení studia i další studijní plány a ambice pokračovat ve studiu na VŠ případně VOŠ.

4.3.1 Strojírenství a strojírenská výroba - SOŠ

Pro studenty studijních oborů strojírenství na úrovni střední odborné školy je charakteristický nižší původní zájem o obor. Ten mělo v době rozhodování o studiu jen 60 % studentů. Naopak relativně častým důvodem volby oboru bylo nepřijetí na školu nebo obor, který student původně preferoval. Motivací ke studiu byl i předpoklad, že kvalifikace v tomto oboru umožňuje snadné uplatnění na trhu práce.

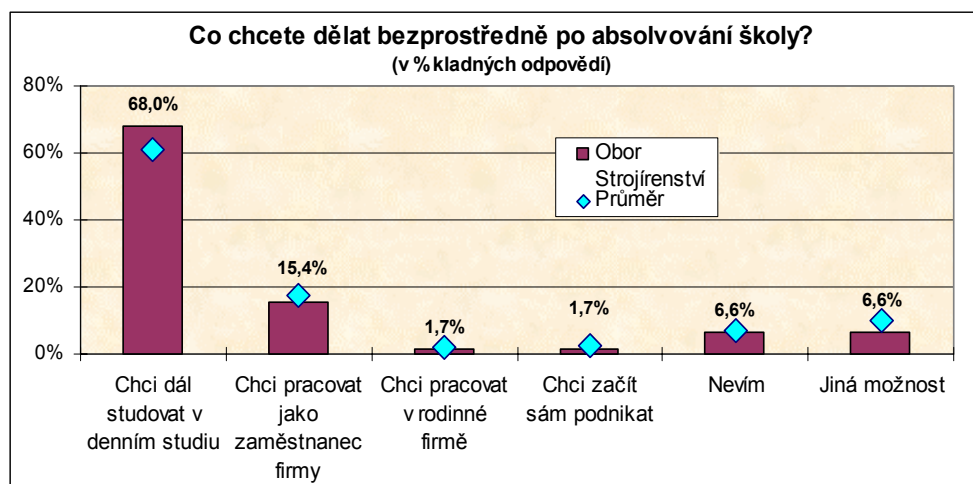
Relativně malý původní zájem o studium oboru se projevuje i po ukončení studia na střední škole nízkou profesní stabilitou absolventů. Zájem pracovat ve vystudovaném oboru vyjádřilo pouze 55 % absolventů oboru Strojírenství, naopak asi 12 % preferuje práci v jiném oboru (obr. 4.23). Hlavním důvodem pro práci v jiném oboru u absolventů strojírenství jsou zpravidla horší platové a pracovní podmínky.

Obrázek 4.23: Stabilita profesní volby oboru Strojírenství a strojírenská výroba-SOŠ

Většina absolventů strojírenských oborů (68 %) SOŠ má další studijní ambice a usiluje bezprostředně po ukončení SOŠ o pokračování v denním studiu na VŠ nebo VOŠ. Naopak podíl studentů, kteří chtějí ihned po maturitě na SOŠ zahájit pracovní dráhu v nějaké firmě, je vcelku nízký (15 %).

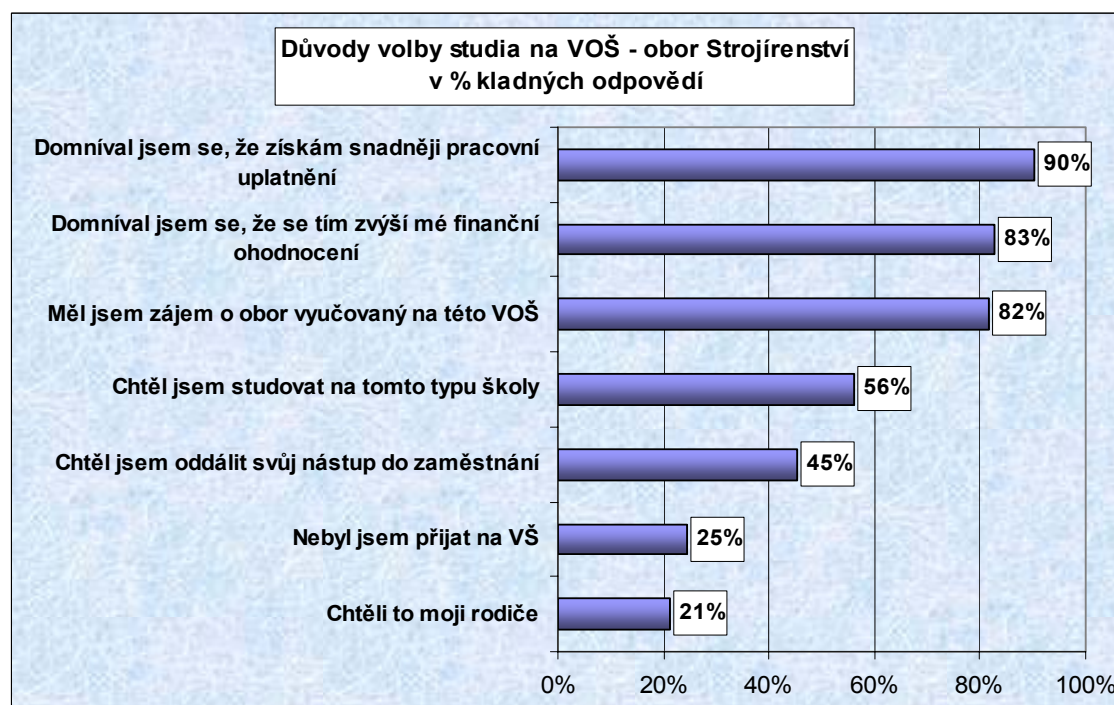
Obrázek 4.24: Pracovní a studijní plány absolventů po absolvování SOŠ

4.3.2 Strojírenství a strojírenská výroba - VOŠ

Převážná většina studentů oboru Strojírenství a strojírenská výroba (69 %) vstoupila na VOŠ po absolvování studia maturitního oboru SOŠ. Zastoupení absolventů gymnázií je poměrně nízké - jen 12 %. Charakteristický je pro tento obor naopak výraznější podíl studentů, kteří získali maturitní vzdělání absolvováním čtyřletého studijního oboru SOU (10 %) nebo nástavbovým studiem pro absolventy UO SOU (9 %).

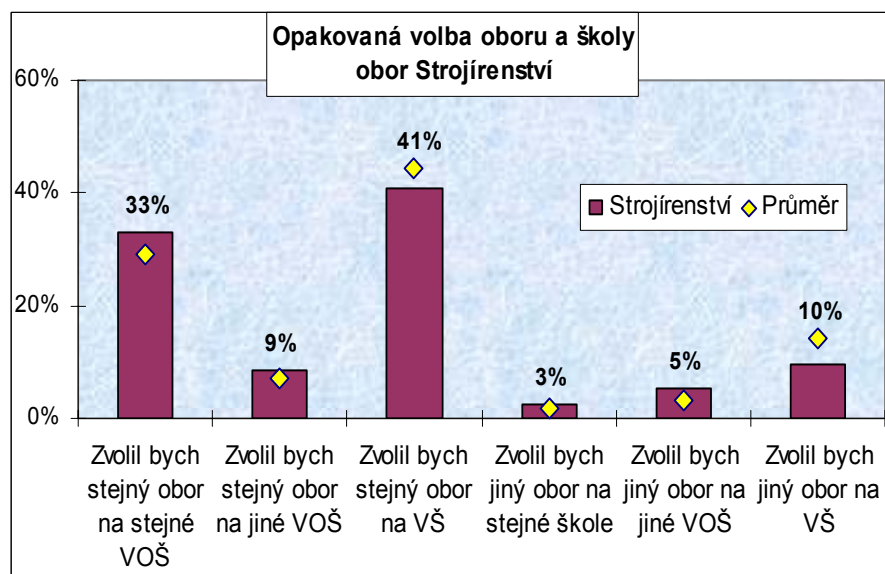
Obrázek 4.25. Důvody pro volbu studia na VOŠ v oboru Strojírenství

Ve srovnání s jinými obory vyšších odborných škol měli studenti oboru strojírenství relativně vysoký zájem jak o studijní obor, tak i o studium na vyšší odborné škole. Studovat právě VOŠ bylo záměrem 56 % z nich, zatímco jen 25 % studentů původně usilovalo o vysokoškolské studium. Zájem o studijní obor je na rozdíl od středoškoláků vysoký, vyjádřila ho naprostá většina studentů VOŠ (82 %). Dalším důležitým faktorem volby oboru byl předpoklad, že získané vzdělání umožňuje snadné uplatnění na trhu práce. Vzhledem k vysokému podílu studentů, kteří studovali tento obor na SOŠ, byla častým motivem studia i snaha pokračovat ve vzdělávání v oboru, kterému se student věnoval během předchozího studia (obr.4.25).

Míra identifikace s oborem a důvody nízké identifikace s oborem

Obrázek 4.26: Míra identifikace s oborem a opakovaná volba školy - VOŠ

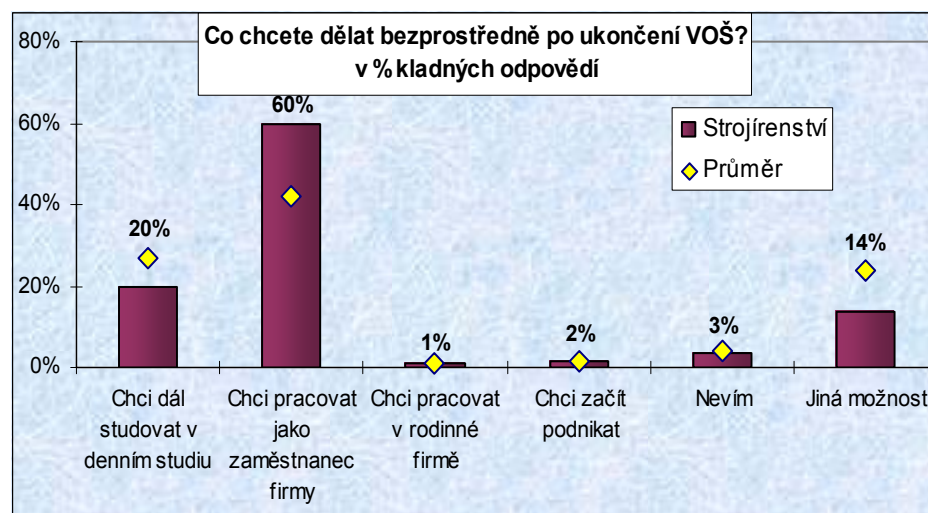
Míra identifikace s oborem je u absolventů oboru **Strojírenství** a **strojírenská výroba** na úrovni VOŠ na rozdíl od SOŠ vysoká, stejný obor by zvolilo 82 % z nich. Z toho relativně vysoké procento by svoji studijní volbu nezměnilo vůbec a studovalo by i na stejné škole (33 %) a dalších 9 % by studovalo jiné VOŠ.

Mírně pod průměrem je procento studentů - 41 %, kteří by preferovali studium tohoto oboru na VŠ. Ze zbývajících 18 % studentů, kteří by změnili svůj studijní obor, by 10 % zároveň preferovalo studium jiného oboru na vysoké škole, takže souhrnně by vysokoškolskému studiu dala přednost více než polovina absolventů. Toto číslo není nízké, na druhou stranu ve většině ostatních oborů je preference vysokoškolského studia výraznější (obr. 4.26).

Studijní a pracovní plány

Na rozdíl od především humanitně orientovaných oborů na vyšších odborných školách, je podíl absolventů strojírenských oborů, kteří se po ukončení VOŠ hlásí na vysokou školu, nízký a dosahuje jen 20 %. Naopak většina absolventů (60 %) považuje svoji studijní dráhu za ukončenou a orientuje se na vstup do praxe a na zahájení pracovní dráhy (obr. 4.27).

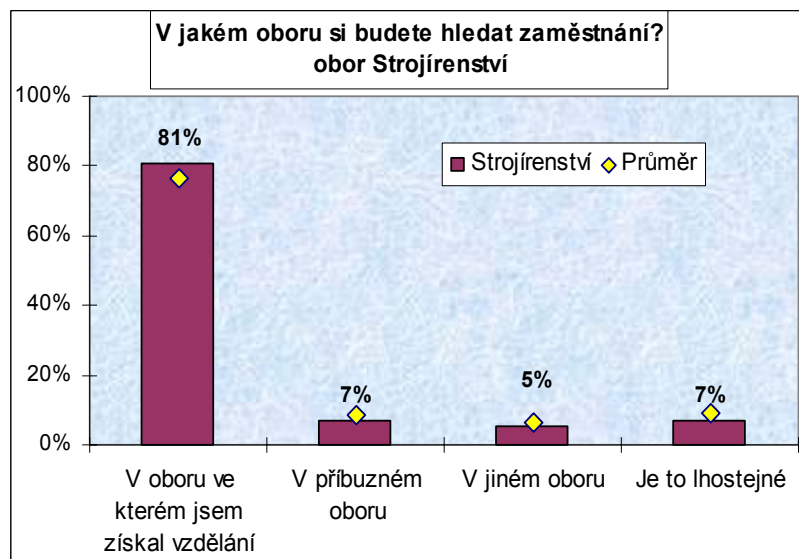
Obrázek 4.27: Pracovní a studijní plány absolventů po ukončení školy – Obor Strojírenství a strojírenská výroba - VOŠ

Ve srovnání se situací strojařů na úrovni středních odborných škol, kde velké procento absolventů chce odejít pracovat mimo obor, stabilita profesní volby absolventů VOŠ je vysoká a pohybuje se dokonce mírně nad průměrem ostatních sledovaných oborů. Podíl absolventů, kteří mají v úmyslu uplatnit se přímo v oboru, dosahuje 81 % a dalších 7 % si

chce najít pracovní uplatnění v příbuzném oboru. Jak ukazuje obrázek 4.28 mimo vystudovaný obor chce odejít jen 5 % z nich.

Obrázek 4.28. Stabilita profesní volby – obor Strojírenství a strojírenská výroba - VOŠ

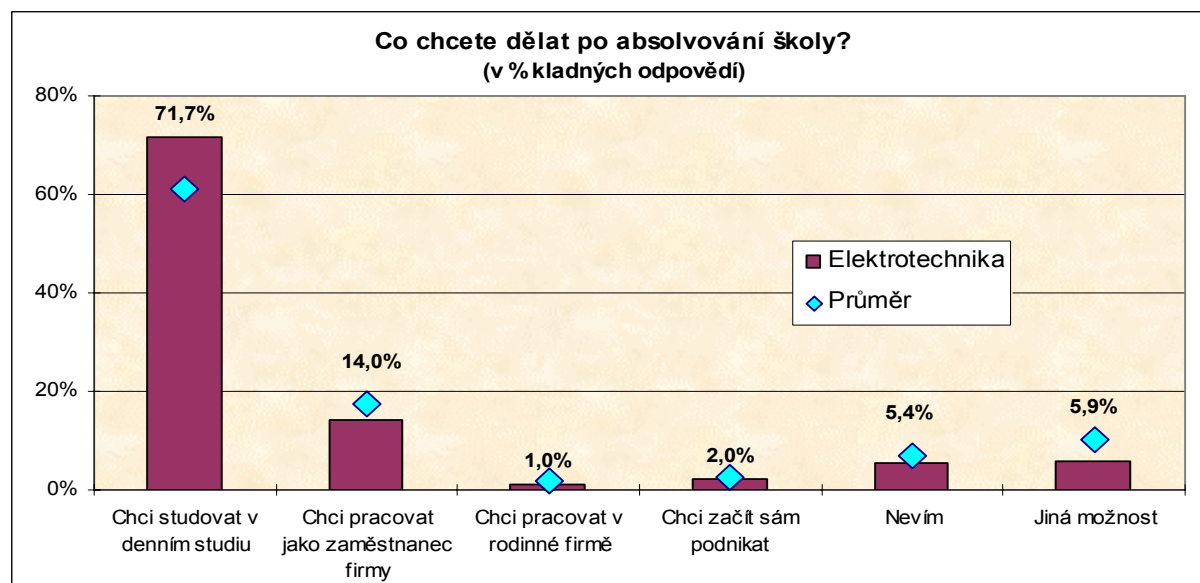

4.3.3 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika - SOŠ

Studenti elektrotechnických oborů na středních odborných školách se vyznačují výrazným zájmem o obor, původně si ho přálo studovat 84 % z nich.

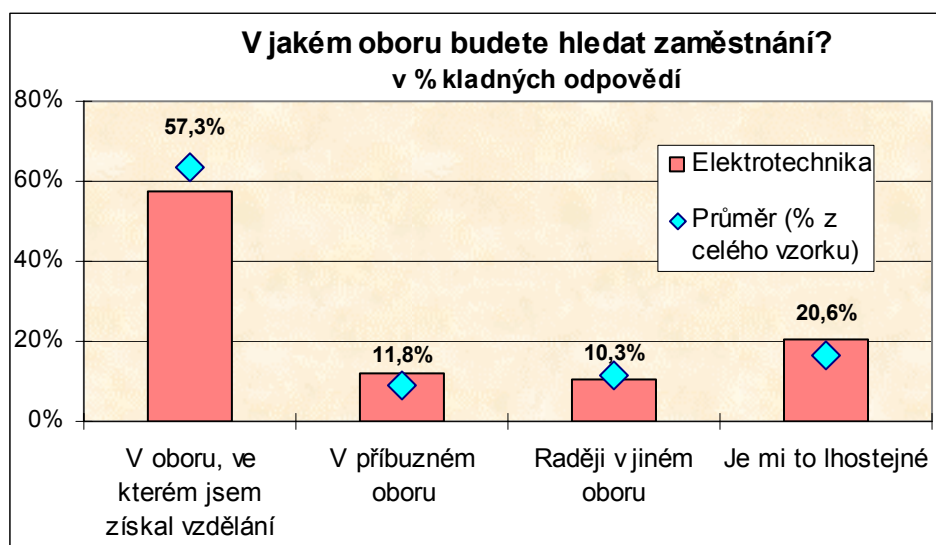
Charakteristickým rysem vzdělávací dráhy elektrotechniků jsou i vysoké studijní ambice. Pokračovat v denní formě vysokoškolského studia má v úmyslu 72 % absolventů elektrotechnických oborů SOŠ (obr. 4.29). Tato skutečnost se promítá do relativně nižšího podílu těch, kteří se chystají bezprostředně po maturitě na SOŠ nastoupit do zaměstnání a zahájit svoji pracovní činnost v nějaké firmě nebo instituci.

Obrázek 4.29: Pracovní a studijní záměry - Obor Elektrotechnika - SOŠ

Podíváme-li se na to, kde chtějí absolventi hledat pracovní uplatnění (obr. 4.30), můžeme konstatovat, že přes mimořádně vysoký původní zájem o studium zvoleného oboru patří absolventi elektrotechnických oborů na SOŠ k těm, jejichž zájem pracovat přímo ve vystudovaném oboru není nijak výrazný, naopak vyšší je zastoupení absolventů, kteří plánují nechat se zaměstnat v příbuzném oboru.

Obrázek 4.30: Stabilita profesní volby – Elektrotechnika - SOŠ

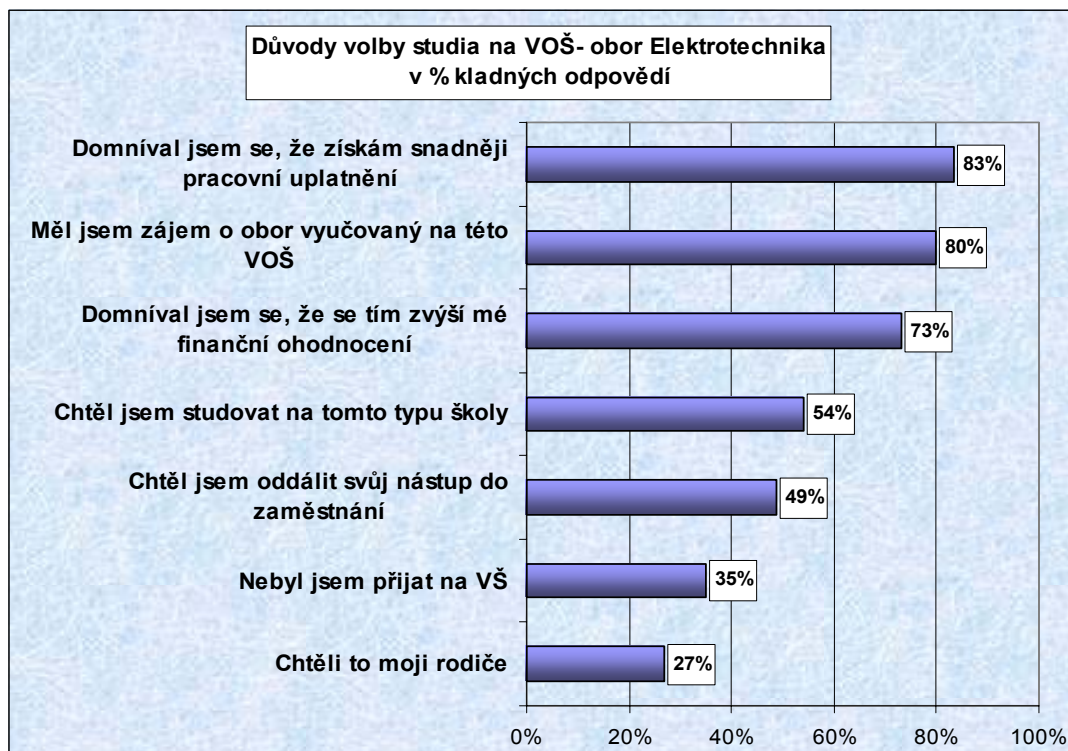

4.3.4 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika - VOŠ

Většina studentů elektrotechnických oborů (70 %) v předchozím studiu absolvovala maturitní obor SOŠ. Charakteristický je podobně jako ve strojírenských oborech poněkud vyšší podíl studentů, kteří vstoupili na VOŠ po absolvování studijního oboru SOU (10 %) nebo získali maturitní vzdělání nástavbovým studiem pro absolventy UO SOU (8 %). Podíl absolventů gymnázií je naopak nízký (11 %).

Obor Elektrotechnika na VOŠ je podobně jako na úrovni SOŠ typický vysokým zájmem studentů o obor. V souladu se svým přáním si ho vybralo 85 % studentů. Přibližně 10 % uvedlo, že jim byl obor lhostejný, a jen asi 3 % studentů obor původně studovat nechtěla.

Obrázek 4.31: Důvody pro volbu studia na VOŠ – obor Elektrotechnika

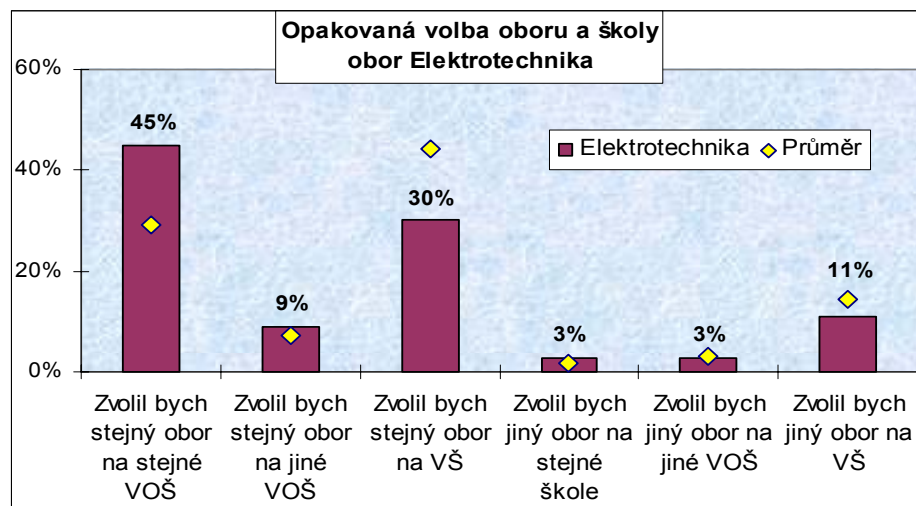
Podíváme-li se na další důvody volby oboru studia, tak kromě zájmu o obor studenti předpokládali, že se s tímto vzděláním poměrně snadno uplatní na trhu práce (83%).

Vzhledem k tomu, že významný podíl studentů získal v průběhu předchozího studia odborné vzdělání, častou motivací studentů byla i snaha pokračovat ve vzdělávání ve směru, kterému se věnovali na SOŠ nebo SOU. Podobně jako u oboru Strojírenství, i tady měli studenti relativně vysoký zájem studovat přímo vyšší odbornou školu, zatímco neúspěch při přijetí na VŠ ovlivnil jen asi 35 % z nich (obr. 4.31).

Míra identifikace s oborem

Výraznému zájmu jak o studium oboru, tak i o vyšší odbornou školu z hlediska typu školy odpovídá i vysoká míra identifikace s oborem po ukončení studia na VOŠ. Stejný obor by si vybralo souhrnně 83 % absolventů.

Obrázek 4.32: Míra identifikace s oborem a opakovaná volba školy - VOŠ

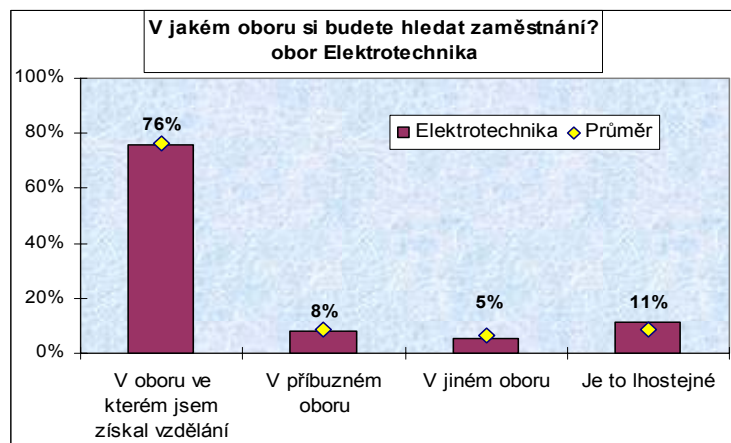
Nadprůměrný podíl (54 %) by přitom svoji studijní volbu nezměnil ani ve vztahu k typu školy a zvolený obor by studovali buď na stejné (45 %) nebo jiné VOŠ (9 %). Jen přibližně 30 % by preferovalo vysokoškolské studium svého oboru. Vcelku nízké je i procento studentů, kteří by chtěli studovat na vysoké škole zcela jiný obor (11 %). Souhrnný podíl studentů, kteří by dali přednost vysokoškolskému studiu, tak podobně jako u strojírenských oborů není především ve srovnání s obory zaměřenými na humanitní studium tak vysoký (41 %) (obr. 4.32).

Studijní a pracovní plány

Nadpoloviční většina absolventů oboru Elektrotechnika a výpočetní technika (51 %) považuje svoji studijní dráhu za ukončenou a plánuje vstup do pracovního života a zahájení své pracovní dráhy. Uvedený podíl je vysoko nad průměrem z ostatních sledovaných oborů. Stabilita profesní volby v tomto oboru je přitom vysoká a převážná většina absolventů si chce najít pracovní uplatnění v oboru (76 %). Další 8 % se chce uplatnit v příbuzném oboru. Podíl budoucích absolventů, kteří se vystudovanému oboru nechtějí věnovat a chtějí se uplatnit v jiné oblasti, je nízký a nepřesahuje 5 % (obr. 4.33).

Zájem o pokračování ve studiu na vysoké škole se soustřeďuje především do denního studia (26 %), kde se studenti orientují především na studijní obory elektrotechnika, informatika, informační systémy, telekomunikační technika a částečně i management. Naopak jen minimum absolventů počítá s tím, že bude studovat VŠ při zaměstnání.

Obrázek 4.33: Stabilita profesní volby – obor Elektrotechnika- VOŠ

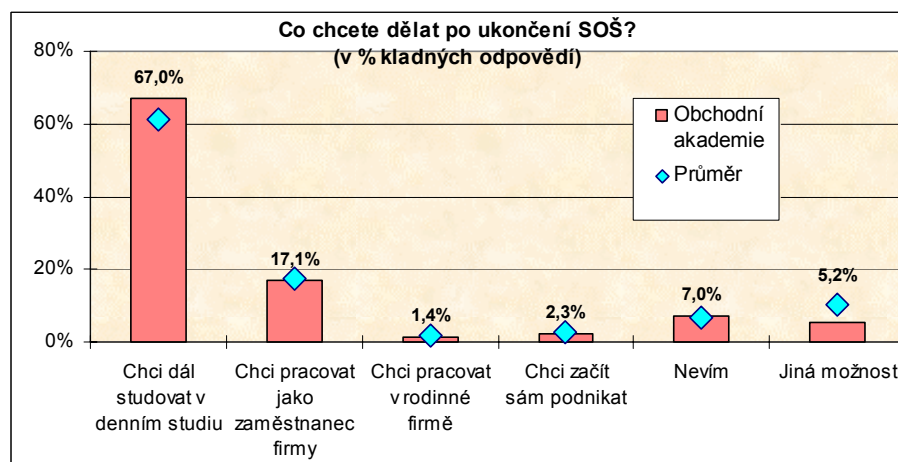

4.3.5 Obchodní akademie - SOŠ

Obor Obchodní akademie patří k těm, o které řada budoucích studentů v době rozhodování o studiu na SOŠ příliš vysoký zájem nemá. Přibližně 40 % budoucích studentů zaujímal zpočátku k tomuto oboru lhostejný nebo dokonce negativní vztah.

Přes původní relativní nezájem o studium oboru výrazná většina absolventů Obchodní akademie (74,6 %) chce po ukončení studia zůstat v oboru a pracovně se zde realizovat. Vysoké procento absolventů má zároveň ambice se v oboru dále vzdělávat a pokračovat ve studiu na vysoké škole (67 %) (obr. 4.34).

Obrázek 4.34: Studijní a pracovní záměry- Obchodní akademie-SOŠ

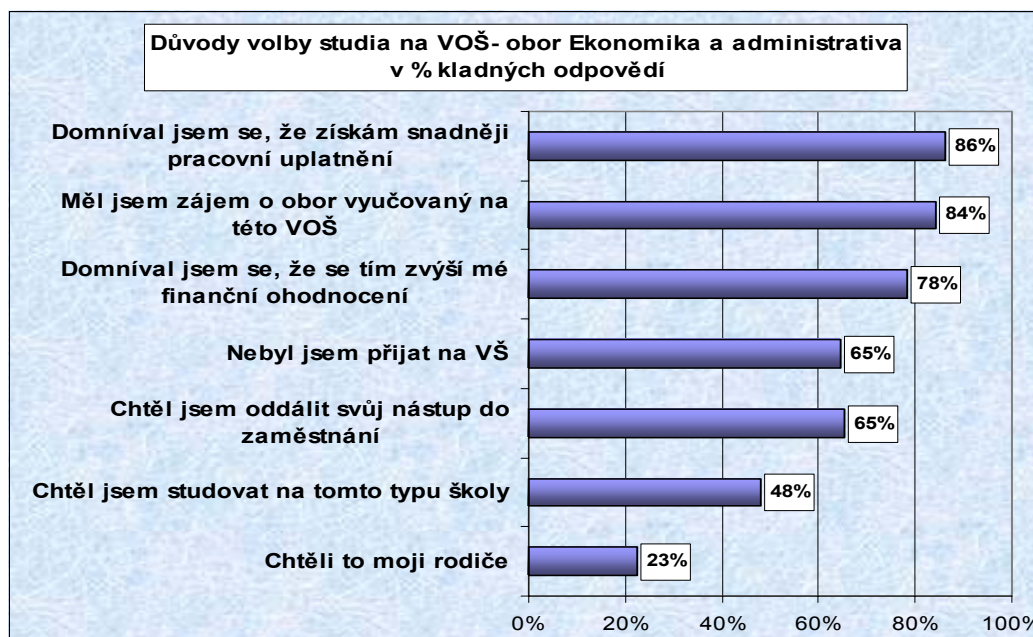
4.3.6 Ekonomika a administrativa - VOŠ

Většina studentů oboru Ekonomika a administrativa - 78 % - přichází do studia na VOŠ po absolvování maturitního oboru SOŠ a pokračuje ve vzdělávání v původně zvoleném oboru. Podíl absolventů gymnázií je nízký a tvoří jen 13 %. Okrajové je i zastoupení studentů, kteří se původně vzdělávali ve studijním oboru SOU nebo v nástavbovém studiu pro absolventy UO SOU.

Na rozdíl od úrovně středních škol patří obor Ekonomika a administrativa na VOŠ k těm, na které se hlásí studenti z důvodu zájmu o obor. Jen 13 % studentů začalo tento obor studovat, přestože k němu měli lhostejný nebo negativní vztah. Na druhé straně problematickou skutečností je, že důvodem pro podání přihlášky ke studiu ekonomického oboru právě na VOŠ je často nepřijetí na VŠ. Tato situace ovlivnila rozhodnutí 65 % studentů. Vzhledem k tomu, že získat vzdělání na tomto typu školy původně chtělo jen 48 % studentů, je zřejmé, že pro řadu studentů byla volba studia na VOŠ spíše určitou náhradní

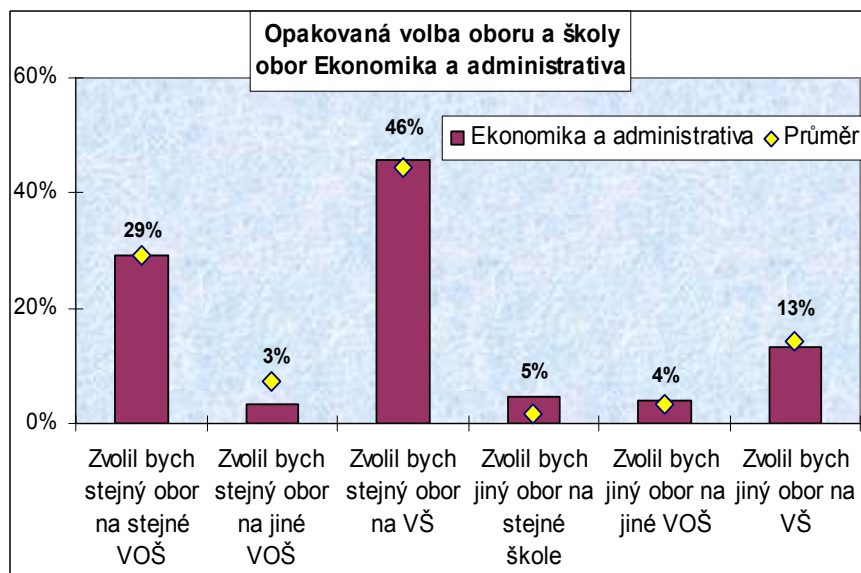
variantou. K podstatným důvodům pro volbu tohoto studia patří předpoklad, že absolvování VOŠ usnadní studentům získání pracovního uplatnění na trhu práce (86 %). Určitou roli hrála i finanční motivace a zájem zvýšit si kvalifikaci v oboru, kterému se student věnoval během studia na střední škole (obr. 4.35).

Obrázek 4.35: Důvody pro volbu studia na VOŠ v oboru Ekonomika a administrativa

Míra identifikace s oborem

Obrázek 4.36: Míra identifikace s oborem a opakovaná volba školy

Míra identifikace s oborem u absolventů oboru Ekonomika a administrativa je ve srovnání s ostatními sledovanými obory **průměrná**. Stejný obor by zvolilo souhrnně 78 %, z toho 29 % by tento obor studovalo na stejné VOŠ. Téměř polovina absolventů (48 %) by preferovala vysokoškolské studium tohoto oboru. Zcela odlišný studijní obor by si vybralo 22 % absolventů (obr. 4.36).

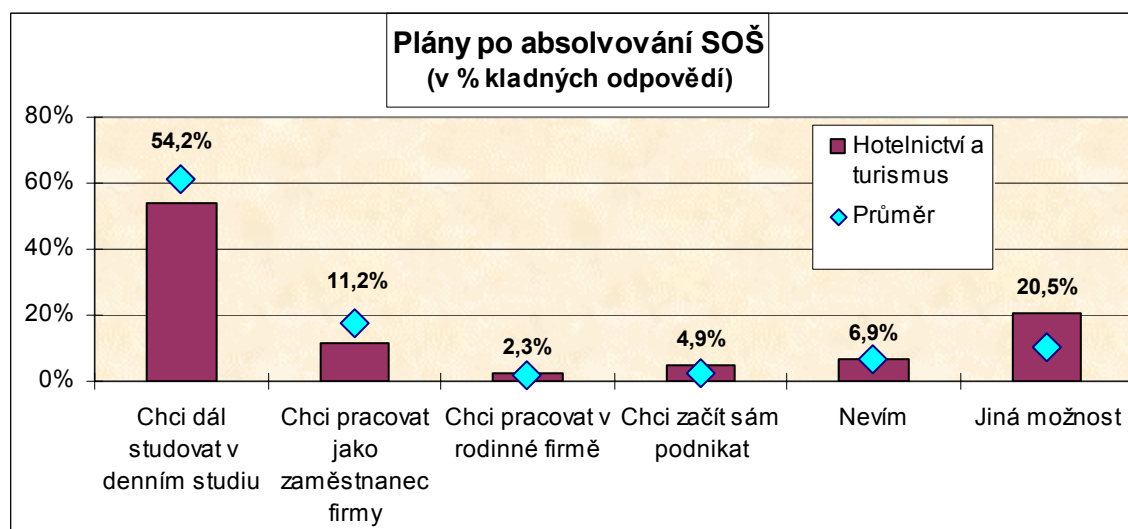
Původně vysoký zájem o studium na vysoké škole trvá u absolventů tohoto oboru i po ukončení studia na VOŠ. Na rozdíl od jiných oborů ale studenti preferují kombinaci studia a zaměstnání. Touto formou má v úmyslu studovat 39 % z nich, naopak procento studentů, kteří chtějí absolvovat denní vysokoškolské studium je podprůměrné (18 %).

Profesní stabilita absolventů oboru Ekonomika a administrativa se pohybuje přibližně na úrovni průměru ostatních oborů. Přímou ve vystudovaném oboru chce pracovat 78 % z nich a dalších 10 % se chce uplatnit v příbuzném oboru.

4.3.7 Hotelnictví a turismus - SOŠ

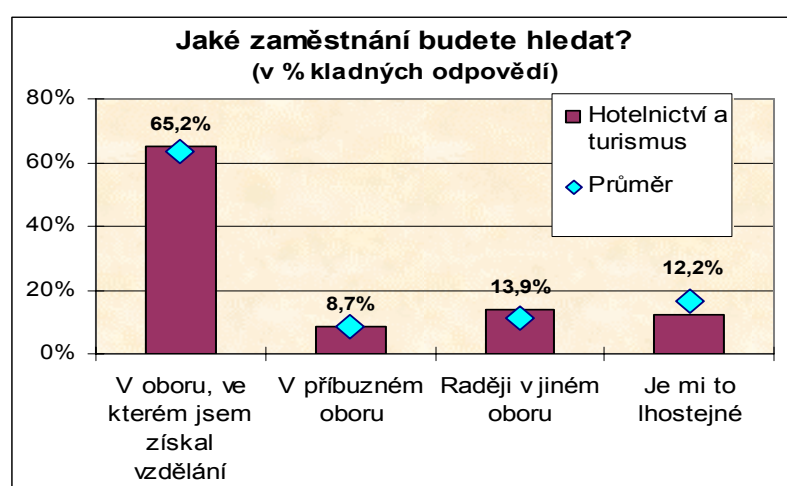
Většina absolventů oboru Hotelnictví a turismus měla původně vyhraněný zájem o studium tohoto oboru na SOŠ. Vedle zájmu o obor byl jejich další motivací i předpoklad dobrého výdělku a snadného uplatnění na trhu práce. Naopak další studijní ambice a snaha absolventů pokračovat po ukončení SOŠ v denním studiu na VŠ nebo VOŠ jsou relativně nižší, podat si přihlášku ke studiu na VŠ nebo VOŠ plánuje asi 54 % absolventů. Ve srovnání s ostatními obory se absolventi více orientují na různorodé formy vzdělávání, např. chtějí studovat nebo pracovat v zahraničí, případně počítají s tím, že budou ve vzdělávání pokračovat později (obr.4.37).

Obrázek 4.37: Pracovní a studijní záměry absolventů po ukončení SOŠ

Přesto že většina absolventů začala studovat tento obor se zájmem, z hlediska záměru pracovat a realizovat se v oboru se absolventi pohybují kolem průměru (4.38.). V oblasti hotelnictví a turismu se chce uplatnit 65 % z nich. Necelých 9% pak chce pracovat v příbuzném oboru a relativně vysoké procento - 14 % - má v úmyslu odejít zcela mimo vystudovaný obor.

Obrázek 4.38: Stabilita profesní volby – Hotelnictví a turismus – SOŠ

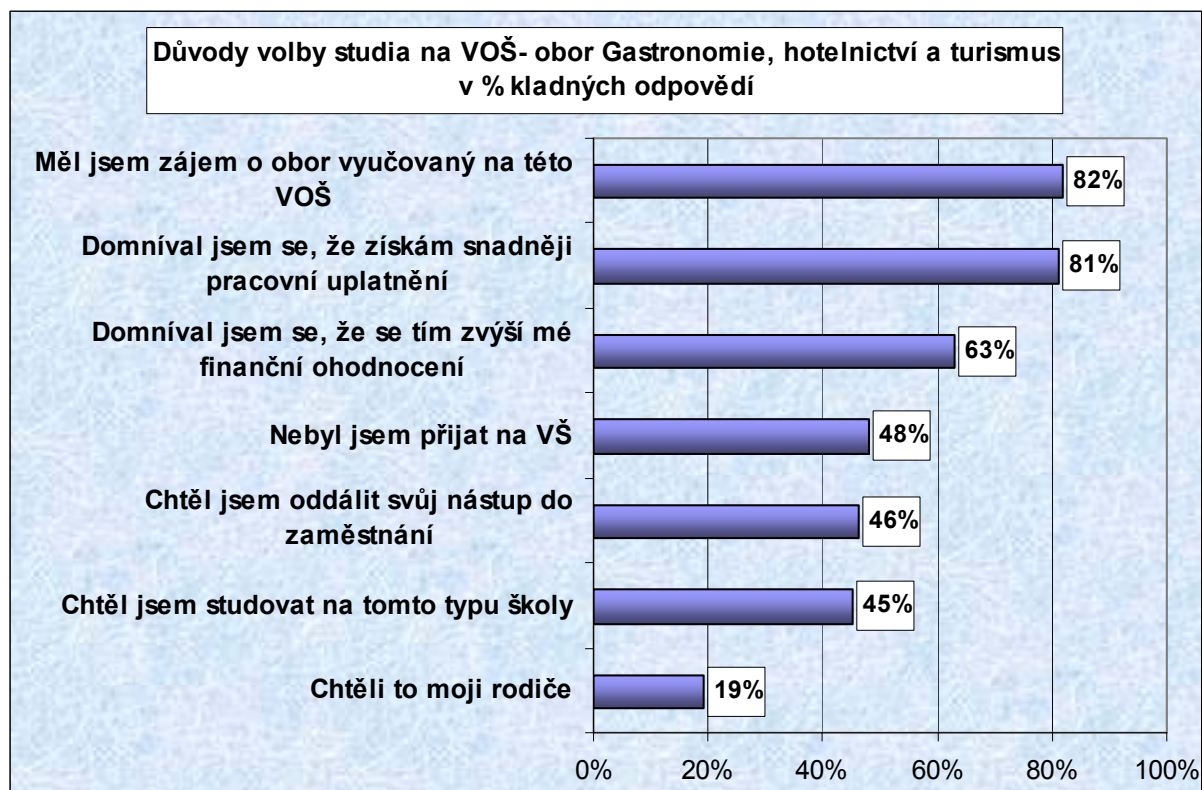

4.3.8 Gastronomie, hotelnictví a turismus -VOŠ

Nadpoloviční většina studentů Gastronomie, hotelnictví a turismus - 56 % - nastoupila ke studiu VOŠ po absolvování studia maturitního oboru SOŠ. Podíl absolventů gymnázií, kteří si zvolili tento obor na VOŠ, je výrazně vyšší (trojnásobně) než např. u technických oborů a

dosahuje 38 %. Téměř zanedbatelné je v tomto oboru zastoupení studentů, kteří získali maturitní vzdělání absolvováním čtyřletého studijního oboru SOU (2 %) nebo nástavbovým studiem pro absolventy UO SOU (4 %).

Obrázek 4.39: Důvody pro volbu studia na VOŠ v oboru Gastronomie, hotelnictví a turismus

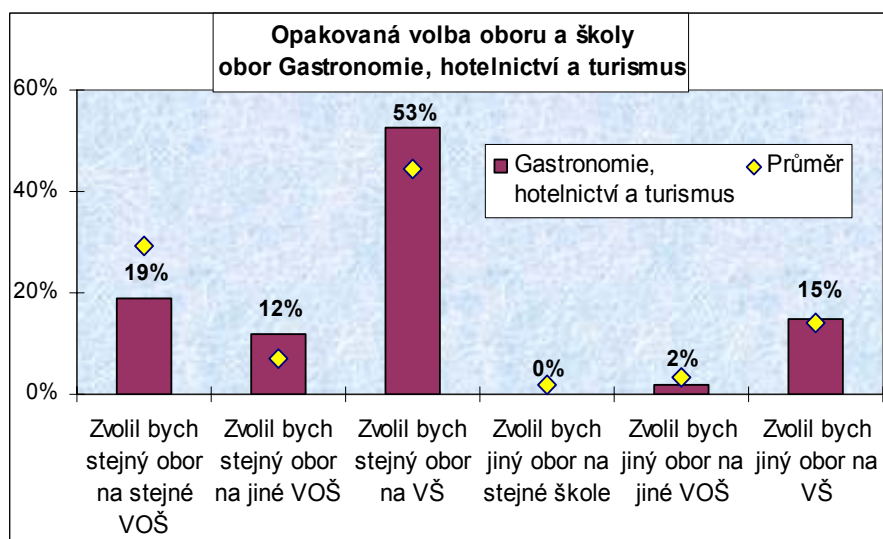

Studenti byli při výběru studia na vyšší odborné škole vedeni především vysokým zájmem o vyučovaný obor (82 %) a snahou získat lepší startovní podmínky na trhu práce (81 %). Méně frekventovaným důvodem bylo nepřijetí k vysokoškolské formě studia. Studium na vyšší odborné škole jako náhradní studium si z tohoto důvodu vybralo 48 %, naopak přímo tento typ školy si přálo vystudovat 45 % studentů (obr. 4.39).

Míra identifikace s oborem

Míra identifikace s oborem je u absolventů oboru Gastronomie, hotelnictví a turismus nadprůměrná, stejný obor by si znovu zvolilo 84 % absolventů. Na druhé straně ale většina z nich by raději studovala tento obor na VŠ (52 %) nebo by chtěla studovat na jiné VOŠ (12 %), což naznačuje

Obrázek 4.40. Míra identifikace s oborem a opakovaná volba školy

relativně nízkou spokojenost se získaným vzděláním. Navíc dalších 15 % by se raději věnovalo vysokoškolskému studiu jiného oboru (obr. 4.40).

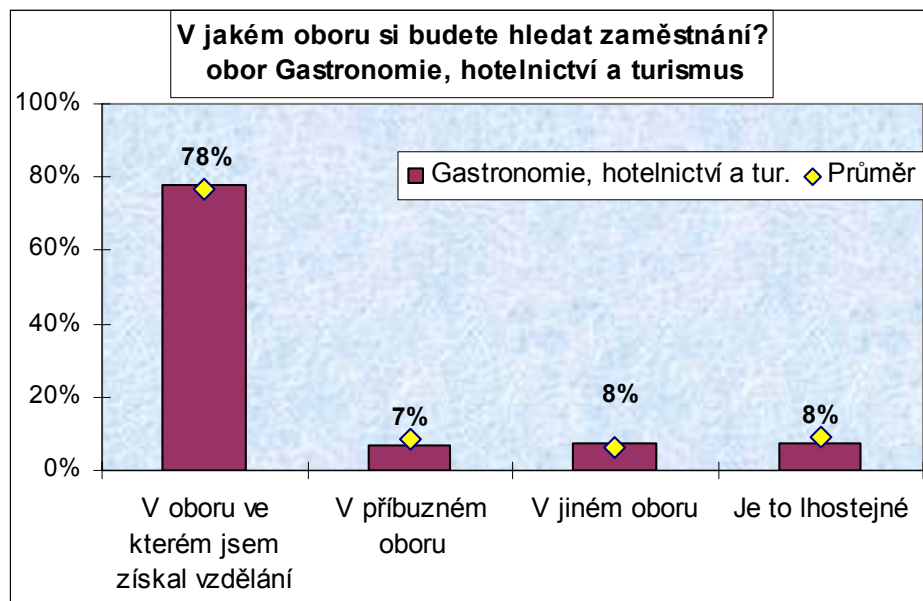
Preference vysokoškolského studia se promítá i do dalších studijních záměrů. Nadprůměrný podíl studentů (31 %) se chce přihlásit

bezprostředně po absolutoriu na VOŠ k dennímu studiu na vysoké škole. Naopak nízký je podíl absolventů, jejichž záměrem je studovat při zaměstnání (11 %).

Stabilita profesní volby

Stabilita profesní volby absolventů oboru Gastronomie, hotelnictví a turismus na VOŠ je podobně jako u ostatních oborů vysoká. V tomto oboru se pohybuje kolem průměru z ostatních sledovaných oborů a podíl absolventů, kteří mají v úmyslu uplatnit se přímo v oboru, který vystudovali, jak je zřejmé z obrázku 4.41, dosahuje 78 %. Dalších přibližně 7 % si chce najít pracovní uplatnění v příbuzném oboru. Podíl budoucích absolventů, kteří chtějí odejít zcela mimo vystudovaný obor, je přibližně 8 %.

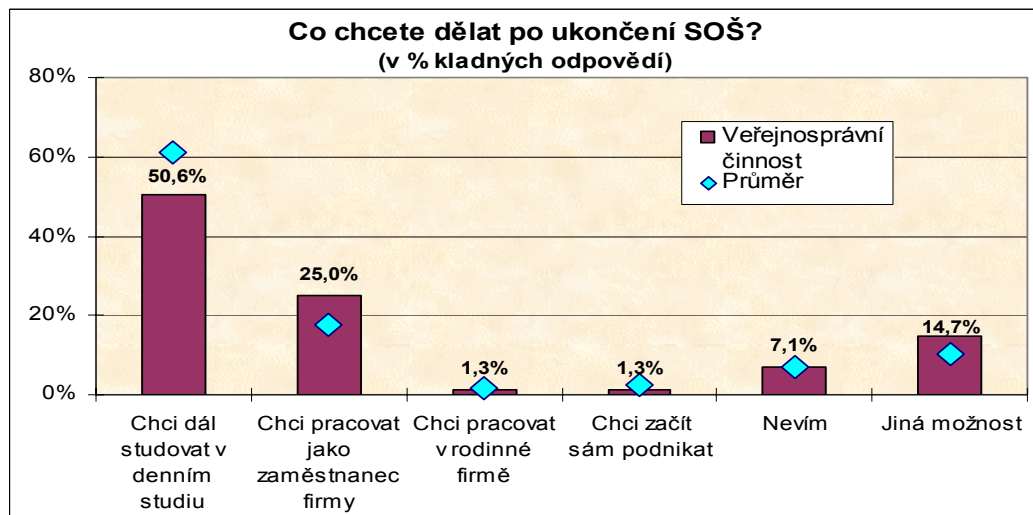
Obrázek 4.41. Stabilita profesní volby – obor Gastronomie, hotelnictví a turismus

4.3.9 Veřejnosprávní činnost - SOŠ

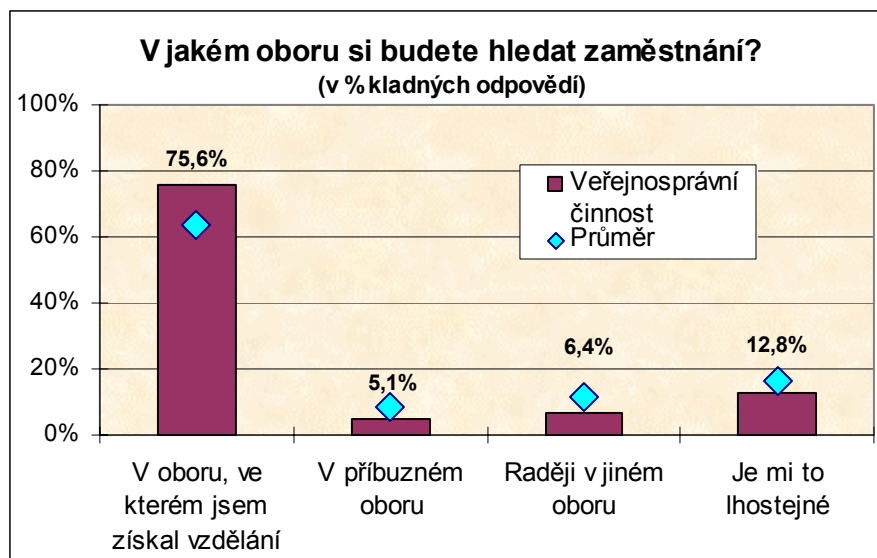
K výběru oboru Veřejnosprávní činnost na SOŠ zaujímala řada studentů spíše lhostejný přístup (20 %) a studenti se relativně více řídili přáním rodičů. Nižší jsou i jejich ambice pokračovat po ukončení studia na střední škole v dalším studiu na VŠ nebo VOŠ, které vyjádřilo jen asi 51 % absolventů (obr. 4.42). Naopak relativně vysoký je jak podíl těch, kteří se hned po středoškolském studiu chtějí zařadit do pracovního procesu (25 %), tak i těch absolventů, kteří usilují o získávání pracovních nebo studijních zkušeností v zahraničí (15%).

Obrázek 4.42: Pracovní a studijní plány po ukončení SOŠ

Výrazně nadprůměrná většina absolventů má zájem pracovat přímo ve vystudovaném oboru (76 %), naopak nižší je zastoupení všech ostatních skupin, tedy jak těch, kteří chtějí pracovat v příbuzném oboru, tak i absolventů, kteří dávají přednost uplatnění v jiném oboru nebo je jim to lhostejné (obr. 4.43).

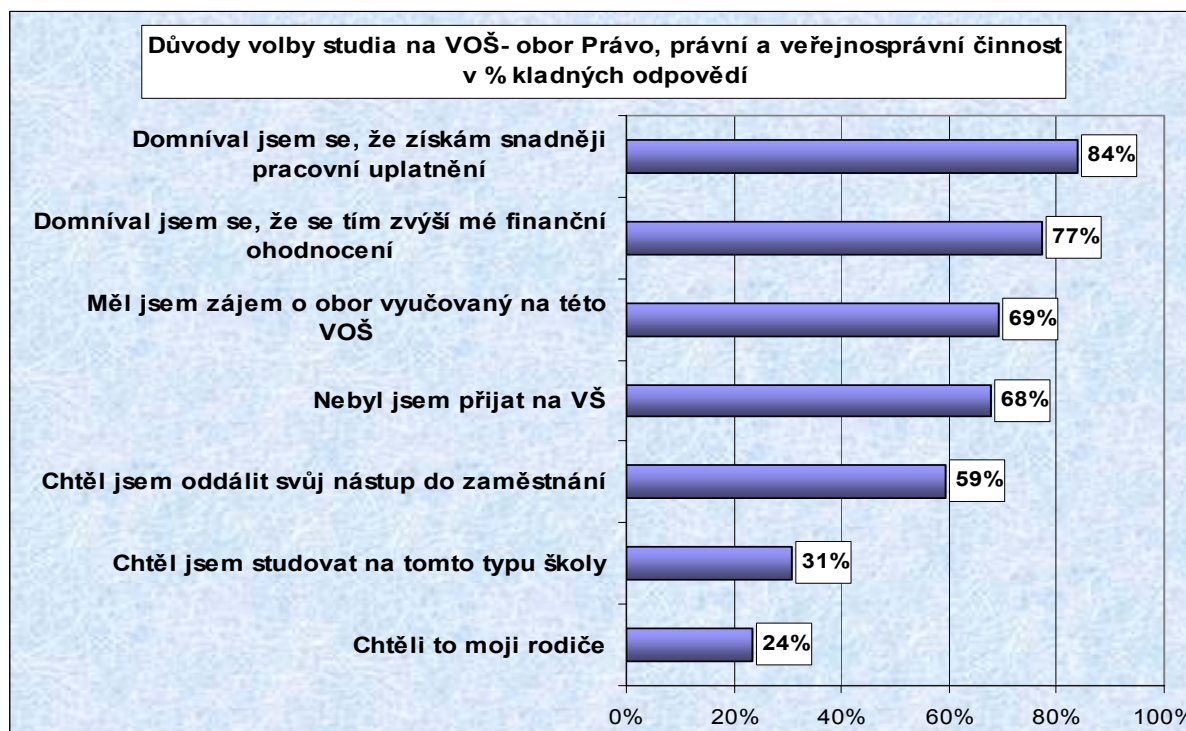
Obrázek 4.43: Stabilita profesní volby – Veřejnosprávní činnost - SOŠ

4.3.10 Právo, právní a veřejnosprávní činnost - VOŠ

Mezi studenty oboru Právo, právní a veřejnosprávní činnost převažují absolventi maturitních oborů SOŠ (62 %). Podíl absolventů gymnázií, kteří si zvolili tento obor na VOŠ, je rovněž relativně vysoký a dosahuje 28 %. Nízké je naopak zastoupení studentů ze studijních oborů SOU (3 %) nebo nástavbového studia pro absolventy UO SOU (7 %).

Obrázek 4.44: Důvody pro volbu studia na VOŠ v oboru Právo, právní a veřejnosprávní činnost

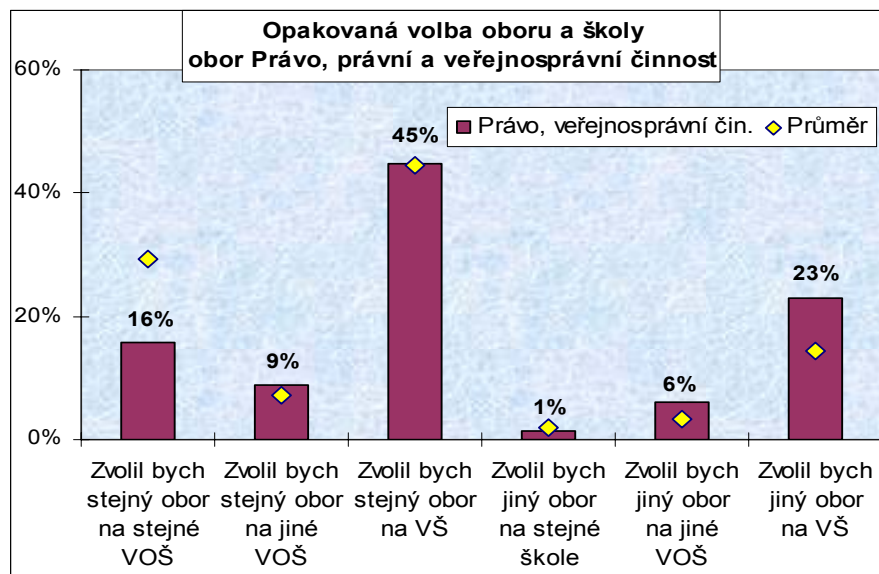

Původní zájem studentů jak o tento obor, tak i o studium právě vyšší odborné školy byl, jak ilustruje obrázek 4.44, relativně nízký. Záměr studovat tento typ školy od počátku mělo jen 31 % absolventů, naopak významná většina (68 %) se přihlásila na VOŠ až po nepřijetí na vysokou školu. Zájem o samotný obor rovněž nepatřil k dominantním důvodům volby oboru, nejfrekventovanějším motivem bylo lepší uplatnění na trhu práce.

Míra identifikace s oborem

Míra identifikace s oborem, kterou znázorňuje obrázek 4.45, je u absolventů oboru Právo, právní a veřejnosprávní činnost ve srovnání s ostatními sledovanými obory celkem nízká.

Obrázek 4.45: Míra identifikace s oborem – Právo, právní a veřejnosprávní činnost - VOŠ

Stejný obor by zvolilo jen 70 % absolventů. Mimořádně nízký je především podíl studentů, kteří by si vybrali jak stejný studijní obor, tak i stejnou školu, který dosahuje jen 16% a je pohybuje se tak přibližně na poloviční úrovni oproti průměru z ostatních oborů. Naopak nízký zájem o samotný obor se promítá do velmi

vysokého podílu absolventů, kteří by zcela změnili svoji studijní volbu a na vysoké škole by studovali úplně jiný obor (23 %).

Studijní a pracovní plány

Přestože většina absolventů by teoreticky při opakované volbě preferovala vysokoškolské studium, po ukončení VOŠ většina studentů již výraznější studijní ambice neprojevuje. Na vysoké škole chce bezprostředně pokračovat ve studiu jen asi 20 % absolventů. Naopak vyšší je jejich zájem studovat jazyky a pracovat v zahraničí, případně kombinovat studium a zaměstnání. Nadprůměrný podíl – přibližně polovina absolventů má v úmyslu po absolutoriu na VOŠ zahájit svoji pracovní dráhu a získat pracovní uplatnění v nějaké firmě. Většina absolventů si sice chce hledat uplatnění ve vystudovaném oboru, mírně nadprůměrný je ale podíl absolventů, jejichž úmyslem je odejít mimo svůj vystudovaný obor.

5. Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním

5.1 Nezaměstnanost absolventů škol a její podíl na celkové nezaměstnanosti v zemi

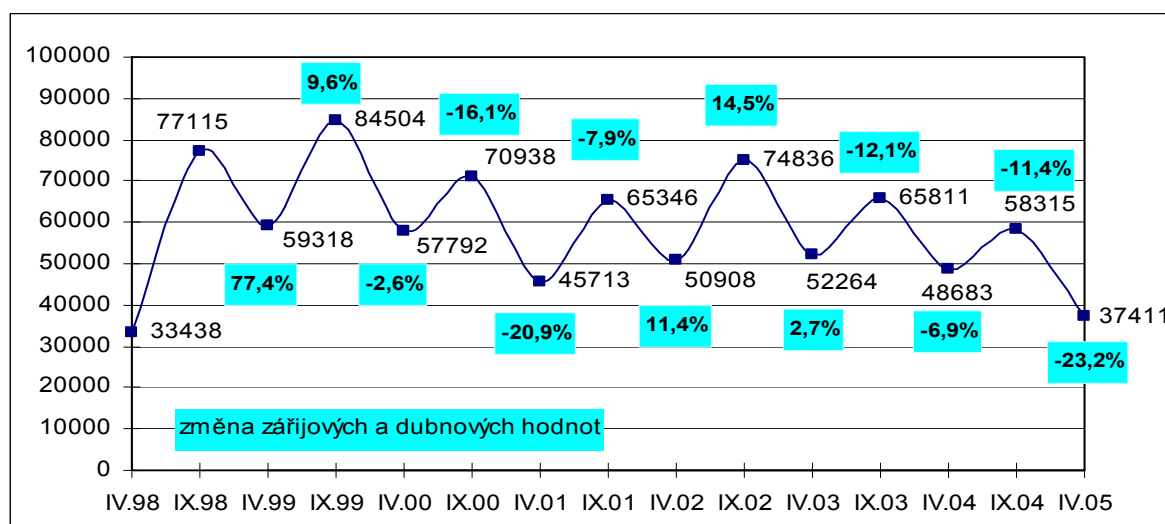
Nezaměstnanost absolventů škol je výrazně ovlivněna celkovou ekonomickou situací v zemi, celkovou nezaměstnaností, stavem nabídky volných pracovních míst a stavem mezi poptávkou a nabídkou po pracovních silách. Zároveň je ovlivněna i vzdělanostní a oborovou strukturou absolventů škol. Absolventi představují na trhu práce rizikovou skupinu. Vzhledem k chybějící praxi a nedostatečným pracovním návykům jsou mnohem více ohroženi nezaměstnaností než ostatní. Neúspěšnost při hledání pracovního místa na počátku pracovní kariéry může vést u mladého člověka ke ztrátě motivace a může se projevit i zvýšenou tendencí k sociálně patologickým jevům.

Počty nezaměstnaných absolventů jsou dlouhodobě sledovány úřady práce a MPSV vždy k 30. září a k 30. dubnu příslušného roku. Hodnoty ze září jsou vždy vyšší, neboť v této době dochází ke kumulaci nezaměstnaných absolventů. Hodnoty z dubna lépe zachycují situaci absolventů na trhu práce, neboť představují určitý rovnovážný stav, kdy v průběhu několika předchozích měsíců již došlo k absorpci absolventů z června předchozího roku trhem práce.

Celkový počet nezaměstnaných absolventů (a rovněž i podíl počtu nezaměstnaných na celkové nezaměstnanosti) a jeho vývoj je ovlivněn řadou faktorů:

- **Úrovní celkové nezaměstnanosti**, kdy absolventi škol jsou nepříznivým vývojem na trhu práce ohrožováni nezaměstnaností více než ostatní pracovníci a kdy rostoucí celková nezaměstnanost vede k rostoucí nezaměstnanosti absolventů, přičemž její úroveň je vždy vyšší než průměrná míra nezaměstnanosti.
- **Cyklem školního roku**, kdy se počet absolventů hledajících práci každoročně začne zvyšovat v červnu s koncem školního roku. Svého maxima dosahuje v září, od října se postupně opět snižuje a minimální hodnoty dosahuje v květnu.

Obrázek 5.1: Změna počtu nezaměstnaných absolventů (duben 1998 - duben 2005)

- **Požadavkem několikaleté praxe** ze strany zaměstnavatelů. Na rozdíl od ostatní pracovní síly absolventi škol na trhu práce nedisponují dostatečnými praktickými zkušenostmi získanými praxí.
- **V některých případech i nesprávnou volbou další vzdělávací cesty absolventů základních škol**, jejichž rodiče nebo zákonní zástupci neměli dostatek informací o situaci na trhu práce (příp. podcenili význam těchto informací či nesprávně tyto informace vyhodnotili) nebo nesprávně odhadli možnosti svých dětí.

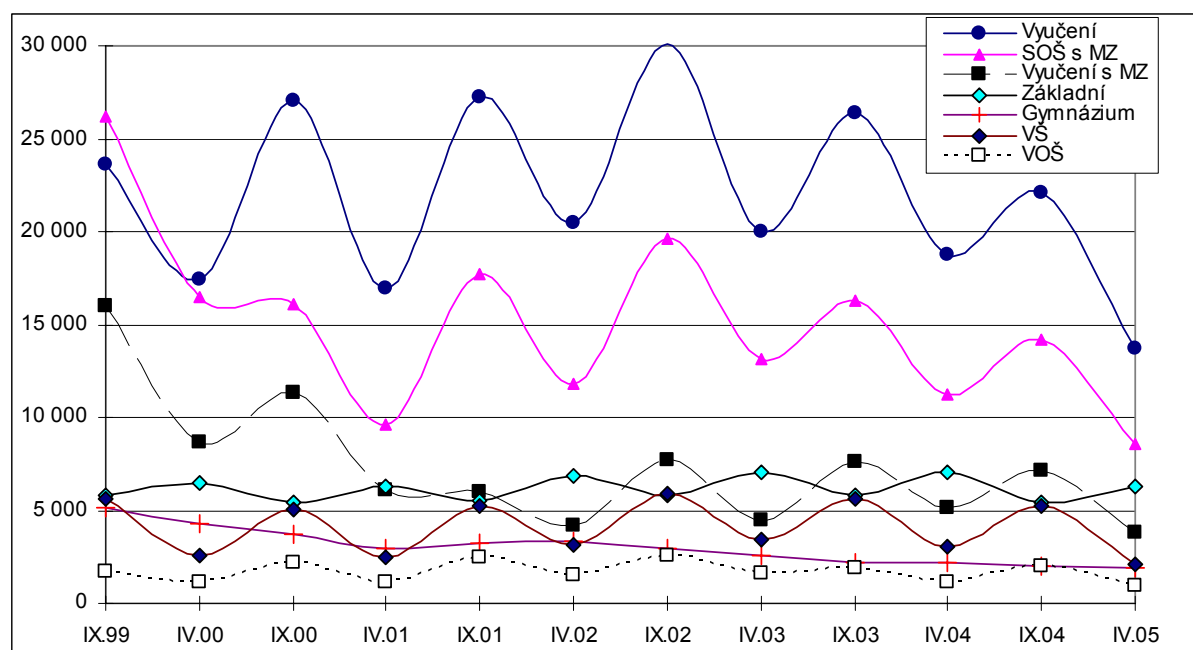
Tabulka 5.1: Počty nezaměstnaných absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání⁷ (září 1999 - duben 2005)

	IX.99	IV.00	IX.00	IV.01	IX.01	IV.02	IX.02	IV.03	IX.03	IV.04	IX.04	IV.05
Základní	5 820	6 449	5 430	6 252	5 571	6886	5821	7064	5796	7050	5449	6275
Vyučení	23 577	17 425	27 047	16 954	27 265	20470	30131	20014	26368	18746	22074	13732
Vyučení s MZ	16 008	8 671	11 290	6 108	5 953	4234	7674	4446	7622	5120	7159	3783
SOŠ s MZ	26 158	16 439	16 054	9 666	17 670	11810	19631	13121	16268	11208	14165	8538
Gymnázium	5 153	4 329	3 674	2 940	3 265	3327	2949	2607	2155	2223	2020	1865
VOŠ	1 689	1 144	2 221	1 153	2 467	1561	2574	1573	1867	1131	2042	953
VŠ	5 585	2 553	5 007	2 435	5 203	3121	5899	3460	5625	3029	5241	2135

Pozn.: Jedná se o všechny evidované absolventy - uchazeče o zaměstnání

Vývoj počtu nezaměstnaných absolventů škol v členění podle kategorie vzdělávání lze lépe než v tabulce 5.1 sledovat na obrázku 5.2.

Obrázek 5.2: Vývoj počtu nezaměstnaných absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání (září 1999 - duben 2005)

Z obrázku je zřejmé, že pravidelné kolísání v závislosti na průběhu školního roku se projevuje téměř ve všech kategoriích vzdělání. U kategorií s nejvyššími počty nezaměstnaných je zřejmý vliv zavedení povinné devítileté školní docházky ve školním roce 1995/1996, který následně od roku 1999 do roku 2004 dočasně snížil počet absolventů škol vstupujících do světa práce. V důsledku toho se ve stejném období snižoval i počet nezaměstnaných absolventů evidovaných na úřadech práce. Za pozornost stojí i obrácený cyklus u absolventů se základní úrovní vzdělání, který způsobují předčasné odchody ze středního vzdělávání, kdy převažující část žáků toto vzdělání opouští až po ukončení prvního

⁷ Jedním z hlavních faktorů ovlivňujícím počet nezaměstnaných absolventů evidovaných na úřadech práce je celkový počet absolventů daného typu vzdělání.

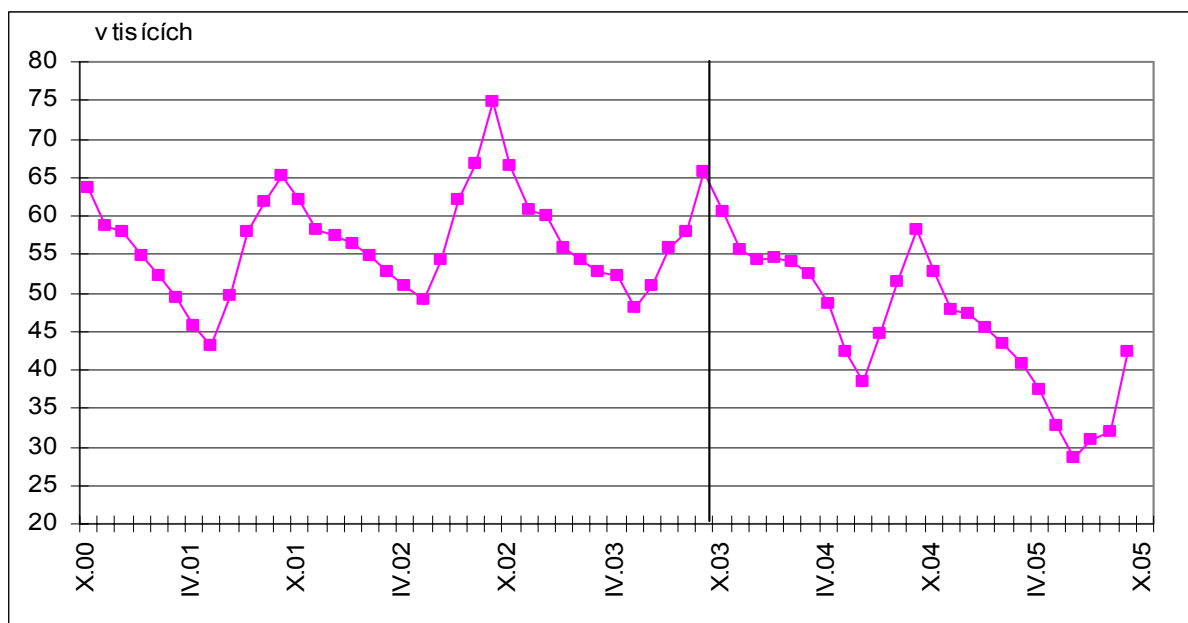
pololetí. Výrazně menší kolísání je patrné u absolventů VOŠ, které je způsobeno tím, že část oborů VOŠ trvá 2,5 nebo 3,5 roku. U absolventů gymnázií se kolísání neprojevuje, což je zřejmě způsobeno tím, že jen část z nich vstupuje na trh práce bezprostředně po absolvování a část až v průběhu roku po předčasném odchodu z terciárního vzdělávání.

Průměrný podíl absolventů na celkové nezaměstnanosti měl od roku 1999 do roku 2004 klesající tendenci. V roce 2000 se **absolventi podíleli na celkové nezaměstnanosti** v průměru 13,5 %, v roce 2001 a 2002 - 12,3 %, v roce 2003 - 10,6 %. V roce 2004 byly hodnoty tohoto ukazatele nejnižší, v průměru se jednalo o 9,2 %.

Výrazným jevem posledních dvou let je poměrně značný pokles počtu nezaměstnaných absolventů. Tento vývoj je zřetelný zejména v zářijových hodnotách. Od září 2003 do září 2005 se jejich počet snížil o 23,5 tisíce, ze 65 800 na 58 300 v roce 2004 a dále na konečných 42 300 v září 2005. **Faktory**, které ovlivnily a ovlivňují tento vývoj, jsou zejména: výrazně vyšší počet absolventů, kteří v posledních dvou letech pokračují ve vzdělávání, přechod úřadů práce na novější definici absolventa - uchazeče o zaměstnání, zrušení základní vojenské služby⁸ a jistě i změna v nároku na podporu v nezaměstnanosti u absolventa⁹. Výrazný pokles počtu vyučených nezaměstnaných absolventů je nutno přičíst také zvýšené nabídce pracovních příležitostí ze strany zahraničních investorů, což potvrzuje i skutečnost, že ke snížení došlo hlavně v technických oborech (zejména ve strojírenských a elektrotechnických oborech).

Vývoj celkových počtů evidovaných absolventů - uchazečů o zaměstnání v posledních pěti letech je zachycen na obrázku 5.3. Zde je velmi dobře patrný roční cyklus nárůstu počtu nezaměstnaných absolventů (v souvislosti s ukončením školního roku) a poklesu jejich počtu postupnou absorpcí. Zřetelně je tento vývoj vidět zejména v posledních dvou letech. Patrný je zde i podstatně mírnější nárůst nezaměstnaných v červenci a srpnu 2005.

Obrázek 5.3: Vývoj počtu nezaměstnaných absolventů (říjen 2000 – září 2005)

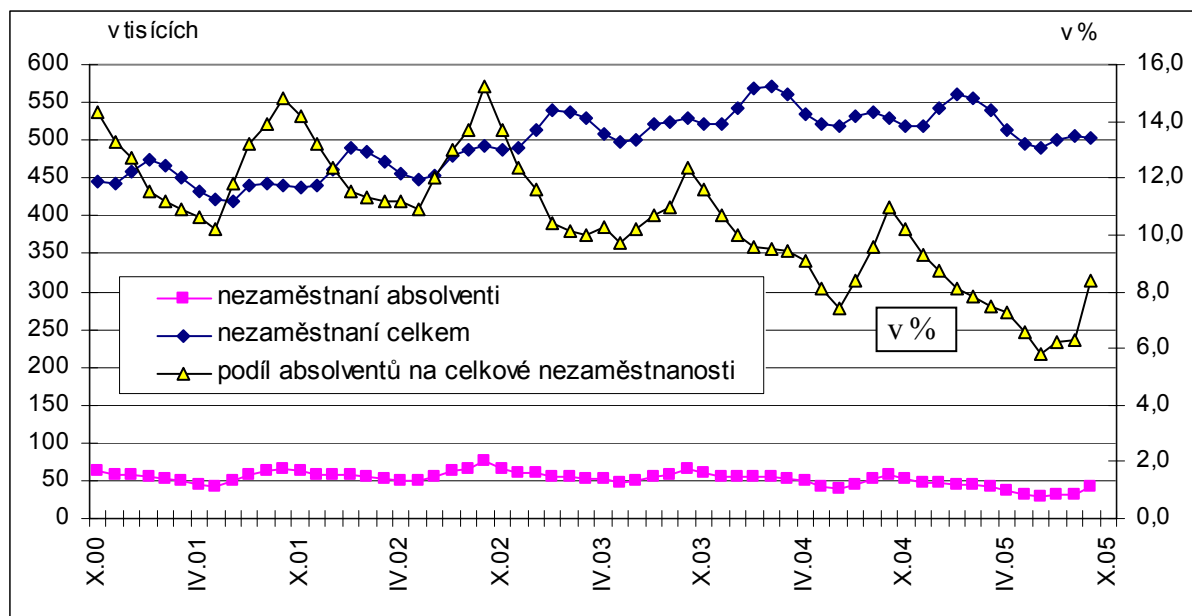
⁸ Absolventi nemají důvod vyčkávat na nástup do základní vojenské služby jako evidovaní uchazeči o zaměstnání. Zaměstnavatelé se nemusí obávat, že absolvent jim po krátké době po zapracování odejde vykonávat základní vojenskou službu.

⁹ Podpora může být přiznána pouze uchazečům o zaměstnání, kteří v posledních třech letech vykonávali zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost alespoň 12 měsíců, tzn. že absolventi ztratili automatický nárok na podporu v nezaměstnanosti.

Pokles počtu nezaměstnaných absolventů při jen mírně kolísající celkové nezaměstnanosti se projevoval snižováním podílu absolventů na celkové nezaměstnanosti, kde od září 2002 tento podíl klesl z 15,2 % na hodnotu 8,4 % v září 2005.

Dosavadní vývoj počtu nezaměstnaných absolventů a jejich podíl na celkové nezaměstnanosti ukazuje obrázek 5.4.

Obrázek 5.4: Vývoj počtu nezaměstnaných absolventů, nezaměstnaných celkem a podílu absolventů na celkové nezaměstnanosti (říjen 2000 – září 2005)

5.2 Programy podporující začlenění absolventů na trh práce

V Národním akčním plánu zaměstnanosti na léta 2004–2006 si vláda České republiky dává za cíl realizovat řadu opatření, která by měla pomoci zlepšovat zaměstnatelnost mladých lidí vstupujících na trh práce. V rámci těchto opatření je kladen důraz na podporu rozvoje individuálních schopností, znalostí a motivace k práci a ke vzdělávání a na modernizaci vzdělávacího systému, který by měl vytvářet pro každého absolventa školy nejlepší předpoklady k úspěšnému vstupu na trh práce. Dále na podporu vzdělávání, odborného výcviku a odborné praxe v oblasti podnikatelských a manažerských dovedností v příslušné oblasti činnosti, které umožní absolventům získat předpoklady k podnikání. V této souvislosti je zdůrazňována potřeba spolupráce státu (MŠMT, MPSV, MPO atd.), krajů a sociálních partnerů při řešení problémů existujících mezi systémem vzdělávání a trhem práce.

V rámci opatření, která jsou soustředěna na mladé lidi ohrožené (dlouhodobou) nezaměstnaností, je zdůrazňován význam adresnosti opatření aktivní politiky zaměstnanosti. Za tímto účelem v současné době existují následující programy, které mají podpořit začlenění absolventů na trh práce.

▪ Program „První příležitost“

Tento program byl od 1. ledna 2004 zahájen na všech úřadech práce a je určen mladým uchazečům o zaměstnání do 25 let věku a do 6 měsíců jejich evidence. Cílem programu je nabídnout každé mladé nezaměstnané osobě pracovní místo nebo zvýšit její zaměstnatelnost formou poradenské aktivity, školením, rekvalifikací nebo jiným opatřením, a to v období do šesti měsíců její nezaměstnanosti.

▪ Individuální akční plán

Jedná se o jednu z poradenských technik, která má přispět ke zvýšení možnosti uplatnění uchazeče o zaměstnání na trhu práce a k prevenci dlouhodobé nezaměstnanosti. Úřad práce je povinen nabídnout vypracování tohoto plánu osobám ve věku do 25 let a absolventům vysokých škol po dobu 2 let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku. Odmítnutí individuálního akčního plánu (dále jen IAP) je důvodem pro vyřazení klienta z evidence uchazečů o zaměstnání. Cílem IAP je dovedení uchazeče k samostatnému rozhodování o řešení vlastní situace při hledání pracovního uplatnění. Obsahem je zejména stanovení postupu a časového harmonogramu plnění jednotlivých opatření – jedná se o dlouhodobý proces poradenských aktivit směřujících k aktivizaci uchazeče a vytvoření prostoru pro to, aby mohl převzít odpovědnost sám za sebe.

IAP vychází ze vzájemné spolupráce poradce a klienta: jde o nalezení souladu mezi přáními klienta – uchazeče a potřebami zaměstnavatelů. Cílem je tedy nalézt optimální řešení, kde na jedné straně je pracovní uplatnění uchazeče při respektování jeho pracovního potenciálu (schopnosti, dovednosti) a na straně druhé respektování požadavků zaměstnavatelů.

IAP je obvykle uzavírán formou písemné dohody mezi poradcem ke zprostředkování a uchazečem o zaměstnání. Poradenský proces a sestavení IAP musí směřovat k tomu, co může uchazeč nabídnout zaměstnavateli, co může sám udělat pro řešení své situace, jakou pomoc žádá od úřadu práce, jakou pomoc mu může úřad práce nabídnout a jakou spolupráci s ostatními odbory úřadu vyžaduje řešení jeho situace. Ke stanovení těchto cílů slouží dotazník zájmů, který klient ÚP vyplňuje.

IAP je rozdělen do dvou programů podle věku klientů. Pro mladé do 25 let se program nazývá První příležitost, pro uchazeče nad 25 let Nový start. Poradenský proces je rozdělen do tří etap, jednotlivé etapy jsou časově ohraničeny. Tyto hranice jsou však pružné, upravují se vždy podle individuálních potřeb uchazeče.

▪ Příspěvek na zapracování

Jedním z nových nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti zaváděných zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti je příspěvek na zapracování, který může úřad práce na základě dohody poskytnout zaměstnavateli v případě, že zaměstnavatel přijímá do pracovního poměru uchazeče o zaměstnání, kterému je při zprostředkování zaměstnání věnována zvýšená péče. Do této kategorie se řadí i mladí lidé do 25 let a absolventi vysokých škol po dobu 2 let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku. Maximální doba poskytování příspěvku je 3 měsíce a může činit měsíčně nejvýše polovinu minimální mzdy.

▪ Společensky účelná pracovní místa

Společensky účelná pracovní místa jsou jedním z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. Zaměstnavatelé mají možnost zřídit na základě dohody s úřadem práce pracovní místa, která obsadí uchazeči o zaměstnání, kterým není možné zajistit pracovní uplatnění jiným způsobem, a úřad práce na taková pracovní místa může poskytnout příspěvek. V případě mladých lidí do 25 let může být součástí dohody o zřízení pracovního místa požadavek na vypracování plánu zajištění odborné praxe.

▪ Rekvalifikace

Dalším z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti je rekvalifikace uchazečů o zaměstnání a zájemců o zaměstnání, směřující k získání nové kvalifikace nebo k rozšíření stávající kvalifikace. Rekvalifikace mohou mít i formu speciálních vzdělávacích programů. I když nejsou věkově omezeny, mohou být určeny speciálně pro absolventy. Zvýšená péče při zprostředkování zaměstnání se totiž poskytuje i mladým lidem do 25 let či absolventům vysokých škol po dobu 2 let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku.

▪ Cílené programy k řešení zaměstnanosti

Problémy v oblasti zaměstnanosti mohou být řešeny také pomocí cílených programů zaměřených na zvyšování možnosti uplatnit se na trhu práce. Může se jednat o programy nejenom celostátního, ale i krajského, okresního a obecního charakteru. Prozatím jsou však možnosti realizace těchto programů omezené a jejich širší využívání k řešení zaměstnanosti mladých lidí a absolventů škol se předpokládá spíše do budoucna.

Podrobnější informace o programech podporujících začlenění absolventů na trh práce lze získat v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, část V., §104 - 120 Aktivní politika zaměstnanosti nebo na webových stránkách úřadů práce.

5.3 Míra nezaměstnanosti absolventů škol

Nejčastěji uváděnými ukazateli uplatnitelnosti absolventů škol jsou absolutní počty uchazečů o zaměstnání (nezaměstnaných absolventů) a míra nezaměstnanosti¹⁰. Oba ukazatele lze považovat za velmi důležité.

Objektivní posouzení nezaměstnanosti absolventů by se mělo opírat především o hodnoty míry nezaměstnanosti absolventů¹¹. **Míra nezaměstnanosti absolventů** je dána poměrem **počtu absolventů – uchazečů o zaměstnání** (nezaměstnaných absolventů) konkrétního druhu přípravy (kategorie vzdělání), skupiny oborů či oboru vzdělání k celkovému příslušnému **počtu absolventů** (tj. zaměstnaných, nezaměstnaných i pokračujících v dalším vzdělávání) v daném druhu přípravy (kategorii vzdělání), v dané skupině oborů či v daném oboru vzdělání. **Hodnota míry nezaměstnanosti vyjadřuje, kolik procent absolventů dané skupiny oborů zůstane bez zaměstnání.**

Do roku 2004 se do statistik o nezaměstnanosti absolventů promítal **nejednotný přístup úřadů práce k definici uchazeče o zaměstnání - absolventa**. Jednotlivé úřady práce v průběhu několika let postupně přecházely od původně používané definice odpovídající zákoníku práce k definici vycházející ze zákona o zaměstnanosti.¹² Tento přístup zkresloval údaje o nezaměstnanosti absolventů do dubna 2004.

Podle **definice odpovídající zákoníku práce** patřili mezi absolventy - uchazeče o zaměstnání ti uchazeči, jejichž **celková (kumulovaná) doba** zaměstnání v pracovním nebo podobném poměru **nedosáhla** po úspěšném ukončení studia **dvou let** (nezapočítávala se např. mateřská dovolená, pracovní neschopnost, výkon trestu, základní vojenská služba atd.). To znamenalo, že mezi absolventy - uchazeče o zaměstnání bylo zahrnováno mnoho těch, kteří absolvovali školu před více lety, a to tak dlouho, dokud se jim „nepodařilo odpracovat“ dva roky.

¹⁰ Ve školním roce 1995/96 byla ve školské soustavě zavedena povinná devítiletá školní docházka, což ovlivnilo v několika následujících letech poměry v oblasti nezaměstnanosti absolventů. V roce 1999 byl velmi nízký počet absolventů 3letých učebních oborů, v roce 2000 absolventů studijních oborů SOU, gymnázií a SOŠ, v roce 2001 absolventů nástavbového studia a v roce 2003 absolventů VOŠ. Tento skokový pokles počtu absolventů rozložený do několika let v závislosti na kategorii vzdělání zkreslil údaje týkající se počtu nezaměstnaných absolventů a zejména jejich míry nezaměstnanosti v letech 1999 až 2004.

¹¹ Někdy jsou uváděny pouze počty nezaměstnaných absolventů bez ohledu na množství absolventů, kteří se v odpovídajícím druhu přípravy či oboru připravují. To vede k tomu, že jsou jako problémové označovány ty skupiny oborů, ve kterých se připravují největší počty absolventů a kde jsou logicky i vysoké počty nezaměstnaných.

¹² Postupný přechod úřadů práce k novější definici uchazeče o zaměstnání - absolventa významně ovlivnil monitorování nezaměstnanosti absolventů tím, že pozdější převzetí novější definice úřadem práce uměle udržovalo vyšší míru nezaměstnanosti absolventů i vyšší počet dlouhodobě nezaměstnaných absolventů.

Podle **definice zákona o zaměstnanosti** (zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů) patřili mezi absolventy - uchazeče o zaměstnání pouze ti uchazeči, kteří byli nejvýše dva roky od úspěšného ukončení školy. Podle této definice byl vykazovaný počet absolventů - uchazečů o zaměstnání nezanedbatelně nižší.

Nový zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ze dne 13. května 2004, již pojem absolvent – uchazeč o zaměstnání nedefinuje, jsou zde vyčleňováni uchazeči, kterým je potřebné věnovat **zvýšenou péči při zprostředkování zaměstnání**, kam absolventi středních škol spadají v rámci kategorie - fyzické osoby do 25 let věku. Samostatně jsou uváděni pouze absolventi vysokých škol po dobu 2 let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku. Ve statistickém sledování jsou nadále ze strany ÚP a MPSV vykazovány počty absolventů škol - uchazečů o zaměstnání, a to všichni do dvou let po ukončení školy.

Nutnost korektních porovnání za dané situace vedla ke zjišťování a používání údajů zahrnujících nezaměstnané „čerstvé“ absolventy, mezi které patří pouze ti, kteří ukončili vzdělávání v období bezprostředně před termínem zjišťování, tj. při zjišťování v září jde o absolventy, kteří úspěšně ukončili školu v období od 1. května do 30. září roku zjišťování, v dubnu pak o absolventy, kteří úspěšně ukončili školu v období od 1. května předcházejícího roku do 30. dubna roku zjišťování. Tyto počty nezaměstnaných absolventů nejsou zatíženy nejednotným přístupem úřadů práce.

V dubnových datech jsou zachyceni pouze absolventi, kteří školu ukončili nejvýše před jedenácti měsíci, tj. **míra nezaměstnanosti „čerstvých“ absolventů v dubnu 2005 je počítána jako počet nezaměstnaných „čerstvých“ absolventů v dubnu 2005 k počtu absolventů v roce 2004** (tab. 5.2 a 5.3). Tyto údaje lze v současné době považovat za nejvhodnější pro posuzování situace absolventů škol.

V dubnu 2005 **míra nezaměstnanosti „čerstvých“ absolventů** činila u vyučených 17,9 %, u vyučených s maturitou dosahovala 16,1 %, u absolventů SOŠ s maturitou 12,2 %, u absolventů gymnázií 4,8 %, u absolventů VOŠ (včetně konzervatoří) 10,9 % a u vysokoškoláků 5,5 %. **V porovnání s dubnem 2004 došlo k meziročnímu poklesu míry nezaměstnanosti u všech těchto kategorií vzdělání.**

Tabulka 5.2: Počet nezaměstnaných „čerstvých“ absolventů (dubnové hodnoty)

	2001	2002	2003	2004	2005
Vyučení	7721	8892	10430	10434	7592
Vyučení s MZ	2 289	1002	3086	2903	2300
SOŠ s MZ	1 920	6918	6928	6312	5195
Gymnázium	783	1644	1190	1434	1173
VOŠ	762	1018	909	696	707
Vysokoškoláci	1503	2034	2316	2049	1600

Tabulka 5.3: Míra nezaměstnanosti „čerstvých“ absolventů (dubnové hodnoty)

	2001	2002	2003	2004	2005
Vyučení	18,3%	20,3%	23,4%	23,2%	17,9%
Vyučení s MZ	19,2%	21,4%	23,5%	21,2%	16,1%
SOŠ s MZ	17,0%	15,2%	16,3%	15,0%	12,2%
Gymnázium	6,6%	7,2%	6,4%	6,1%	4,8%
VOŠ	9,6%	12,9%	13,2%	13,6%	10,9%
Vysokoškoláci	6,2%	8,0%	8,8%	7,7%	5,5%

Srovnáme-li vyhlídky absolventů na uplatnění na trhu práce podle úrovně vzdělání, je zřejmé, že existuje **přímá závislost mezi úrovní vzdělání a uplatnitelností na trhu práce**. (V závislosti na úrovni dosaženého vzdělání je i podíl dlouhodobě nezaměstnaných absolventů.)

5.4 Dlouhodobá nezaměstnanost absolventů škol

Nezaměstnanost patří k průvodním jevům tržní ekonomiky. Nebezpečná je ze sociálního a politického pohledu především nezaměstnanost dlouhodobá. V zemích s vysokou nezaměstnaností a s výrazným podílem dlouhodobě nezaměstnaných (zejména mladých lidí) dochází k projevům sociální nespokojenosti, vzrůstají projevy nevíry v demokratický systém. Dlouhodobá nezaměstnanost s sebou nese několik negativních průvodních jevů:

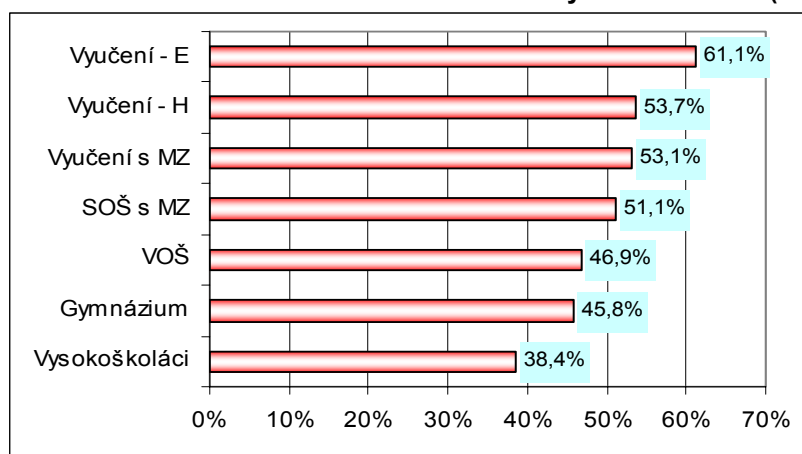
- značné finanční náklady sociálního zabezpečení dlouhodobě nezaměstnaných,
- ekonomické ztráty (jednotlivců i společnosti) v důsledku nezaměstnanosti,
- psychologický dopad – nezaměstnaní se cítí jako osobnosti, které začínají být vylučovány ze společnosti v důsledku vyřazení z trhu práce nebo tím, že jim vstup na tento trh není vůbec umožněn - to se týká zejména absolventů škol.

Dlouhodobá nezaměstnanost je monitorována prostřednictvím ukazatele - **podílu dlouhodobě nezaměstnaných absolventů**, jenž je definován jako podíl absolventů nezaměstnaných déle než šest měsíců k celkovému počtu nezaměstnaných absolventů.

Podíl dlouhodobě nezaměstnaných absolventů se v posledních letech snižoval. Jedním z hlavních důvodů byl postupný přechod úřadů práce na novější přístup k definici nezaměstnaného absolventa, jenž ve vykazování vedl k vyřazení těch absolventů - uchazečů o zaměstnání, kteří byli ze školy déle než dva roky. Tento proces byl ukončen k 1. 1. 2005, takže současné počty lze považovat za korektní¹³.

V rámci kategorií vzdělání se podíl dlouhodobě nezaměstnaných absolventů v dubnu 2005 pohyboval v rozmezí 38 - 61 %. Nízký podíl dlouhodobé nezaměstnanosti je typický pro absolventy vyšší kategorie vzdělání - absolventy gymnázií, absolventy VOŠ a vysokoškoláky. S dlouhodobou nezaměstnaností se potýkají především vyučení.

Obrázek 5.5: Podíl dlouhodobě nezaměstnaných absolventů (duben 2005)

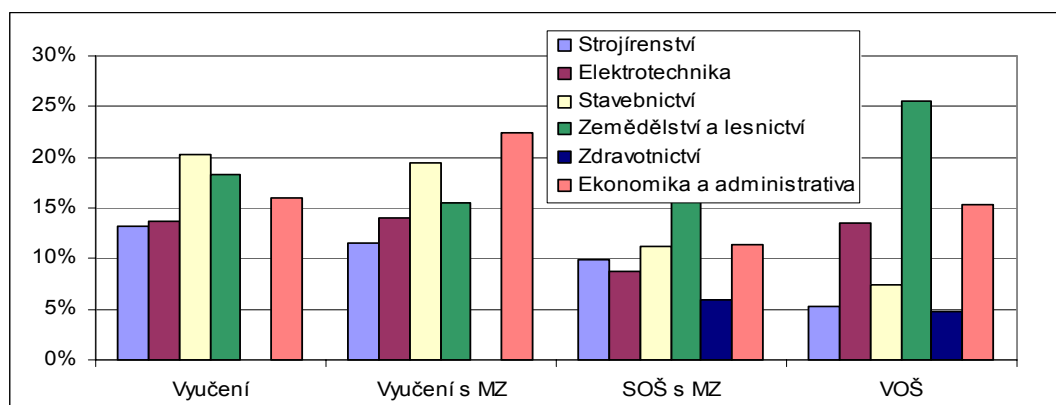
¹³ Časové řady v důsledku uvedené změny neuvádíme.

5.5 Struktura nezaměstnaných absolventů z hlediska profesní skladby

Po ukončení základní školy pokračuje v České republice převážná část populace ve středním vzdělávání. Odborným vzděláváním prochází 80 % žáků – z toho necelých 40 % v učebních a 40 % ve studijních oborech středních odborných škol. Řada zaměstnavatelů si stěžuje na nedostatek pracovníků určitých profesí – mezi jinými například horníků, zedníků, šiček, soustružníků, nástrojářů, zámečníků atd. Hlavním důvodem tohoto nedostatku však není nízký počet absolventů a nesprávně nastavená vzdělanostní struktura školského systému, ale především nezájem mladých lidí studovat tyto obory.

V oborové struktuře připravovaných absolventů vykazují nejnižší hodnoty míry nezaměstnanosti **zdravotnické obory** (míry nezaměstnanosti jsou rovněž nízké u starších ročníků), a to jak v maturitní kategorii vzdělání, tak v oborech VOŠ. Nízké míry nezaměstnanosti již několik let poukazují na potřebu zvýšení počtu absolventů těchto oborů.

Obrázek 5.6: Míry nezaměstnanosti „čerstvých“ absolventů vybraných hlavních skupin oborů v dubnu 2005

Tabulka 5.4: Míry nezaměstnanosti „čerstvých“ absolventů vybraných skupin oborů vzdělání v dubnu 2005

Skupina oborů vzdělání	Vyučení		Vyučení s MZ		SOŠ s MZ		VOŠ	
	NZ(1)	MN(1)	NZ(1)	MN(1)	NZ(1)	MN(1)	NZ(1)	MN(1)
16 Ekologie a ochrana životního prostředí	-	-	-	-	99	20,8%	21	22,3%
23 Strojírenství a strojírenská výroba	956	13,2%	211	11,6%	349	9,9%	4	5,2%
26 Elektrotech., telekom. a výpočet. technika	559	13,6%	436	14,0%	409	8,7%	49	13,5%
31 Textilní výroba a oděvnictví	339	22,8%	89	22,3%	112	15,4%	2	11,8%
36 Stavebnictví, geodézie a kartografie	712	20,2%	59	19,4%	340	11,2%	5	7,5%
41 Zemědělství a lesnictví	592	18,3%	50	15,5%	384	16,1%	38	25,5%
53 Zdravotnictví	-	-	-	-	243	5,9%	74	4,8%
63 Ekonomika a administrativa	116	15,9%	112	22,4%	1064	11,4%	183	15,4%
64 Podnikání v oborech, v odvětvích			618	17,7%	408	17,5%	25	13,1%
69 Osobní a provozní služby	645	19,5%	62	34,8%	-	-	-	-
Celkem	7592	17,9%	2300	16,1%	5195	12,2%	707	10,9%

NZ(1) – počet nezaměstnaných absolventů

MN(1) – míra nezaměstnanosti absolventů

V rámci **strojírenských oborů** je nutné konstatovat výrazné zlepšení situace proti předcházejícím rokům, kdy jejich míra nezaměstnanosti byla podstatně vyšší. Je to dáno rozšířenou nabídkou pracovních míst a skutečností, že v současné době je dokončeno více zahraničních investic, které jednorázově vyžadují větší počet pracovníků.¹⁴ Rovněž se zde projevuje ubývající počet pracovníků s touto kvalifikací ve vyšších věkových kategoriích (jak vlivem odchodů do důchodu, tak změnou kvalifikace). Zároveň není dokončena

¹⁴ Zaměstnavatelé si stále stěžují na nedostatek pracovníků tohoto zaměření. Tento počet je však u mladých lidí primárně ovlivněn především jejich zájmem tyto obory studovat a následně v nich pracovat.

restrukturalizace a v zájmu sociálního smíru jsou udržovány při životě i nerentabilní podniky, které vážou pracovníky právě ve strojírenských profesích.

Jiná situace panuje v rámci **stavebních, zejména učebních oborů**, kde se objevují stále vyšší míry nezaměstnanosti. Tento nepříznivý vývoj zřejmě souvisí se zaměstnáváním levné pracovní síly ze zahraničí a se zaměstnáváním pracovníků načerno, kde někteří z nich mohou být zároveň evidováni na úřadech práce jako nezaměstnaní.

Jako problematická se ukazuje skupina oborů vzdělání 31 **Textilní výroba a oděvnictví**, kde zejména v rámci **učebních oborů** mají mladí lidé s nalezením práce problémy. To souvisí s výrazným omezením textilní výroby, která není schopná konkurovat dovozům levného textilu.

Zvýšené míry nezaměstnanosti u vyučených a vyučených s maturitou jsou rovněž patrné ve skupině oborů vzdělání 69 **Osobní a provozní služby**. V naprosté většině se jedná o přípravu kadeřnic a kosmetiček. Absolventky těchto oborů mají problémy s nalezením zaměstnání, protože zde není dostatečná nabídka pracovních míst, k získání živnostenského listu nemají dostatečnou praxi a navíc mnohým vyhovuje situace, kdy dostávají podporu a přitom se více či méně pohybují v oblasti šedé ekonomiky.

Stále přetrvává nedobrá situace absolventů **zemědělských oborů**, které v posledních letech vykazují zvýšené míry nezaměstnanosti ve všech kategoriích vzdělání. I přes mírné zlepšení u absolventů učebních oborů je trvale vysoká je míra nezaměstnanosti absolventů maturitních oborů SOŠ (kde se vyskytují vysoké počty absolventů) a absolventů VOŠ.

Za hlavní rozpor mezi vzdělávací nabídkou odborného vzdělávání a poptávkou na trhu práce bývá označována „nadprodukce“ absolventů **ekonomických maturitních studijních oborů SOŠ**. Hodnoty míry nezaměstnanosti této kategorie vzdělání však již několik let neukazují, že by nezaměstnanost v těchto oborech byla vysoká, ačkoli je zde připravován vysoký počet absolventů. Jiná situace nastává u vyučených s maturitou a absolventů VOŠ ekonomického zaměření, zde se ukazuje, že absolventi určité problémy s nezaměstnaností mají.

Zvýšené míry nezaměstnanosti v posledních letech vyazuje skupina oborů vzdělání 64 **Podnikání v oborech, v odvětvích**, kde jako nejvíce problematická se jeví situace v kategoriích vzdělání - vyučení s maturitou a maturanti SOŠ. Ještě vyšší jsou však míry nezaměstnanosti absolventů skupiny oborů vzdělání 16 **Ekologie a ochrana životního prostředí**.

5.6 Nezaměstnanost „čerstvých“ absolventů škol v jednotlivých kategoriích vzdělání

5.6.1 Nezaměstnanost absolventů - vyučení

Skupinu vyučených tvoří na trhu práce absolventi běžných učebních oborů SOU kategorie H a absolventi učebních oborů kategorie E, což byly dvou a tříleté obory pro žáky s neukončenou základní školou (obory učilišť) a tříleté obory speciálních škol (obory odborných učilišť)¹⁵. Absolventi běžných učebních oborů SOU kategorie H mají v dubnu 2005 míru nezaměstnanosti zhruba 16,1 % a absolventi učebních oborů v kategorii E 32,6 %. Je tedy patrné, že absolventi oborů kategorie H mají výrazně nižší míru nezaměstnanosti než absolventi učebních oborů v kategorii E. Počet vyučených v kategorii H však mnohonásobně převyšuje počet absolventů v kategorii E. Vliv vyšší nezaměstnanosti absolventů kategorie E na **míru nezaměstnanosti všech vyučených (E + H)** tedy není výrazný, tyto hodnoty **se příliš neliší od míry nezaměstnanosti absolventů kategorie H**.

¹⁵ Novelou starého školského zákona byl umožněn vstup žákům s neukončenou základní školou do běžných tříletých oborů (SOU) a žákům s úspěšně ukončenou základní školou do oborů učilišť i odborných učilišť.

Od roku 2000 můžeme pozorovat pozvolný nárůst absolventů s výučním listem. V roce 2000 absolvovalo celkově v kategoriích E+H 42 270 vyučených, v roce 2001 - 43 870 vyučených, v roce 2002 se jednalo o 44 483 a v roce 2003 o 45 048 vyučených. V roce 2004 došlo k mírnému poklesu počtu těchto absolventů na 42 421 (z toho 37 688 v kategorii H). V roce 2005 se očekává opětovný mírný pokles (počet žáků v posledních ročnících studia v kategorii E+H byl ve školním roce 2004/2005 zhruba o 1 650 žáků nižší oproti školnímu roku 2003/2004).

Nejvyšší počty absolventů kategorie E+H byly ve školním roce 2003/2004 připravovány ve skupinách oborů 65 Gastronomie, hotelnictví, turismus (20,7 %), 23 Strojírenství a strojírenská výroba (17,1 %), 26 Elektrotechnika, telekomunikace a výpočetní technika (9,7 %), 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie (8,3 %), 69 Osobní a provozní služby (7,8 %), 66 Obchod (7,7 %), 41 Zemědělství a lesnictví (7,6 %) a 33 Zpracování dřeva a výroba hudebních nástrojů (7,5 %); z výše uvedených skupin oborů vycházelo 86,3 % vyučených kategorií E+H.

5.6.2 Nezaměstnanost absolventů - vyučení (kategorie vzdělání H)

Míra nezaměstnanosti vyučených absolventů kategorie H v roce po absolvování vykazuje pokles z hodnoty 21,1 % v dubnu 2004 na 16,1 % v dubnu 2005. Průměrná hodnota za čtyři předchozí roky činila 19,9 %. Důvody tohoto výrazného poklesu jsou analyzovány v kap. 3.2.

Nejvyšší míry nezaměstnanosti absolventů kategorie H v dubnu 2005 jsou charakteristické zejména pro skupiny oborů vzdělání 37 Doprava a spoje, 65 Gastronomie, hotelnictví, turismus, 31 Textilní výroba a oděvnictví a 69 Osobní a provozní služby.

Nejnižší míry nezaměstnanosti absolventů kategorie H v dubnu 2005 dosahují a relativně snadnější uplatnění na trhu práce naleznou absolventi skupin oborů vzdělání 21 Hornictví, hutnictví a slévárenství, 82 Umění a užité umění a absolventi druhé nejpočetnější skupiny oborů vzdělání kategorie H - 23 Strojírenství a strojírenská výroba.

Hornictví, hutnictví a slévárenství je skupina oborů vzdělání připravující pro profese, které byly velmi poznamenány restrukturalizací průmyslu a propouštěním. Počty absolventů v nich výrazně klesly. V současné době se objevuje v těchto profesích zájem o pracovníky, ti však nemají zájem o práci v oboru, který museli opustit. Proto zde nacházejí snadněji uplatnění absolventi a proti devadesátým letům je jejich míra nezaměstnanosti výrazně nižší.

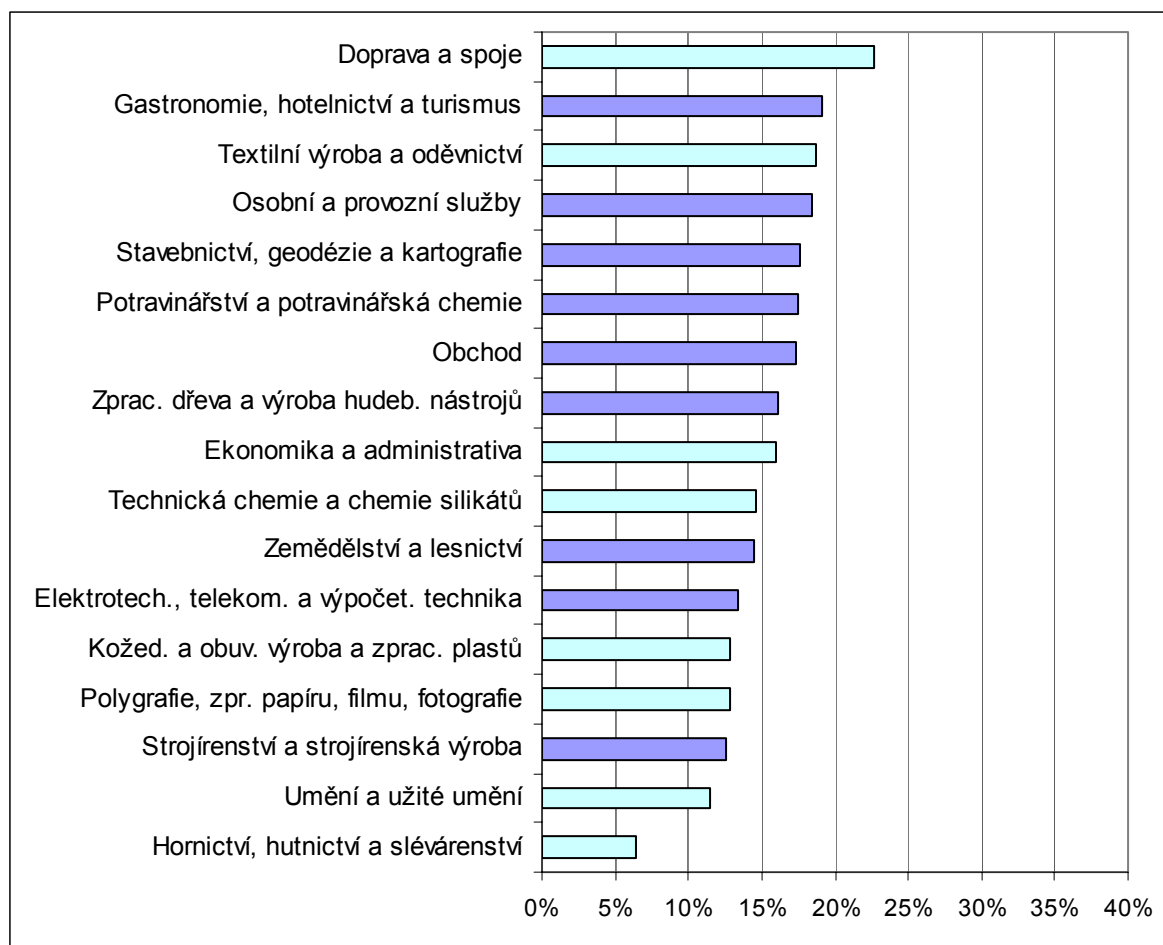
Podrobnější údaje o situaci a vývoji nezaměstnanosti absolventů jednotlivých kategorií vzdělání poskytuje vždy graf a tabulka¹⁶, kde jsou z hlediska členění podle skupin oborů vzdělání uvedeny tyto skutečnosti:

1. **počet absolventů** za červen 2004, **počet nezaměstnaných absolventů** a **míra nezaměstnanosti absolventů**¹⁷ v dubnu 2005,
2. **pořadí skupin oborů vzdělání** (vyjádřeno tabulkově i graficky) **podle míry nezaměstnanosti absolventů** v dubnu 2005,
3. **změna v pořadí skupin oborů vzdělání** [Vývoj] - srovnání pořadí skupin oborů vzdělání podle míry nezaměstnanosti absolventů v dubnu 2005 s pořadím podle průměrné míry nezaměstnanosti absolventů za čtyři předchozí roky (duben 2001–2004).

¹⁶ Při malém počtu absolventů jsou údaje za jeden rok značně citlivé na případné chybné údaje v databázích.

¹⁷ Míru nezaměstnanosti absolventů dané skupiny oborů vzdělání získáte, když vydělíte počet nezaměstnaných absolventů počtem absolventů dané skupiny oborů vzdělání.

Obrázek 5.7: Míra nezaměstnanosti absolventů: vyučení, duben 2005, kategorie H

Pozn.: Tmavé pozadí označuje skupiny oborů, které měly v roce 2004 v dané kategorii vzdělání více než 1 800 absolventů.

Tabulka 5.5: Přehled o nezaměstnanosti absolventů: vyučení, duben 2005, kategorie H

Skupina oborů vzdělání	Počet absolventů (2004)	Počet nezaměstnaných absolventů	Míra nezaměstnanosti absolventů v %	Pořadí podle míry nezaměstnanosti	
				2005	Vývoj
21 Hornictví, hutnictví a slévárenství	93	6	6,5%	1	□
23 Strojírenství a strojírenská výroba	6920	869	12,6%	3	↗↗
26 Elektrotech., telekom. a výpočet. technika	4032	540	13,4%	6	□
28 Technická chemie a chemie silikátů	349	51	14,6%	8	□
29 Potravinářství a potravinářská chemie	1811	316	17,4%	12	↗
31 Textilní výroba a oděvnictví	1220	228	18,7%	15	↗↗
32 Kožed. a obuv. výroba a zprac. plastů	39	5	12,8%	4-5	↗↗
33 Zprac. dřeva a výroba hudeb. nástrojů	2838	456	16,1%	10	□
34 Polygrafie, zpr. papíru, filmu, fotografie	462	59	12,8%	4-5	□
36 Stavebnictví, geodézie a kartografie	2778	490	17,6%	13	↗
37 Doprava a spoje	53	12	22,6%	17	↗↗
41 Zemědělství a lesnictví	2467	356	14,4%	7	↗
63 Ekonomika a administrativa	729	116	15,9%	9	↗
65 Gastronomie, hotelnictví a turismus	7313	1394	19,1%	16	□
66 Obchod	3138	542	17,3%	11	↗
69 Osobní a provozní služby	3099	570	18,4%	14	↗
82 Umění a užité umění	347	40	11,5%	2	□
Celkem H	37688	6050	16,1%	-	-

Vysvětlivky k tabulce 5.5 a tabulkám 5.6 - 5.9

Pořadí podle míry nezaměstnanosti „2005“ - jedná se o vzestupné seřazení skupin oborů vzdělání podle míry nezaměstnanosti absolventů od nejnižší hodnoty (označení 1) po nejvyšší.

Pořadí podle míry nezaměstnanosti „Vývoj“ - jedná se o srovnání „Pořadí podle míry nezaměstnanosti 2005“ s pořadím skupin oborů vzdělání podle průměrné míry nezaměstnanosti absolventů za čtyři předchozí roky (duben 2001 - 2004).

Vývoj pořadí v letech 2001 až 2004	
↗↗	výrazné zhoršení - posun o 5 a více příček
↗	zhoršení - posun o 2 až 4 příčky
□	zanedbatelná změna
↘	zlepšení - posun o 2 až 4 příčky
↘↘	výrazné zlepšení - posun o 5 a více příček

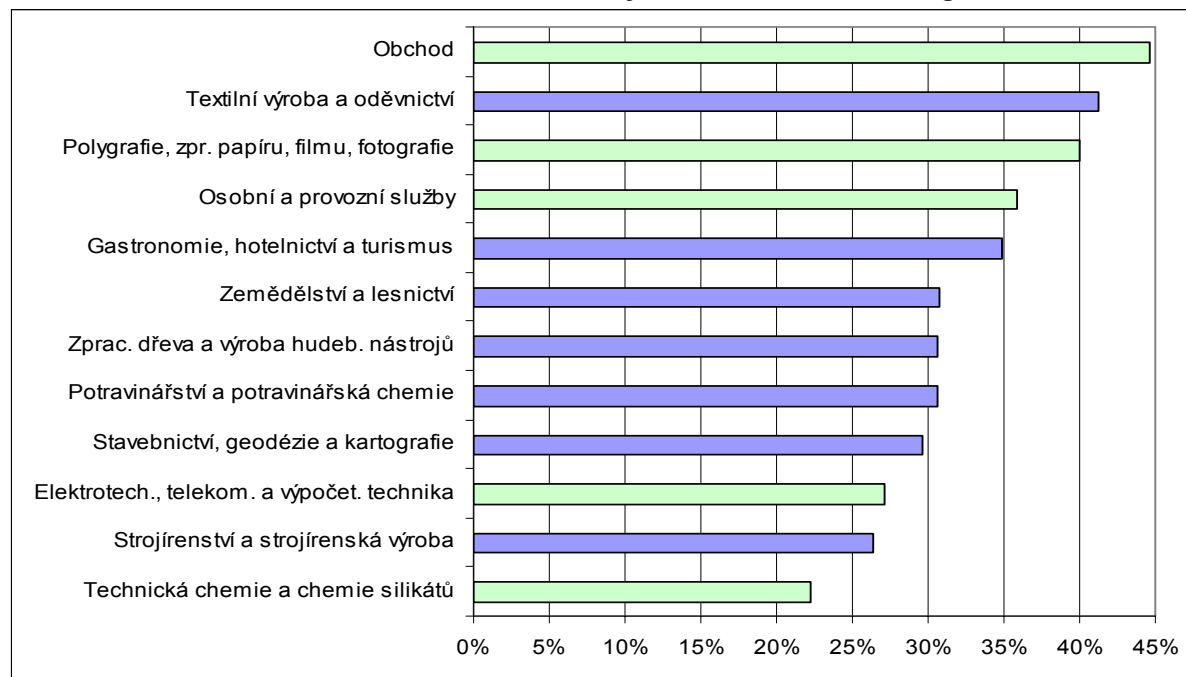
5.6.3 Nezaměstnanost absolventů - vyučení (kategorie vzdělání E)

Míra nezaměstnanosti vyučených absolventů kategorie E v roce po absolvování vykazuje pokles z hodnoty 39,1 % v dubnu 2004 na 32,6 % v dubnu 2005. Průměrná hodnota za čtyři předchozí roky činila 32,0 %.

Nejvyšší míry nezaměstnanosti absolventů kategorie E jsou charakteristické zejména pro skupiny oborů vzdělání 66 Obchod, 31 Textilní výroba a oděvnictví a 34 Polygrafie, zpracování papíru, filmu a fotografie. Rovněž vysoká je míra nezaměstnanosti u skupiny oborů 69 Osobní a provozní služby a u skupiny oborů vzdělání s nejvyšším počtem absolventů (v kategorii E) - 65 Gastronomie, hotelnictví, turismus - která v dubnu 2005 vykazovala 34,8 procentní míru nezaměstnanosti.

Nejnižší míry nezaměstnanosti absolventů kategorie E dosahují a relativně snadnější uplatnění na trhu práce naleznou absolventi skupin oborů vzdělání 28 Technická chemie a chemie silikátů, 23 Strojírenství a strojírenská výroba a 26 Elektrotechnika, telekomunikace a výpočetní technika.

Obrázek 5.8: Míra nezaměstnanosti absolventů: vyučení, duben 2005, kategorie E

Pozn.: Tmavé pozadí označuje skupiny oborů vzdělání, které měly v roce 2004 v dané kategorii vzdělání více než 250 absolventů.

Tabulka 5.6: Přehled o nezaměstnanosti absolventů: vyučení, duben 2005, kategorie E

Skupina oborů vzdělání	Počet absolventů (2004)	Počet nezaměstnaných absolventů	Míra nezaměstnanosti absolventů v %	Pořadí podle míry nezaměstnanosti	
				2005	Vývoj
23 Strojírenství a strojírenská výroba	330	87	26,4%	2	↘
26 Elektrotech., telekom. a výpočet. technika	70	19	27,1%	3	□
28 Technická chemie a chemie silikátů	54	12	22,2%	1	↘↘
29 Potravinářství a potravinářská chemie	340	104	30,6%	5-6	↗
31 Textilní výroba a oděvnictví	269	111	41,3%	11	↗↗
33 Zprac. dřeva a výroba hudeb. nástrojů	343	105	30,6%	5-6	□
34 Polygrafie, zpr. papíru, filmu, fotografie	20	8	40,0%	10	□
36 Stavebnictví, geodézie a kartografie	748	222	29,7%	4	↘
41 Zemědělství a lesnictví	766	236	30,8%	7	↗
65 Gastronomie, hotelnictví a turismus	1452	506	34,8%	8	↘
66 Obchod	121	54	44,6%	12	□
69 Osobní a provozní služby	209	75	35,9%	9	↘
Celkem E	4733	1542	32,6%	-	-

5.6.4 Nezaměstnanost absolventů - vyučení s maturitou (kategorie vzdělání L)

V této kategorii vzdělání jsou zařazeni absolventi dvou vzdělávacích cest. Jednak jsou to absolventi studijních oborů SOU, což jsou 4leté obory středních odborných učilišť zakončené maturitní zkouškou (absolvent neobdrží výuční list, ale koncepce vzdělávání je taková, že podíl odborného výcviku je prakticky stejný jako ve 3letém učebním oboru - absolvent je tedy fakticky vyučen, připraven pro uplatnění v dělnickém povolání), a jednak to jsou absolventi, kteří se připravovali v nástavbovém studiu pro absolventy učebních oborů - kde získávají po vyučení maturitní vzdělání.

V roce 2000 absolvovalo celkově 11 924 vyučených s maturitou, v roce 2001 se jednalo o 4 684 vyučených s maturitou¹⁸. V roce 2002 absolvovalo 13 108, v roce 2003 - 13 692 a v roce 2004 - 14 294 vyučených s maturitou. Proti roku 2000 můžeme tedy pozorovat nárůst absolventů této kategorie vzdělání, který lze rovněž předpokládat i v roce 2005 (počet žáků v posledních ročnících studia v kategorii L¹⁹ byl ve školním roce 2004/2005 zhruba o 300 žáků vyšší oproti školnímu roku 2003/2004).

Nejvyšší počty absolventů vyučených s maturitou byly ve školním roce 2003/2004 připravovány ve skupinách oborů 64 Podnikání v oborech, v odvětvích (24,4 %), 26 Elektrotechnika, telekomunikace a výpočetní technika (21,8 %), 23 Strojírenství a strojírenská výroba (12,8 %), 66 Obchod (10,6 %) a 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus (7,6 %); z výše uvedených skupin oborů vycházelo 77,1 % vyučených s maturitou.

Míra nezaměstnanosti vyučených absolventů s maturitou v roce po absolvování vykazuje pokles z hodnoty 21,2 % v dubnu 2004 na 16,1 % v dubnu 2005. Průměrná hodnota za čtyři předchozí roky činila 21,4 %.

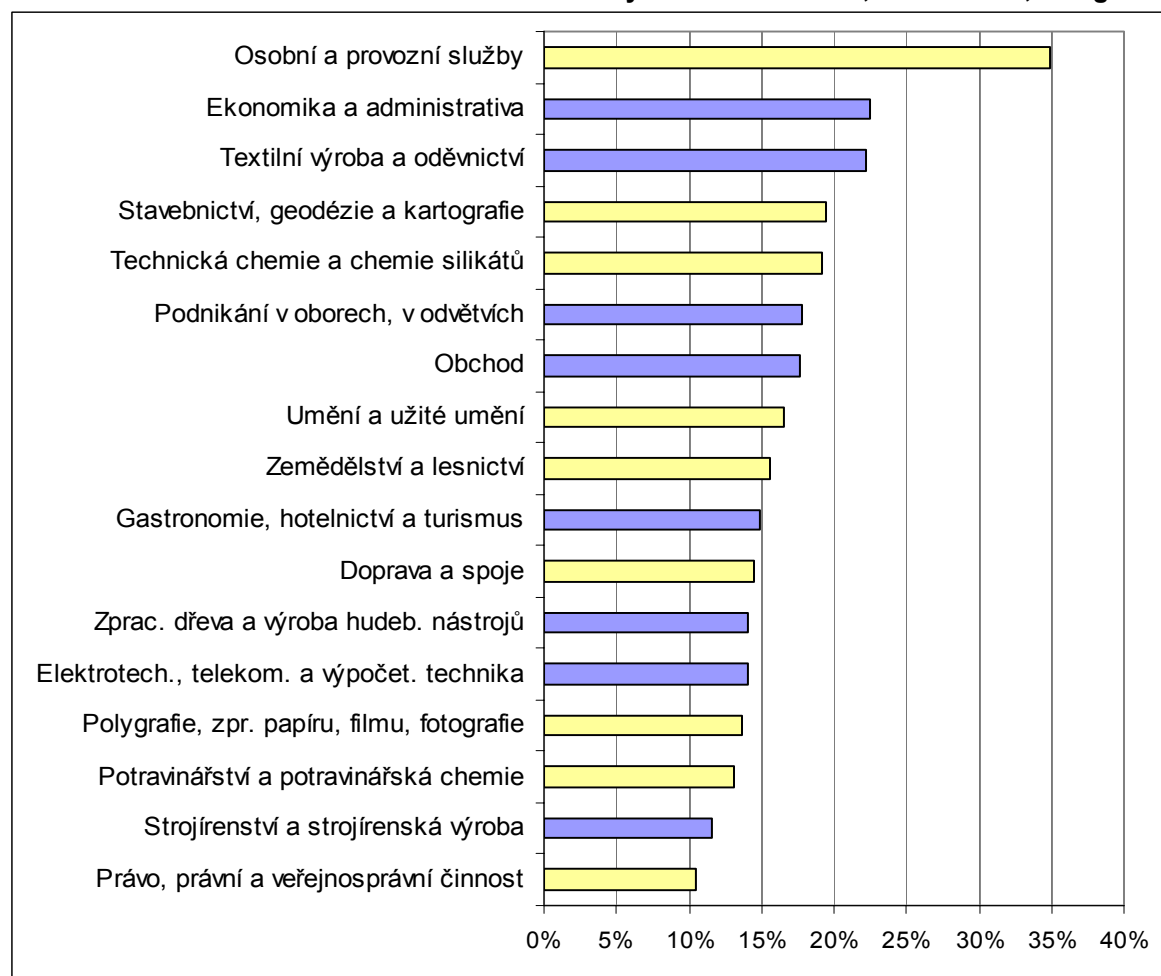
Nejvyšší míry nezaměstnanosti absolventů v dubnu 2005 jsou charakteristické zejména pro skupiny oborů vzdělání 69 Osobní a provozní služby, 63 Ekonomika a administrativa a 31 Textilní výroba a oděvnictví.

Nejnižší míry nezaměstnanosti absolventů v dubnu 2005 dosahují a na trhu práce naleznou rychleji uplatnění absolventi skupin oborů vzdělání 68 Právo, právní a veřejnosprávní činnost (malý počet absolventů připravovaných pro policejní službu) a 23 Strojírenství a strojírenská výroba.

¹⁸ V důsledku zavedení povinné devítileté školní docházky v roce 1996 byl v roce 2001 v nástavbovém studiu jen velmi malý počet absolventů.

¹⁹ Zvyšují se zejména počty absolventů nástavbového studia.

Obrázek 5.9: Míra nezaměstnanosti absolventů: vyučení s maturitou, duben 2005, kategorie L

Pozn.: Tmavé pozadí označuje skupiny oborů vzdělání, které měly v roce 2004 v dané kategorii vzdělání více než 400 absolventů.

Tabulka 5.7: Přehled o nezaměstnanosti absolventů: vyučení s maturitou, duben 2005, kateg. L

Skupina oborů vzdělání	Počet absolventů (2004)	Počet nezaměstnaných absolventů	Míra nezaměstnanosti absolventů v %	Pořadí podle míry nezaměstnanosti	
				2005	Vývoj
23 Strojírenství a strojírenská výroba	3113	436	11,6%	2	↔↔
26 Elektrotech., telekom. a výpočet. technika	3113	436	14,0%	5-6	↔↔
28 Technická chemie a chemie silikátů	151	29	19,2%	13	↗↗
29 Potravinářství a potravinářská chemie	107	14	13,1%	3	□
31 Textilní výroba a oděvnictví	400	89	22,3%	15	↗↗
33 Zprac. dřeva a výroba hudeb. nástrojů	463	65	14,0%	5-6	↔
34 Polygrafie, zpr. papíru, filmu, fotografie	110	15	13,6%	4	↗
36 Stavebnictví, geodézie a kartografie	304	59	19,4%	14	□
37 Doprava a spoje	283	41	14,5%	7	↗
41 Zemědělství a lesnictví	322	50	15,5%	9	↔↔
63 Ekonomika a administrativa	499	112	22,4%	16	↗↗
64 Podnikání v oborech, v odvětvích	3484	618	17,7%	11-12	□
65 Gastronomie, hotelnictví a turismus	1092	162	14,8%	8	↗
66 Obchod	1513	268	17,7%	11-12	□
68 Právo, právní a veřejnosprávní činnost	48	5	10,4%	1	↔↔
69 Osobní a provozní služby	178	62	34,8%	17	□
82 Umění a užité umění	370	61	16,5%	10	↗↗
Celkem L	14294	2300	16,1%	-	-

5.6.5 Nezaměstnanost absolventů - absolventi maturitních oborů SOŠ (kategorie vzdělání M)

V této kategorii vzdělání jsou zařazeni absolventi studijních oborů SOŠ s maturitou, kteří se připravovali ve 4letých studijních oborech SOŠ a po absolvování získali maturitní vysvědčení. Ze všech kategorií středoškolského vzdělání se nejvyšší počet absolventů nachází v této kategorii vzdělání.

V roce 2000 ukončilo studium na SOŠ s maturitou celkem 11 267²⁰ absolventů. V roce 2001 se jednalo o 45 537 absolventů, v roce 2002 o 42 428 a v roce 2003 o 41 987 maturantů. Od roku 2001 docházelo k mírnému poklesu absolventů této kategorie vzdělání, který byl v roce 2004 vystřídán mírným nárůstem na 42 687 absolventů. V roce 2005 se očekává opětovný nárůst (počet žáků v posledních ročnících studia v kategorii M byl ve školním roce 2004/2005 zhruba o 2 200 vyšší oproti školnímu roku 2003/2004).

Nejvyšší počty absolventů maturitních oborů SOŠ byly ve školním roce 2003/2004 připravovány ve skupinách oborů 63 Ekonomika a administrativa (21,9 %), 26 Elektrotechnika, telekomunikace a výpočetní technika (11,0 %), 53 Zdravotnictví (9,7 %), 23 Strojírenství a strojírenská výroba (8,2 %), 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie (7,1 %), 65 Gastronomie, hotelnictví, turismus (6,6 %), 41 Zemědělství a lesnictví (5,6 %) a 64 Podnikání v oborech, v odvětvích (5,5 %); z výše uvedených skupin oborů vycházelo 75,6 % absolventů maturitních oborů SOŠ.

Míra nezaměstnanosti absolventů maturitních oborů SOŠ v roce po absolvování vykazuje pokles z hodnoty 15,0 % v dubnu 2004 na 12,2 % v dubnu 2005. Průměrná hodnota za čtyři předchozí roky činila 15,6 %. Důvody a souvislosti tohoto poklesu jsou analyzovány v kap. 3.2.

Nejvyšší míry nezaměstnanosti absolventů v dubnu 2005 jsou charakteristické zejména pro skupiny oborů vzdělání 32 Kožedělná a obuvnická výroba a zpracování plastů, 16 Ekologie a ochrana životního prostředí, 43 Veterinářství a veterinární prevence, 72 Publicistika, knihovnictví a informatika a 64 Podnikání v oborech, v odvětvích. Zvýšené míry nezaměstnanosti absolventů vykazují skupiny 41 Zemědělství a lesnictví, 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus, 31 Textilní výroba a oděvnictví a 68 Právo, právní a veřejnosprávní činnost.

Nejnižší míry nezaměstnanosti absolventů v dubnu 2005 dosahují a na trhu práce naleznou rychleji uplatnění absolventi skupiny oborů vzdělání 53 Zdravotnictví, kde jsou trvale dosahovány výrazně nižší hodnoty než u ostatních skupin, další v pořadí jsou skupiny 78 Obecně odborná příprava, 26 Elektrotechnika, telekomunikace a výpočetní technika a 21 Hornictví, hutnictví a slévárenství.

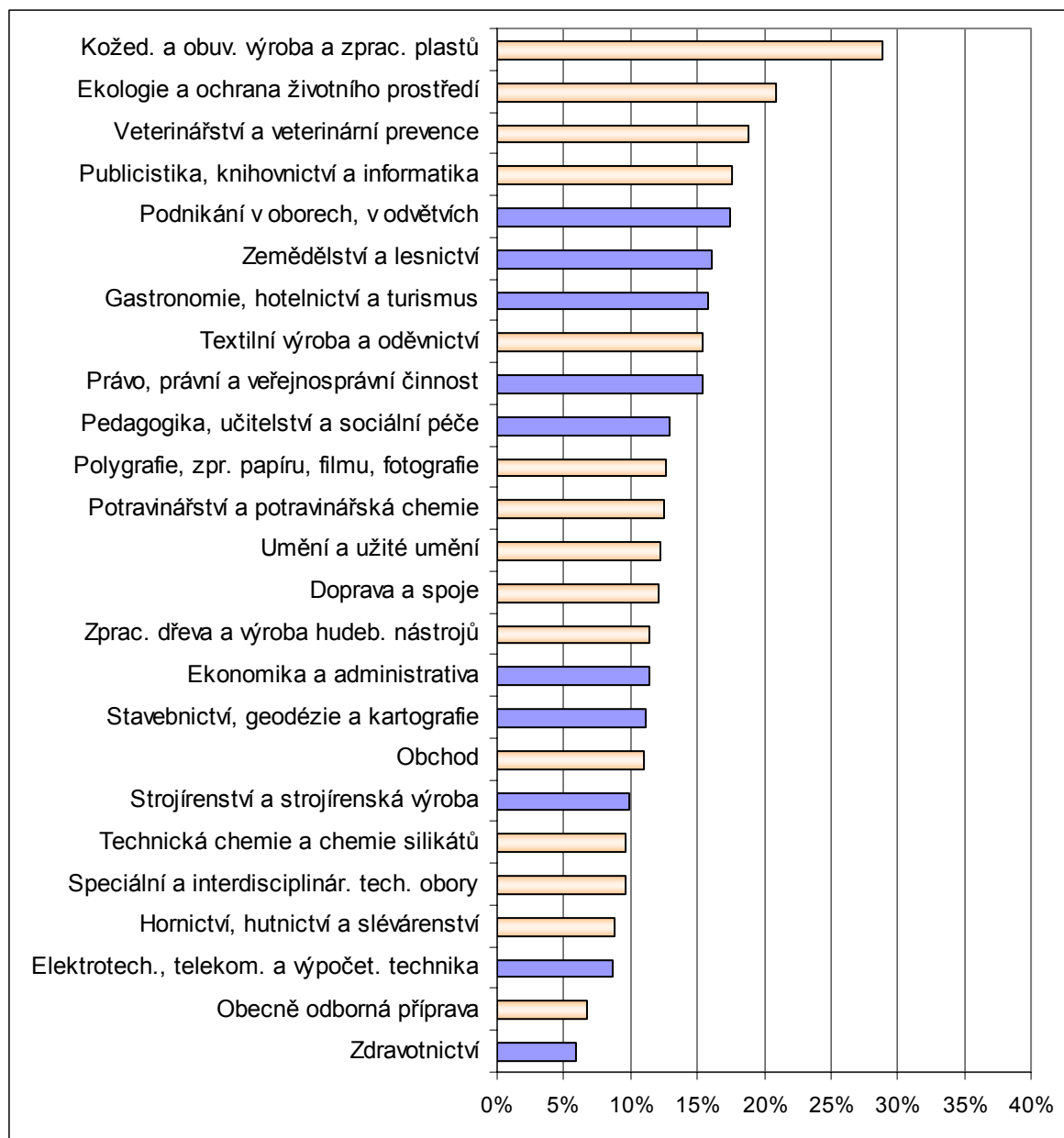
Hornictví, hutnictví a slévárenství je skupina oborů vzdělání připravující pro profese, které byly velmi poznamenány restrukturalizací průmyslu a propouštěním. Počty absolventů v nich výrazně klesly. V současné době se objevuje v těchto profesích zájem o pracovníky, ti však nemají zájem o práci v oboru, který museli opustit. Proto zde nacházejí snadněji uplatnění absolventi a proti devadesátým letům je jejich míra nezaměstnanosti výrazně nižší.

Nejpočetnější skupina absolventů maturitních oborů SOŠ 63 Ekonomika a administrativa představuje zároveň nejpočetnější skupinu nezaměstnaných absolventů maturitních oborů evidovaných na úřadech práce. To však ještě neznamená, že jejich situace je závažná. Dokladem toho je její zařazení mezi skupiny oborů s nízkou mírou nezaměstnanosti. Úřady práce často vnímají absolventy obchodních akademií jako problematickou skupinu, důvodem těchto úvah je především to, že vycházejí z již zmiňovaného vysokého počtu nezaměstnaných. Velké procento jich většinou nachází práci poměrně snadno a pokud jsou

²⁰ V roce 2000 se jednalo o výjimečně nízký počet absolventů SOŠ, který byl způsoben zavedením povinné devítileté školní docházky v roce 1996.

ostatní evidováni jako uchazeči o zaměstnání, tak jsou následně poměrně snadno absorbováni trhem práce.

Obrázek 5.10: Míra nezaměstnanosti absolventů: SOŠ s maturitou, duben 2005, kategorie M

Pozn.: Tmavé pozadí označuje skupiny oborů vzdělání, které měly v roce 2004 v dané kategorii vzdělání více než 1 500 absolventů.

Tabulka 5.8: Přehled o nezaměstnanosti absolventů: SOŠ s maturitou, duben 2005, kategorie M

Skupina oborů vzdělání	Počet absolventů (2004)	Počet nezaměstnaných absolventů	Míra nezaměstnanosti absolventů v %	Pořadí podle míry nezaměstnanosti	
				2005	Vývoj
16 Ekologie a ochrana životního prostředí	475	99	20,8%	24	□
21 Hornictví, hutnictví a slévárnictví	91	8	8,8%	4	↗↘
23 Strojírenství a strojírenská výroba	3509	349	9,9%	7	↗
26 Elektrotech., telekom. a výpočet. technika	4701	409	8,7%	3	□
28 Technická chemie a chemie silikátů	698	67	9,6%	5-6	↗
29 Potravinářství a potravinářská chemie	425	53	12,5%	14	↗↗
31 Textilní výroba a oděvnictví	729	112	15,4%	18	↗
32 Kožed. a obuv. výroba a zprac. plastů	52	15	28,8%	25	□
33 Zprac. dřeva a výroba hudeb. nástrojů	341	39	11,4%	10-11	□
34 Polygrafie, zpr. papíru, filmu, fotografie	230	29	12,6%	15	↗↗
36 Stavebnictví, geodézie a kartografie	3044	340	11,2%	9	↗
37 Doprava a spoje	1004	121	12,1%	12	↗
39 Speciální a interdisciplinár. tech. obory	198	19	9,6%	5-6	↗↗
41 Zemědělství a lesnictví	2378	384	16,1%	20	□
43 Veterinářství a veterinární prevence	228	43	18,9%	23	↗↗
53 Zdravotnictví	4134	243	5,9%	1	□
63 Ekonomika a administrativa	9363	1064	11,4%	10-11	↗↗
64 Podnikání v oborech, v odvětvích	2333	408	17,5%	21-22	□
65 Gastronomie, hotelnictví a turismus	2802	443	15,8%	19	↗↗
66 Obchod	128	14	10,9%	8	↗
68 Právo, právní a veřejnosprávní činnost	1507	231	15,3%	17	↗↗
72 Publicistika, knihovnictví a informatika	114	20	17,5%	21-22	↗
75 Pedagogika, učitelství a sociální péče	2018	260	12,9%	16	□
78 Obecně odborná příprava	1060	72	6,8%	2	↗↗
82 Umění a užité umění	1108	136	12,3%	13	↗↗
Celkem M	42687	5195	12,2%	-	-

5.6.6 Nezaměstnanost absolventů - absolventi VOŠ (kategorie vzdělání N)

V této kategorii vzdělání jsou zařazeni absolventi, kteří se připravovali ve dvou až tříapůlletých studijních oborech VOŠ. Jedná se o historicky nejmladší kategorii vzdělání, ve které se vyšší počty absolventů začaly objevovat v roce 1998. Do této kategorie přísluší i relativně malý počet absolventů konzervatoří.

V roce 2000 absolvovalo celkově 7 904 absolventů VOŠ. V roce 2001 se jednalo o 7 886 absolventů VOŠ, v roce 2002 o 6 909 a v roce 2003 o 5 103 absolventů VOŠ. V porovnání s rokem 2001 došlo k poměrně velkému poklesu absolventů této kategorie vzdělání, který byl dozvukem zavedení povinné devítileté školní docházky v roce 1996. Od roku 2004 dochází k opětovnému nárůstu na 6 495 absolventů, ten bude v roce 2005 pokračovat (počet žáků v posledních ročnících studia v kategorii N byl ve školním roce 2004/2005 zhruba o 700 žáků vyšší oproti školnímu roku 2003/2004).

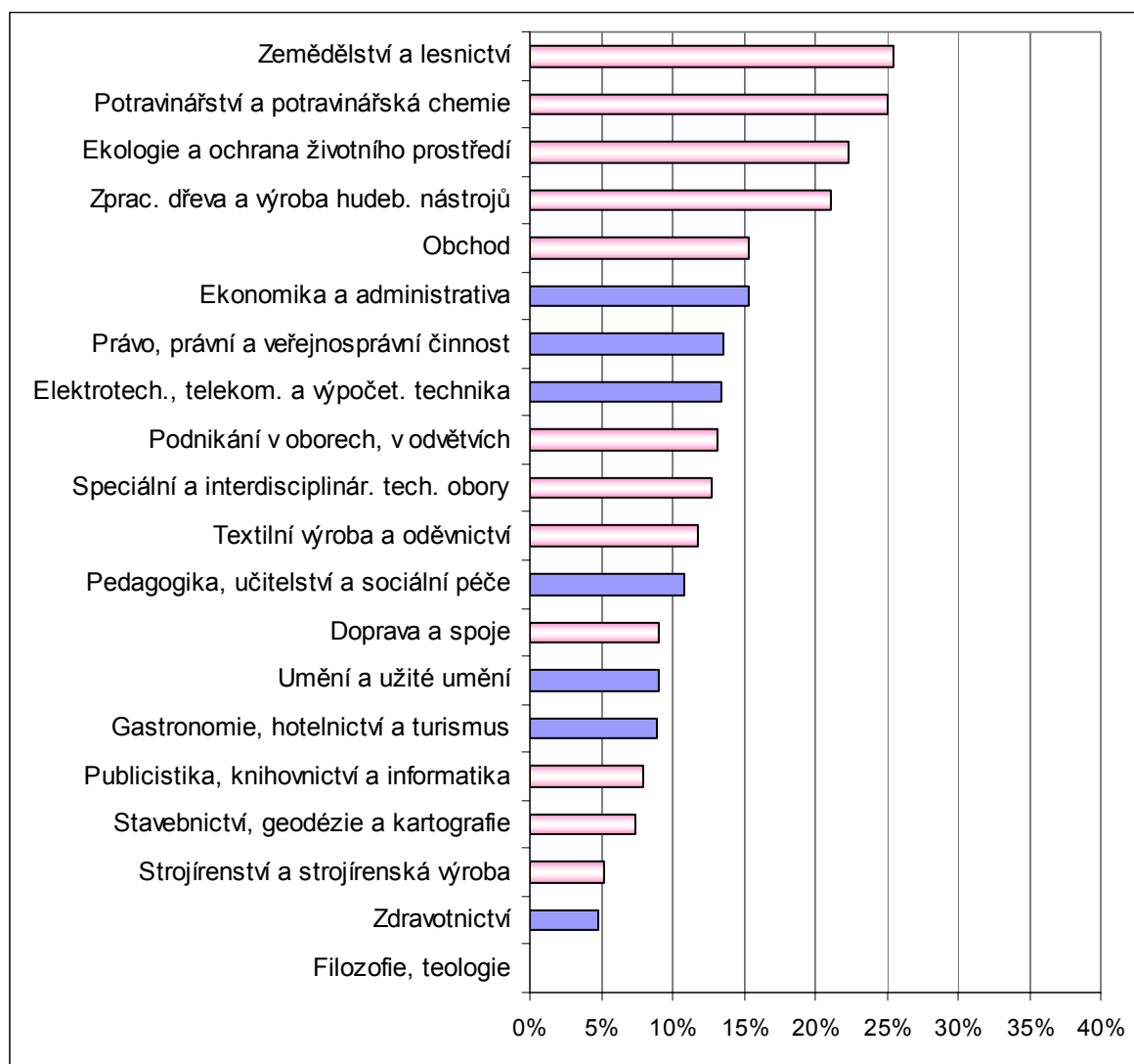
Nejvyšší počty absolventů VOŠ byly ve školním roce 2003/2004 připravovány ve skupinách oborů 53 Zdravotnictví (23,7 %), 63 Ekonomika a administrativa (18,3 %), 75 Pedagogika, učitelství a sociální péče (11,8 %), 82 Umění a užité umění (9,7 %), 65 Gastronomie, hotelnictví, turismus (8,5 %), 68 Právo, právní a veřejnosprávní činnost (7,1 %) a 26 Elektrotechnika, telekomunikace a výpočetní technika (5,6 %); z výše uvedených skupin oborů vycházelo 84,8 % absolventů.

Míra nezaměstnanosti absolventů VOŠ v roce po absolvování vykazuje pokles z hodnoty 13,6 % v dubnu 2004 na 10,6 % v dubnu 2005. Průměrná hodnota za čtyři předchozí roky činila 12,2 %.

Nejvyšší míry nezaměstnanosti absolventů jsou v dubnu 2005 charakteristické zejména pro skupiny oborů vzdělání 41 Zemědělství a lesnictví, 29 Potravinářství a potravinářská chemie, 16 Ekologie a ochrana životního prostředí a 33 Zpracování dřeva a výroba hudebních nástrojů.

Nejnižší míry nezaměstnanosti absolventů v dubnu 2005 dosahují a relativně rychleji nalézají uplatnění na trhu práce absolventi skupiny oborů vzdělání 61 Filozofie, teologie (24 absolventů, kteří nehledají uplatnění na trhu práce), 53 Zdravotnictví, 23 Strojírenství a strojírenská výroba, 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie a 72 Publicistika, knihovnictví a informatika.

Obrázek 5.11: Míra nezaměstnanosti absolventů: VOŠ, duben 2005, kategorie N

Pozn.: Tmavé pozadí označuje skupiny oborů vzdělání, které měly v roce 2004 v dané kategorii vzdělání více než 250 absolventů.

Tabulka 5.9: Přehled o nezaměstnanosti absolventů: VOŠ, duben 2005, kategorie N

Skupina oborů vzdělání	Počet absolventů (2004)	Počet nezaměstnaných absolventů	Míra nezaměstnanosti absolventů v %	Pořadí podle míry nezaměstnanosti	
				2005	Vývoj
16 Ekologie a ochrana životního prostředí	94	21	22,3%	18	↗↗
23 Strojírenství a strojírenská výroba	77	4	5,2%	3	↘↘
26 Elektrotech., telekom. a výpočet. technika	364	49	13,5%	13	□
29 Potravinářství a potravinářská chemie	36	9	25,0%	19	↗
31 Textilní výroba a oděvnictví	17	2	11,8%	10	↘↘
33 Zprac. dřeva a výroba hudeb. nástrojů	19	4	21,1%	17	↗↗
36 Stavebnictví, geodézie a kartografie	67	5	7,5%	4	↘↘
37 Doprava a spoje	22	2	9,1%	8	↘↘
39 Speciální a interdisciplinár. tech. obory	55	7	12,7%	11	↗
41 Zemědělství a lesnictví	149	38	25,5%	20	↗
53 Zdravotnictví	1542	74	4,8%	2	□
61 Filozofie, teologie	24	0	0,0%	1	↘
63 Ekonomika a administrativa	1190	183	15,4%	15-16	↗↗
64 Podnikání v oborech, v odvětvích	191	25	13,1%	12	↗
65 Gastronomie, hotelnictví a turismus	549	49	8,9%	6	□
66 Obchod	26	4	15,4%	15-16	↗
68 Právo, právní a veřejnosprávní činnost	463	63	13,6%	14	↗↗
72 Publicistika, knihovnictví a informatika	213	17	8,0%	5	↘↘
75 Pedagogika, učitelství a sociální péče	765	83	10,8%	9	↗↗
82 Umění a užité umění	632	57	9,0%	7	↗
Celkem N	6495	707	10,9%	-	-

5.6.7 Nezaměstnanost absolventů - absolventi VŠ (kategorie vzdělání R, T, V)

V této kategorii vzdělání jsou uváděny údaje o absolventech, kteří se připravovali v prezenční (denní) formě v bakalářském, magisterském, navazujícím magisterském nebo doktorském studiu a mají občanství ČR. Protože tato publikace je zaměřena na analýzu uplatnění absolventů středoškolského vzdělání na trhu práce, jsou dále uvedené údaje o kategorii vysokoškolského vzdělání pouze doplňkem celkového obrazu situace absolventů na trhu práce.

V roce 2000 absolvovalo celkově 24 393 studentů VŠ. V roce 2001 se jednalo o 25 298 absolventů, v roce 2002 o 26 273, v roce 2003 o 26 440 a v roce 2004 o 29 022 absolventů VŠ²¹. Od roku 2000 můžeme tedy pozorovat pozvolný nárůst absolventů této kategorie vzdělání.

Nejvyšší počty absolventů VŠ byly ve školním roce 2003/2004 připravovány ve skupinách studijních programů Technické vědy a nauky (25,4 %), Ekonomické vědy a nauky (23,2 %), Humanitní a společenské vědy a nauky (12,9 %), Pedagogika, učitelství a sociální péče (12,0 %).

Míra nezaměstnanosti absolventů VŠ v roce po absolvování vykazuje pokles z hodnoty 7,7 % v dubnu 2004 na 5,5 % v dubnu 2005. Průměrná hodnota za čtyři předchozí roky činila 7,7 %.

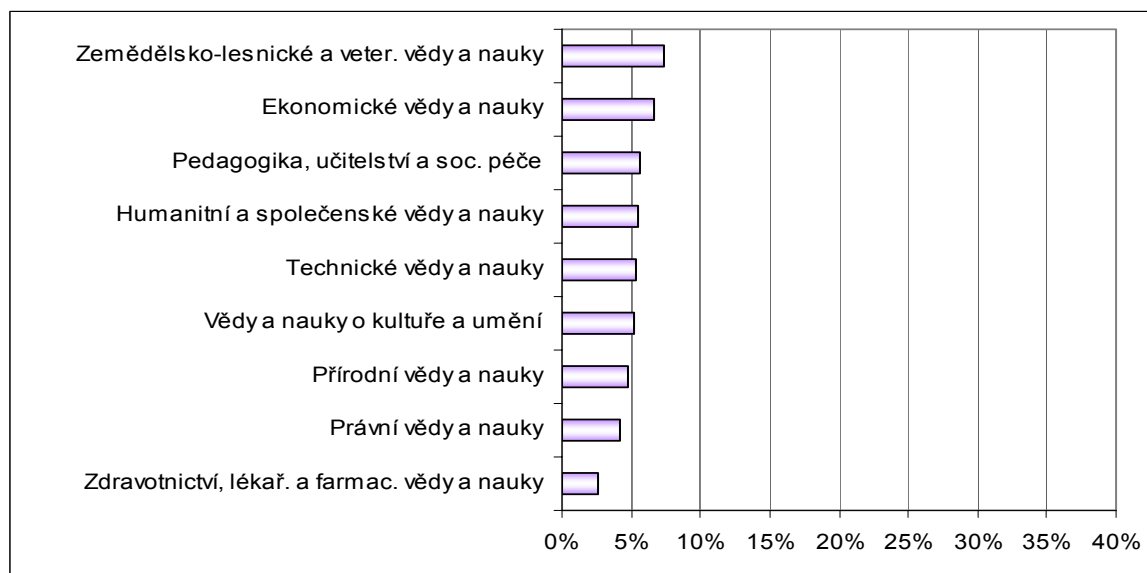
Vyšší míry nezaměstnanosti absolventů jsou v dubnu 2005 charakteristické zejména pro skupiny studijních programů Zemědělsko-lesnické a veterinární vědy a nauky a Ekonomické vědy a nauky.

²¹ 6 743 absolventů bakalářského studia (kategorie R), 21 971 absolventů magisterského a navazujícího magisterského studia (kategorie T) a 308 absolventů doktorského studia (kategorie V).

Nižší míry nezaměstnanosti absolventů v dubnu 2005 dosahují skupiny studijních programů Zdravotnictví, lékařské a farmaceutické vědy a nauky, Právní vědy a nauky a Přírodní vědy a nauky.

Více informací o nezaměstnanosti absolventů studijních programů VŠ (kategorie R, T, V) poskytuje graf (obr. 5.12) a tabulka 5.10, kde je z hlediska členění podle skupin studijních programů vzdělání uveden **počet absolventů** kategorií vzdělání R, T a V za červen 2004, **počet nezaměstnaných absolventů** a **míra nezaměstnanosti absolventů**²² kategorií vzdělání R, T a V za duben 2005.

Obrázek 5.12: Míra nezaměstnanosti absolventů: VŠ, duben 2005, kategorie R, T, V

Tabulka 5.10: Přehled o nezaměstnanosti absolventů: VŠ, duben 2005, kategorie R, T, V

Skupina studijních programů	Počet absolventů (2004)	Počet nezaměstnaných absolventů	Míra nezaměstnanosti absolventů v %
Přírodní vědy a nauky	2396	113	4,7%
Technické vědy a nauky	7367	398	5,4%
Zemědělsko-lesnické a veter. vědy a nauky	1204	88	7,3%
Zdravotnictví, lékař. a farmac. vědy a nauky	1904	50	2,6%
Humanitní a společenské vědy a nauky	3737	207	5,5%
Ekonomické vědy a nauky	6732	444	6,6%
Právní vědy a nauky	1350	57	4,2%
Pedagogika, učitelství a soc. péče	3487	198	5,7%
Vědy a nauky o kultuře a umění	845	44	5,2%
Celkem R, T, V	29022	1600	5,5%

Pozn.: Kódy studijních programů

Přírodní vědy a nauky	1
Technické vědy a nauky	2,3
Zemědělsko-lesnické a veter. vědy a nauky	4
Zdravotnictví, lékař. a farmac. vědy a nauky	5
Humanitní a společenské vědy a nauky	61,65,67,71,72,73,74,77
Ekonomické vědy a nauky	62,63,64,66
Právní vědy a nauky	68
Pedagogika, učitelství a soc. péče	75
Vědy a nauky o kultuře a umění	8

²² Míru nezaměstnanosti absolventů dané skupiny oborů vzdělání získáte, když vydělíte počet nezaměstnaných absolventů počtem absolventů dané skupiny oborů vzdělání.

5.7 Nezaměstnanost absolventů škol v jednotlivých krajích

Je obecně známou skutečností, že nezaměstnanost má silně regionální charakter. Jsou kraje, zejména hlavní město Praha, kde je minimální, naopak nejvyšší hodnoty nacházíme v kraji Ústeckém a Moravskoslezském. Stejně výrazné rozdíly nacházíme i v hodnotách míry nezaměstnanosti absolventů škol.

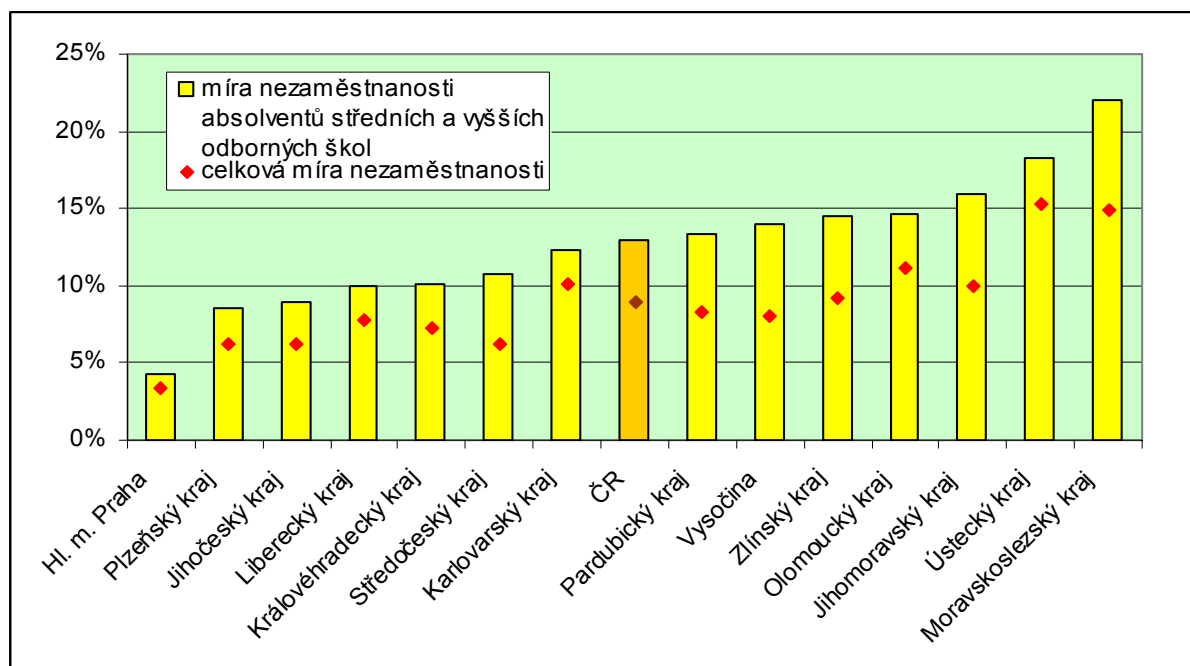
Úspěšnost resp. neúspěšnost mladých lidí na trhu práce je třeba monitorovat v souvislosti s celkovou mírou nezaměstnanosti. Vzhledem k tomu, že absolventi škol jsou obecně považováni za jednu z rizikových skupin, reaguje jejich úspěšnost a neúspěšnost citlivě na celkovou míru nezaměstnanosti. Nejcitlivěji se nezaměstnanost absolventů škol projevuje při zhoršení obecné situace na trhu práce.

Na obrázku 5.13 je zachycena míra nezaměstnanosti absolventů středních a vyšších odborných škol a celková míra nezaměstnanosti v jednotlivých krajích ČR za duben 2005. Porovnání obou ukazatelů v tomto případě ukazuje, že čím více se hodnota míry nezaměstnanosti absolventů (sloupcové vyjádření) vzdaluje od celkové míry nezaměstnanosti (bodové vyjádření) v kraji, tím horší je uplatnění absolventů na trhu práce v daném kraji.

Zde je nutno připomenout, že určitý rozdíl mezi oběma ukazateli není ničím neobvyklým. Nelze očekávat, že míra nezaměstnanosti u této rizikové skupiny bude srovnatelná s celkovou nezaměstnaností v kraji. Důležité je v tomto případě porovnání vzdálenosti obou ukazatelů v kraji se vzdáleností v ČR. Uvedeme-li si příklad: v Hl. m. Praha (Libereckém kraji, Karlovarském kraji, Ústeckém atd.) se absolventi na trhu práce uplatňují v porovnání s ČR relativně lépe (vzdálenost mezi oběma ukazateli kraje je menší než u ČR), relativně hůře se naopak uplatňují absolventi v kraji Moravskoslezském (Jihomoravském, Vysočina atd.).

Bohužel většinou se ukazuje, že absolventi v krajích s nižší celkovou mírou nezaměstnanosti se uplatňují na trhu práce relativně lépe, než absolventi v krajích s vyšší nezaměstnaností.

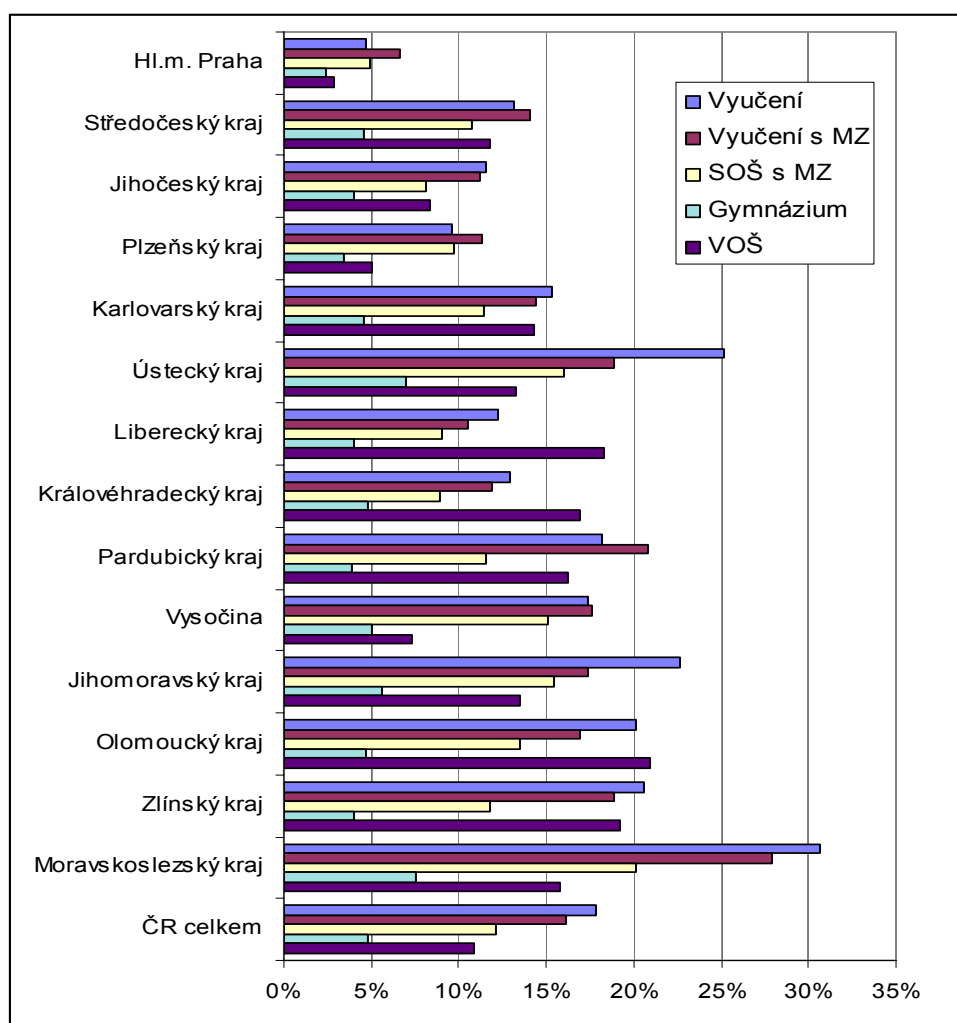
Obrázek 5.13: Míra nezaměstnanosti „čerstvých“ absolventů středních a vyšších odborných škol a celková míra nezaměstnanosti v jednotlivých krajích ČR v dubnu 2005

Zjišťování míry nezaměstnanosti absolventů škol a její interpretace z hlediska krajů není jednoduchou záležitostí, při stanovování jejich hodnot se potýkáme s problémy, zejména u žáků terciárního vzdělávání. Zatímco absolventi - uchazeči o zaměstnání jsou evidováni podle místa trvalého bydliště, absolventi škol (vůči nimž je počet nezaměstnaných absolventů poměřován) jsou uváděni podle místa školy, kde vystudovali. Tento problém je výrazný zejména u monotypních středních škol a dále u všech škol terciárního studia (viz absolventi VOŠ na obr. 5.14), neboť většina z nich stahuje žáky z velkých území přesahujících rozsah kraje, v případě Prahy i z míst v celé republice.²³

Na obrázku 5.14 a v tabulce 5.11 je zachycena nezaměstnanost „čerstvých“ absolventů podle úrovně dosaženého vzdělání v krajích za duben 2005. **Podrobnější data za jednotlivé kraje jsou potom dále uvedeny na www.nuov.cz, v sekci „kraje a trh práce“.**

Obrázek 5.14: Nezaměstnanost „čerstvých“ absolventů podle úrovně dosaženého vzdělání v krajích v dubnu 2005

²³ Určitý vliv na zvýšené hodnoty míry nezaměstnanosti absolventů škol ve Středočeském kraji lze přičíst právě Hl. m. Praha, kde někteří absolventi vystudovali, ale jako uchazeči o práci jsou evidováni na úřadech práce v místě trvalého bydliště (tj. ve Středočeském kraji) - viz obr. 5.14.

Tabulka 5.11: Přehled o nezaměstnanosti „čerstvých“ absolventů podle úrovně dosaženého vzdělání v krajích v dubnu 2005

Duben 2005	Vyučení		Vyučení s MZ		SOŠ s MZ		Gymnázium		VOŠ	
	NZ(1)	MN(1)	NZ(1)	MN(1)	NZ(1)	MN(1)	NZ(1)	MN(1)	NZ(1)	MN(1)
CR celkem	7592	17,9%	2300	16,1%	5195	12,2%	1173	4,8%	707	10,9%
Hl.m. Praha	173	4,7%	116	6,6%	296	4,9%	93	2,4%	43	2,8%
Středočeský kraj	498	13,1%	181	14,1%	376	10,7%	105	4,6%	57	11,8%
Jihočeský kraj	334	11,5%	112	11,2%	232	8,1%	63	4,0%	37	8,3%
Plzeňský kraj	221	9,6%	77	11,3%	202	9,7%	38	3,4%	17	5,0%
Karlovarský kraj	208	15,3%	35	14,5%	127	11,4%	24	4,6%	13	14,3%
Ústecký kraj	876	25,2%	168	18,9%	527	16,1%	105	7,0%	41	13,3%
Liberecký kraj	239	12,3%	54	10,5%	141	9,0%	34	4,0%	33	18,3%
Královéhradecký kraj	319	12,9%	72	11,8%	207	8,9%	65	4,9%	41	16,9%
Pardubický kraj	389	18,1%	147	20,8%	271	11,5%	48	3,9%	56	16,2%
Vysočina	423	17,4%	127	17,6%	343	15,1%	61	5,0%	34	7,3%
Jihomoravský kraj	1128	22,6%	351	17,4%	740	15,4%	172	5,7%	110	13,5%
Olomoucký kraj	569	20,1%	169	16,9%	335	13,5%	80	4,7%	64	21,0%
Zlínský kraj	541	20,6%	243	18,9%	326	11,8%	56	4,1%	68	19,3%
Moravskoslezský kraj	1674	30,6%	448	28,0%	1072	20,1%	229	7,5%	93	15,8%

NZ(1) - počet nezaměstnaných „čerstvých“ absolventů

MN(1) - míra nezaměstnanosti „čerstvých“ absolventů

6. Územní mobilita mladých lidí v souvislosti s pracovním uplatněním

V důsledku nových politických, ekonomických a sociálních poměrů ve společnosti došlo postupně k významným změnám v zaměstnanosti obyvatelstva, v intenzitě jeho ekonomického zapojení i v jeho rozmístění. Vývoj trhu práce byl, zejména ve druhé polovině 90. let, charakterizován kromě snižující se zaměstnanosti i zvyšující se nezaměstnaností. K tomu dochází hlavně v důsledku vlivu faktorů jako demografický vývoj, restrukturalizace ekonomiky, privatizace, nemotivující nastavení distribuce sociálních dávek či vysoká daňová zátěž.

Proměny v české společnosti v posledních 15 letech se odrážejí i na regionální úrovni. Dochází k prohlubování územních rozdílů v socioekonomické úrovni mezi kraji. Dříve prosperující regiony a lokality zaostávají (úpadek hlavního odvětví v regionu). Praha si naopak upevnila své dominantní postavení mezi kraji, které je odrazem koncentrace centrálních státních institucí, peněžních ústavů, špičkových vědeckých pracovišť, vysokých škol, obchodních společností a dalších organizací.

V souvislosti se zmiňovanými změnami, zejména pak se změnami nabídky pracovních příležitostí a poptávky po zaměstnání, se mění i možnost získání pracovního místa v místě bydliště. To vede k nárůstu počtu ekonomicky aktivních obyvatel, kteří nacházejí zaměstnání v menší či větší vzdálenosti od svého bydliště a za prací vyjíždějí. **Vyjíždka za prací je pravidelným (periodickým) pohybem v prostoru mezi místem bydliště a místem pracoviště.** Vyjíždkovost je míra vyjíždky za prací (počet vyjíždějících na 100 zaměstnaných v dané kategorii). Lidé vyjíždějí za prací zpravidla denně. Dalším typem je vyjíždka spojená s přechodným ubytováním, např. týdně (pracovní část týdne tráví v místě pracoviště a zbytek týdne v místě bydliště), či v jiných periodách. Za vyjíždějící za prací se považují i ti, kteří tráví většinu roku v místě pracoviště a jenom sporadicky se vracejí do obce, kde mají trvalé bydliště (se změnou trvalého bydliště se z nich stávají migranti).

Vyjíždka za prací je pravidelným pohybem v území, který tedy může vyústit ve změnu bydliště za účelem přiblížení se k pracovišti, tj. k migraci. **Migrace je tedy další forma prostorového pohybu lidí mezi územními jednotkami, která je ale spojená se změnou trvalého bydliště.** Část populace je ochotna se kvůli změně či získání nového zaměstnání i přestěhovat. Provedené analýzy věkové a vzdělanostní struktury lidí, kteří se z pracovních důvodů přestěhují do jiného kraje v ČR, vykazují stejné charakteristiky jako u těch, kteří za prací vyjíždějí. Z toho důvodů jsou prezentovány výsledky jenom za vyjíždku za prací.

Prostorové chování lidí (vyjíždku za prací a migraci) ovlivňují demografické, sociální, ekonomické a biologické charakteristiky obyvatel, ale i faktory jako historické souvislosti, vyspělost a úroveň kultury, hodnotová orientace nebo náboženské vlivy. Významný mezník v našich soudobých dějinách, tj. konec roku 1989, vedl ke zvýšení intenzity vyjíždky, výrazněji mimo okres bydliště, ale i do pracoviště v jiném kraji.

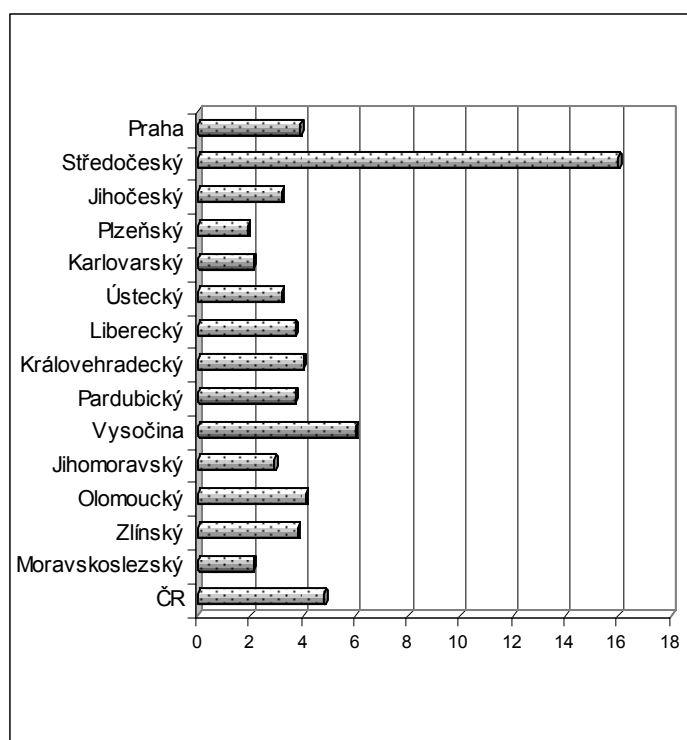
6.1 Vyjíždka za prací mezi kraji ČR

Česká republika patří mezi země, kde z důvodu vyplývajících z historie a z kultury, je jen málo lidí ochotných vyjíždět za prací na delší vzdálenosti (průměrný čas strávený cestou do zaměstnání byl 26 minut při posledním sčítání lidu, domů a bytů). Více než polovina zaměstnaných má shodnou obec bydliště a pracoviště a z těch, kteří vyjíždějí za prací z obce bydliště, jenom 38 % vyjíždí do jiného okresu. V jiných zemích je přitom běžné trávit více času dojížděním za prací a stěhovat se za zaměstnáním vícekrát za život. Dalším rysem, který u nás významně omezuje mobilitu pracovní síly, je nefungující trh s byty a regionálně nerovnoměrná nabídka struktury a počtu pracovních příležitostí.

Podíl vyjíždějících za prací z kraje bydliště do jiného kraje ČR ze zaměstnaných ekonomicky aktivních osob byl v roce 2004 byl 4,8 %. Mezi kraji ve výši podílu

vyjíždějících nacházíme značné odlišnosti. Nejvíce zaměstnaných vyjíždí za prací ze Středočeského kraje – až 16 %. Mezi Prahou a Středočeským krajem je viditelná spjatost centra se zázemím (nejintenzivnější je mezi příměstskými okresy Praha-východ a Praha-západ a hlavním městem), kde dochází i k intenzivnímu pohybu pracovních sil (90 % vyjíždějících ze Středočeského kraje dojíždí za prací do Prahy). V pohybu za prací tedy převažuje směr pohybu ze zázemí do centra, které je i centrem (střediskem) pracovních míst a příležitostí. Zázemí Prahy ale v posledních deseti letech prochází značným vývojem a uskutečňují se změny i ve vztahu město a jeho zázemí. Okolí Prahy se stavebně rozvíjí a stává se vyhledávaným místem bydliště části populace Prahy a migrantů z ostatního území ČR, kteří by původně směřovali do Prahy. V zázemí se rozvíjí nejenom nová výstavba bydlení, doplňuje se infrastruktura, ale rozvíjejí se i území poblíž hlavních komunikací (dálnic) – vznikají tady sklady mnohých společností, hypermarkety, pobočky firem, pro které je více důležitá dopravní infrastruktura a nepotřebují nutně sídlit v centru. Dochází k postupnému přesunu některých firem nebo jejich poboček do zázemí hlavního města, kde jsou nižší náklady (nájem, nižší ceny pozemků apod.). Těmito procesy, kterým se v odborné literatuře říká suburbanizace, se do zázemí přesunula i část pracovních možností a propojenost Prahy a Středočeského kraje se zintenzívnila.

Obrázek 6.1: Podíl zaměstnaných vyjíždějících za prací z kraje do obcí jiného kraje (%)

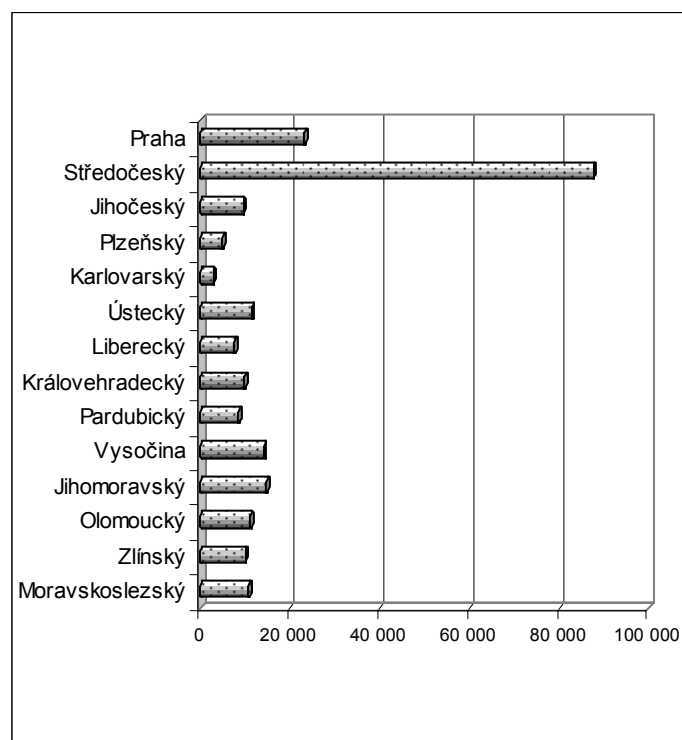

U ostatních krajů podíl vyjíždějících za prací do jiného kraje se pohybuje v rozmezí 2-6 % ze zaměstnaných bydlících v kraji. O něco vyšší podíl vyjíždějících z kraje Vysočina je možné vysvětlit neexistencí výrazného centra v kraji a dojížděním za prací do okolních krajů, hlavně do Brna, které je součástí Jihomoravského kraje a sousedí s okresy Žďár n. Sázavou a Třebíč z kraje Vysočina. Kraj Vysočina je součástí tzv. „vnitřní periferie“ a chybí mu výraznější centrum, které by bylo centrem dojížděky za prací (tj. poskytovatele pracovních příležitostí), do škol a za službami.

Moravskoslezský a Ústecký kraj mají vysokou míru nezaměstnanosti a očekávalo by se tedy, že lidé budou ochotněji

dojíždět za prací i na delší vzdálenosti, tj. i do jiného kraje. Ale naopak, tyto kraje mají nízký podíl vyjíždějících (absolutní počty jsou také málo výrazné) za prací do jiného kraje. Důvodem mohou být úzké kvalifikační specializace lidí ve středním a vyšším věku (na obor hornictví, které je vázané na určité území), nižší úroveň kvalifikace, flexibility pracovních sil a nižší sociální status obyvatel. Vliv může mít v Ústeckém kraji i příliv investorů a též uplatňování nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, čímž meziročně vzrostl počet zaměstnaných o 5 tisíc (největší přírůstek mezi roky 2003 a 2004 z krajů).

Obrázek 6.2: Počet zaměstnaných vyjíždějících za prací z kraje do obcí jiného kraje (abs.)

Nejnižší podíl i počet vyjíždějících za prací do jiného kraje mají **kraje Karlovarský a Plzeňský**. Karlovarský kraj má vysokou míru ekonomické aktivity, která je srovnatelná s Prahou, což je pozitivní, ale na druhé straně má vysoký podíl mladých ekonomicky aktivních lidí, zejména ve věkových kategoriích 15-19 let a 20-24 let. Podobně jako v ostatních krajích dochází i v Karlovarském kraji k poklesu jejich podílů, ale výchozí stav na začátku 90. let byl nesrovnatelně vyšší než např. u Prahy. Karlovarský kraj zaostává v úrovni dosaženého vzdělání, je zde nízký podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel a vysoký podíl uchazečů o zaměstnání s neúplným nebo základním vzděláním. Ve srovnání s ostatními kraji má nízký podíl žáků ve věku 15-19 let

studujících na gymnáziích a středních odborných školách. Vzdělanostní úroveň přitom úzce souvisí s mírou zaměstnanosti a pohybem za prací.

Z tabulky 6.1 vyplývá, že z hlediska absolutního počtu zaměstnaných vyjíždějících a dojíždějících za prací mezi kraji ČR je v popředí Praha a Středočeský kraj. O jejich intenzivním propojení bylo psáno výše. Z ostatních krajů má vyšší podíl i počet vyjíždějících i dojíždějících má kraj Jihomoravský se svým centrem Brnem, druhým nejvýznamnějším městem v ČR. Vyrovnaný počet vyjíždějících za prací z kraje i dojíždějících za prací do kraje vypovídá o intenzivní výměně pracovních sil s ostatními kraji. Na jedné straně poskytuje 14,5 tisícům lidí z jiných krajů práci a na straně druhé 14,8 tisíc lidí z kraje za prací vyjíždí do jiných krajů.

Tabulka 6.1: Počet a struktura vyjíždějících a dojíždějících za prací v ČR dle krajů (abs., %)

	vyjíždějící (počet)	dojíždějící (počet)	vyjíždějící (%)	dojíždějící (%)	rozdíl D-V
Praha	23 320	120 327	10,3	53,1	97 007
Středočeský	87 549	31 522	38,5	13,9	-56 027
Jihočeský	9 633	4 745	4,2	2,1	-4 888
Plzeňský	5 071	6 169	2,2	2,7	1 098
Karlovarský	2 941	1 695	1,3	0,7	-1 246
Ústecký	11 558	3 708	5,1	1,6	-7 850
Liberecký	7 650	3 096	3,4	1,4	-4 554
Královehradecký	9 944	6 947	4,4	3,1	-2 997
Pardubický	8 551	11 467	3,8	5,1	2 916
Vysočina	14 184	5 284	6,2	2,3	-8 900
Jihomoravský	14 811	14 583	6,5	6,4	-228
Olomoucký	11 190	6 712	4,9	3,0	-4 478
Zlínský	10 060	7 802	4,4	3,4	-2 258
Moravskoslezský	10 806	2 559	4,8	1,1	-8 247

Praha získává nejvíce zaměstnaných z pohybu lidí za prací, téměř sto tisíc osob dojíždí za prací do hlavního města. Je nutno podotknout, že tento počet lidí nezachycuje všechny, kteří do hlavního města dojíždí pracovat. Nezachycuje cizince, studenty na brigádách, zaměstnané na částečné či krátkodobé pracovní úvazky. Na úrovni sledování dojížděky a

vyjížděky za prací mezi kraji ČR není zachycen pohyb pracovních sil mezi centry a jejich

zázemím. Ale protože Praha je samostatný kraj a její zázemí je rovněž samostatný kraj (Středočeský kraj), jsou v tomto případě zahrnuti do vyjížděky i ti zaměstnaní, kteří vyjíždějí za prací ze zázemí do centra nebo naopak. Na základě této skutečnosti je počet i podíl vyjíždějících ze Středočeského kraje, v porovnání s ostatními kraji, tak vysoký.

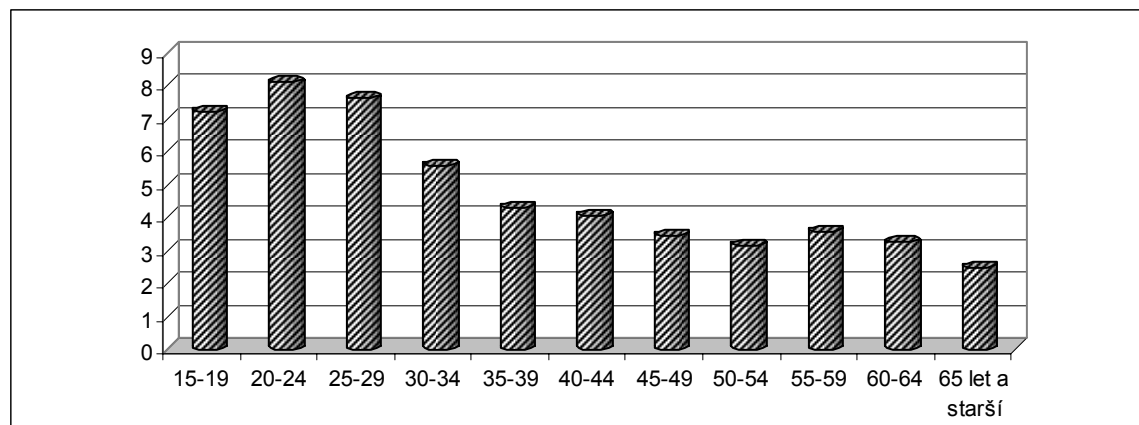
Jediným krajem, kromě Prahy, který vyjížděkou za prací získává pracovní sílu, je kraj Plzeňský. Zisk pracovní síly z vyjížděky a dojížděky do zaměstnání je významný ukazatel, protože poukazuje na pozitivní postavení Plzeňského kraje na trhu práce. Odráží kladné změny, které se v kraji odehrály a podpořily tak rozvoj v kraji i v době, kdy se v jiných krajích odehrávaly složité krize provázané restrukturalizací, nezaměstnaností a dalšími problémy.

Pohybem za prací nejvíce ztrácí kromě Středočeského kraje Vysočina, Moravskoslezský a Ústecký kraj. Kraj Vysočina ztrácí hlavně z důvodu malé nabídky pracovních příležitostí a neexistenci významného centra jako poskytovatele pracovních příležitostí, tj. lidé musejí dojíždět za prací do jiných krajů. Moravskoslezský a Ústecký kraj ztrácí pracovní sílu hlavně z důvodů vysoké nezaměstnanosti, malé nabídky pracovních míst a problémů regionů způsobených restrukturalizací, malou diverzifikací ekonomických aktivit a nižší úrovní kvalifikace pracovních sil.

6.2 Vyjížděka za prací mezi kraji ČR podle věku

Z analýzy struktury vyjíždějících podle věku vyplývá vyšší podíl vyjíždějících z obce svého bydliště do jiného kraje ve věku 15-39 let a skutečnost, že se zvyšujícím se věkem podíl vyjíždějících klesá. V detailnějším členění vyjíždějících na základě údajů Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) podle věku v roce 2004 (obrázek 6.3) je tento vyšší podíl u vyjíždějících mladších věkových kategorií zřetelný. Ve věkových kategoriích v rozmezí **15 až 29 let** je více než 7 % ze zaměstnaných ochotných vyjíždět za prací i do jiného kraje, u starších 40 let je tento podíl pod 4 %. **Mladší, zvláště absolventi nedlouho po absolvování školy, si hůře hledají práci, ale jsou flexibilnější a ochotnější dojíždět za prací i do vzdálenějších oblastí.** Je to pochopitelné, protože ještě nemají závazky, které by je příliš svazovaly s místem bydliště. Jsou ochotnější si hledat práci i ve vzdálenějších regionech od místa bydliště a obětovat tak více času na dojíždění za prací, což je obtížnější ve středním věku, kdy je v popředí zájmu rodina, děti a volný čas strávený s nimi a péče o ně. Kromě toho ve středním věku jsou lidé na vrcholu svých duševních i fyzických sil, duševního zrání a často i na vrcholu svého kariérního postavení. Mají pracovní zkušenosti, které mladým lidem často chybí, mají znalosti z pracovního oboru doplněné praxí a jsou „usazenější“ v práci, tj. jsou méně ochotní měnit svoji práci. Mladým, kteří právě skončili školu, naopak nechybí chuť změnit vícekrát své zaměstnání než se usadí na delší dobu, jsou ochotnější dojíždět za prací na delší vzdálenosti, tím kompenzují malé pracovní zkušenosti a znalosti z praxe a zároveň zvyšují své možnosti získat práci v regionech s větší nabídkou pracovních příležitostí.

Obrázek 6.3: Podíl vyjíždějících za prací mimo kraj bydliště ze zaměstnaných podle věku (%)

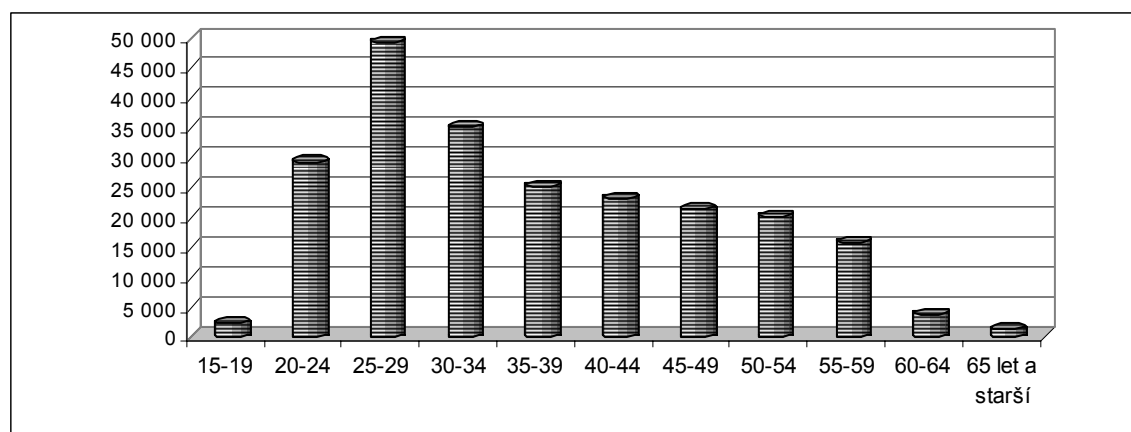

Počínaje důchodovým věkem (**55 let a starší**) se nabídka pracovních příležitostí pro tuto kategorii lidí zase snižuje (tj. lidé mají strach o své zaměstnání a v případě nového zaměstnání jsou ochotnější přijmout i zaměstnání ve vzdálenějším místě), péče o děti už není v popředí zájmu a lidé **jsou ochotnější za práci dojíždět** i na delší vzdálenosti. V absolutním počtu je však takových lidí málo, zvláště těch starších 60 let.

Absolutní počty vyjíždějících (obr. 6.4) jsou ovlivněny ekonomickou aktivitou v příslušné věkové kategorii. Ve věku 15-19 let a z části i 20-24 let je většina obyvatel ještě ekonomicky neaktivních protože studují na středních, vyšších odborných či vysokých školách. Ve středním věku je počet ekonomicky aktivních (tj. zaměstnaných a nezaměstnaných) snížen o počet žen na mateřské dovolené a ve starších věkových kategoriích – nad 55 let – se výrazně projevuje snížení počtu ekonomicky aktivních postupným odchodem do důchodu.

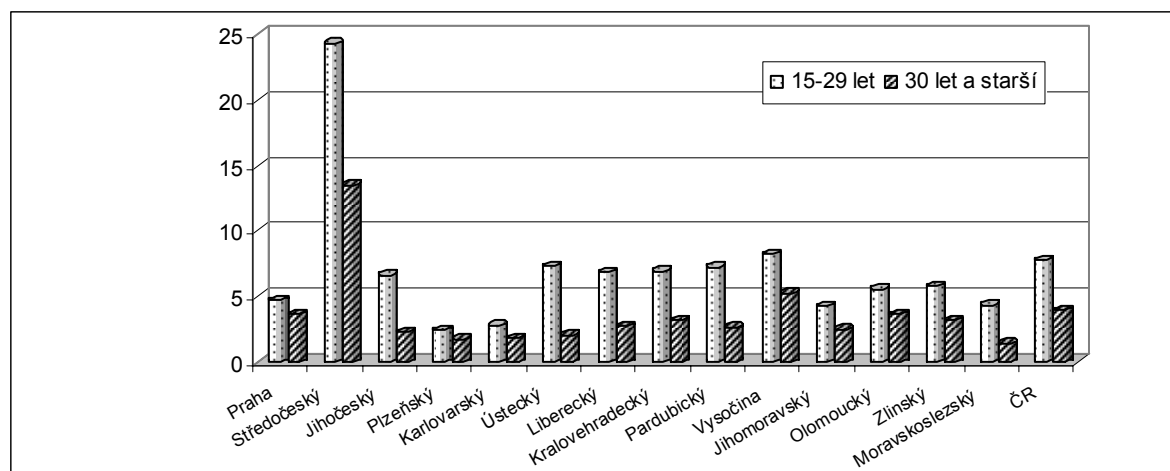
Věk 25-29 let je dobou, kdy se mladí zapojují do pracovního života, tvoří si své postavení na trhu práce, zakládají vlastní rodiny. Část z nich nejprve dojíždí za prací, bydlí v podnájmu či nájmu a až po určité době si pořizuje vlastní bydlení, tj. přestěhují se natrvalo. Z dojíždějících za prací se tak stávají v určitém období migranti, kteří se začlení do populace a pracovní síly jiné územní jednotky.

Obrázek 6.4: Počet vyjíždějících za prací mimo kraj bydliště podle věku (abs.)

Pro porovnání situace v jednotlivých krajích vycházíme z členění do dvou věkových skupin: 15-29 let a starší 30 let. Počet a podíl vyjíždějících v jednotlivých krajích je různý (obrázek 6.5) a to v obou sledovaných věkových kategoriích. Nejnižší podíl vyjíždějících za prací do jiného kraje je v Plzeňském a Karlovarském kraji a to i u mladých pracovníků. Stejně jako Praha tyto kraje vykazují malé rozdíly v podílu vyjíždějících mladých (tj. ve věku 15-29 let) ve srovnání s podílem vyjíždějících v kategorii starších 30 let. Nejvýraznější **rozdíly v podílu vyjíždějících mezi mladými a ostatními** jsou v krajích s nejvyšší mírou nezaměstnanosti, tj. **v Ústeckém a Moravskoslezském kraji**. Z toho plyne, že nezaměstnanost, která byla v těchto krajích způsobena zejména úpadkem nejdůležitějšího odvětví hospodářství v regionu, nedonutila starší obyvatele, aby si hledali práci jinde, tj. za hranicemi svého kraje.

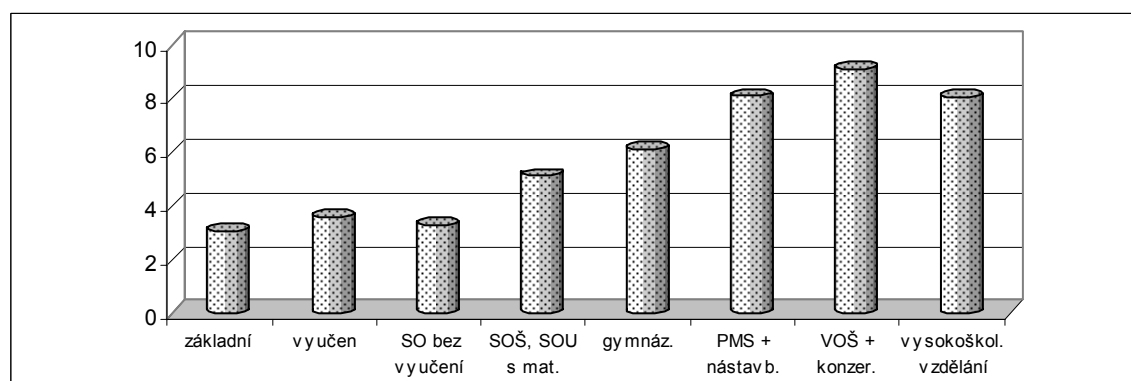
Obrázek 6.5: Podíl vyjíždějících za prací mimo kraj bydliště ze zaměstnaných ve věkových kategoriích v jednotlivých krajích (%)

6.3 Vyjíždka za prací mezi kraji ČR podle nejvyššího dosaženého vzdělání

V České republice je největší část zaměstnaných vyučená, o něco méně je pracovníků s maturitou na SOŠ a SOU, třetí skupinou podle četnosti jsou vysokoškoláci. Z hlediska podílu vyjíždějících za prací do jiného kraje se jasně prokázala **přímá závislost míry vyjíždění na úrovni vzdělání** v tom smyslu, že čím je u zaměstnaných vyšší úroveň dosaženého vzdělání, tím více jsou mobilnější v dojíždce za prací (**obrázek 6.6**). Gymnazistů, absolventů pomaturitního a nástavbového studia, absolventů vyšších odborných škol a hlavně vysokoškoláků vyjíždí mnohem více, než odpovídá jejich podílu ve vzdělanostní struktuře obyvatel starších 15let.

Obrázek 6.6: Podíl vyjíždějících za prací mimo kraj bydliště ze zaměstnaných podle stupně nejvýše dosaženého vzdělání (%)

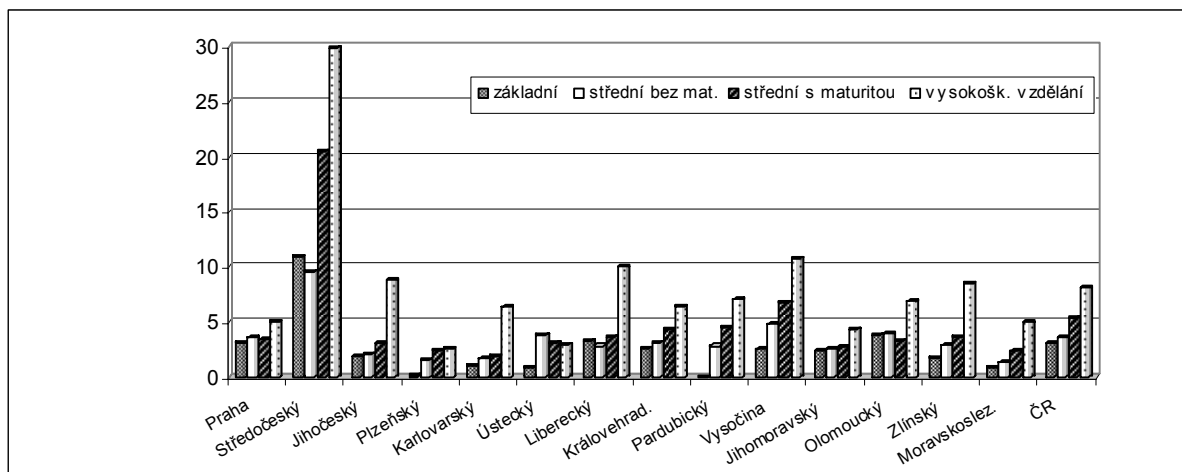

Hodnotíme-li z tohoto pohledu vyjíždku za prací v jednotlivých krajích jsou zřejmé značné rozdíly. Vyplývají z rozdílné vzdělanostní struktury zaměstnaných v krajích (např. je-li v kraji malý podíl vysokoškoláků, naleznou snadněji pracovní uplatnění), počtu zaměstnaných v jednotlivých vzdělanostních kategoriích, z historie, tradice, ekonomické struktury kraje, nabídky pracovních příležitostí (počet a struktura) a dalších charakteristik. U mladších věkových kategorií sehraává úlohu i podíl pokračujících ve vzdělávání na středních školách a v terciárním vzdělávání.

V Praze a v Jihomoravském kraji je situace v podílech vyjíždějících podle jednotlivých úrovní dosaženého vzdělání velice obdobná. Podíly jsou značně vyrovnané, jenom podíl

vysokoškoláků je o něco vyšší (**obrázek 6.7**). Kromě toho je podíl vyjíždějících z těchto dvou krajů v každé ze vzdělanostních úrovní pod úrovní ČR jako celku. **Nejnižší podíly vyjíždějících ve všech vzdělanostních úrovních má kraj Plzeňský.** Nízké podíly jsou i v krajích Moravskoslezském, Ústeckém či Karlovarském.

Obrázek 6.7: Podíl vyjíždějících za prací mimo kraj bydliště ze zaměstnaných podle vzdělanostních kategorií v jednotlivých krajích (%)

Nejvyšší podíl vyjíždějících do jiného kraje ve všech vzdělanostních kategoriích vykazuje kraj Středočeský (důvody již byly blíže popsány v kapitole 6.1). Ve všech krajích, kromě Ústeckého kraje, vykazují **nejvyšší podíl vyjíždějících za prací do jiného kraje vysokoškoláci**. V některých krajích je jejich podíl ve srovnání s dalšími vzdělanostními kategoriemi mnohem výraznější, jinde jsou rozdíly mezi příslušnými podíly nepatrné. Zároveň se i na krajské úrovni potvrdila závislost – s vyšší úrovní dosaženého vzdělání se zvyšuje i podíl vyjíždějících. Výjimkou je kraj Ústecký, kde podíl vyjíždějících s vysokoškolským vzděláním je až na třetím místě, přičemž první příčku obsadili vyučení a druhou pracovníci s maturitním vzděláním. Vysoký podíl vyjíždějících vysokoškoláků mají kraje Vysočina, Liberecký a Jihočeský. U posledních dvou jmenovaných krajů je podíl vyjíždějících s vysokoškolským vzděláním z celkového počtu zaměstnaných s vysokoškolským vzděláním více než dvakrát větší než je podíl vyjíždějících s jinou úrovní vzdělání.

Skutečnost, že se zvyšujícím se vzděláním se zvyšuje podíl těch, kteří jsou za prací ochotni vyjíždět, neplatí ve všech krajích. Ve většině případů se jedná jenom o malé odchylky a situací v daném roce.

6.4 Vyjížd'ka za prací mezi kraji ČR podle oboru vzdělání

Počet ekonomicky aktivních v určitém oboru vzdělání úzce souvisí s počty absolventů v daných oborech a s možností profesního uplatnění, tj. i s nezaměstnaností v oboru jako takovém i s nezaměstnaností v regionu.

V České republice má průmysl dlouholetou tradici a pevné kořeny. Proto mají technické obory v naší ekonomické struktuře a v našem vzdělávání tak významné postavení. I v dnešní době z hlediska počtu žáků a absolventů patří obory zpracovatelského průmyslu k nejčetnějším. V posledních letech však zaměstnanost v průmyslu poklesla a tento trend bude pokračovat i do budoucna. Proto byla část populace nucena se rekvalifikovat a už v současnosti nepracuje v oboru, který vystudovala.

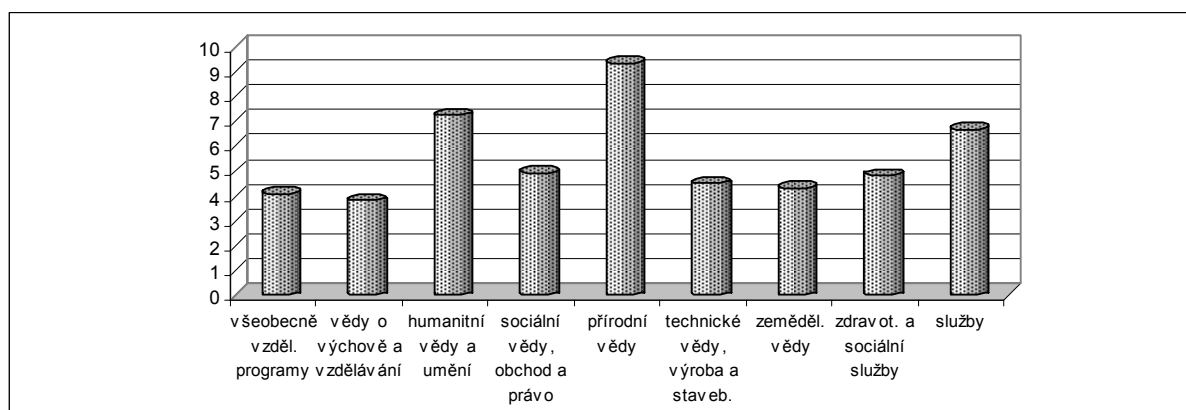
Pracovní příležitosti v některých oborech jsou rozmístěny rovnoměrněji (např. zaměstnání v technických oborech), jiné jsou koncentrovány do velkých center (např. počítačové profese, bankovní sektor), nebo do některých regionů (např. Praha – centrum státních institucí, ústředí velkých firem, vědecké ústavy apod.). Vyjížd'ka za prací je jeden ze

způsobů, který vyrovnává nerovnoměrnosti v nabídce a poptávce na trhu práce. **Nejvyšší podíl vyjíždějících za prací do jiného kraje je ze skupin oborů Přírodní vědy, Humanitní vědy a umění a Služby²⁴.** Co do počtu však jednoznačně převládají vyjíždějící vystudovaní v oborech skupiny Technické vědy, výroba a stavebnictví (téměř polovina z celku vyjíždějících).

Pracovníci vzdělání v oborech skupiny **Technické vědy, výroba a stavebnictví** tvoří nejčetnější skupinu vyjíždějících ze všech oborů vzdělání, což přímo souvisí s vysokými počty absolventů těchto oborů. Podíl vyjíždějících však není nijak výrazný a pohybuje se kolem průměru, mírně vyšší podíl mají jen pracovníci s elektrotechnickým vzděláním. Je to dáno i tím, že pracovní příležitosti pro tyto pracovníky jsou rozmístěny rovnoměrně po celém území státu, a tedy se neobjevuje výrazná potřeba vyjíždět za prací do jiných krajů.

Druhou nejčetnější skupinou vyjíždějících jsou zaměstnaní se vzděláním v oborech **Sociální vědy, obchod a právo**, jejich podíl však odpovídá průměru (jsou na čtvrtém místě - obrázek 6.8). Při detailnějším členění této skupiny pracovníků se projevují výrazné rozdíly: vzdělání v oborech Velkoobchod a maloobchod a Účetnictví a daně vyjíždějí ve velmi malé míře, ale početně jsou to velké skupiny zaměstnaných i vyjíždějících. Je to opět způsobeno tím, že pracovní místa pro tyto pracovníky jsou rozmístěna rovnoměrně po území České republiky. Opačná situace je u vzdělaných v oborech Marketing a propagace, Peněžnictví, bankovníctví a pojišťovnictví a Management a správa. Vysoká koncentrace příslušných pracovních příležitostí do významnějších center se projevuje i ve vyšším podílu vyjíždějících za prací. Vyjížděku za prací zde podporuje i skutečnost, že tato pracovní místa jsou nyní „in“, a s nadprůměrnými mzdami, což mobilitu za prací výrazně podporuje.

Obrázek 6.8: Podíl vyjíždějících za prací mimo kraj bydliště ze zaměstnaných podle oboru vzdělání (%)

Pracovníci vzdělání v oborech vzdělání skupiny **Služby** tvoří třetí nejpočetnější skupinu ze zaměstnaných vyjíždějících za prací do jiného kraje, podíl vyjíždějících je zde také poměrně vysoký (6,8 % – třetí místo). Uvnitř této skupiny jsou rovněž velké rozdíly. Nejčetnější skupinou jsou zaměstnaní se vzděláním v oborech skupiny Hotelnictví, restaurace a stravování, ale jejich míra vyjíždění za prací do jiného kraje je na úrovni průměru. Na krajské úrovni jsou odpovídající pracovní místa rozdělena vcelku rovnoměrně, platy jsou nižší než průměr v ČR, a proto je vyjížděkovost za prací do jiného kraje jenom průměrná. Vysoký je podíl vyjíždějících vzdělaných v oborech Cestování, turismus a volný čas, Vojsko a obrana a Ochrana osob a majetku, nízký u vzdělaných v oborech Kadeřnické a kosmetické služby nebo Služby pro domácnost.

Nejvyšší podíl vyjíždějících za prací do jiného kraje mají vzdělání ve skupině oborů **Přírodní vědy**. Více než polovina vyjíždějících z této skupiny jsou z oborů Chemie (jejich

²⁴ V této části je v souladu s údaji ve VŠPS použito členění oborů vzdělání podle klasifikace ISCED

míra vyjíždění je jen mírně nadprůměrná) a Počítačové vědy (s vysokým podílem vyjíždějících). Počítačové vědy, užití počítačů a informatika jsou dynamicky se rozvíjející odvětví a zaměstnanost v nich stoupá. Počítačové profese jsou dosti koncentrované v Praze (zde pracuje téměř třetina těchto odborníků) a v některých dalších regionálních centrech, a proto vysoký podíl vyjíždějících za prací není překvapivý.

Druhý nejvyšší podíl vyjíždějících za prací do jiného kraje představují pracovníci vzdělání v oborech skupiny **Humanitní vědy a umění** (dvě třetiny z nich patří do uměleckých oborů). Podíl vyjíždějících je vyšší ze zaměstnaných vzdělaných v uměleckých oborech, ale i společně se vzdělanými v oborech humanitních věd představují nadprůměrný podíl (7 %). Absolutní počet vyjíždějících z této skupiny oboru je ve srovnání s ostatními skupinami oboru velmi nízký.

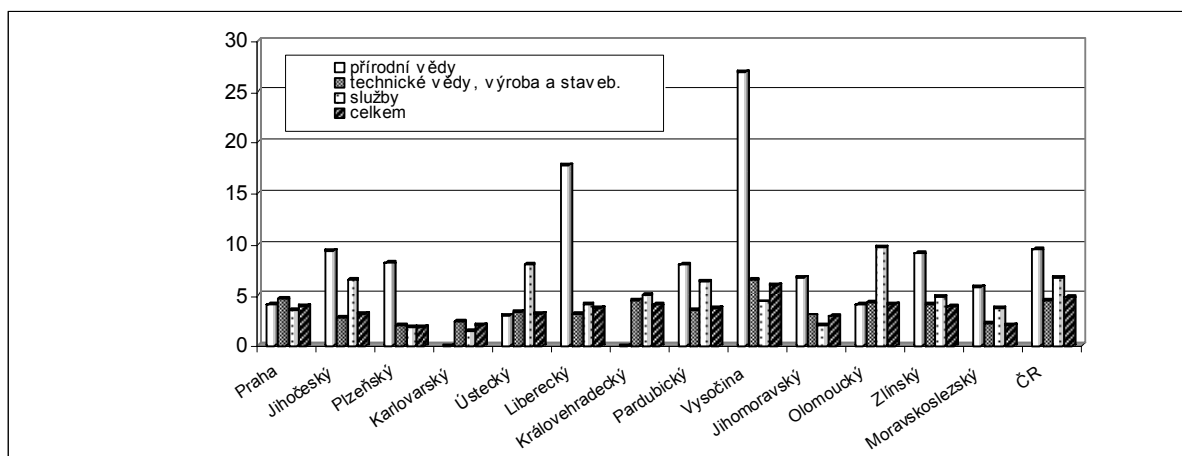
Pro podrobnější sledování vyjížděky za prací v krajském členění byly zvoleny obory ze skupin oborů: Přírodní vědy, Technické vědy, výroba a stavebnictví a Služby. Diferenciace na úrovni krajů je v členění podle oboru vzdělání mnohem výraznější než při členění podle úrovně dosaženého vzdělání a věku. Při tvorbě obrázku 6.9 byl úmyslně vynechán Středočeský kraj, protože jeho vysoké podíly a počty vyjíždějících stíraly v grafickém vyjádření rozdíly mezi ostatními kraji.

V podílech vyjíždějících se vzděláním ve skupině Přírodní vědy jsou v jednotlivých krajích značné rozdíly. Vysoké podíly jsou v kraji Vysočina a v Libereckém kraji, přičemž asi třetina z vyjíždějících z Libereckého kraje jsou vzdělaní v počítačových vědách, u kraje Vysočina je tento podíl nižší. Oba kraje včetně kraje Plzeňského mají více než 4násobně vyšší podíl vyjíždějících vzdělaných v oborech přírodních věd ve srovnání s podílem vyjíždějících v jiných oborech vzdělání (obrázek 6.9). Naopak nízký podíl vyjíždějících je z krajů Karlovarského, Královéhradeckého a Ústeckého. Největší počet vyjíždějících vzdělaných v oboru přírodních věd je z krajů Středočeského, Prahy a z Jihomoravského, tj. z krajů, které mají největší počet vyjíždějících i zaměstnaných celkově. Centrem dojížděky pro obory počítačových věd, informatiky a užití počítačů je Praha (67 % dojíždějících), Jihočeský kraj (České Budějovice) a Jihomoravský kraj (Brno).

V podílu vyjíždějících za prací do jiného kraje vzdělaných v oborech skupiny **Technické vědy, výroba a stavebnictví** jsou mezi kraji rozdíly méně výrazné. Z hlediska počtu je to však skupina, ve které je ve všech krajích nejvyšší počet vyjíždějících, a to i v Praze. **Nejnižší podíly vyjíždějících** za prací do jiného kraje v této skupině oborů vzdělání mají kraje Plzeňský, Karlovarský a Moravskoslezský. Plzeňský kraj má tradici ve výrobě strojů a zařízení a v celém průběhu vývoje po roce 1990 vykazoval nízkou nezaměstnanost. Je tedy ve strojírenských oborech centrem dojížděky (z kraje vyjíždí kolem 2 500 zaměstnaných, do kraje naopak dojíždí kolem 3 500 zaměstnaných s oborem vzdělání technických věd). Jiná situace je v krajích Karlovarském a Moravskoslezském. Oba kraje jsou postiženy vysokou nezaměstnaností, neúspěšnou restrukturalizací průmyslu a potřebou hledat pracovní příležitosti i v jiných krajích. Podíl vyjíždějících z obou krajů za prací je však velice nízký ve všech odvětvích. Do značné míry je to způsobeno nepřizpůsobením se lidí novým podmínkám na trhu práce. Je potřeba zvýšit podíl lidí v kvalifikovanějších profesích a zvýšit profesní i geografickou mobilitu nejenom u lidí s vystudovaným oborem technických věd.

Významnými centry dojížděky do zaměstnání vzdělaných v oborech technických věd jsou Praha (45 % ze všech vyjíždějících dojíždí do Prahy) a kraj Středočeský (16 %), podobně jako u ostatních oborů. Pohybem za prací získávají kromě Prahy i kraje Pardubický, Plzeňský a Jihomoravský. Naopak nejvíce ztrácí kraje Středočeský, Vysočina a Moravskoslezský.

Obrázek 6.9: Podíl vyjíždějících za prací mimo kraj bydliště ze zaměstnaných podle oborů vzdělání v jednotlivých krajích (%)

V oborech vzdělání skupiny **Služby** se projevila v podílu vyjíždějících z kraje předpokládaná vyšší krajská diferenciace než v technických oborech vzdělání. Překvapivě vysoký podíl i počet vyjíždějících za prací do jiného kraje je z krajů Olomouckého a Ústeckého. Zaměstnaní vyjíždějí za prací z Ústeckého kraje směrují převážně do pražské aglomerace, z Olomouckého kraje asi třetina do kraje Pardubického a ostatní jsou rozptýleni do dalších regionů. Naopak nízký podíl vyjíždějících vzdělaných v oboru služeb bylo z krajů Jihomoravského, Plzeňského a Karlovarského. V Karlovarském kraji je nejvyšší podíl zaměstnaných ve službách, a to v porovnání s podílem v ostatních krajích, tj. služby mají důležitou funkci z hlediska zaměstnanosti obyvatel a tvorby HDP. Zároveň však Karlovarský kraj není ani výrazným centrem dojížděky za prací vzdělaných v oborech služeb, ani regionem vyjíždějících, tj. vystačí si se svoji nabídkou pracovních sil.

Více než polovina vyjíždějících za prací směřuje do hlavního města (57 %) a dalších deset procent do Středočeského kraje, tj. až dvě třetiny směřují do Středočeského prostoru. Je zřejmé, že pracovní příležitosti pro vzdělané v oborech služeb jsou koncentrovanější do větších center (v tomto případě Pražské aglomerace).

Podíl vyjíždějících za prací mimo kraj svého bydliště zaměstnaných se vzděláním v ostatních oborech nepřesahuje ve všech krajích 5 %.

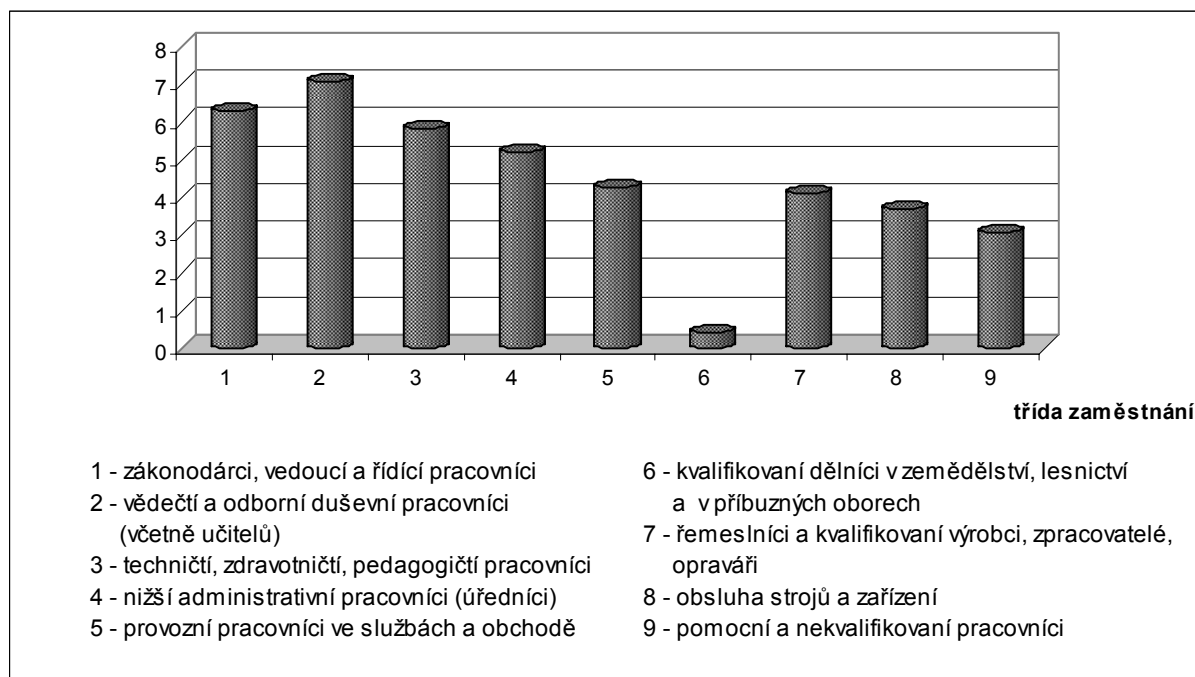
6.5 Vyjížděka za prací mezi kraji ČR podle oboru zaměstnání

Podíl vyjíždějících za zaměstnáním do jiného kraje se zvyšuje s rostoucí kvalifikovaností práce. Minimální podíl vyjíždějících ze třídy kvalifikovaných dělníků v zemědělství, lesnictví a v příbuzných oborech vyplývá z rovnoměrného rozmístění pracovních příležitostí a nízkých výdělků v těchto třídách. Pracovníkům se vyjíždění nevyplácí vzhledem k vysoké finanční a časové náročnosti při nízké mzdě. Nízký podíl vyjíždějících za prací do jiného kraje je i ze třídy 9, tj. z řad pomocných a nekvalifikovaných pracovníků.

Nejvyšší podíl vyjíždějících vzhledem k počtu zaměstnaných s danou kvalifikací je ze třídy **2. Vědeční a odborní duševní pracovníci**. Jde tedy převážně o profese s vysokoškolským vzděláním jako jsou vědci v různých oborech, učitelé, architekti, lékaři, právníci, ekonomové, programátoři, projektanti a další. Pracovní místa v těchto oborech jsou rozložena dosti rovnoměrně po celém území, více v centrech než na venkově a jejich výrazným centrem je Praha. Vyšší podíl v této třídě mají vědci a odborníci ve fyzikálních a příbuzných vědách, architekti a techničtí inženýři.

Nejčtenější skupinu mezi vyjíždějícími tvoří pracovníci třídy **3. Techničtí, zdravotní, pedagogičtí pracovníci a pracovníci v příbuzných oborech**. Zároveň je to i nejčtenější třída zaměstnaných. Druhá nejčtenější skupinou vyjíždějících jsou pracovníci třídy **7. Řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé a opraváři**, která je také druhou nejčtenější kvalifikační třídou.

Obrázek 6.10: Podíl zaměstnaných vyjíždějících za prací mimo kraj bydliště podle oborů zaměstnání (KZAM, %)

Na závěr je potřebné zdůraznit, že **v České republice je nízká územní mobilita pracovní síly**. Rozvoji územní mobility pracovních sil brání hlavně nefunkční trh s nemovitostmi (regulace nájemného a vysoké ceny nemovitostí), sociálně-psychologické faktory (neochota se stěhovat), evropská i místní tradice, nízká motivace lidí včetně systému sociálních dávek (které nemotivují a nenutí lidi k zaměstnanosti a dojíždění za prací), nesoulad mezi kvalifikací uvolněných pracovníků a potřebami trhu práce a dopravní faktory (rušení některých spojů veřejné dopravy a vysoké náklady na dopravu).

7. Proměny zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu

Možnost uplatnění mladých lidí vstupujících po absolvování vzdělávací dráhy na trh práce je výrazně ovlivňována strukturou zaměstnanosti, protože existuje zřejmá souvislost mezi vzdělanostní a oborovou strukturou zaměstnaných a schopností absorpce absolventů do těchto struktur. Za stavu ideální rovnováhy by bylo vhodné, aby obě struktury spolu korespondovaly. Reálná situace je však odlišná, což souvisí zejména s výraznými změnami struktury zaměstnanosti v rámci restrukturalizace ekonomiky státu, ale i s vývojem potřeby pracovníků v závislosti na rozvoji technologií, produktivity práce, evropské integrace i světové globalizace.

Struktura zaměstnanosti se v České republice začala po roce 1989 výrazně měnit a přibližovat se proporcím, které jsou obvyklé ve vyspělých západoevropských ekonomikách. Dalším významným mezníkem je zapojení České republiky do ekonomických a politických struktur Evropské unie od května 2004. Při úvahách o potřebné vzdělanostní a oborové struktuře absolventů a o možnostech jejich uplatnění na trhu práce je nutno mít na zřeteli perspektivu hospodářského vývoje země. Lze očekávat, že začlenění naší republiky mezi průmyslově vyspělé státy EU povede i k postupnému přiblížení se obdobné struktuře zaměstnanosti.

V české ekonomice sehrávala vždy dominantní úlohu průmyslová výroba, proto je podrobnější analýza zaměřena na odvětví zpracovatelského průmyslu. Je jistě zajímavé sledovat, jak se s tímto „dědictvím“ dokázala během transformačního období Česká republika vyrovnat, jak se jednotlivá průmyslová odvětví a průmysl jako celek vyvíjely a budou vyvíjet v dalším období ve srovnání se situací v ostatních členských státech EU. Západní státy totiž tento vývoj prodělaly o několik desetiletí dříve a dnes hrají hlavní úlohu v jejich ekonomické struktuře mnohem progresivnější odvětví ze sféry terciárního a kvartérního sektoru.

7.1 Vývoj struktury zaměstnanosti v České republice

Celková zaměstnanost (tzn. podíl pracujících na celkové populaci) je v České republice po roce 1989 nižší. Celkový počet pracujících je totiž dán nejen demografickými parametry, ale je ovlivňován i trendy ve školském systému (prodlužování průměrné délky vzdělávání), vývojem ekonomiky (nezaměstnanost) a vývojem struktury pracovních příležitostí. Je tedy zřejmé, že ne všichni byli schopni se přizpůsobit zejména posledně uvedeným změnám a uplatnitelnost některých vzdělanostních a věkových skupin obyvatel se značně snížila.

Vývoj ekonomické struktury podle zaměstnanosti v České republice je zcela záměrně zkoumán už od první poloviny 80. let do současnosti. Současný stav je tedy porovnáván s obdobím, kdy dopady socialistického vládnutí a plánování na ekonomiku dosahovaly svého vrcholu. Pochopitelně to mělo vliv i na ekonomickou strukturu a strukturu zaměstnanosti. V následujícím období – po roce 1989 – došlo ke zmírnění některých „extrémů“ a následně k narovnávání deformovaného vývoje národního hospodářství a přibližování se stavu, resp. struktuře srovnatelné se zeměmi západní Evropy.

7.1.1 Vývoj odvětvové struktury zaměstnanosti

Data, které jsou hodnocena a analyzována v této části studie, pocházejí z časových řad VŠPS (ČSÚ)²⁵. Struktura jednotlivých odvětví podle zaměstnanosti je sledována podle klasifikace OKEČ, která se v České republice ve statistikách využívá počínaje rokem 1993. Údaje z předchozích let proto musely být v uvedené publikaci převedeny do klasifikace OKEČ ze systému odvětvové klasifikace, který byl používán ve statistikách zejména před rokem 1993.

²⁵ Trh práce v České republice – Časové řady VŠPS (1993–1998). Praha, ČSÚ 1999.

Vývoj struktury zaměstnanosti v jednotlivých odvětvích dokumentuje **tabulka 7.1**. Z údajů je patrné, že v letech, která reprezentují období centrálního hospodaření (tzn. roky 1983, 1988 a také rok 1990, ve kterém se ještě nepromítly důsledky společenských změn), nedošlo k výraznějším změnám v proporcích jednotlivých odvětví.

Tabulka 7.1: Vývoj podílu zaměstnaných v jednotlivých odvětvích (podle OKEČ, %)

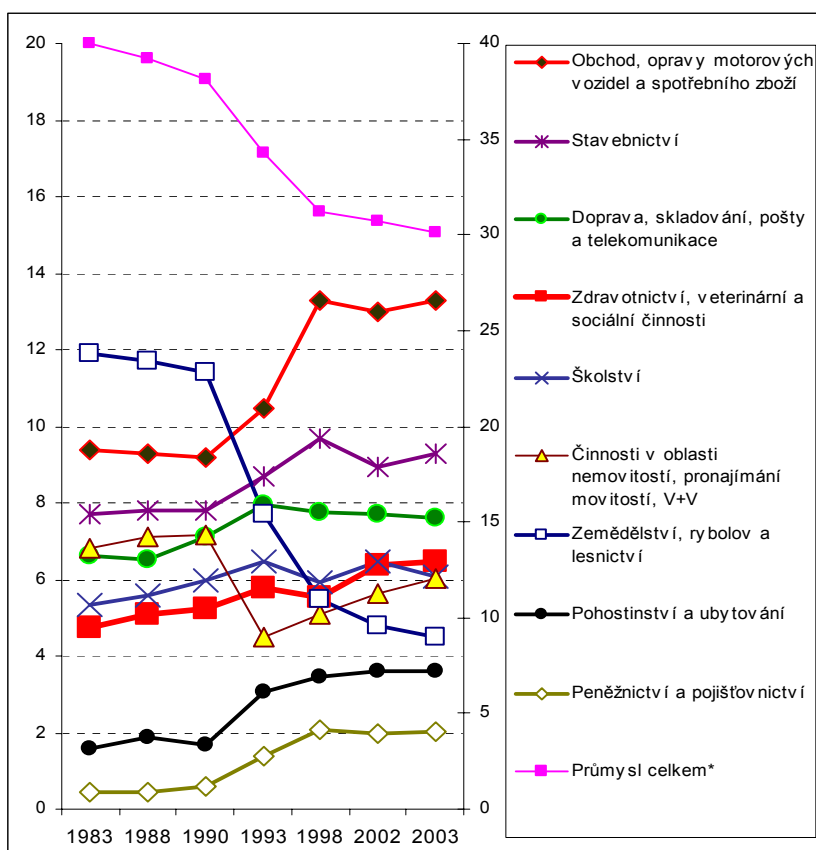
	1983	1988	1990	1993	1998	2002	2003	vývoj
Zemědělství, rybolov a lesnictví	11,2	10,5	10,3	7,7	5,5	4,8	4,5	↓
Průmysl celkem	40,0	39,2	38,1	34,3	31,3	30,7	30,1	↓
z toho:								
	Dobývání nerostných surovin	3,7	3,7	3,5	2,6	1,8	1,1	↓
	Zpracovatelský průmysl	34,9	34,1	33,2	29,6	27,7	27,3	↓
	Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	1,4	1,4	1,5	2,0	1,8	1,6	=
Stavebnictví	7,7	7,8	7,8	8,7	9,7	8,9	9,3	↑
Obchod, opravy motorových vozidel a spotřebního zboží	9,4	9,3	9,2	10,5	13,3	13,0	13,3	↑
Pohostinství a ubytování	1,6	1,9	1,7	3,1	3,5	3,6	3,6	↑
Doprava, skladování, pošty a telekomunikace	6,6	6,5	7,1	8,0	7,8	7,7	7,6	↑
Peněžnictví a pojišťovnictví	0,5	0,5	0,6	1,4	2,1	2,0	2,0	↑
Činnosti v oblasti nemovitostí, pronajímání movitostí, V+V	6,8	7,1	7,1	4,5	5,1	5,6	6,0	↓
Školství	5,3	5,6	6,0	6,5	5,9	6,5	6,1	↑
Zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti	4,8	5,1	5,2	5,8	5,5	6,4	6,5	↑
Celkem (počet v tis.)	5 208	5 400	5 387	4 874	4 866	4 765	4 733	↓

(V+V – věda a výzkum)

Do roku 1990 byl pokles zaměstnanosti v zemědělství a průmyslu jen nepatrný, po roce 1990 se snižování jejich podílů na celkové zaměstnanosti značně urychlilo (viz roky 1993, 1998 a 2002; viz také **obrázek 7.1** – hodnoty v jednotlivých letech v odvětvích odpovídají levé ose, jediný průmysl je zobrazen na ose pravé). A naopak odvětví, která bývají řazena do terciárního sektoru a která byla do konce 80. let poddimenzována, zaznamenala po roce 1989 nárůst. Jednou z největších disproporcí oproti zemím, kterým se chceme přiblížit, je vysoký podíl pracovníků v průmyslových odvětvích, a to zejména ve „zpracovatelském

průmyslu“ a „dobývání nerostných surovin“. I přes pokles podílu zaměstnanosti, ke kterému došlo ve „zpracovatelském průmyslu“, má toto odvětví více než dvojnásobně vyšší podíl oproti druhému nejsilněji zastoupenému odvětví. I když v mnoha vyspělých státech EU patří toto odvětví k nejvíce zastoupeným, v žádné z nich není tak dominantní jako v ČR.

Obrázek 7.1: Vývoj struktury zaměstnanosti v odvětvích OKEČ (v %)

Přiblížení se struktuře (nikoliv však vyrovnání) **zaměstnanosti běžné v západních zemích odpovídá také nárůst podílů „terciárních“ odvětví.** Absolutně nejvyšší

* vývoj podílu zaměstnanosti v průmyslu je vztažen k pravé ose

nárůst zaznamenalo odvětví „obchod, opravy motorových vozidel a spotřebního zboží“; v relativním vyjádření se zvýšil jeho podíl na celkové zaměstnanosti přibližně o 4 p. b. a odvětví se stalo druhým nejsilnějším v České republice (ještě v roce 1990 však zde byla zaměstnanost nižší než v zemědělství). S rozvojem cestovního ruchu a sektoru služeb souvisí také více než dvojnásobné zvýšení podílu zaměstnaných v odvětví „pohostinství a ubytování“, který byl stejně jako odvětví „peněžnictví a pojišťovnictví“ před rokem 1989 značně poddimenzován.

Zajímavý a poněkud překvapivý vývoj podílu na celkové zaměstnanosti se ukazuje v odvětví „činnosti v oblasti nemovitostí, pronajímání movitostí, výzkum a vývoj“, který – jak dokumentuje **tabulka 7.1 i obrázek 7.1** – zaznamenal po roce 1990 nejprve prudký pokles, pak ale v následujících letech pozvolna rostl. Ani tak však v roce 2003 (tzn. v posledním sledovaném roce) nedosáhl úrovně z období před rokem 1989. Přitom lze předpokládat, že právě po roce 1989 došlo ke značnému rozvoji těchto činností. Příčinu je možné vidět v tom, že před rokem 1989 měli ve většině továren a průmyslových podniků relativně početné zastoupení „vědci“ a zaměstnanci výzkumu a vývoje. Pokud by byl podíl odvětví „očištěn“ o tyto pracovníky výzkumu a vývoje, činilo by zastoupení činnosti v oblasti nemovitostí, pronajímání movitostí v roce 1983 4,6 %, v roce 1988 4,8 % a v roce 2003 5,5 % a mělo by tudíž mírně rostoucí charakter. Je tedy zřejmé, že propad v zastoupení celého tohoto odvětví bezprostředně po roce 1989 byl zapříčiněn rušením výzkumných pracovišť v továrnách a průmyslových podnicích (snížení počtu pracujících ve vědě a vývoji bylo markantní: ze 123 tisíc v roce 1988 na necelých 20 tisíc v roce 2003).

7.1.2 Vývoj profesní struktury zaměstnanosti v České republice

Stejně jako odvětvová struktura, také struktura zaměstnanosti členěná podle profesí doznala za poslední dvě desetiletí poměrně výrazných proměn.

V profesní struktuře před rokem 1990 měla čtvrtinový podíl třída „**zpracovatelských dělníků**“. O něco vyšší byl podíl profesní třídy „**provozní a obslužní pracovníci**“. Podíl obou tříd sice v 90. letech poklesl (výrazněji u zpracovatelských dělníků), přesto součet pracovníků v těchto dvou profesních třídách činí v roce 2003 v České republice ještě téměř 45 % pracovní síly. Kromě těchto dvou tříd významně poklesl podíl zaměstnaných ve třídě „zemědělství a lesní dělníci“ a „dělníci při těžbě, v hutnictví a energetice“. Po roce 1990 v souvislosti se snižováním významu zemědělství v ekonomice a tím i zaměstnanosti je zřejmá v profesní třídě „**zemědělství a lesní dělníci**“ **sestupná tendence v zastoupení na celkové zaměstnanosti**. Trendům ve struktuře hospodářství v 90. letech odpovídá úbytek „dělníků při těžbě, v hutnictví a energetice“. Česká ekonomika byla až příliš vázána na odvětví těžkého průmyslu, která jsou energeticky velice náročná. Otevřením se volnému trhu a konkurenci po roce 1989 muselo nutně dojít k restrukturalizaci, což nepochybně souvisí s následným prudkým snížením podílu této profesní třídy na celkové zaměstnanosti.

Tabulka 7.2: Podíl tříd zaměstnání na celkové zaměstnanosti (v %)

	1983	1988	1994	1999	2003	vývoj
zemědělství a lesní dělníci	8,3	6,7	3,9	3,0	2,8	↓
dělníci při těžbě, v hutnictví a energetice	4,0	4,3	2,1	1,6	1,3	↓
zpracovatelské dělníci	25,2	25,2	21,0	19,5	18,9	↓
stavební dělníci	6,1	6,0	7,8	7,3	7,5	↑
provozní a obslužní pracovníci	25,9	27,1	25,6	25,9	25,1	=
techničtí pracovníci	10,0	10,8	9,3	8,6	9,8	=
pracovníci na úseku řízení a správy	11,2	10,1	20,3	23,2	23,5	↑
pracovníci školství, kultury a zpravodajství	8,3	8,7	9,0	9,8	10,2	↑
tvůrčí pracovníci vědy, výzkumu a vývoje	0,9	1,1	0,9	1,0	1,0	=
Celkem (počet v tis.)	5 151	5 341	4 792	4 661	4 638	↓

Druhou skupinu tvoří třídy, jejichž podíl se v průběhu sledovaného období změnil minimálně ve srovnání s počátečním stavem. Patří sem i již

zmiňovaná třída „**provozních a obslužných pracovníků**“, dále „**techničtí pracovníci**“, kde nastal jenom mírný pokles jejich podílu a také „**tvůrčí pracovníci vědy, výzkumu a**

vývoje“. Pozoruhodný je zejména vývoj podílu „**provozních a obslužných pracovníků**“. Rozvoj služeb v 90. letech 20. století totiž neodpovídá zastoupení těchto profesí (jak alespoň dokumentuje **tabulka 7.2**). Vysvětlení lze hledat v metodické nesrovnalosti uvedené výše, avšak ani ze srovnání let reprezentujících období po roce 1989 nelze skutečnost o posilování sektoru služeb v těchto třídách zaměstnání potvrdit. Příčinou je skutečnost, že k hlavnímu nárůstu zaměstnanosti ve službách došlo bezprostředně po roce 1989. V druhé polovině 90. let samotný terciární sektor mírně stagnoval a mírný nárůst zaměstnanosti v progresivnějších odvětvích byl dán hlavně posilováním sektoru kvartérního²⁶. Velice progresivní kvartérní sektor vyžaduje i vysoce kvalifikovanou pracovní sílu.

Nejvýznamnější nárůst podílu na celkové zaměstnanosti přitom zaznamenali „pracovníci na úseku řízení a správy“, kteří z velké části patří právě do terciárního a kvartérního sektoru. Nejde přitom ani tak o nárůst pracovníků státní správy, ale o vznik velkého množství firem, jejichž vedoucí pracovníci jsou zařazeni jako řídicí pracovníci a způsobili uvedený nárůst. Nárůst podílu je i u „**pracovníků školství, kultury a zpravodajství**“. Stavebnictví si svou pozici ve struktuře zaměstnanosti po roku 1989 posílilo. Počátkem 90. let došlo k navýšení podílu „**stavebních dělníků**“ na téměř 8 % (z cca 6 % v roce 1988) a po celé další období je jejich zastoupení mezi 7 až 8 %.

7.2 Zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu a jeho odvětvích

Celkový počet pracujících ve zpracovatelském průmyslu je v České republice i v současnosti nejvyšší v porovnání se všemi ostatními odvětvími. Česká republika historicky patřila k jednomu z nejvíce industrializovaných regionů v Evropě. Již od druhé poloviny 19. století patřily české země k hospodářsky nejvyspělejším, a to právě díky rozvinutému průmyslu. Značný zásah do dalšího vývoje tohoto odvětví přinesl rok 1948. Ekonomika se v období po druhé světové válce začala orientovat na Sovětský svaz, což znamenalo změnu v hospodářské politice i prioritách poválečného státu. Tyto změny mimo jiné poznamenaly strukturu ekonomiky, která byla zaměřena na těžký průmysl. Byly vynaloženy značné materiální a finanční investice i pracovní síly do odvětví, která navazovala na těžbu nerostů či jinak souvisela s těžkým průmyslem. Současně došlo k narušení celkových proporcí v ekonomice (viz např. struktura zaměstnanosti podle sektorů). Došlo k situaci, kdy objemové ukazatele výroby či produkce rostly, ale zároveň se odstup České republiky za vyspělými státy stále zvětšoval. Růst výroby byl v té době zajištěn zejména zvyšováním zaměstnanosti (uplatňováním kvantitativního hlediska v období socialismu). Velký rozvoj zaznamenalo např. těžké strojírenství, těžká chemie, které byly významné také při industrializaci méně rozvinutých zemí socialistického tábora. Socialistické hospodářství nereflektovalo změny, které probíhaly ve vyspělých zemích, ve kterých byly poznatky vědy a výzkumu aplikovány do praxe. Díky zefektivnění produkce v těchto zemích došlo mimo jiné také ke snižování zaměstnanosti, ke snižování závislosti (a spotřeby) na nerostných surovinách a energii vůbec. Zatímco tedy vyspělý svět směřoval k úspoře zdrojů a energie, české hospodářství stále setrvalo ve staré hospodářské struktuře.

Přelom 80. a 90. let potom přinesl do tohoto odvětví volný trh a konkurenční prostředí na světových trzích, což se zákonitě muselo projevit „zeštíhlováním“ či dokonce rušením některých provozů či podniků. Došlo k propouštění zejména méně kvalifikované pracovní síly a celkovému poklesu zaměstnanosti v tomto odvětví i v celém sekundárním sektoru. Je zřejmé, že toto snížení nepostihuje všechna odvětví zpracovatelského průmyslu rovnoměrně (některá naopak zejména díky přílivu zahraničních investic zaznamenala v průběhu 90. let a počátkem nové dekády znovuoživení, které se promítlo také do zaměstnanosti), celkový trend však směřuje cestou, kterou již vyspělá Evropa prošla.

Vývoj ve zpracovatelském průmyslu v posledních deseti letech pozitivně ovlivnil příliv přímých zahraničních investic, pozitivní vliv měly i různé podpůrné programy (např. podpora

²⁶ Viz např. Sukup, R., Vojtěch, J.: Analýza profesní struktury pracovních sil v České republice z pohledu sféry vzdělávání – 2003. Praha, NÚOV 2003.

malého a středního podnikání, nebo Operační program Průmysl a podnikání). Díky vysoké investiční aktivitě, která stimulovala strukturální změny v některých perspektivních odvětvích zpracovatelského průmyslu, se postupně vytváří struktura, která se přibližuje struktuře zpracovatelského průmyslu ve vyspělých státech západní Evropy. Do pozadí zájmu se dostávají odvětví náročná na energii (např. hutnictví), na pracovní sílu (např. kožedělný průmysl) a naopak se podporuje výroba s vyšší přidanou hodnotou (např. gumárenský a plastikářský průmysl).

Budoucí vývoj patrně potvrdí postupný pokles počtu pracovníků ve zpracovatelském průmyslu jako celku. Také zde by se případné budoucí „zeštíhlování“ některých podniků mělo dotknout především pracovníků s nižší úrovní vzdělání. V této souvislosti je potřeba podotknout, že propouštění může být částečně kompenzováno uplatněním v nově vzniklých průmyslových závodech, které jsou výsledkem zahraničních investic v České republice. Tato skutečnost by však neměla být přeceňována, a to hned z několika důvodů. Investice, které k nám zejména v 90. letech do tohoto odvětví proudily, přitahovala relativně levná a kvalifikovaná pracovní síla. Prvotní výhoda se začíná pomalu vyčerpávat jednak růstem mezd, jednak objevováním pracovních trhů na východ od našich hranic; proto dochází dokonce již dnes k přesouvání některých provozů, které byly u nás před několika lety zakládány. Zájemem České republiky by měla být podpora a stimulace zahraničních investic založených spíše na znalostech lidí, tzn. z oblasti terciárního a kvartérního sektoru než investice do výroby s nízkou přidanou hodnotou, založených na zpracování surovin.

Zpracovatelský průmysl má v české ekonomice klíčové postavení – podílí se čtyřmi pětinami na exportu a čtvrtinou na tvorbě HDP. Zvyšování konkurenceschopnosti zpracovatelského průmyslu je tedy velice důležité pro celou ekonomiku. Zvyšování konkurenceschopnosti musí být přitom založeno na kvalitativních faktorech produktivity. Tomu odpovídají i základní cíle průmyslové politiky ČR. Z nich mezi nejdůležitější patří:

- růst klíčových a perspektivních oborů zpracovatelského průmyslu,
- podpora růstu vlivu nehmotných faktorů na konkurenceschopnost průmyslu (vzdělávání, rozvoj lidského potenciálu, výzkum a vývoj),
- růst produktivity práce,
- vytváření a zlepšování podmínek pro podnikání ve zpracovatelském průmyslu a pro průmyslové investice.

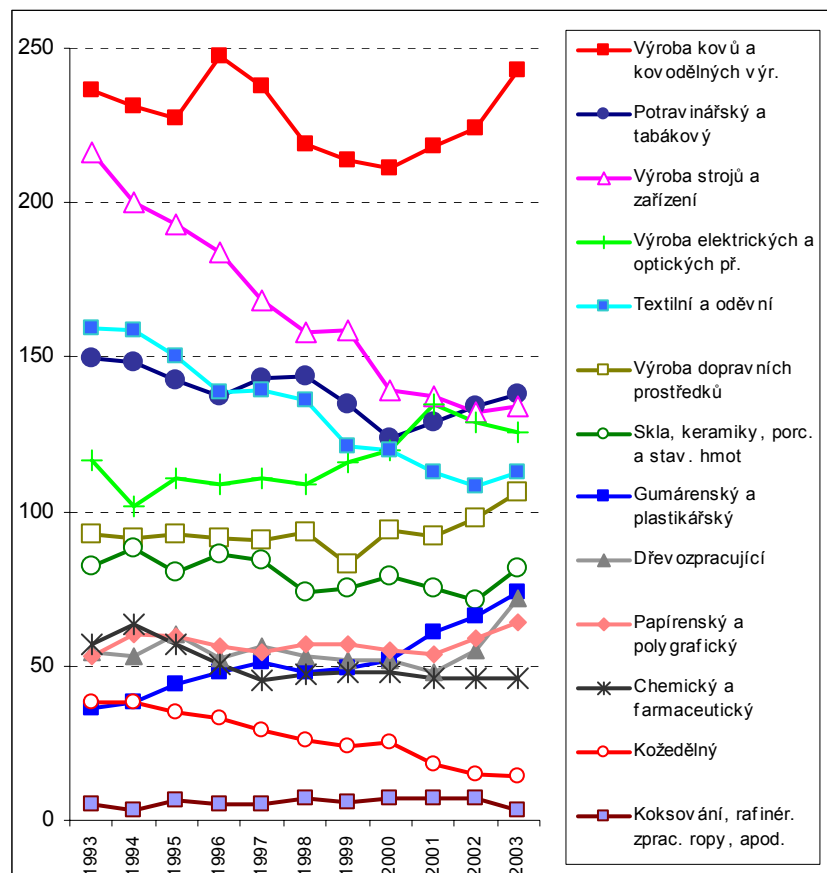
7.2.1 Struktura zaměstnanosti v odvětvích zpracovatelského průmyslu

Jak již bylo naznačeno, Česká republika je jednou z nejvíce industrializovaných zemí světa. Naše odvětvová struktura byla a je navíc značně nevyvážená (oproti vyspělým průmyslovým zemím) a další vývoj tedy bude směřovat k narovnání tohoto stavu (současně s dalším snižováním podílu sekundárního sektoru na zaměstnanosti a zčásti i např. jeho podílu na HDP).

Vývoj zaměstnanosti v jednotlivých odvětvích i velikost a podíl zpracovatelského průmyslu na celkové zaměstnanosti byl v období 1993 až 2003 velice odlišný. **K relativně nejvyššímu poklesu zaměstnanosti došlo v „kožedělném průmyslu“** – v roce 2003 zde byla zaměstnanost o 60 % nižší než v roce 1993 (a lze se domnívat, že k mnohem výraznějšímu poklesu došlo v porovnání se stavem v roce 1990, resp. 1989). Kožedělný průmysl a obuvnictví (které je součástí tohoto odvětví) patřily v dlouhé historii u nás k nejvyspělejším na světě a ještě v roce 1989 byly relativně významným zaměstnavatelem. Dlouholetá krize v kožedělném průmyslu v důsledku ostré zahraniční konkurence přinesla postupný pokles počtu výrobců usní a výrobců obuvi. Mnoho podniků bylo nuceno v 90. letech ukončit výrobu, což se odrazilo také v poklesu zaměstnanosti. Je nutné dodat, že tento proces patrně není zcela ukončen, což se projeví také na dalším poklesu zaměstnanosti. Toto odvětví také neklade příliš velké nároky na dosažené vzdělání (viz **tabulka 7.10 v kapitole 7.3**); proto při lokalizaci průmyslových podniků tohoto odvětví je a bude důležitým faktorem zejména levná pracovní síla. V budoucnu tedy lze očekávat

posouvání těchto výrob především do oblasti východní Asie (i když zatím je konkurencí pro nás i Slovensko či Turecko).

Obrázek 7.2: Vývoj počtu pracujících v odvětvích zpracovatelského průmyslu (v tis.)

Podobný trend i podobné příčiny poklesu podílu zaměstnaných na celkové struktuře zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu lze sledovat také u „textilního a oděvního průmyslu“. Také zde došlo k úbytku počtu pracovníků v odvětví i jeho podílu na celkové zaměstnanosti zejména z důvodu nutné restrukturalizace po roce 1989 (i když dopad restrukturalizace na zaměstnanost nebyl tak dramatický jako v případě průmyslu kožedělného) a ani zde nelze počítat s výrazným znovuoživením těchto výrob díky zahraničním investicím. Pro udržení tohoto odvětví bude důraz kladen na zvýšení

výkonnosti a konkurenceschopnosti, což je možné docílit přechodem na výrobu výrobků s vyšší přidanou hodnotou, při využití nových technologií a výrobků a při realizaci výsledků výzkumu a vývoje v tomto odvětví. Konkrétněji je tím myšleno zavádění pokrokových textilních technologií do výroby, orientace na módní a funkční oděvy, technické a průmyslové oděvy. Je důležité správně využít potenciál, který je v ČR, tj. nekonkurovat asijským trhům ve výrobě levných oděvů, ale orientovat se na technologicky náročnější výrobu (využívat nové technologie a směry v oděvním průmyslu).

Tabulka 7.3: Podíl jednotlivých odvětví na celkové zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu (v %)

	1991*	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Potravinářský a tabákový	8,5	11,0	11,1	10,7	10,4	11,2	11,5	11,1	10,4	10,6	11,0	10,7
Textilní a oděvní	11,1	11,7	11,8	11,3	10,5	10,9	10,9	10,0	10,1	9,3	8,9	8,7
Kožený	3,1	2,8	2,8	2,6	2,5	2,3	2,1	2,0	2,1	1,5	1,2	1,1
Dřevozpracující	2,2	4,0	4,0	4,5	4,0	4,4	4,2	4,3	4,4	4,0	4,5	5,6
Papírenský a polygrafický	3,2	3,9	4,5	4,5	4,3	4,2	4,6	4,7	4,6	4,5	4,9	5,0
Koksování, rafinér. zprac. ropy apod.	1,0	0,4	0,2	0,5	0,4	0,4	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6	0,3
Chemický a farmaceutický	3,6	4,2	4,7	4,3	3,8	3,5	3,8	4,0	4,0	3,8	3,8	3,5
Gumárenský a plastikařský	2,1	2,7	2,8	3,3	3,7	4,0	3,8	4,0	4,4	5,0	5,4	5,7
Skla, keramiky, porc. a stav. hmot	6,1	6,1	6,6	6,0	6,5	6,6	5,9	6,2	6,6	6,2	5,8	6,3
Výroba kovů a kovárenských výr.	16,9	17,4	17,3	17,1	18,7	18,5	17,5	17,7	17,7	18,0	18,4	18,8
Výroba strojů a zařízení	18,1	15,9	14,9	14,5	14,0	13,1	12,7	13,1	11,7	11,3	10,9	10,4
Výroba elektrických a optických př.	9,4	8,6	7,6	8,3	8,2	8,6	8,7	9,6	10,1	11,1	10,6	9,7
Výroba dopravních prostředků	9,1	6,8	6,8	6,9	6,9	7,1	7,5	6,8	7,9	7,6	8,1	8,2
Zpracovatelský průmysl jinde neuvedený	5,7	4,7	5,1	5,7	5,8	5,9	6,0	6,1	5,7	6,6	5,3	6,2
Celkem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*započítány pouze podniky s 25 a více pracovníky

Do roku 2000 došlo k výraznému (přibližně třetinovému) poklesu zaměstnanosti také u odvětví „výroba strojů a zařízení“; podíl na celkové zaměstnanosti se tak snížil z 16 % v roce 1993 na 10 % v roce 2003. Pokles byl způsoben zejména nezdařilou restrukturalizací či privatizací některých velkých strojírenských podniků, poklesem strojírenské produkce, modernizací stávající výroby a nárůstem produktivity práce.

Tabulka 7.4: Vývoj zaměstnanosti v odvětvích zpracovatelského průmyslu (r. 1993 = 100 %)

	1991*	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Potravinářský a tabákový	83,0	100	99,3	95,3	92,0	96,0	96,4	90,4	83,0	86,3	89,7	92,4
Textilní a oděvní	101,0	100	99,4	94,4	86,8	87,5	85,3	75,9	75,3	70,9	67,8	70,9
Kožený	117,8	100	100,0	92,1	86,9	76,4	68,1	62,8	65,4	47,1	39,3	36,7
Dřevozpracující	59,0	100	98,2	111,1	96,3	103,7	97,8	95,9	95,9	88,6	101,5	132,9
Papírenský a polygrafický	88,0	100	113,1	111,2	105,6	101,9	106,7	106,7	103,0	101,1	110,5	120,4
Koksování, rafinér. zprac. ropy apod.	288,5	100	61,5	119,2	100,0	100,0	134,6	115,4	134,6	134,6	134,6	64,3
Chemický a farmaceutický	90,9	100	110,5	100,0	87,8	79,0	82,2	83,9	83,9	80,4	80,4	80,0
Gumárenský a plastikařský	82,9	100	105,5	122,1	133,1	141,4	132,6	135,4	143,6	168,5	182,3	203,5
Skla, keramiky, porc. a stav. hmot	108,3	100	107,3	97,6	104,9	102,4	90,0	91,2	96,1	91,2	86,4	99,1
Výroba kovů a kovárenských výr.	104,1	100	97,9	96,2	104,7	100,4	92,6	90,5	89,3	92,2	94,8	102,8
Výroba strojů a zařízení	121,6	100	92,6	89,4	85,2	77,8	73,1	73,5	64,3	63,4	61,1	62,0
Výroba elektrických a optických př.	117,3	100	87,2	94,9	93,2	94,9	93,3	99,3	102,7	115,6	110,4	107,3
Výroba dopravních prostředků	143,9	100	98,9	100,0	98,9	97,8	100,6	89,8	101,7	99,6	106,1	114,9
Zpracovatelský průmysl jinde neuvedený	130,9	100	107,9	120,5	120,5	118,9	118,3	116,7	107,3	126,2	100,9	126,7
Celkem	107,4	100	92,1	91,4	90,6	87,9	85,7	83,2	81,8	83,3	83,5	95,4

*započítány pouze podniky s 25 a více pracovníky

Naproti tomu jiná průmyslová odvětví zaznamenala (a to i přes nutnou restrukturalizaci) po roce 1990, resp. 1993 nárůst zaměstnanosti (a to i v absolutních hodnotách). Česká republika totiž byla po roce 1989 pro zahraniční investory atraktivní, zejména pro svůj relativně rozvinutý průmysl a pro vysoce kvalifikovanou (a v prvních letech i relativně levnou) pracovní sílu. Svědčí o tom mimo jiné i **mírný nárůst zaměstnanosti ve „výrobě dopravních prostředků“**, přičemž se lze domnívat, že některé velké investice posledních let se ještě nepromítly do výsledků zaměstnanosti zobrazených **v tabulce 7.4 a obrázku 7.2. Mírný nárůst zaměstnanosti** a tím i posílení podílu na celkové zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu byl zaznamenán také u „výroby elektrických a optických přístrojů“ a „papírenského a polygrafického průmyslu (vč. vydavatelských činností)“. **Velkou dynamiku zaznamenal „gumárenský a plastikařský průmysl“**, jehož podíl se na celkové zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu zdvojnásobil. Je to díky vysoké investiční aktivitě v tomto odvětví.

Perspektivními odvětvími zpracovatelského průmyslu z hlediska meziročního růstů (rok 2004 ve srovnání se stavem v roce 2003) tržeb a počtu nových zakázek jsou odvětví „výroba kancelářských strojů a počítačů“, „výroba základních kovů a hutních výrobků“, „výroba strojů

a zařízení jinde neuvedených“ ale i další oddíly OKEČ. I z hlediska tohoto ukazatele je úpadek odvětví „výroba oděvů, zpracování a barvení kožešin“ patrný.

Do budoucna lze v České republice počítat s **následujícími trendy**. Prvním procesem bude pokračování už započaté „deindustrializace“. Přestože se po roce 1989 podíl sekundárního sektoru na celkové zaměstnanosti značně snížil, srovnání s vyspělými státy Evropské unie i jinými státy světa ukazuje, že takto silný průmysl již nemá v moderní ekonomice místo (ČR má vyšší podíl zaměstnaných v sekundárním sektoru zhruba o deset procentních bodů ve srovnání s průměrem EU). Druhým procesem bude „modernizace“, a to nejen ve smyslu modernizace samotné výroby a produkce, ale také modernizace odvětvové struktury ekonomiky spojené s růstem produktivity práce. Jak je patrné, také u zpracovatelského průmyslu a jeho vývoje po roce 1989 v České republice roste zaměstnanost a produkce některých odvětví s vyšší přidanou hodnotou (např. výroba dopravních prostředků) a naopak vytlačována jsou odvětví méně náročná na kvalifikovanou pracovní sílu apod. (příkladem je kožedělný či textilní průmysl). Nadále budou pokračovat započaté strukturální změny, spočívající v posilování výroby s vysokým podílem zahraničního kapitálu (elektrotechnický průmysl, přesné strojírenství a kapacity zabezpečující díly a příslušenství pro automobilový průmysl). Na druhé straně s přílivem zahraničního kapitálu zaznamenala oživení i tradiční průmyslová odvětví strojírenství a hutnictví. Je potřeba podpořit nové směry ve výrobě, tj. produkci výrobků investiční povahy, výroby meziproduktů, výroby zboží dlouhodobé spotřeby, produkci výrobků s vyšší přidanou hodnotou a produkci orientovanou na vývoz.

7.2.2 Profesionální struktura zaměstnanosti v odvětvích zpracovatelského průmyslu

V průběhu společenských a ekonomických změn v posledních deseti letech se vyvíjel i počet zaměstnaných v jednotlivých třídách klasifikace zaměstnání. **Ve třídách vyžadujících vyšší vzdělanostní úroveň se počet zaměstnaných zvyšoval, v těch, kde postačuje nižší úroveň vzdělání, se snižoval.** Největší nárůst byl ve třídě 3 „Techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci“, dále ve třídách 1 „Vedoucí a řídicí pracovníci“ a 2 „Vědečtí a odborní duševní pracovníci“. K výraznému poklesu zaměstnaných došlo ve třídách 4 „Nižší administrativní pracovníci“ a 6 „Kvalifikovaní dělníci v zemědělství a lesnictví“. K mírnému poklesu pak došlo ve třídě 5 „Provozní pracovníci ve službách a obchodě“. Také reforma armády se projevila ve značném poklesu počtu zaměstnaných v této sféře. S restrukturalizací průmyslu a s růstem produktivity práce klesá i počet zaměstnaných ve třídách 7 „Kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé a opraváři“, 8 „Pracovníci obsluhy strojů a zařízení“ i ve třídě 9 „Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci“. Nejčetnější třídou zaměstnaných osob v současnosti je podle klasifikace zaměstnání třída 3 „Techničtí, zdravotničtí, pedagogičtí pracovníci“, přitom před dvěma lety byla nejčetnější třída 7 „Řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé a opraváři“.

Na rozdíl od zemí EU jsou v ČR podstatně více zastoupeny třídy zahrnující kvalifikované dělníky, které představují těžiště zaměstnanosti ČR. Ve srovnání České republiky a EU je důležitým ukazatelem nižší podíl pozic obsazených nekvalifikovanými pracovníky u nás než v zemích EU. Profesionální skladba pracujících v ČR se postupně přibližuje profesní skladbě pracujících v EU, což může z hlediska budoucího vývoje být velké pozitivum.

Data pro profesní analýzu vycházejí z výběrového šetření pracovních sil a vztahují se k roku 2003. Samozřejmě **nejvyšší podíl ve všech odvětvích mají dělnické a zpracovatelské profesní třídy** spjaté s průmyslovou výrobou (tabulka 7.5). Sečteme-li podíly „řemeslníků a kvalifikovaných výrobců, zpracovatelů, opravářů“ a „obsluhu strojů a zařízení“, zjistíme, že součet ve většině odvětví dosahuje alespoň 50% zastoupení. **Nejsilnější zastoupení těchto „dělnických profesí“** je na jedné straně v odvětvích textilního (a oděvního) průmyslu a průmyslu kožedělného a na straně druhé dřevozpracujícího průmyslu. U prvně zmíněných se jedná o odvětví, ve kterých zaměstnanost v posledních 15 letech rapidně poklesla. Spolu s dřevozpracujícím průmyslem jsou to zároveň odvětví, která jsou náročná na pracovní sílu (je důležitým lokalizačním faktorem výroby), ale **nejsou náročná na kvalifikaci a dosažené vzdělání** pracovní síly

(všimněme si, že tomu odpovídá také nízký podíl vědeckých a odborných pracovníků v těchto odvětvích). Vůbec **nejnižší podíl uvedených dělnických profesních tříd je v odvětví „chemický a farmaceutický průmysl“**. Toto odvětví zaznamenává v současnosti nárůst poptávky po produkci, nejlépe si vede výroba plastů v primární formě.

Tabulka 7.5: Profesní struktura (podle KZAM) v odvětvích zpracovatelského průmyslu (v %)

	Potravinářský a tabákový	Textilní a oděvní	Kožený	Dřevozpracující	Papírenský a polygrafický	Koksování, rafinér. zprac. ropy	Chemický a farmaceutický	Gumárenský a plastický	Skla, keramiky, porc. a stav. hmot	Výroba kovů a kov. vyr.	Výroba strojů a zařízení	Výroba elektr. a opt. přístř.	Výroba dopravn. prostředků	ostatní	celkem zprac. průmysl	celkem EAO
Zákodníci, vedoucí a řídící pracovníci	4,3	3,6	2,1	4,9	5,6	2,3	5,6	3,2	4,8	3,8	3,7	3,9	2,8	6,4	4,1	5,6
Vědeční a odborní duševní pracovníci	2,2	1,6	0,0	1,2	12,2	0,0	10,5	3,0	2,8	3,0	6,9	4,7	3,7	3,0	4,0	10,2
Techničtí, zdravot., pedagog. prac. a prac. v příb. oborech	9,6	8,8	3,9	5,2	14,8	38,1	25,1	16,7	9,1	16,4	22,7	22,1	19,8	8,5	15,1	20,1
- z toho techničtí pracovníci	3,2	4,9	2,8	2,8	7,6	31,8	16,0	10,8	5,5	12,2	16,0	17,1	15,5	4,3	10,1	6,6
Nižší administrativní pracovníci (úředníci)	8,2	4,7	2,6	3,9	8,8	7,7	7,6	5,1	5,6	5,2	6,1	6,5	4,7	4,8	5,8	8,0
Provozní pracovníci ve službách a obchodě	3,5	1,0	2,7	0,5	0,9	1,3	2,6	0,6	0,7	0,9	1,2	0,9	1,0	0,8	1,3	12,5
Kvalifik. dělníci v zemědělství, lesnictví a v příb. oborech	0,5	0,0	0,0	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	1,9
Řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé, opraváři	34,3	46,0	41,3	47,6	19,7	36,8	12,8	13,3	35,8	44,1	35,0	24,4	30,1	45,4	34,9	19,6
Obsluha strojů a zařízení	26,2	29,4	35,5	29,1	23,9	10,4	24,8	44,4	26,3	19,5	17,7	25,5	30,1	20,1	25,3	13,2
Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	11,2	4,9	12,0	7,1	14,2	3,4	10,8	13,8	14,8	7,1	6,3	12,0	7,7	11,0	9,4	7,6
Celkem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Další profesní skupinou, u níž lze očekávat silné zastoupení ve všech průmyslových odvětvích, jsou **techničtí pracovníci** (třída s nejvyšším počtem zaměstnaných). Oproti výše uvedeným se však v tomto případě jedná o profese náročnější na dosažené vzdělání a kvalifikaci. Jejich podíl v odvětvích zpracovatelského průmyslu se zpravidla pohybuje v rozmezí od 10 do 20 %. Méně než desetina jich je zaměstnána v odvětvích nenáročných na kvalifikovanější pracovní sílu (jako už zmíněný textilní, kožený a dřevozpracující průmysl a také průmysl skla, keramiky a stavebních hmot, průmysl potravinářský a tabákový). Naopak **silné zastoupení** této třídy zaměstnání (téměř 25 %) je **v chemickém a farmaceutickém průmyslu, výrobě strojů a výrobě elektrických a optických přístrojů**. Nejvýraznější zastoupení technických pracovníků má však odvětví koksování, rafinérie a zpracování ropy. Podíl zaměstnaných třídy technických pracovníků v tomto odvětví je více než dvojnásobný ve srovnání s jejich zastoupením ve zpracovatelském průmyslu jako celku. Podíl technických pracovníků narůstá s poklesem podílu zaměstnaných v nižších profesních třídách. Odvětví zpracovatelského průmyslu, které se zabývá koksováním a rafinérským zpracováním ropy (tvoří většinu produkce), je méně významné z hlediska podílu z celkového počtu zaměstnaných ČR (jenom 0,2 %). Počet zaměstnaných v tomto odvětví se v posledních 5 letech snížil důsledkem racionalizace práce v petrolejářském průmyslu, výstavby nových moderních technologií a zavádění moderních řídicích procesů.²⁷

Podíl profesní třídy „**vědeční a odborní duševní pracovníci**“ ve většině průmyslových odvětví nepřesahuje 3 % (v porovnání s celkovou strukturou EAO je to velice nízké číslo). Téměř zanedbatelný je jejich podíl v kožený průmyslu a v odvětví koksování a rafinérie ropy, mírně přes 1 % je jejich zastoupení v dřevozpracujícím i textilním a oděvním průmyslu. Mírně nadprůměrný podíl pracujících této profesní třídy spadá do odvětví zpracovatelského průmyslu - výroba elektrických a optických přístrojů (4,7 %) a výroba strojů (6,9 %). Vůbec **nejvyšší zastoupení této profesní třídy je v chemickém a farmaceutickém průmyslu (10,5 %) a v papírenském a polygrafickém průmyslu (12,2 %)**. Poslední dvě uvedená odvětví více než dvojnásobně převyšují průměrné zastoupení vědeckých a odborných duševních pracovníků ve zpracovatelském průmyslu, jejich podíl je dokonce vyšší než podíl této profesní třídy ve všech odvětvích vůbec.

²⁷ Panorama českého průmyslu 2003. Praha, Ministerstvo průmyslu a obchodu 2004.

Odvětví zpracovatelského průmyslu s nízkým podílem zaměstnaných ve vyšších profesních třídách (zejména třídy 2) a naopak s vysokým podílem ve třídách 7, 8 jsou odvětví, která se potýkají s problémy a kde se snižuje podíl i počet zaměstnaných. Patří sem především odvětví kožedělný průmysl, textilní a oděvní průmysl i odvětví koksování a rafinérie ropy, tj. odvětví náročné na pracovní sílu, která bojují se zahraniční konkurencí a hledají nové cesty v produkci. Velice podobnou strukturu zaměstnaných má i odvětví dřevozpracujícího průmyslu. Toto odvětví má dlouhodobou historii v českém průmyslu, má nezanedbatelný podíl i v celkovém objemu výroby a z hlediska budoucího vývoje se jedná spíše o perspektivní odvětví. Je možné ho tak hodnotit vzhledem k dostatečným dodávkám surového dřeva a celkově dobrému stavu odvětví i s výhledem na další růst poptávky po produkci.

V odvětvích, u nichž se podíl zaměstnaných zvyšuje a která se vypořádala s novými podmínkami na trhu, je struktura zaměstnaných podle KZAM jiná (ne úplně opačná) než tomu bylo u odvětví v úpadku. Do této skupiny je možno zařadit výrobu dopravních prostředků, gumárenský a plastikářský průmysl i výrobu kovů a kovových výrobků. Podíl vědeckých a odborných duševních pracovníků je nízký, kolem 3 %. Zastoupení zaměstnaných ze třídy 3 je více než dvojnásobně vyšší (16-20 %) než u odvětví v úpadku (5-9 %) a podíl zaměstnaných ve třídách 7 a 8 souhrnně je kolem 60 %, což odpovídá podílu zaměstnaných v odvětvích zpracovatelského průmyslu jako celku. Trochu odlišná je situace ve struktuře zaměstnaných podle klasifikace zaměstnanosti v odvětví výroby elektrických a optických přístrojů, které vyžaduje kvalifikovanější pracovní sílu.

Nejvyšší podíl zaměstnaných ve třídě 1 i 2 měly chemický a farmaceutický průmysl i papírenský a polygrafický průmysl. Obojí odvětví průmyslu možno označit za konkurenceschopná a perspektivní.

7.2.3 Struktura zaměstnanosti v odvětvích zpracovatelského průmyslu v krajích České republiky

V České republice se v souvislosti se změnami ve směřování ekonomiky od začátku 90. let snížil podíl zaměstnaných v primárním sektoru na polovinu a navýšil se podíl zaměstnaných v terciárním a kvartérním sektoru. I když podíl pracujících v průmyslu také značně poklesl, je i nadále evidentně předimenzovaná zaměstnanost v průmyslu ve srovnání se státy západní Evropy. Česká republika má také značně poddimenzovaný kvartérní sektor s profesemi s nejvyšší složitostí práce a nejkvalifikovanější části lidských zdrojů.

Kraje mají odlišný charakter a strukturu hlavních odvětví hospodářství (tabulka 7.6). Nejvýrazněji se vyjímá svým specifickým postavením Praha. Ve struktuře, jako u jediného kraje, dominují odvětví terciárního a kvartérního sektoru a průmysl hraje až druhořadou roli. U všech ostatních krajů je zpracovatelský průmysl na prvním místě v podílu zaměstnanosti.

Podíl zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu je však v jednotlivých krajích různě vysoký.²⁸ Nejvyšší zastoupení v řadách zaměstnaných má ve Zlínském a Libereckém kraji (obrázek 7.3). Oba kraje mají dlouholetou průmyslovou tradici. Ve Zlínském kraji mezi nejdůležitější odvětví patří strojírenství, kovodělný i chemický a plastikářský průmysl. Z pohledu regionální zaměstnanosti má ve Zlínském kraji významné postavení odvětví „činění a úprava usní, výroba brašnářských a sedlářských výrobků a obuvi“ (OKEČ 19). Kožedělný průmysl hraje důležitou roli především na Moravě (třetina všech zaměstnaných ČR v tomto odvětví pracuje právě ve Zlínském kraji). Význam tohoto odvětví se v ČR i v tomto regionu snižuje, protože mnohé podniky se dostaly do likvidace či konkurzu. Mnohem významnějším odvětvím ve Zlínském kraji z pohledu regionální zaměstnanosti je výroba plastových a chemických výrobků a dále všeobecné strojírenství, elektrotechnický a kovodělný průmysl a výroba nábytku (příloha 1).

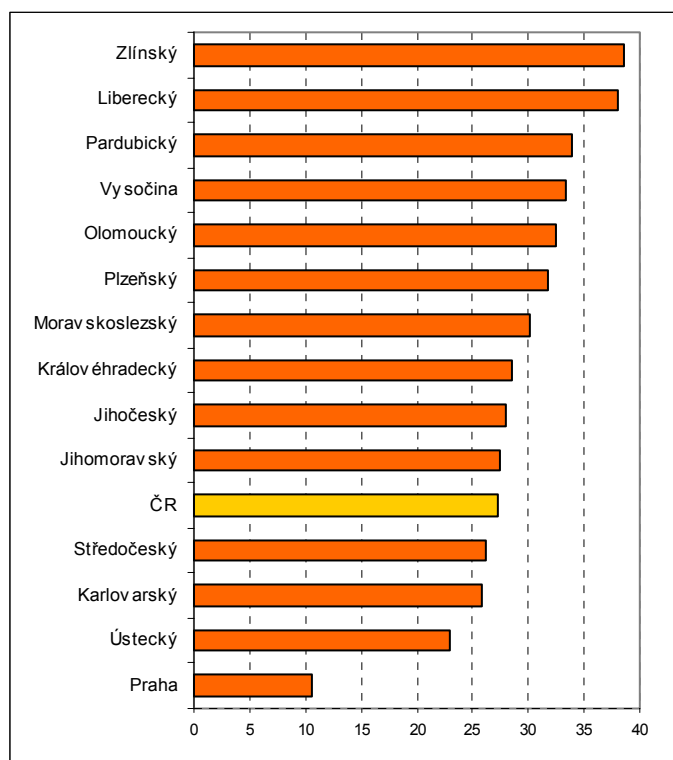
²⁸ Údaje v grafu i následné charakteristiky struktury zpracovatelského průmyslu jednotlivých krajů jsou řazeny podle velikosti podílu pracujících ve zpracovatelském průmyslu, tj. od kraje s nejvyšším podílem zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu (Zlínský kraj) ke kraji s nejnižším podílem (Praha).

Tabulka 7.6: Podíl zaměstnaných ve vybraných odvětvích podle OKEČ v krajích ČR (2003, v %)

	ČR	kraj													
		Praha	Středočeský	Jihočeský	Plzeňský	Karlovarský	Ústecký	Liberecký	Královéhradecký	Pardubický	Vysočina	Jihomoravský	Olomoucký	Zlínský	Moravskoslezský
Zemědělství, rybolov a lesnictví	4,5	0,4	5,4	7,0	5,2	2,9	3,4	3,5	5,5	6,6	10,4	4,7	7,1	3,4	3,1
Zpracovatelský průmysl	27,3	10,6	26,1	27,9	31,7	25,9	22,9	38,0	28,5	33,9	33,3	27,4	32,4	38,6	30,1
Stavebnictví	9,3	9,2	9,1	10,5	8,0	10,7	10,4	8,5	8,7	10,3	8,5	9,7	8,9	9,3	8,5
Obchod, opravy motorových vozidel a spotřeb. zboží	13,3	16,7	13,0	12,3	12,6	11,4	16,0	11,0	15,5	11,1	11,1	13,2	12,3	12,2	11,8
Pohostinství a ubytování	3,6	4,3	3,8	4,2	2,9	6,9	3,3	3,4	3,4	3,0	2,8	2,7	3,0	3,4	4,1
Doprava, skladování, pošty a telekomunikace	7,6	9,9	9,5	6,6	7,4	6,2	8,6	5,9	5,5	7,4	6,2	7,3	7,1	5,8	7,0
Peněžnictví a pojišťovnictví	2,0	5,1	2,0	1,9	1,6	1,5	1,6	1,7	1,4	1,8	1,3	1,6	1,1	1,6	1,2
Činnosti v oblasti nemovitostí, pronajímání movitostí, V+V	6,0	13,7	5,8	4,6	4,3	4,3	5,2	4,3	5,4	4,1	3,2	7,2	3,7	4,4	4,2

Liberecký kraj má výrazně průmyslový charakter a širokou surovinovou základnu, z čehož se odvíjela i struktura průmyslových odvětví. Důležitou roli v kraji z hlediska zaměstnanosti i tržeb sehrává odvětví průmyslu skla, keramiky, porcelánu a stavebních hmot. V kraji je vysoká koncentrace výroby bižuterie (jako odvětví řazeno do OKEČ 36 – ostatní zpracovatelský průmysl). Dalšími významnými odvětvími je strojírenství, výroba a zpracování plastů i výroba dopravních prostředků (automobilů). Tradiční textilní průmysl ztratil v důsledku útlumu v posledních letech svoje dominantní postavení ([příloha 2](#)).

Ve struktuře zpracovatelského průmyslu v **Pardubickém kraji** má prioritní postavení elektrotechnický a chemický průmysl, které doplňují průmysl skla, keramiky, porcelánu a stavebních hmot i dopravní strojírenství. V odvětví „výroba radiových, televizních a spojových zařízení a přístrojů“ (OKEČ 32) pracuje až 10 % všech zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu v kraji, což je vůbec nejvíce ze všech krajů a čtyřnásobně více než průměr České republiky. Textilní a oděvní a kožedělný průmysl postupně upadá a ztrácí svůj význam. Budoucnost mají hlavně výroba technických plastů, elektrotechnika a strojírenství.

Kraj Vysočina patří rovněž mezi kraje se silnou tradicí průmyslové výroby. Pestré průmyslové výrobě dominuje strojírenství, dřevozpracující a kovodělný průmysl a doplňuje je sklářský, textilní, nábytkářský i potravinářský průmysl, tj. odvětví mající vazby na místní surovinovou základnu a zemědělskou výrobu. Kraj má mezi ostatními prioritní postavení v zaměstnanosti ve výrobě kancelářských strojů a zařízení (11 % ze zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu v kraji – [příloha 1](#)). Další prvenství mezi kraji má v podílu zaměstnaných v zemědělském sektoru ([tabulka 7.6](#)), kde pracuje až desetina zaměstnaných v kraji, což je vůbec nejvyšší podíl z krajů v ČR.

Obrázek 7.3: Podíl zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu v krajích ČR (v %)

I v **Olomouckém kraji** se ve vysoké míře podílí zpracovatelský průmysl na zaměstnanosti i tvorbě DPH. V kraji však má významné postavení i zemědělství (druhý nejvyšší podíl ve struktuře zaměstnaných má zemědělství a lesnictví právě v tomto kraji), což se promítá do dalších sfér (nízké průměrné mzdy, vyšší nezaměstnanost apod.) a ovlivňuje tak dynamiku rozvoje kraje. Dominantní postavení ve sféře zpracovatelského průmyslu mají odvětví všeobecného strojírenství, potravinářského průmyslu, výroba oděvů a zpracování kožešin i výroba elektrických a optických přístrojů. Tato odvětví spolu s leteckým průmyslem budou i v budoucnu průmyslovým základem kraje.

V **Plzeňském kraji** jsou dostatečné zásoby nerostného bohatství, což představuje základní potenciál pro zpracovatelský průmysl. Průmysl je soustředěn především do Plzně a okolí. Rozhodujícím odvětvím je elektrotechnický a kovodělný průmysl, automobilový (výroba komponentů) i potravinářský průmysl, výroba pryžových a plastových výrobků i průmysl stavebních hmot a keramický.

Hlavním bohatstvím **Moravskoslezského kraje** jsou zásoby kvalitního černého uhlí, ve struktuře hospodářství tedy výrazně dominuje těžební průmysl a odvětví, která na něj navazují, tj. hutní výroba (zpracování ocele) a těžké strojírenství. Kraj se podílí téměř 64 % na tržbách z výroby základních kovů a hutních výrobků v ČR při 50 % podílu počtu zaměstnaných. Dochází k postupnému poklesu vytěženého množství uhlí, k útlumu a restrukturalizaci v uvedených odvětvích. V budoucnu by ve struktuře zpracovatelského průmyslu mělo být více zastoupeno zejména strojírenství, chemický a potravinářský průmysl i výroba dopravních prostředků.

Ve struktuře zpracovatelského průmyslu **Královéhradeckého kraje** dominují již tradiční odvětví: textilní průmysl a strojírenství. Z dalších odvětví jsou významné gumárenství a potravinářský průmysl. Představitelé kraje by rádi viděli budoucnost průmyslu v polygrafii, obalové technice, farmaceuticko-medicínských technologiích a v rámci tradičního textilního průmyslu v technických textiliích.

Jihočeský kraj není příliš bohatý na nerostné suroviny, jeho významným přírodním bohatstvím jsou lesy. V kraji má významné zastoupení zpracovatelský průmysl, zejména výroba strojů a zařízení, výroba dopravních prostředků, potravinářský, dřevozpracující a textilní průmysl. I přes výstavbu několika nových průmyslových podniků zůstává Jihočeský kraj mezi nejméně průmyslovými oblastmi v České republice.

Hlavním průmyslovým odvětvím v **Jihomoravském kraji** je strojírenství, které má na tomto území dlouhodobou tradici. Dalšími důležitými odvětvími jsou kovodělný, strojírenský a potravinářský průmysl. V současnosti je podporován zejména rozvoj v oblasti biotechnologií, výpočetních technologií, letectví, elektrotechniky a ve vinařství.

Středočeský kraj je možné charakterizovat jako průmyslově-zemědělský. Stěžejními průmyslovými odvětvími jsou výroba motorových vozidel, strojírenství, chemický a potravinářský průmysl. Důležitou roli hraje i průmysl skla, keramiky a stavebních hmot. Na ústupu jsou dříve tradiční obory těžba uhlí, ocelářství a kožedělný průmysl.

Surovinová základna **Karlovarského kraje** ovlivnila jeho celkový hospodářský charakter. V minulosti velice důležité odvětví těžby hnědého uhlí a kaolínu způsobilo rozsáhlou devastaci území. V kraji mají své nezanedbatelné postavení tradiční odvětví zpracovatelského průmyslu jako je průmysl skla, keramiky a stavebních hmot, potravinářský, textilní, kovodělný a výroba hudebních nástrojů. Prioritní význam v kraji má lázeňství a turistika.

Zaměření **Ústeckého kraje** na těžký průmysl vyplynulo z bohatých zásob hnědého uhlí. Toto území bylo v posledních padesáti letech energetickým zdrojem republiky (povrchová těžba hnědého uhlí „nabalila“ na sebe uhelné elektrárny). Restrukturalizace průmyslu v devadesátých letech přinesla do kraje mnoho problémů (např. vysokou míru nezaměstnanosti). Ve struktuře zpracovatelského průmyslu má své pevné zastoupení chemický, strojírenský, kovodělný, textilní průmysl, výroba papíru i průmysl skla, keramiky a stavebních hmot. Význam těžkého průmyslu a jeho vliv neustále klesá.

Praha má zcela specifické postavení a nezastupitelnou roli v národním hospodářství. Podíl zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu je přibližně třetinový ve srovnání s ostatními kraji i s průměrem České republiky. Mezi nosná odvětví patří především cestovní ruch, obchod, distribuce, logistika, finančníctví, reality, marketing a poradenství. Zpracovatelský průmysl sehraává spíše okrajovou funkci (potravinářský a polygrafický průmysl, strojírenství). I další rozvoj a investiční činnost se předpokládají spíše v terciárních a kvartérních odvětvích.

Závěrem je nutné zdůraznit, že nejdůležitějšími odvětvími zpracovatelského průmyslu z hlediska počtu (příloha 3) i podílu zaměstnaných (příloha 1) jsou odvětví: „výroba a opravy strojů a zařízení j. n.“ (OKEČ 29), „výroba potravinářských výrobků a nápojů, tabákových výrobků“ (OKEČ 15) a „výroba kovodělných konstrukcí a kovodělných výrobků“ (OKEČ 28). V každém z těchto tří uvedených odvětví pracuje více než sto tisíc lidí a udržují si své stabilní postavení v počtu zaměstnaných v posledních letech (příloha 2).

7.2.4. Věková struktura zaměstnanosti v odvětvích zpracovatelského průmyslu

Zaměstnanost v některých odvětvích zpracovatelského průmyslu již několik let klesá a do budoucna bude klesat i nadále, a to zcela v souladu s trendy, které proběhly ve vyspělých zemích již v dřívějších letech. U jiných odvětví lze zase předpokládat, že jejich význam pro ekonomiku i zaměstnanost zůstane zachován či mírně poroste. V následující části je analyzována souvislost mezi perspektivností odvětví a věkovou strukturou pracujících v něm.

Tabulka 7.7 uvádí podíl pracujících příslušných věkových tříd (rozdělených po 10letých intervalech) v jednotlivých odvětvích zpracovatelského průmyslu, průmyslu jako celku a zaměstnaných jako celku. Pro větší názornost je navíc věková struktura v obrázcích 4 a 5 rozlišena po 5letých intervalech.

Tabulka 7.7: Věková struktura pracujících v odvětvích zpracovatelského průmyslu (v %, 2002)

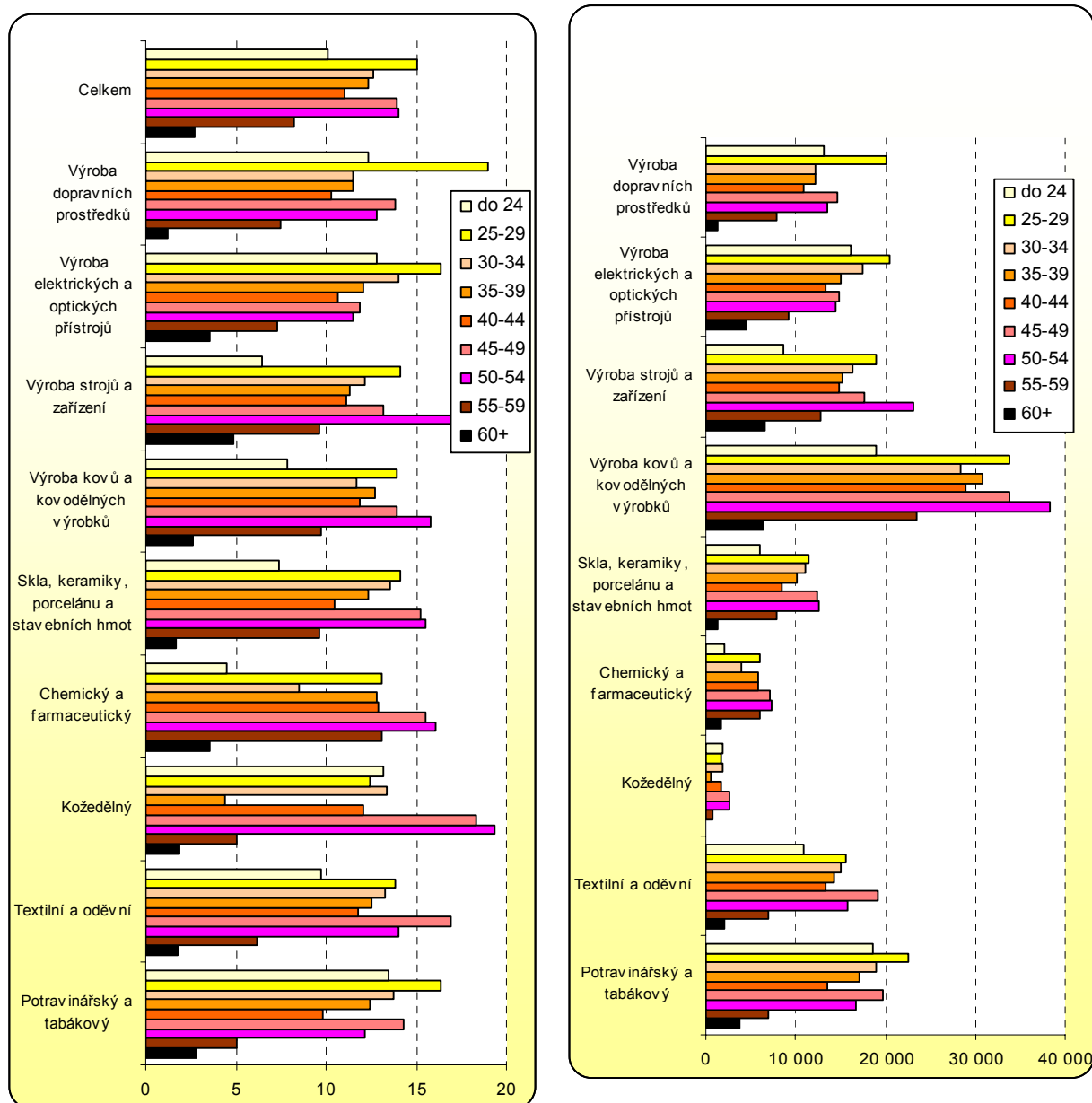
	do 29 let	30 až 39 let	40 až 49 let	50 až 59 let	60 let a více
Průmysl potravinářský a tabákový	29,8	26,1	24,1	17,2	2,8
Textilní a oděvní průmysl	23,5	25,8	28,7	20,2	1,8
Koždělný průmysl	25,6	17,7	30,4	24,4	1,8
Dřevozpracující průmysl	25,9	27,3	24,6	20,5	1,7
Papírenský a polygrafický průmysl, vydavatelské činnosti	22,1	24,8	22,1	26,1	4,9
Koksování, rafinér. zprac. ropy, výroba jader. paliv, atd.	19,8	31,9	31,7	16,7	0,0
Chemický a farmaceutický průmysl	17,5	21,3	28,4	29,2	3,5
Gumárenský a plastický průmysl	32,2	24,5	21,6	19,9	1,8
Průmysl skla, keramiky, porcelánu a stavebních hmot	21,4	25,9	25,7	25,2	1,7
Výroba kovů a kovodělných výrobků	21,7	24,4	25,8	25,5	2,6
Výroba strojů a zařízení	20,6	23,5	24,3	26,8	4,8
Výroba elektrických a optických přístrojů	29,1	26,1	22,5	18,8	3,5
Výroba dopravních prostředků	31,3	23,0	24,2	20,3	1,2
Zpracovatelský průmysl jinde neuvedený	26,5	26,9	27,0	17,2	2,4
Zaměstnaní ve zpracovatelském průmyslu	25,1	24,9	25,0	22,2	2,7
Celkem zaměstnaní v ČR	24,2	24,6	26,1	21,9	3,3

Tabulka 7.7 dokládá relativně rovnoměrné (přibližně čtvrtinové) zastoupení jednotlivých věkových skupin, tzn. věkové skupiny do 29 let, dále věkové třídy třicetiletých, čtyřicetiletých i padesátiletých. Pracující ve věku 60 a více let tvoří ve zpracovatelském průmyslu jen necelá 3 procenta. V detailnějším členění je nejpočetnější skupina pracujících ve věku 25 až 29 let (15 %), podíl pětiletých věkových skupin ve věku 30 až 34 let je nižší (v rozmezí od 11 do 14 %), zhruba desetinu tvoří věková skupina do 24 let a 55 až 59letí asi 8 %. Ve srovnání zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu a zaměstnaných nenacházíme velké odlišnosti, ty ale jsou ve třech základních odvětvích ekonomiky. Ve službách a průmyslu je podíl zaměstnaných ve vybraných věkových kategoriích téměř stejný. Jiná je situace ve struktuře

zaměstnaných v zemědělství, kde je výrazně vyšší zastoupení lidí starších 45 let (o 16 procentních bodů ve srovnání s průmyslem i službami).

Vzhledem k těmto průměrným hodnotám v celém zpracovatelském průmyslu a vzhledem k trendům ve vývoji v odvětví je překvapivý **relativně vysoký podíl nejmladší věkové skupiny v kožedělném průmyslu (obrázek 7.4)**. Nejenže je tento průměr vyšší u věkové skupiny do 29 let, v podrobnějším členění je to potvrzeno také nadprůměrnými hodnotami věkové třídy pracujících ve věku do 24 let. Celkový vývoj v tomto odvětví přitom hovoří pro postupné snižování podílu mladších věkových skupin. Ve struktuře zaměstnaných v tomto odvětví jakoby chybí populace středního věku a výrazně jsou zastoupeni zaměstnaní ve starších věkových kategoriích (45-49 a 50-54 let), což souvisí s úpadkem odvětví a se změnou tradičního zaměření a výroby kožedělného průmyslu. Nově zaměřená výroba bude vyžadovat odlišnou strukturu pracovní síly než ta předešlá. Zejména obuvnický průmysl bude vystaven silné konkurenci z východní Asie a proto bude nezbytné zavádění inovací do výroby, nových technik, ekologické výroby a zlepšení spolupráce mezi podniky a institucemi.

Obrázek 7.4 a 7.5: Věková struktura pracujících v odvětvích zpracovatelského průmyslu (% , počty)

Relativně vysoké (a opět v nesouladu s dosavadním i očekávaným vývojem) **jsou tytéž hodnoty u „textilního a oděvního průmyslu“**. Podíly pracujících ve věku do 24 let i ve věku 25 až 29 let se sice pohybují okolo průměru za celý zpracovatelský průmysl, výše uvedené důvody a trendy však opět hovoří pro nižší hodnoty. Příčinu je možné spatřovat také ve skutečnosti, že v období vysoké nezaměstnanosti jsou mladí lidé ochotni (třeba i dočasně) vzít zaměstnání i v těchto méně perspektivních odvětvích.

Výrazný je však podíl mladých lidí zejména u odvětví, která (jak dokládají výsledky kapitoly 7.2.2) vykazují nárůst zaměstnanosti – např. „výroba elektrických a optických přístrojů“ a „výroba dopravních prostředků“. Obě odvětví **vykazují progresivní věkovou strukturu „svých“ pracujících**, navíc podíl nejmladších věkových skupin, tzn. do 24 let a 25 až 29 let, výrazně převyšuje průměrné hodnoty celého zpracovatelského průmyslu. Jak ukazuje situace posledních několika let a zájem zahraničních investorů, je možné s dalším rozvojem počítat také v budoucích letech. Také z tohoto důvodu se jeví zájem mladších věkových skupin a jejich vysoký podíl na zaměstnanosti v daných odvětvích jako oprávněný a v souladu s vývojovými trendy.

V průmyslové výrobě je do budoucna potřebné brát zřetel na vývojové tendence jednotlivých odvětví. Je zřejmé, že bude i nadále docházet k útlumu, v některých odvětvích dokonce k rušení neperspektivních výrob. Z toho je zřejmé, že také uplatnění v těchto odvětvích se bude nadále zužovat. Naproti tomu pozitivní se ukazuje být vývoj např. ve zmíněné výrobě dopravních prostředků či výrobě elektrických a optických přístrojů, u kterých progresivní věková struktura pracujících odpovídá celkovým trendům v těchto odvětvích.

7.3. Vzdělanostní struktura zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu v České republice ve srovnání s EU

V České republice sice dlouhodobě dochází k růstu kvalifikační úrovně obyvatel, avšak ani v současnosti proporce vzdělanostní struktury zaměstnaných (zejména podíl obyvatel s terciárním vzděláním) zdaleka neodpovídají struktuře, která je obvyklá ve vyspělých západoevropských zemích. Klesá sice podíl zaměstnaných se základním vzděláním, příp. bez vzdělání, narůstá také podíl obyvatel se vzděláním sekundárním a terciárním. Zejména proti rychlejšímu nárůstu zaměstnanců s vysokoškolským vzděláním však hovoří nedostatečné kapacity institucí poskytujících vysokoškolské vzdělání, což dokazuje již pravidelný každoroční převis počtu přihlášek podaných ke studiu na vysoké škole nad konečným počtem přijatých a donedávna převládající zaměření vzdělávací nabídky vysokých škol na „dlouhé“ (magisterské) studium.

S restrukturalizací v České republice velice úzce souvisí problematika nezaměstnanosti, která začala být z více důvodů skutečným problémem počínaje rokem 1997. Tato situace zvýšila nároky na znalosti a schopnost zaměstnaných i uchazečů o zaměstnání učit se a přizpůsobovat se novým podmínkám. Navíc na český trh vstupují zahraniční investoři, což spolu s technologickými změnami nutí českého zaměstnance (uchazeče o práci) tuto situaci reflektovat. Platí tedy, že růst nároků na zaměstnance obecně povede ke snížení uplatnitelnosti nekvalifikovaných a vyučených ve výrobních oborech a naopak k snazší zaměstnatelnosti pracovníků s maturitním či vyšším vzděláním. To sebou přináší i další změny, a to pokles počtu zaměstnaných ve výrobní sféře a naopak budoucí růst v terciárním a kvartérním sektoru. Obecně tedy bude platit snaha ustupovat od úzce oborově zaměřeného (profesionalizovaného) studia a naopak připravovat studenty pro co možná nejširší oblast uplatnění včetně podpory rozvoje přenositelných dovedností.

Vzdělání tedy hraje v současnosti klíčovou roli při uplatnění na trhu práce. Lidé s vyšším vzděláním mají lepší možnosti uplatnění, nejhorší pozici při hledání zaměstnání mají lidé se základním vzděláním a bez vzdělání. Spolu s čerstvými absolventy a se ženami s malými dětmi patří mezi nejrizikovější skupiny ohrožené nezaměstnaností. Důležitým a hodnoceným faktorem na trhu práce je schopnost využití získaného vzdělání a ochota se i nadále učit. Z dlouhodobého hlediska, kromě toho, že ubývá pracovních příležitostí pro nekvalifikované a málo kvalifikované pracovníky, jim zároveň úspěšně konkurují zahraniční

migranti. I proto důraz na dosažení co nejvyššího vzdělání sílí, protože spolu s ochotou se dále učit a vzdělávat je i nadále hlavním faktorem pro uplatnění na trhu práce.

Srovnání vzdělanostní úrovně pracujících v jednotlivých hlavních odvětvích hospodářství v České republice a Evropské unii²⁹ (tabulka 7.8) ukazuje následující skutečnosti. Specifičností České republiky (alespoň oproti většině zemí Evropské unie) je vzhledem k historickým souvislostem ve struktuře zaměstnaných velice vysoký podíl populace se středoškolským vzděláním, na kterém se z větší části podílí středoškolské odborné vzdělání. Naopak podíl vzdělaných na vysokých či vyšších odborných školách je proti průměru EU přibližně poloviční. Relativně nízký je také (tentokrát ku prospěchu ČR) podíl obyvatel (pracovníků) se základním vzděláním – ve srovnání s Evropskou unií přibližně čtvrtinový. Vzhledem k těmto skutečnostem bude nepochybně v České republice oproti Evropské unii ve většině odvětví dominovat podíl pracujících se středoškolským vzděláním. Vzhledem k těmto skutečnostem není porovnávání podílů pracujících se základním a středním vzděláním adekvátní, jejich podíly byly tedy sečteny a porovnávána jsou především jednotlivá odvětví podle podílů pracujících s terciárním vzděláním³⁰.

Zaměstnanci v primárním sektoru v odvětví „zemědělství, lesnictví a rybolov“ vykonávají činnosti zejména manuálního charakteru (pěstitelství a chov, dále údržba a využívání lesů, chov a lov ryb a další). V České republice i v Evropské unii je proto podíl pracovníků pouze se základním vzděláním v tomto odvětví vůbec nejvyšší, u obou přibližně dvojnásobně převyšuje celkový průměr. V Česku podíl pracovníků se středoškolským vzděláním odpovídá průměru, naopak u Evropské unie je značně podprůměrný, pochopitelně stejně jako podíl zaměstnaných s terciárním vzděláním (u obou celků) v tomto odvětví hospodářství.

Další odvětví primárního sektoru – **těžební průmysl** – lze charakterizovat podobně, zajímavostí je ale relativně vysoký podíl terciárně vzdělaných pracovníků v Evropské unii (blíží se průměrné hodnotě). U obou odvětví primárního sektoru došlo v průběhu 90. let 20. století v České republice k významným změnám, zejména k poklesu počtu i podílu pracovníků se základním vzděláním a k relativnímu „posílení“ počtu pracovníků s výučním listem a úplným středním odborným vzděláním.

Tabulka 7.8: Vzdělanostní profil odvětví ČR a EU (v %)

	ČR		EU	
	ZŠ+SŠ	Terciární	ZŠ+SŠ	Terciární
Zemědělství, lesnictví, rybolov	93,2	6,8	92,6	7,4
Dobývání nerostných surovin	94,7	5,3	79,3	20,7
Zpracovatelský průmysl	93,6	6,4	83,1	16,9
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	89,3	10,7	72,7	27,3
Stavebnictví	92,3	7,7	88,6	11,4
Velkoobchod, maloobchod, opravy	92,6	7,4	86,9	13,1
Pohostinství a ubytování	96,7	3,3	91,2	8,8
Doprava, komunikace	94,0	6,0	84,5	15,5
Peněžnictví, pojišťovnictví	71,4	28,6	67,6	32,4
Nemovitosti, služby pro podniky, V a V	68,1	31,9	59,8	40,2
Veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení	81,5	18,5	70,0	30,0
Školství	54,2	45,8	37,4	62,6
Zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti	80,8	19,2	62,0	38,0
Ostatní služby	83,7	16,3	77,5	22,5
Celkem	87,0	13,0	75,6	24,4

„Stavebnictví“, „velkoobchod, maloobchod, opravy“ a „výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody“ patří sice v České republice k odvětvím s relativně podprůměrným zastoupením pracujících se základním vzděláním, stejně tak podprůměrné je však také zastoupení zaměstnaných se vzděláním terciárním, tj. v těchto odvětvích dominují pracovníci se středoškolským vzděláním. Odvětvím s vůbec

²⁹ V tabulkách jsou hodnoty za tzv. EU 15, tzn. staré členské země Evropské unie. Započtením hodnot také za nově přistoupené státy by výsledné průměrné hodnoty mohly být zkresleny. Smyslem je totiž najít případné odchylky a rozdíly České republiky v porovnání s vyspělejšími státy.

³⁰ Terciární vzdělání je vzdělání následující po ukončení úplného vyššího sekundárního vzdělání.

nejnižším zastoupením „vysokoškoláků“ je „**pohostinství a ubytování**“ (a to i přes relativní i absolutní posílení této vzdělanostní skupiny v 90. letech 20. stol.). Je to dáno také tím, že vysokoškolská příprava pro odpovídající profese v České republice neexistovala. Nejedná se však o odvětví, která by byla náročná na dosažený stupeň vzdělání „svých“ pracovníků. Intelektuálně a na úroveň vzdělání náročnější činnosti se „nacházejí“ v **odvětví „peněžnictví a pojišťovnictví“**. Jedná se o ekonomické odvětví, které bylo v České republice před rokem 1989 oproti např. západoevropským zemím poddimenzováno a svým způsobem zdeformováno (ve smyslu zaměstnanosti v něm i vzdělanostní struktury). Při pohledu na tabulku 8 zjistíme, že podíl „vysokoškoláků“ se již alespoň zhruba přibližuje průměru EU 15. Toto odvětví se rovněž vyznačuje vůbec nejnižším podílem pracujících se základním vzděláním (0,5 %). Relativně vysoký podíl (v porovnání s průměrem všech odvětví ČR) vysokoškolsky vzdělaných lidí působí v odvětví „**nemovitosti, služby pro podniky, výzkum a vývoj**“, a to necelá třetina (pro porovnání s více než 40 % průměru Evropské unie). Také další odvětví, „**školství**“ a „**zdravotnictví**“ se sice v České republice vyznačují nadprůměrným zastoupením vysokoškolsky vzdělaných pracujících, jejich podíl je však oproti západoevropskému průměru vždy téměř o 20 % nižší.

Tabulka 7.9 znázorňuje procentuální zastoupení zaměstnaných v hlavních úrovních nejvýše dosaženého vzdělání v jednotlivých odvětvích národního hospodářství. Z těchto hodnot jsou zřejmé nejen relace mezi jednotlivými odvětvími, ale také objektivní srovnání struktury vzdělání zaměstnaných podle odvětví v České republice a Evropské unii (tímto způsobem je umožněno jiné srovnání ČR a EU, protože se odstraní hendikep ČR vůči EU v celkově nižším zastoupení terciárně vzdělaného obyvatelstva a pracujících u nás, a je umožněno srovnat strukturu zaměstnaných). Z výsledků vyplývá, že každý čtvrtý **terciárně vzdělaný pracující** je v České republice zaměstnán ve školství. Také v Evropské unii je toto odvětví nejsilněji zastoupeno (17,5 %), odstup ČR a EU ve srovnání s ostatními odvětvími je tady výraznější. Největší rozdíl ve struktuře zaměstnaných s terciárním vzděláním mezi ČR a EU je však v odvětví „Zdravotnických a sociálních služeb“ (o 6 % - viz **tabulka 7.9**) a vyšší rozdíl je také v „nemovitostech, službách pro podniky, výzkumu a vývoji“. V Evropské unii se tato odvětví podílejí více než 15 % na celkové „distribuci“ pracujících s terciárním vzděláním a jsou hned za školstvím nejsilněji zastoupeny; v České republice je však stále ještě více vysokoškoláků zaměstnáno v průmyslu. Relativně malý podíl vysokoškoláků u nás se uplatňuje v zemědělství (2,5 %) – oproti průměrnému podílu v Evropské unii je však toto číslo dvojnásobně vysoké (1,2 %). Vyšší zastoupení pracujících s terciárním vzděláním nacházíme v České republice také ve stavebnictví. Podíly v ostatních odvětvích jsou velice vyrovnané, rozdíly mezi ČR a EU se vyskytují v řádech desetin procenta.

Tabulka 7.9: Porovnání podílů pracovníků uvedených vzdělanostních kategorií ČR a EU v odvětvích podle OKEČ (v %)

	ČR		EU	
	ZŠ+SŠ	Terciární	ZŠ+SŠ	Terciární
Zemědělství, lesnictví, rybolov	5,2	2,5	4,9	1,2
Dobývání nerostných surovin	1,5	0,6	0,3	0,3
Zpracovatelský průmysl	30,2	13,7	21,0	13,2
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	1,9	1,5	0,7	0,8
Stavebnictví	9,4	5,3	9,2	3,6
Velkoobchod, maloobchod, opravy	13,9	7,4	16,7	7,8
Pohostinství a ubytování	4,0	0,9	5,0	1,5
Doprava, komunikace	8,5	3,6	6,9	3,9
Peněžnictví, pojišťovnictví	1,7	4,5	3,0	4,5
Nemovitosti, služby pro podniky, V a V	4,4	13,6	7,3	15,2
Veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení	5,9	9,0	7,0	9,3
Školství	4,1	23,0	3,4	17,5
Zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti	5,7	9,1	8,0	15,1
Ostatní služby	3,5	4,6	4,9	4,4
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Zpracovatelský průmysl prošel v České republice po roce 1989 velice zásadními proměnami. Vzhledem k jeho celkové zaostalosti oproti vyspělým zemím (zejména opomíjením nových technologií), předimenzovanosti, materiálové náročnosti výroby a nízkému nárůstu produktivity práce došlo v 90. letech jak ke změnám v zaměstnanosti

v průmyslu jako celku, tak zaměstnanosti v jeho dílčích odvětvích a také ve vzdělanostní struktuře uvnitř těchto odvětví. V relativních hodnotách došlo během minulého desetiletí k mírnému posílení vyučených pracujících a také s ukončeným úplným středním odborným vzděláním. **Ve struktuře zaměstnaných má zpracovatelský průmysl vysoký podíl v ČR i v EU**, protože ve zpracovatelském průmyslu pracuje značná část lidí. Z hlediska podílu pracujících s terciárním vzděláním je na tom ČR stejně jako EU (13,5 %), podíl zaměstnaných s ukončeným základním nebo středním vzděláním je však rozdílný. V ČR pracuje ve zpracovatelském průmyslu až 30 % všech ekonomicky aktivních obyvatel s ukončeným základním nebo středoškolským vzděláním, v EU jenom 21 %, rozdíl je tedy značný (9 procentních bodů). Vysvětlení je jednoduché, podíl zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu je v ČR mnohem vyšší než v EU (což se projevuje i v této struktuře). V ČR má dlouhodobou tradici a drží si své výrazné postavení jako odvětví národního hospodářství.

V základních rysech shrneme informace, které nám podává **tabulka 7.10** (je konstruována na stejném principu jako **tabulka 7.8**). **Zpracovatelský průmysl v České republice má jeden z nejnižších podílů pracujících s terciárním vzděláním (tabulka 7.8)** – přibližně poloviční oproti průměrnému zastoupení „vysokoškoláků“ celkově. Podíl zaměstnaných s ukončeným terciárním vzděláním v jednotlivých odvětvích zpracovatelského průmyslu je různý. Nejvyšší je v odvětví výroby elektrických a optických přístrojů ve výrobě strojů a zařízení. Naopak nejnižší je v textilním, oděvním a kožedělném průmyslu. Toto odvětví v posledních letech prochází krizí, snižuje počty zaměstnaných a těžce odolává zahraniční konkurenci. Celkově je možné zařadit toto odvětví mezi ta, která svým dosavadním zaměřením nejsou náročná na vysoký počet vysoce kvalifikovaných pracovníků, ale spíše na manuální práci a zručnost. Porovnání podílu zaměstnaných s terciárním vzděláním v jednotlivých odvětvích zpracovatelského průmyslu mezi ČR a EU je složitější. Jednoznačně však v EU ve všech odvětvích mají pracující vysokoškoláci a další s terciárním vzděláním podíl více než dvojnásobně vyšší. Nejvýraznější rozdíl (až trojnásobný) je ve dvou skupinách odvětví – ve výrobě elektrických a optických přístrojů a ve skupině zahrnující chemický, farmaceutický, gumárenský průmysl spolu s koksováním a rafinérií ropy.

Tabulka 7.10: Vzdělanostní profil ve zpracovatelském průmyslu ČR a EU (v %)

	ČR		EU	
	ZŠ+SŠ	Terciární	ZŠ+SŠ	Terciární
Průmysl potravinářský a tabákový	95,5	4,5	88,2	11,8
Textilní, oděvní a kožedělný průmysl	97,2	2,8	92,7	7,3
Dřevozpracující, papírenský a polygrafický	92,8	7,2	82,7	17,3
Chem. a farmac. prům., Gumár. a plastik. prům., Koksování, rafinér. zprac. ropy, apod.	92,0	8,0	76,0	24,0
Průmysl skla, keramiky, porcelánu a stavebních hmot	95,2	4,8	88,6	11,4
Výroba kovů a kovodělných výrobků	94,4	5,6	88,0	12,0
Výroba strojů a zařízení	90,6	9,4	80,0	20,0
Výroba elektrických a optických přístrojů	90,6	9,4	72,2	27,8
Výroba dopravních prostředků	92,8	7,2	79,6	20,4
Zpracovatelský průmysl jinde neuvedený	95,9	4,1	89,3	10,7
Zpracovatelský průmysl	93,6	6,4	83,1	16,9
Celkem	87,0	13,0	75,6	24,4

Zajímavý je **velice vyrovnaný podíl středoškolsky vzdělaných pracujících** – žádné dílčí odvětví totiž neosciluje více než o dva procentní body oproti průměru v celém průmyslu (tj. 83,1 %) a v žádném z těchto dílčích odvětví neklesá pod 80 %.

V západoevropských zemích je situace značně odlišná a podíl středoškoláků je zde v intervalu od 31 % v textilním, oděvním a kožedělném průmyslu do hodnot mírně přesahující hranici 50 % (např. výroba elektrických a

optických přístrojů, výroba dopravních prostředků a výroba strojů a zařízení).

8. Závěr

Zaměstnanost v jednotlivých odvětvích a sektorech českého hospodářství se za posledních patnáct let změnila v absolutních i relativních hodnotách. Snížila se v primárním a sekundárním sektoru, v terciárním sektoru mírně vzrostla. Nárůst počtu pracovních míst v terciárním sektoru však nestačil pokrýt úbytek pracovních míst v primárním a sekundárním sektoru. Na poklesu zaměstnanosti v sekundárním sektoru se podílel průmysl i stavebnictví. V prvních letech průmysl procházel složitou privatizací a restrukturalizací spojenou s rušením mnohých podniků, tím se počet pracovních míst značně snížil. V posledních letech se vytváří vyšší objem produkce bez zvyšování počtu zaměstnaných, co je výsledkem restrukturalizace průmyslu, vstupem nových (často zahraničních) investorů a zvyšováním produktivity práce. Do budoucna se i při zachování současného objemu výroby očekává další snižování počtu zaměstnaných v průmyslu, a to hlavně díky růstu produktivity práce a technologickému pokroku. Ve stavebnictví poklesl počet zaměstnaných, i když v posledních letech je patrný příznivý vývoj v bytové i komerční výstavbě (velké stavby inženýrského a pozemního stavitelství, distribučních a logistických center).

Terciární sektor jako celek naopak zaznamenal nárůst zaměstnanosti. Jsou však i odvětví, u kterých počet zaměstnaných poklesl (např. ve vzdělávání, v dopravě, skladování a spojích).

Česká republika se v roce 2004 stala součástí EU. Vzhledem k tomu, že globalizace světové ekonomiky a ekonomický rozvoj probíhá ruku v ruce s rozvojem informační a znalostní společnosti, patří mezi hlavní faktory zvyšování konkurenceschopnosti na světovém trhu a ekonomického růstu evropského hospodářského prostoru především růst kvality vzdělávání, zlepšení přístupu ke vzdělávání a zvyšování zaměstnanosti.

Je zřejmé, že klíčovou roli pro zvýšení konkurenceschopnosti ČR, podnícení hospodářského růstu a v neposlední řadě zajištění flexibilní pracovní síly sehraje **vzdělání lidí, schopní celoživotně se vzdělávat**. Pro dosažení vyšší adaptability a flexibility absolventů všech úrovní vzdělávání je nezbytné, aby ve vzdělávacím systému byly ve shodě s Lisabonskou strategií podporovány procesy, které povedou ke: 1) **zvýšení kvality a efektivity vzdělávacího systému** (prostřednictvím zlepšení přípravy pedagogů, rozšířením přístupu k informačním a komunikačním technologiím a lepším využíváním stávajících zdrojů), 2) **usnadnění přístupu ke vzdělávání všem** (prostřednictvím otevření dalších možností pro učení, zatraktivnění učení, podporou aktivního občanského života, rovných příležitostí a soudržnosti společnosti) a 3) **otevření vzdělávacího systému širšímu světu** (především pomocí posílení vazby se světem práce, rozvojem ducha podnikání, zlepšováním výuky cizích jazyků, zvyšováním mobility, posilováním evropské spolupráce, uznáním přínosu neformálního a informálního vzdělávání pro celkový rozvoj osobnosti).

Důležitým nástrojem zvyšování kvality školní přípravy a uplatnitelnosti absolventů na trhu práce je **získávání aktuálních informací** o situaci na trhu práce, trendech rozvoje oborů a odvětví, včetně předpokládané zaměstnanosti v jednotlivých ekonomických sektorech. Uvedené informace tvoří významnou zpětnou vazbu vzhledem k rozvoji školského systému, struktury vzdělávací nabídky i obsahu vzdělávání. Ve vztahu k naplňování potřeb trhu práce a rozvoji zaměstnanosti můžeme sledovat jednak kvantitativní rozměr, to znamená skutečnost, zda struktura pracovních sil odpovídá poptávce na trhu práce, jednak rozměr kvalitativní. Ten zahrnuje zejména vybavenost absolventů takovými znalostmi, schopnostmi a dovednostmi, které by odpovídaly požadavkům zaměstnavatelů a zároveň vytvářely předpoklady pro další pracovní růst a schopnost reagovat na změny technologického vývoje i vývoje na trhu práce.

Odborné vzdělávání má v České republice velice významné postavení – **prochází jím asi 80 % populačního ročníku**. Z toho vyplývá i velká odpovědnost za kvalitu vzdělání mladé generace, za připravenost jak pro pracovní uplatnění, tak pro celoživotní vzdělávání. To vyžaduje rozvíjet u mladých lidí zejména přenositelné (klíčové) dovednosti, poskytovat jim obecný vzdělávací základ a vybavit je vstupní kvalifikací se širokým profilem.

V odborném vzdělávání dochází k výraznému vývoji, který je reakcí na změny technologií, výroby i trhu a na směřování ke společnosti znalostí. Na základě nového školského zákona se **realizuje kurikulární reforma** – mění se **koncepce i obsah vzdělávání**, **zintenzivňuje se spolupráce se zaměstnavateli**, roste **důraz na kvalitu** a na **celoživotní vzdělávání**. Roste podíl maturantů, zvyšuje se podíl absolventů středních škol vstupujících do terciárního vzdělávání. Díky vyšší vzdělanostní úrovni absolventů se snižuje jejich nezaměstnanost.

Garantem rozvoje odborného vzdělávání je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Koncepční i obsahové změny jsou zpracovávány a navrhovány Národním ústavem odborného vzdělávání. Ten ve spolupráci se sociálními partnery, zejména zaměstnavateli, ale i na základě vlastních šetření názorů zaměstnavatelů, pracovníků úřadů práce, názorů absolventů a na základě analýz struktur zaměstnanosti a nezaměstnanosti (zejména nezaměstnanosti absolventů škol) a oborových struktur absolventů zajišťuje činnosti zaměřené v současné a nadcházející době zejména na:

- **Zlepšování současného stavu odborného vzdělávání** – zejména inovací současných vzdělávacích programů, v nichž se klade důraz na začleňování **nových koncepčních prvků** – např. **klíčových (přenositelných) dovedností**, zvyšuje se důraz na přípravu k využívání **výpočetní techniky**, posiluje se **výuka cizích jazyků**, důraz je kladen na připravenost pro širší uplatnění, začleňuje se příprava pro nové technologie, rozšiřuje se podíl předmětů, jejichž obsah si určuje škola podle potřeb regionu a zájmu žáků.
- **Přípravu nových koncepčních řešení** – ověřuje se školským zákonem daná možnost většího sepětí odborného vzdělávání s potřebami zaměstnavatelů v regionu formou **dvoustupňového kurikula** – obecněji koncipované rámcové vzdělávací programy určují závazné prvky v daném oboru vzdělání, školy si budou vytvářet ve spolupráci se sociálními partnery školní vzdělávací programy v souladu s potřebami trhu práce v regionu, ověřuje se i **nová koncepce závěrečných zkoušek v učebních oborech**.
- Přípravu výrazného posílení a rozšíření možností **vzdělávání dospělých** jako nutného předpokladu zvýšení zaměstnatelnosti a ve svých důsledcích i konkurenceschopnosti naší ekonomiky.
- Rozvoj přípravy žáků základních i středních škol k orientaci ve světě práce a poznání možností úspěšného uplatnění na trhu práce. Za přispění výchovných poradců se žáci mohou rozhodovat o své další vzdělávací i profesní dráze.
- Intenzivní spolupráci se zahraničními institucemi, zejména v rámci EU, směřující jak k výměně poznatků a zkušeností, tak k otevření možnosti uplatnění našich absolventů na evropském trhu práce. Zájemci jsou vybavováni **Europassem**, který poskytuje zaměstnavatelům v zahraničí informace o kompetencích pracovníka, posiluje se jazyková příprava, je rozšiřována informovanost o Evropské unii.

Respektování potřeb trhu práce a připravenost flexibilních a adaptabilních absolventů, kteří budou schopni a ochotni se dále učit, vytváří předpoklady k jejich lepšímu uplatnění na trhu práce. To je důležité nejen v krajích s vysokou mírou nezaměstnanosti, ale i v celé České republice. Významnou roli v tomto vývoji bude mít i **informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA)**. Jedním z jeho **výstupů**, směřovaným především k **potřebám kariérového poradenství**, je i tato publikace. Jejím významným cílem je také upozornit na vznik uživatelsky přívětivého internetového informačního systému, který bude od poloviny roku 2007 poskytovat komplexně pojaté informace podle volby uživatelů (žáků a jejich rodičů, absolventů škol, pedagogických a poradenských pracovníků i dalších zájemců). Využití moderních informačních technologií umožní i uplatnění multimediálního průvodce, který bude usnadňovat orientaci ve vzdělávacím systému a ve světě práce a navigovat žáky k využívání informačních zdrojů při rozhodování o volbě vzdělávací a profesní dráhy.

Příloha 1: Struktura zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu v krajích ČR podle OKEČ (2004, v %)*

Odvětvová činnost	kraj															ČR
	Praha	Středočeský	Jihočeský	Plzeňský	Karlovarský	Ústecký	Liberecký	Královéhradecký	Pardubický	Vysočina	Jihomoravský	Olomoucký	Zlínský	Moravskoslez.		
15 Výroba potravinářských a tabák. výrobků	19,8	9,6	15,1	10,2	8,0	10,9	5,4	9,7	9,3	12,3	13,8	11,7	9,0	8,0	11,2	
17 Výroba textilií, tex. a oděvních výrobků	2,0	0,6	4,9	0,6	9,5	7,8	7,3	15,5	8,7	2,9	5,1	1,6	1,5	4,1	4,6	
18 Výroba oděvů, zpracov. a barvení kožešin	1,6	0,8	3,3	1,8	2,6	1,0	-	2,9	1,7	5,7	2,9	11,0	1,1	2,7	2,7	
19 Činění a úprava usní, výroba braš. výr., obuvi	0,6	0,2	-	0,2	0,7	0,5	-	0,6	1,1	2,4	1,4	0,9	4,8	0,2	0,9	
20 Zprac. dřeva, výroba dřev. výr. kromě nábytku	2,4	1,2	5,2	4,0	2,5	0,8	1,3	1,5	2,6	5,1	3,4	3,3	2,6	1,1	2,5	
21 Výroba vlákniny, papíru a výrobků z papíru	1,7	1,6	3,0	0,7	0,9	4,1	1,1	1,9	1,4	1,0	0,9	3,6	0,7	1,5	1,7	
22 Vydavatelství, tisk a rozmn. nahran. nosičů	10,9	2,3	2,8	1,2	1,6	1,1	0,3	1,4	0,7	1,0	1,4	1,2	1,1	1,4	2,2	
24 Výroba chem. látek, léčiv a chem. vláken	5,7	4,5	1,7	0,4	2,2	10,8	0,9	1,4	9,1	0,4	3,6	1,7	4,2	2,7	3,6	
25 Výroba pryžových a plastových výrobků	4,5	5,9	5,0	10,9	3,7	2,6	7,5	8,8	3,5	3,7	6,9	2,5	14,9	5,0	6,2	
26 Výroba ostat. nekovov. minerál. výrobků	6,0	6,4	3,5	8,0	20,7	9,8	22,0	3,7	3,3	4,0	4,8	5,2	3,4	1,7	6,3	
27 Výroba zákl. kovů a hutních výrobků	0,9	3,8	1,1	2,2	-	3,0	1,7	5,1	1,3	5,2	5,0	5,1	2,4	26,9	5,7	
28 Výroba kov. konstr. a kovod. výrobků	6,0	6,9	9,4	12,0	16,0	13,5	6,1	8,6	7,4	11,1	10,7	9,4	12,5	12,3	9,8	
29 Výroba a opravy strojů a zařízení j. n.	8,2	10,8	13,3	9,8	7,9	10,4	9,0	11,2	14,7	12,6	17,9	16,8	11,9	13,4	12,3	
30 Výr. kanc. str. a počítačů	0,4	0,6	-	-	-	0,6	-	-	4,3	11,2	2,2	-	0,2	-	1,3	
31 Výroba el. strojů a zařízení j. n.	9,3	7,8	7,2	17,2	9,8	7,1	7,1	7,5	7,4	1,2	7,9	9,8	10,4	2,6	7,8	
32 Výr. radiových, televiz. a spoj. zař. a přístrojů	3,9	1,5	1,6	6,8	1,4	0,2	0,9	3,0	10,5	-	0,5	2,3	5,2	0,3	2,6	
33 Výr. zdravot., přesných, optic. a časom. přístř.	2,2	4,0	1,6	1,5	-	1,5	1,2	3,3	1,1	0,9	2,5	5,0	1,0	0,6	2,0	
34 Výr. motor. vozidel (kromě motocyklů)	4,1	26,7	11,8	7,6	3,3	8,1	13,1	4,1	6,1	12,3	1,9	3,1	3,9	8,9	9,0	
35 Výroba ostat. doprav. prostředků a zařízení	4,7	2,4	0,9	1,9	-	1,4	-	0,2	1,6	0,7	0,5	3,7	1,9	2,7	1,8	
36 Výroba nábytku; zprac. průmysl j. n.	4,0	2,2	8,4	2,7	5,7	3,9	14,2	7,8	2,8	6,3	6,2	1,7	6,5	2,1	4,9	
37 Recyklace druhotných surovin	1,0	0,3	-	0,2	-	0,7	-	-	-	-	0,5	0,2	0,7	-	0,3	
celkem	100,0	100,0	99,9	100,0	96,7	100,0	99,0	98,4	98,5	99,9	100,0	99,9	100,0	98,2	99,4	

*započítány pouze podniky s 20 a více pracovníky

Pozn. - výrazně označeny jsou podíly vyšší než 10 %

Příloha 2: Index změn v počtu zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu v krajích ČR podle OKEČ (2004/2003, r. 2003 = 100 %)*

Odvětvová činnost	kraj														ČR
	Praha	Středočeský	Jihočeský	Plzeňský	Karlovarský	Ústecký	Liberecký	Královéhradecký	Pardubický	Vysočina	Jihomoravský	Olomoucký	Zlínský	Moravskoslez.	
15 Výroba potravinářských a tabák. výrobků	91,0	86,8	95,7	95,7	106,4	99,6	144,2	101,5	95,7	97,5	97,1	110,3	98,9	87,5	100,6
17 Výroba textilií, tex. a oděvních výrobků	71,8	62,6	78,4	147,8	102,9	96,8	98,9	95,0	87,0	80,8	96,2	64,1	101,2	87,5	90,8
18 Výroba oděvů, zpracov. a barvení kožešin	66,3	71,8	82,1	76,4	84,0	117,8	-	83,4	94,7	95,0	120,1	93,6	58,8	104,3	88,3
19 Činění a úprava usní, výroba braš. výr., obuvi	99,1	70,7	-	134,1	177,3	57,5	-	63,8	124,9	75,9	85,0	113,9	90,3	176,2	105,7
20 Zprac. dřeva, výroba dřev. výr. kromě nábytku	116,3	96,5	114,1	108,8	88,9	109,7	79,0	77,8	90,2	100,3	76,4	118,5	97,6	66,4	95,8
21 Výroba vlákniny, papíru a výrobků z papíru	97,9	108,9	94,9	97,2	96,5	96,0	112,4	95,0	92,2	86,1	96,2	105,0	88,7	86,2	96,7
22 Vydavatelství, tisk a rozmn. nahran. nosičů	94,6	108,9	99,2	115,0	119,1	116,9	52,9	95,2	110,0	124,4	106,4	144,7	93,4	92,0	105,2
24 Výroba chem. látek, léčiv a chem. vláken	99,8	108,0	89,9	108,2	86,4	96,5	89,3	101,7	95,4	99,5	97,1	92,6	71,5	93,5	95,0
25 Výroba pryžových a plastových výrobků	100,1	108,0	83,5	107,5	94,3	95,7	127,6	107,5	89,6	155,2	134,9	125,6	101,9	96,7	109,2
26 Výroba ostat. nekovov. minerál. výrobků	91,8	87,7	81,8	116,5	110,1	93,4	93,6	83,3	81,6	92,5	95,9	111,7	91,2	118,1	96,4
27 Výroba zákl. kovů a hutních výrobků	45,3	102,7	98,6	80,1	-	91,2	93,7	96,0	114,6	98,9	149,0	106,0	105,2	97,5	98,4
28 Výroba kov. konstr. a kovod. výrobků	101,8	95,7	96,0	98,0	120,1	110,1	102,7	105,1	113,7	116,3	88,9	105,8	103,5	112,0	105,0
29 Výroba a opravy strojů a zařízení j. n.	81,4	98,9	98,2	102,3	97,7	99,7	144,7	102,9	104,5	94,6	101,0	97,2	93,1	90,3	100,5
30 Výr. kanc. str. a počítačů	381,2	119,0	-	-	-	102,9	-	-	101,8	103,5	107,8	-	110,5	-	146,7
31 Výroba el. strojů a zařízení j. n.	83,1	113,3	108,6	126,4	95,7	111,7	89,9	101,7	83,2	118,3	108,3	102,5	106,2	171,5	108,6
32 Výr. radiových, televiz. a spoj. zař. a přístrojů	106,8	120,5	102,2	110,7	96,7	122,0	95,5	104,8	111,0	-	100,5	100,2	117,8	135,1	109,5
33 Výr. zdravot., přesných, optic. a časom. přístř.	102,8	111,7	95,3	84,4	-	105,9	93,1	100,0	104,2	92,0	86,5	109,1	97,0	72,8	96,5
34 Výr. motor. vozidel (kromě motocyklů)	102,9	104,1	102,1	115,1	87,8	152,7	99,9	108,1	94,8	103,4	87,9	125,0	113,1	100,4	107,0
35 Výroba ostat. doprav. prostředků a zařízení	97,2	84,1	100,3	99,9	-	99,0	-	91,7	105,0	81,8	67,4	104,6	75,8	93,0	91,7
36 Výroba nábytku; zprac. průmysl j. n.	114,7	117,6	109,7	62,4	99,2	88,5	101,1	104,1	86,6	83,0	102,6	116,2	98,0	77,3	97,2
37 Recyklace druhotných surovin	138,3	98,3	-	105,7	-	100,4	-	-	-	-	99,7	104,2	104,8	-	107,4
celkem	100,0	100,0	99,9	100,0	96,7	100,0	99,0	98,4	98,5	99,9	100,0	99,9	100,0	98,2	99,4

*započítány pouze podniky s 20 a více pracovníky

Pozn. - výrazně označeny jsou indexy vyšší než 110 (u průměru ČR všechny nad 100)

Příloha 3: Počet zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu v krajích ČR podle OKEČ (2004, v tis.)*

Odvětvová činnost	kraj														ČR
	Praha	Středočeský	Jihočeský	Plzeňský	Karlovarský	Ústecký	Liberecký	Královéhradecký	Pardubický	Vysočina	Jihomoravský	Olomoucký	Zlínský	Moravskoslez.	
Zaměstnanci celkem	909,4	270,0	159,4	154,8	72,7	185,5	109,3	143,6	133,8	134,8	311,1	149,5	150,7	314,5	3 199,0
z toho ve zprac. průmyslu	88,0	118,8	65,0	69,1	29,0	65,3	57,8	63,9	63,6	63,3	101,9	66,6	68,3	112,9	1 033,4
15 Výroba potravinářských a tabák. výrobků	17,4	11,4	9,8	7,0	2,3	7,1	3,1	6,2	5,9	7,8	14,1	7,8	6,2	9,0	115,3
17 Výroba textilií, tex. a oděvních výrobků	1,8	0,7	3,2	0,4	2,7	5,1	4,2	9,9	5,5	1,8	5,2	1,1	1,0	4,7	47,3
18 Výroba oděvů, zpracov. a barvení kožešin	1,4	1,0	2,2	1,2	0,8	0,7	-	1,8	1,1	3,6	2,9	7,4	0,7	3,0	27,7
19 Činění a úprava usní, výroba braš. výr., obuvi	0,6	0,2	-	0,1	0,2	0,3	-	0,4	0,7	1,5	1,5	0,6	3,3	0,3	9,7
20 Zprac. dřeva, výroba dřev. výr. kromě nábytku	2,1	1,4	3,4	2,8	0,7	0,5	0,8	1,0	1,6	3,3	3,4	2,2	1,8	1,2	26,3
21 Výroba vlákniny, papíru a výrobků z papíru	1,5	1,9	2,0	0,5	0,3	2,7	0,6	1,2	0,9	0,6	0,9	2,4	0,5	1,6	17,7
22 Vydavatelství, tisk a rozmn. nahran. nosičů	9,6	2,7	1,8	0,8	0,5	0,7	0,2	0,9	0,5	0,6	1,5	0,8	0,8	1,6	22,9
24 Výroba chem. látek, léčiv a chem. vláken	5,0	5,4	1,1	0,3	0,6	7,1	0,5	0,9	5,8	0,3	3,6	1,2	2,9	3,0	37,6
25 Výroba pryžových a plastových výrobků	3,9	7,0	3,3	7,5	1,1	1,7	4,3	5,6	2,2	2,3	7,1	1,7	10,2	5,6	63,6
26 Výroba ostat. nekovov. minerál. výrobků	5,3	7,6	2,3	5,5	6,0	6,4	12,7	2,3	2,1	2,5	4,8	3,5	2,3	1,9	65,2
27 Výroba zákl. kovů a hutních výrobků	0,8	4,5	0,7	1,5	-	2,0	1,0	3,2	0,8	3,3	5,1	3,4	1,6	30,3	58,4
28 Výroba kov. konstr. a kovod. výrobků	5,3	8,2	6,1	8,3	4,6	8,8	3,5	5,5	4,7	7,0	10,9	6,3	8,5	13,9	101,6
29 Výroba a opravy strojů a zařízení j. n.	7,2	12,8	8,6	6,8	2,3	6,8	5,2	7,2	9,4	8,0	18,2	11,2	8,1	15,2	127,1
30 Výr. kanc. str. a počítačů	0,3	0,7	-	-	-	0,4	-	-	2,7	7,1	2,3	-	0,1	-	13,6
31 Výroba el. strojů a zařízení j. n.	8,2	9,3	4,7	11,9	2,8	4,7	4,1	4,8	4,7	0,7	8,0	6,5	7,1	3,0	80,4
32 Výr. radiových, televiz. a spoj. zař. a přístrojů	3,4	1,8	1,1	4,7	0,4	0,1	0,5	1,9	6,6	-	0,5	1,5	3,5	0,3	26,5
33 Výr. zdravot., přesných, optic. a časom. přístř.	1,9	4,7	1,1	1,1	-	1,0	0,7	2,1	0,7	0,5	2,5	3,3	0,7	0,7	21,0
34 Výr. motor. vozidel (kromě motocyklů)	3,6	31,7	7,7	5,2	1,0	5,3	7,6	2,6	3,9	7,8	2,0	2,0	2,6	10,1	93,1
35 Výroba ostat. doprav. prostředků a zařízení	4,2	2,8	0,6	1,3	-	0,9	-	0,1	1,0	0,5	0,5	2,5	1,3	3,0	18,8
36 Výroba nábytku; zprac. průmysl j. n.	3,5	2,7	5,5	1,9	1,6	2,5	8,2	5,0	1,8	4,0	6,4	1,1	4,4	2,3	50,9
37 Recyklace druhotných surovin	0,9	0,4	-	0,1	-	0,5	-	-	-	-	0,5	0,2	0,5	-	3,0

*započítány pouze podniky s 20 a více pracovníky

Pozn. - výrazně označeny jsou 2 odvětví s nejvyšším počtem zaměstnaných v každém kraji (u ČR odvětví s počtem pracovníků nad 100 tis.)

Podkladem pro tuto publikaci byly studie:

Ing. Jiří Vojtěch, Ing. Jany Festová, Mgr. Robert Sukup

Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce ve srovnání se situací v Evropské Unii – 2004/05. 1. vyd. Praha, Národní ústav odborného vzdělávání. 2005. 44 stran.

PhDr. Olga Kofroňová, Ing. Jiří Vojtěch

Analýza vzdělávacích programů z hlediska zaměstnanosti absolventů. 1. vyd. Praha, Národní ústav odborného vzdělávání. 2006. 57 stran.

Bc. Ing. Jana Trhlíková, PhDr. Helena Úlovcová, Ing. Jiří Vojtěch

Přechod absolventů středních škol do praxe a jejich uplatnění – SOŠ – I. Etapa. 1. vyd. Praha, Národní ústav odborného vzdělávání. 2004. 83 stran.

Bc. Ing. Jana Trhlíková, PhDr. Helena Úlovcová, Ing. Jiří Vojtěch

Přechod absolventů vyšších odborných škol do praxe a jejich uplatnění - I. etapa (Šetření názorů budoucích absolventů VOŠ). 1. vyd. Praha, Národní ústav odborného vzdělávání. 2005. 74 stran.

ing. Jany Festová, ing. Jiří Vojtěch

Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním – 2005. 1. vyd. Praha, Národní ústav odborného vzdělávání. 2005. 64 stran.

Mgr. Gabriela Doležalová

Územní mobilita mladých lidí v souvislosti s pracovním uplatněním. 1. vyd. Praha, Národní ústav odborného vzdělávání. 2005. 38 stran.

Mgr. Robert Sukup, Mgr. Gabriela Doležalová, Ing. Jiří Vojtěch

Odvětvová a profesní struktura pracovníků ve zpracovatelském průmyslu a ostatních odvětvích v ČR v kontextu se sférou vzdělávání. 1. vyd. Praha, Národní ústav odborného vzdělávání. 2005. 37 stran.

Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2005

Zpracovali: Helena Úlovcová, Jiří Vojtěch, Jany Festová, Jana Trhlíková, Gabriela Doležalová, Olga Kofroňová, Pavla Kalousková, Robert Sukup

Obálka a návrh grafické úpravy: Tomáš Tamchyna

Sazba a zlom:

Tisk: Tiskárna Fokus, spol. s r.o.

Vydal Národní ústav odborného vzdělávání, Weilova 1271/6, Praha 10

Vydání první

Praha 2006